

**UNIVERSITATEA PEDAGOGICĂ DE STAT „ION CREANGĂ”
DIN CHIȘINĂU**

**Cu titlu de manuscris
C.Z.U.: 37.013(478)(043.3)**

BOTNAR Ludmila

**CADRUL CONCEPTUAL ȘI METODOLOGIC AL EDUCAȚIEI
NONFORMALE A COPIILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA**

531.01. Teoria generală a educației

Teză de doctor în științe ale educației

Conducător științific: GORAȘ-POSTICĂ Viorica, doctor habilitat,
profesor universitar

Autor:

BOTNAR Ludmila

Chișinău, 2026

© BOTNAR Ludmila, 2026

CUPRINS:

ADNOTARE	5
АННОТАЦИЯ	6
ANNOTATION	7
LISTA TABELELOR	8
LISTA FIGURILOR	10
LISTA ABREVIERILOR	12
INTRODUCERE	13
1. FUNDAMENTE EPISTEMOLOGICE PRIVIND EDUCAȚIA NONFORMALĂ	24
1.1. Educația nonformală: delimitări conceptuale și terminologice.....	24
1.2. Perspective comparative și sincrone asupra educației nonformale.....	47
1.3. Concluzii la capitolul 1	59
2. REPERE METODOLOGICE ALE EDUCAȚIEI NONFORMALE A COPIILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA	61
2.1. Principii contextual-metodologice ale educației nonformale a copiilor în Republica Moldova	61
2.2. Condiții de eficientizare a educației nonformale a copiilor în Republica Moldova	71
2.3. Modelul pedagogic de instituționalizare a educației nonformale a copiilor în contextul european al Republicii Moldova	78
2.4. Concluzii la capitolul 2	99
3. ABORDĂRI PRAXIOLOGICE PRIVIND EDUCAȚIA NONFORMALĂ A COPIILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA	101
3.1. Instituționalizarea educației nonformale: studiu de caz <i>Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO</i>	101
3.2. Constatări experimentale privind domeniul educației nonformale a copiilor.....	112
3.3. Dimensiunea formativă a Proiectului de eficientizare a instituționalizării educației nonformale a copiilor	127
3.4. Validarea Proiectului de eficientizare a instituționalizării educației nonformale a copiilor	134
3.5. Concluzii la capitolul 3	138
CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI	141
BIBLIOGRAFIE	146
ANEXE	161
Anexa 1. Extras din Codul Educației al Republicii Moldova	161

Anexa 2. Prevederile Codului educației privind ENF și ÎEȘ (<i>selectie</i>)	162
Anexa 3. Reglementarea educației nonformale conform Legii cu privire la tineret, 2016	164
Anexa 4. Educația nonformală din Republica Moldova (Guțu, Vl., 2020, p. 39)	165
Anexa 5. Legități și principii generale și specifice ale EÎE (Guțu, Vl., 2020, p. 35-37) ...	166
Anexa 6. Practici internaționale de eficientizare a educației (Cerbușca P., 2020).....	168
Anexa 7. Schița conceptului de instituție publică	170
Anexa 8. Protocolul <i>Studiului de caz</i> , aplicat la etapa experimentală	171
Anexa 9. Chestionar pentru cadrele manageriale din cadrul Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO	173
Anexa 10. Analiza primară Chestionarului pentru cadrele manageriale și didactice ale instituțiilor de învățământ extrașcolar din Republica Moldova.....	175
Anexa 11. Chestionar de identificare a opiniei beneficiarilor CRCT ARTICO	184
Anexa 12. Analiza primară a datelor Chestionarului de identificare a opiniei beneficiarilor CRCT ARTICO	186
Anexa 13. Chestionar de evaluare a satisfacției copiilor privind activitățile de ENF.....	193
Anexa 14. Chestionar de identificare a problemelor/chestiunilor de formare profesională a cadrelor didactice din domeniul învățământului extrașcolar	194
Anexa 15. Analiza nevoilor de formare profesională a cadrelor didactice din domeniul învățământului extrașcolar în baza chestionarului din Anexa 14	195
Anexa 16. Proceduri de instituționalizare a Consiliului Copiilor și Părinților ARTICO, evaluarea participativă și dezvoltarea programelor incluzive pentru grupuri vulnerabile	197
Anexa 17. Notă conceptuală privind proiectul de instituționalizare a formării profesionale continue la nivel regional	200
Anexa 18. Formular de evaluare a lucrului cu beneficiarii	202
Anexa 19. Glosar al conceptelor cheie ale cercetării	203
Anexa 20. Lista publicațiilor autoarei la tema tezei, perioada 2021-2025.....	205
DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII	208
CURRICULUM VITAE	209

ADNOTARE

BOTNAR Ludmila

Cadrul conceptual și metodologic al educației nonformale a copiilor în Republica Moldova Teză de doctor în științe ale educației, Chișinău, 2026

Structura tezei: introducere, trei capitole de bază, concluzii generale și recomandări, bibliografie (185 titluri), 146 pagini text de bază, anexe (20), tabele (37) și figuri (45).

Publicații la tema tezei: Rezultatele cercetării sunt reflectate în 14 publicații științifice: 3 articole în reviste de specialitate, 11 comunicări prezentate la conferințe științifice naționale și internaționale.

Cuvinte-cheie: educație nonformală, educație și învățământ extrașcolar, cadru conceptual, cadru metodologic, abordare comparativă și sincronică, condiții de eficiență, model pedagogic, instituționalizare, studiu de caz, proiect de eficientizare.

Scopul cercetării: constă în determinarea fundamentelor conceptuale și metodologice ale ENF a copiilor în Republica Moldova și validarea praxiologică a proiectului de eficientizare a instituționalizării ENF a copiilor, fundamentat pe Modelul pedagogic FAPA.

Obiectivele cercetării: delimitarea fundamentelor epistemologice ale ENF a copiilor și ale procesului de instituționalizare a acesteia; examinarea abordărilor comparative și sincrone ale ENF a copiilor, în context internațional și național; fundamentarea teoretică și metodologică a Modelului pedagogic de instituționalizare a ENF a copiilor în contextul european al Republicii Moldova FAPA; analiza resurselor instituționale și a nevoilor specifice ale beneficiarilor în cadrul ENF a copiilor, în vederea eficientizării intervenției în procesul de instituționalizare; validarea Proiectului de eficientizare a instituționalizării ENF a copiilor, fundamentat pe Modelul pedagogic FAPA și a impactului intervențiilor de eficientizare asupra instituționalizării ENF a copiilor.

Noutatea științifică și originalitatea cercetării sunt determinate de: esențializarea *fundamentelor epistemologice ale ENF și ale procesului de instituționalizare* a acesteia; delimitarea și sistematizarea abordărilor comparative și sincrone ale ENF în plan internațional și național; *identificarea cadrului metodologic și a condițiilor de eficientizare a ENF a copiilor* în Republica Moldova; fundamentarea teoretică și metodologică a *Modelului pedagogic de instituționalizare a ENF în contextul european al Republicii Moldova*; conceperea și validarea demersului experimental de valorificare a Modelului pedagogic de instituționalizare a educației nonformale a copiilor în baza studiului de caz.

Rezultatele obținute, care au contribuit la soluționarea problemei științifice abordate, constau în: fundamentarea cadrului conceptual și metodologic al ENF a copiilor în Republica Moldova prin clarificarea, reconcilierea și integrarea contradicțiilor existente în domeniu; evidențiate de noi, într-un *Model pedagogic de instituționalizare a educației nonformale în contextul european al Republicii Moldova*; esențializarea *abordărilor comparative și sincrone* ale ENF, în context internațional și național; *identificarea și validarea cadrului metodologic și a condițiilor de eficientizare a ENF a copiilor* în Republica Moldova, elaborarea și implementarea *Proiectului de eficientizare a instituționalizării educației nonformale a ENF a copiilor în Republica Moldova*.

Semnificația teoretică a cercetării rezidă în: esențializarea reperelor epistemologice ale ENF, prin clarificarea terminologiei, specificarea experiențelor avansate de ENF din perspective comparativă și sincronică; identificarea caracteristicilor și tendințelor de dezvoltare a ENF în Republica Moldova, din perspectiva integrării europene; specificarea caracterului gradual al procesului de instituționalizare a ENF, relevarea paradigmei neoinstituționale pentru fundamentarea unui Model pedagogic de instituționalizare a ENF a copiilor în Republica Moldova; investigarea condițiilor de eficientizare a ENF a copiilor la nivel național și internațional.

Semnificația practică a cercetării constă în: fundamentarea cadrului metodologic al educației nonformale a copiilor și tinerilor în Republica Moldova, prin stabilirea particularităților de instituționalizare a educației nonformale în baza variabilelor unei instituții de educație nonformală/extrașcolară pentru copii și validarea Modelului pedagogic de instituționalizare a ENF și a *Proiectului de eficientizare a instituționalizării educației nonformale a ENF a copiilor în Republica Moldova*.

Implementarea rezultatelor științifice: Cercetarea experimentală a fost realizată în cadrul Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO, în perioada anilor 2023-2025. Eșantionul experimental a inclus 520 de subiecți: 147 de cadre didactice și manageriale din cadrul Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO și instituțiile de învățământ extrașcolar la nivel național, 373 de beneficiari direcți și indirecti ai CRCT ARTICO (copii, părinți).

АННОТАЦИЯ

БОТНАР Людмила «Концептуальные и методологические основы неформального образования детей в Республике Молдова»

Докторская диссертация на соискание ученого звания доктора педагогических наук, Кишинев, 2026 г.

Структура диссертации: введение, три основных главы, общие выводы и рекомендации, библиография (185 наименований), 146 страницы основного текста, 20 приложений, таблицы (37), рисунки (45).

Публикации по теме диссертации: результаты исследования отражены в 14 научных публикациях: 3 статьи в специализированных изданиях, 11 докладов, представленных на национальных и международных научных конференциях.

Ключевые слова: неформальное образование, внешкольное образование и обучение, концептуальные основы, методологические основы, сравнительный и синхронный подход, условия эффективности, педагогическая модель, институционализация, кейс-стади, проект повышения эффективности.

Цель исследования заключается в определении концептуальных и методологических основ неформального образования (НО) детей в Республике Молдова и практической валидации проекта повышения эффективности институционализации НО детей, основанного на педагогической модели FARA.

Задачи исследования: определение эпистемологических основ внешкольного образования (ENF) детей и процесса его институционализации; анализ сравнительных и синхронных подходов к внешкольному образованию детей в международном и национальном контексте; теоретическое и методологическое обоснование Педагогической модели институционализации внешкольного образования детей в европейском контексте Республики Молдова (FARA); анализ институциональных ресурсов и специфических потребностей бенефициаров в рамках внешкольного образования детей с целью повышения эффективности вмешательства в процессе институционализации; валидация Проекта по повышению эффективности институционализации внешкольного образования детей, основанного на Педагогической модели FARA, а также оценка влияния мероприятий по повышению эффективности на процесс институционализации внешкольного образования детей.

Научная новизна и оригинальность исследования определяются: сущностным обобщением эпистемологических основ НО и процесса его институционализации; разграничением и систематизацией сравнительных и синхронных подходов к НО на международном и национальном уровнях; выявлением методологической базы и условий повышения эффективности НО детей в Республике Молдова; теоретическим и методологическим обоснованием педагогической модели институционализации НО в европейском контексте Республики Молдова; разработкой и валидацией экспериментального подхода к внедрению педагогической модели институционализации неформального образования детей на основе кейс-стади.

Полученные результаты, способствовавшие решению поставленной научной проблемы, заключаются в: обосновании концептуальной и методологической базы НО детей в Республике Молдова посредством уточнения, согласования и интеграции существующих противоречий в данной области; разработке педагогической модели институционализации неформального образования в европейском контексте Республики Молдова; сущностном обобщении сравнительных и синхронных подходов к НО в международном и национальном контексте; выявлении и валидации методологической базы и условий повышения эффективности НО детей в Республике Молдова; разработке и внедрении проекта повышения эффективности институционализации неформального образования детей в Республике Молдова.

Теоретическая значимость исследования заключается в: уточнении эпистемологических ориентиров НО посредством прояснения терминологии и анализа передового опыта с позиций сравнительного и синхронного подходов; выявлении характеристик и тенденций развития НО в Республике Молдова в контексте европейской интеграции; обосновании постепенного характера процесса институционализации НО и применении неоинституциональной парадигмы для разработки педагогической модели институционализации НО детей. исследовании условий повышения эффективности НО детей на национальном и международном уровнях.

Практическая значимость исследования состоит в: обосновании методологической базы неформального образования детей и молодежи в Республике Молдова; определении особенностей институционализации НО на основе переменных деятельности учреждения неформального (внешкольного) образования для детей; валидации педагогической модели институционализации НО и проекта повышения эффективности институционализации неформального образования детей в Республике Молдова.

Внедрение научных результатов: экспериментальное исследование проводилось на базе Республиканского центра детей и молодежи ARTICO в период 2023–2025 гг. В экспериментальную выборку вошли 520 субъектов, из них 147 педагогических и управленческих кадров Республиканского центра для детей и молодежи ARTICO и учреждений внешкольного образования на национальном уровне и 373 прямых и косвенных бенефициаров учреждения (дети, родители).

ANNOTATION

BOTNAR Ludmila „The conceptual and methodological framework of non-formal education of children in the Republic of Moldova” PhD Thesis in Education Sciences, Chisinau, 2026

Structure of the thesis: introduction, three main chapters, general conclusions and recommendations, bibliography of 185 titles, 146 pages of main text, 20 annexes, 37 tables and 45 figures.

Publications on the thesis topic: The obtained results are published in 14 scientific works: 3 articles in specialized journals and 11 papers presented at national and international scientific conferences.

Keywords: non-formal education, extracurricular education and training, conceptual framework, methodological framework, comparative, synchronous, efficiency conditions, pedagogical model, institutionalization, case study, efficiency-enhancement project.

Purpose of the research: to determine and experimentally validate the conceptual and methodological benchmarks of non-formal education (NFE) for children in the Republic of Moldova, structured within a pedagogical model for the institutionalization of children’s NFE (extracurricular education).

Research objectives: defining the epistemological foundations of children’s non-formal education (NFE) and of its institutionalization process; examining comparative and synchronic approaches to children’s NFE in both international and national contexts; providing the theoretical and methodological grounding of the Pedagogical Model for the institutionalization of children’s NFE within the European context of the Republic of Moldova (FAPA); analyzing institutional resources and the specific needs of beneficiaries within children’s NFE in order to increase the effectiveness of intervention in the institutionalization process; validating the Project for enhancing the institutionalization of children’s NFE, based on the FAPA Pedagogical Model, and assessing the impact of efficiency-enhancing interventions on the institutionalization of children’s NFE.

Scientific novelty and originality: Essentialization of the epistemological foundations of NFE and of its institutionalization process; determination of comparative and synchronous approaches to NFE in international and national contexts; identification of the methodological framework and of the conditions for increasing the efficiency of children’s NFE in the Republic of Moldova; theoretical and methodological substantiation of the Pedagogical Model for the Institutionalization of NFE in the European context of the Republic of Moldova; designing an experimental approach to validate the pedagogical model for institutionalizing non-formal education of children based on a case study.

The research results that contributed to solving the scientific problem consist in: substantiating the conceptual and methodological framework of children’s NFE in the Republic of Moldova by clarifying, reconciling, and integrating the contradictions identified in NFE into a pedagogical model for the institutionalization of non-formal education in the European context of the Republic of Moldova; essentializing comparative and synchronous approaches to NFE in international and national settings; identifying the methodological framework and the efficiency conditions of children’s NFE in the Republic of Moldova; implementing the Project for enhancing the efficiency of institutionalizing children’s non-formal education in the Republic of Moldova.

Theoretical significance of the research: essentialization of the epistemological landmarks of NFE through the determination of terminology and specification of advanced NFE practices from comparative and synchronous perspectives; identification of the characteristics and trends of NFE in the Republic of Moldova in the context of European integration; specification of the gradual nature of NFE institutionalization and highlighting the neo-institutional paradigm for substantiating a Pedagogical Model for the Institutionalization of Children’s NFE in the Republic of Moldova; investigation of national and international efficiency conditions for children’s NFE.

Practical significance of the research: substantiating the methodological framework of non-formal education for children and young people in the Republic of Moldova, including identifying the particularities of NFE institutionalization based on the variables of a non-formal/extracurricular educational institution for children; validating the Pedagogical Model for the Institutionalization of NFE and the Project for enhancing the efficiency of institutionalizing children’s non-formal education in the Republic of Moldova.

Implementation of the scientific results: The experimental research was carried out at the Republican Centre for Children and Youth ARTICO during 2023–2025. The experimental sample included 520 subjects: 147 teaching and managerial staff from the Republican Center for Children and Youth ARTICO and extracurricular education institutions at the national level, and 373 direct and indirect beneficiaries of CRCT ARTICO (children and parents).

LISTA TABELELOR

Tabelul 1.1. Accente definitorii ale ENF la nivel internațional.....	30
Tabelul 1.2. Definițiile ENF, conform ISCED 97 și ISCED 2011	31
Tabelul 1.3. Abordarea comparativă a ENF, prin modificarea variabilei ISCED	32
Tabelul 1.4. Caracteristicile formelor educației	40
Tabelul 1.5. Caracteristicile ENF	42
Tabelul 1.6. Caracteristicile formelor educației	43
Tabelul 1.7. Termenii pedagogici: formele educației, educație formală, educație informală, educație nonformală, conform „Dicționarului de pedagogie”	49
Tabelul 1.8. Activități de educație nonformală	50
Tabelul 1.9. Scoruri de impact ale formelor educației.....	51
Tabelul 1.10. Compararea gradului sau a nivelului de instituționalizare a EF și a ENF	53
Tabelul 2.1. Repere metodologice ale ENF conform Codului Educației	62
Tabelul 2.2. Repere metodologice ale ÎEȘ conform Codului Educației.....	63
Tabelul 2.3. Sinteza reperelor normative ale ÎEȘ și ENF a copiilor în Republica Moldova, în baza documentelor normative	63
Tabelul 2.4. Opțiunile metodologice de realizare a educației și învățământului extrașcolar	66
Tabelul 2.5. Sinteza lanțului cauză–efect–rezultat privind eficientizarea ÎEȘ, în concordanță cu Strategia „Educație 2030”	76
Tabelul 2.6. Acțiuni strategice pentru eficientizarea ENF a copiilor în Republica Moldova	77
Tabelul 2.7. Factori care determină instituționalizarea	87
Tabelul 2.8. Abordare diacronică a instituționalizării educației.....	88
Tabelul 2.9. Repere conceptuale ale educației nonformale în unele țări	89
Tabelul 2.10. Repere ale modelului ENF a copiilor în Republica Moldova	90
Tabelul 2.11. Categoriile de activități, clase și subclase la nivel național și european	91
Tabelul 2.12. Elemente descriptive ale Modelului de instituționalizare a ENF a copiilor în contextul european al Republicii Moldova: un cadru flexibil, adaptiv, participativ, accesibil	94
Tabelul 3.1. Organigrama Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO	105
Tabelul 3.2. Indicatori ai activității Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO, 2021-08.2025.....	106
Tabelul 3.3. Grilă de evaluare pentru fiecare dimensiune	108
Tabelul 3.4. Instrument de evaluare a instituționalizării ENF – Modelul FAPA.....	109
Tabelul 3.5. Taxonomia propunerilor beneficiarilor din perspectiva Modelului FAPA	121

Tabelul 3.6. Nevoi de formare ale cadrelor didactice din învățământul extrașcolar	125
Tabelul 3.7. Variabile ce stau la baza conceperii Proiectului de eficientizare a instituționalizării educației nonformale	128
Tabelul 3.8. Cadrul de planificare strategică al Proiectului de eficientizare a instituționalizării ENF a copiilor conform Modelului pedagogic FAPA	129
Tabelul 3.9. Planul de activități strategice pentru realizarea obiectivelor	130
Tabelul 3.10. Activitatea de formare nr. 1: Seminar metodic	132
Tabelul 3.11. Activitatea de formare nr. 2: Atelier de schimb de experiență.....	132
Tabelul 3.12. Activitatea de formare nr. 3: Seminar zonal de asistență metodică	133
Tabelul 3.13. Frecvența aplicării la nivel de instituție a următoarelor modalități de lucru cu beneficiarii	135
Tabelul 3.14. Punctele forte și cele slabe în lucrul cu beneficiarii și propunerile de eficientizarea	136
Tabelul 3.15. Propuneri sintetizate din perspectiva Modelului FAPA	137

LISTA FIGURILOR

Figura 1.1. Relația și câmpurile educaționale ale formelor educației	37
Figura 1.2. Clasificarea termenilor în educația nonformală – generali, specifici și interdisciplinari/intersectoriali	37
Figura 1.3. Contradicția dintre EF și ENF	38
Figura 1.4. Contradicții interne ale educației nonformale	39
Figura 1.5. Relațiile ENF în cadrul sistemic	41
Figura 1.6. Modelul propus de standardul SM ISO 29990 de management al serviciilor de ENF	45
Figura 1.7. Impactul formelor de educație pe o scală de la 0 la 10	51
Figura 1.8. Gradul de instituționalizare: EF și ENF a copiilor.....	53
Figura 1.9. Hartă conceptuală – model de analiză sincronică a ENF	54
Figura 1.10. Abordarea sincronică a ENF	55
Figura 2.1. Domeniile și profilurile educației și învățământului extrașcolar	67
Figura 2.2. Taxonomia competențelor, potrivit Curriculumului de bază: competențe pentru educația și învățământul extrașcolar	68
Figura 2.3. Orientări metodologice ale ENFC a EÎEȘ	69
Figura 2.4. Etapele esențiale ale procesului metodologic al ENFC extrașcolar.....	70
Figura 2.5. Direcții esențiale de acțiune strategică pentru eficientizarea ENF a copiilor	77
Figura 2.6. Sinteza elementelor definitorii ale instituției publice	81
Figura 2.7. Modelul pedagogic de instituționalizare a ENF a copiilor în contextul european al Republicii Moldova	96
Figura 2.8. Procesele managementului instituțional în ENF a copiilor.....	97
Figura 3.1. Istoria Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO.....	104
Figura 3.2. Concursuri naționale organizate de Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO	105
Figura 3.3. Rezultatele instrumentului de evaluare a instituționalizării ENF–Modelul FAPA..	110
Figura 3.4. Obiectivele prioritare ale CRCT ARTICO	114
Figura 3.5. Atribuții prioritare ale CRCT ARTICO în domeniul <i>Dezvoltarea programelor și a cadrului metodologic al ÎE</i>	115
Figura 3.6. Atribuții prioritare ale CRCT ARTICO în domeniul <i>Coordonarea organizării și desfășurării activităților extrașcolare, la nivel național</i>	116
Figura 3.7. Atribuții prioritare ale CRCT ARTICO în domeniul <i>Organizarea și acordarea serviciilor de învățământ extrașcolar</i>	116

Figura 3.8. Aprecierea serviciilor oferite de CRCT ARTICO autorităților publice locale	117
Figura 3.9. Serviciile prestate instituțiilor	117
Figura 3.10. Serviciile prestate cadrelor didactice și specialiștilor în domeniu	117
Figura 3.11. Servicii oferite tinerilor	118
Figura 3.12. Servicii oferite copiilor	118
Figura 3.13. Prioritățile strategice ale CRCT ARTICO, la etapa actuală.....	119
Figura 3.14. Surse de informare despre serviciile oferite de Centrul ARTICO	120
Figura 3.15. Aprecierea oportunităților de învățare, educație, dezvoltare a copilului, oferite de Centrul ARTICO	121
Figura 3.16. Distribuirea răspunsurilor la întrebarea „Programele se potrivesc intereselor tale?”	122
Figura 3.17. Distribuirea răspunsurilor la întrebarea „Ți se potrivește orarul activităților (după școală, zile libere, vacanțe)?”	122
Figura 3.18. Distribuirea răspunsurilor la întrebarea „Activitățile se schimbă și se îmbunătățesc după noile idei și tehnologii?”	123
Figura 3.19. Distribuirea răspunsurilor la întrebarea „Profesorii, conducătorii de cercuri învață lucruri noi pentru a lucra mai bine cu voi?”	123
Figura 3.20. Percepția copiilor asupra metodelor care facilitează învățarea (jocuri, lucru în echipă, activități practice).....	123
Figura 3.21. Percepția participanților asupra unui mediu de dialog liber	123
Figura 3.22. Gradul de accesibilitate al activităților CRCT ARTICO	124
Figura 3.23. Nivelul de integrare/incluziune (inclusiv CES) a copiilor în activități.....	124
Figura 3.24. Autoevaluarea gradului de siguranță și a stării de bine a copiilor	124
Figura 3.25. Calendarul de activități vizând realizarea obiectivelor Proiectului	131
Figura 3.26. Frecvența planificării, adaptării și colaborării în activitatea conducătorilor de cerc / cadrelor didactice.....	135
Figura 3.27. Frecvența aplicării la nivel de instituție a modalităților de lucru cu beneficiarii...	136

LISTA ABREVIERILOR

CE	- Codul Educației al Republicii Moldova
CEDEFOP	- Centrul European pentru Dezvoltarea Formării Profesionale
CRCT ARTICO	- Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO
CREIE	- Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova
EF	- Educație formală
EIF	- Educație informală
EÎE	- Educație și învățământ extrașcolar
ENF	- Educație nonformală
ENFC	- Educație nonformală a copiilor
Modelul FAPA	- Model pedagogic de instituționalizare a educației nonformale în contextul european al Republicii Moldova: un cadru flexibil, adaptiv, participativ, accesibil
IBN	- Instrument Bibliometric Național
ISCED	- International Standard Classification of Education (<i>Clasificarea Internațională Standard a Educației</i>)
ÎEȘ	- Învățământ extrașcolar
LIAM	- Linguistic Integration of Adult Migrants (<i>Integrarea lingvistică a migranților adulți</i>)
MEC	- Ministerul Educației și Cercetării
NEET	- Not in Education, Employment or Training (<i>Tineri care nu sunt încadrați profesional și nu urmează niciun program educațional sau de formare</i>)
OCDE	- Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (<i>Organization for Economic Co-operation and Development</i>)
UNESCO	- Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură

INTRODUCERE

Actualitatea și importanța temei. Dinamica accelerată, interconectivitatea ridicată și interacțiunile multidireționale ale lumii contemporane, au generat un ecosistem complex în care schimbările într-un domeniu generează rapid efecte în lanț în celelalte domenii. Evoluțiile sociale și progresul economic, extinderea și flexibilizarea învățării pe tot parcursul vieții, conform solicitărilor pieței muncii, nevoilor de dezvoltare socială, personală; imperativele legate de securitatea copiilor și de prevenirea abandonului școlar implică acțiuni de adaptare continuă a curricula educaționale, armonizare a educației formale, nonformale și informale. Iar tendințele demografice și fluxurile imigraționiste determină configurarea rețelei școlare, în timp ce progresul tehnologic și digitalizarea extinsă remodelează modalitățile de comunicare, muncă, dezvoltare personală și desfășurare a activităților cotidiene.

În cadrul acestui ecosistem complex și incert, un important rol îi revine educației, percepută - în termenii învățării și educației permanente și ai învățării și educației pe tot parcursul vieții - mai amplu decât un simplu „fenomen social fundamental de transmitere a experienței de viață a generațiilor adulte și a culturii către generațiile de copii și tineri, abilitării pentru integrarea lor în societate” [65]. Educația, actualmente, este interconectată, pe orizontală și verticală, cu multe aspectele ale domeniilor social, economic, tehnologic, politic, cultural, la nivel local, național, global, asigurând prin interacțiunea celor trei forme ale sale: *formală - nonformală – informală*, „formarea personalității cu spirit de inițiativă, capabile de autodezvoltare, care posedă nu numai un sistem de cunoștințe și competențe necesare pentru angajare pe piața muncii, dar și independență de opinie și acțiune, fiind deschisă pentru dialog intercultural, în contextul valorilor naționale și universale asumate” [149].

Raportată la particularitățile și provocările specifice celor trei forme ale educației, evidențiem că educația nonformală (ENF) și educația informală (EIF), deși se caracterizează printr-un grad ridicat de accesibilitate și utilizare în practică, beneficiază de un nivel mai redus de fundamentare teoretico-metodologică comparativ cu educația formală (EF).

Educația nonformală, în accepțiunea sa modernă, s-a consolidat ca domeniu distinct în jumătatea a doua a secolului XX, prin integrarea conceptelor pedagogice, economice, sociale precum: noile educații, învățarea pe tot parcursul vieții, corelarea educației cu piața muncii, orientarea educației către nevoile grupurilor-țintă, nevoile și vocațiile individuale. Totodată, ENF contribuie la reducerea abandonului școlar, diversificarea oportunităților de reconciliere între învățare, muncă și viață privată, la extinderea ofertei educaționale pentru timpul liber al copiilor și tinerilor, precum și la formarea competențelor de participare democratică.

Orientată spre copil și tânăr, ENF integrează și tinde să asimileze treptat noțiuni și concepte precum învățare extrașcolară, activități extrașcolare, educație complementară, activități parașcolare sau perișcolare (termeni mai puțin utilizați în prezent). În legislația Republicii Moldova, ENF este statuată explicit în Codul Educației al Republicii Moldova ca fiind „o formă instituționalizată, bazată pe o proiectare curriculară, realizată prin intermediul unor activități opționale, o formă complementară, alternativă și/sau completare a educației formale în cadrul învățării pe tot parcursul vieții a persoanelor, o activitate voluntară de învățare care nu conduce în mod automat la certificarea competențelor dobândite” [149].

Așadar, actualitatea temei de cercetare și relevanța problemei abordate se fundamentează pe următoarele repere:

- ✓ În contextul lumii contemporane, a crescut rolul educației și învățării ca primă resursă sigură, deschisă, accesibilă de dezvoltare și reziliență personală și socială;

- ✓ ENF, ca și componentă a sistemului educațional, asigură realizarea idealului educațional, prin interacțiunea cu educația formală și informală, conform Codului educației;

- ✓ ENF tinde să asimileze conceptele învățare extrașcolară, activități extrașcolare, educație complementară, fapt ce extinde cadrul său conceptual și metodologic;

- ✓ Potrivit Codului Educației al Republicii Moldova, ENF constituie o formă instituționalizată a educației, dar și o activitate voluntară de învățare;

- ✓ Potrivit Strategiei de dezvoltare „Educația 2030”, se atestă „lipsa unor politici clare în domeniul educației extrașcolare relevante și coerente educației formale a elevilor; inexistența unui concept modern de management al educației nonformale; nivel insuficient de interacțiune a diferitor sectoare care au în subordine instituții de educație nonformală; nivel scăzut de profesionalizare a cadrelor didactice din sistemul respectiv”, realizate strategic pentru care este ținut Obiectivul general 7. „Asigurarea oportunităților de învățare și educație pentru toți cetățenii pe tot parcursul vieții în context formal, nonformal și informal (ODD-4, ODD-5, ODD-10, ODD-17)” [150].

- ✓ În pofida gradului ridicat de solicitare pe care îl înregistrează ENF în rândul copiilor, tinerilor și adulților, aceasta rămâne insuficient fundamentată din punct de vedere teoretico-metodologic. Adoptarea Cadrului de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova (2020) a deschis noi direcții de cercetare și a creat premise pentru elaborarea unor metodologii aplicative, menite să consolideze conceptual ENF.

Aceste rațiuni de actualitate și relevanță ale ENF, formulate preponderent din perspectivă națională, au determinat alegerea prezentei teme de cercetare. Totodată, actualitatea și importanța

demersului investigativ sunt consolidate și de procesele de integrare europeană ale Republicii Moldova, precum și de necesitatea aplicării standardelor europene în educație.

Descrierea situației în domeniul cercetării. Studiul își propune să aducă contribuții originale și contextualizate la dezvoltarea teoriei și praxiologiei educației nonformale (ENF), prin raportare la procesele de instituționalizare a acesteia în cadrul învățământului extrașcolar destinat copiilor. Demersul de cercetare este fundamentat pe analiza critică a literaturii de specialitate și pe identificarea lacunelor existente în plan epistemologic, conceptual și metodologic, care afectează coerența și eficiența implementării ENF în contexte instituționalizate. În acest sens, cercetarea vizează clarificarea fundamentelor epistemologice ale ENF, delimitarea și operaționalizarea cadrului conceptual specific ÎEȘ pentru copii, precum și elaborarea unor repere metodologice adecvate procesului de instituționalizare a ENF, cu potențial de aplicabilitate practică și relevanță științifică.

Un reper referențial semnificativ al cercetării de față îl constituie „Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova” [86], un studiu pertinent și un document oficial de referință, ce prezintă ansamblul de demersuri conceptuale, metodologice și praxiologice de dezvoltare a EÎE din Republica Moldova, la etapa actuală.

Pentru investigarea conceptului de educație nonformală, au fost analizate o serie de definiții, obiective și perspective teoretice elaborate și dezvoltate în contexte istorice, instituționale și culturale diverse. Analiza documentelor de politică educațională, a strategiilor din domeniul tineretului și a cadrului privind învățarea pe tot parcursul vieții evidențiază existența unor abordări complementare ale ENF. În accepțiunea Codului educației al Republicii Moldova [Apud 149, art. 3], ENF este concepută ca o formă instituționalizată de educație, fundamentată pe proiectare curriculară și realizată prin activități opționale, având rol complementar, alternativ sau de completare a educației formale, în contextul învățării pe tot parcursul vieții, fără a conduce automat la certificarea competențelor dobândite. Legea cu privire la tineret [Apud 156, art. 2] accentuează dimensiunea comunitară și finalitatea adaptativă a ENF, definind-o ca pe un proces educațional organizat în afara sistemului formal, orientat spre satisfacerea nevoilor educaționale ale tinerilor și dezvoltarea aptitudinilor necesare integrării într-un mediu social și profesional dinamic. La nivel european, în contextul validării învățării nonformale și informale, Consiliul Europei [Apud 161] subliniază caracterul planificat și structurat al învățării nonformale, existența unui suport pedagogic și diversitatea formelor de realizare, de la formarea profesională și alfabetizarea adulților până la învățarea la locul de muncă, educația online structurată și programele derulate de organizațiile societății civile.

Definițiile educației nonformale diferă în funcție de cadrul normativ, instituțional și de politicile publice în care sunt formulate. Analiza comparativă a acestor abordări evidențiază existența unor ambiguități și confuzii persistente în procesul de conceptualizare a ENF de-a lungul timpului, precum și lipsa unui consens clar cu privire la natura, funcțiile și delimitările sale în raport cu celelalte forme ale educației. În acest context, prezintă relevanță definițiile propuse de UNESCO [180], precum și contribuțiile teoretice ale cercetătorilor P. H. Coombs și M. Ahmed [45], G. Văideanu [143], S. Cristea [55], care au influențat semnificativ evoluția discursului științific privind educația nonformală.

ENF a fost conceptualizată de cercetători în funcție de trei perspective: ca sistem – S. Khawaja și B. Brennan, 1990, Fordham, 1989, ca proces – P.H. Coombs și M. Ahmed, 1974, ca un cadru – S. Khawaja și B. Brennan, 1990 [Apud 13, pp. 31-35].

Lucrări de referință, care au fundamentat principiile ENF a copiilor, tinerilor și adulților și au contribuit semnificativ la înțelegerea, dezvoltarea acestui domeniu, aparțin autorilor: P. Freire [73], J. Dewey [64], G. Văideanu [143], M. Knowles [94, 95], D. Kolb [96], I. Illich [89], A. Rogers [124].

Studii asupra ENF din perspectivă comparativă, sincronă sau diacronă au realizat cercetătorii: M.N. Kicherova, I.S. Trifonova [182], P.H. Coombs [44], T. Ardouin [7], A. Rogers [124], R. Shlomo, R., S. Mirjam [131], P. C. Fordman [72].

Cercetări specifice sau interdisciplinare cu referire la ENF, în România, au realizat cercetătorii: C. Cucoș [59], S. Cristea [54, 55], V. C. Blândul [9, 10], I. Neacșu [104], L. Șoitu [138, 139], O. Costea [48, 49].

În Republica Moldova, aspectele conceptuale, metodologice, praxiologice ale ENF a fost investigate de cercetătorii: Vl. Guțu [82, 85, 86], N. Silistraru [133, 69], V. Volcov [144], N. Bucun [24], V. Goraș-Postică [76, 78, 79], L. Poștan [117, 118, 119, 120], V. Florea [69, 70, 71], V. Andrițchi [6], L. Cebanu [26, 27, 28], L. Saranciuc-Gordea [127], A. Afanas [1], V. Andrieș [2, 3, 4, 5], D. Cotovițaia [50].

Problemele ENF în condițiile globalizării, dar și particularitățile și tendințele sale locale sunt analizate de cercetători prin prisma multiplelor discipline, precum al pedagogiei populare, a pedagogiei sociale, educației adulților, educației incluzive, educației interculturale, învățământului extrașcolar, educației complementare, educației religioase, educației pentru democrație și drepturile omului, educației antreprenoriale, educației de gen, a noilor educații. În acest sens, menționăm contribuțiile științifice ale cercetătorilor: N. Silistraru [133], T. Repida [122], I. Cerghit [31, 32], M. Cernea [34].

Contradicțiile, care au servit ca rațiuni pentru cercetarea noastră, au fost determinate de evoluția accelerată, interconectată și interacționistă a ENF, de tendințele de a instituționaliza ENF, de unificare terminologică și metodologică a formelor existente de învățare, educație, formare opțională, voluntară, intenționată de formabil, pe de o parte și de nivelul insuficient de asigurare conceptuală, teoretică, metodologică a acestor și altor factori determinanți, stimulativi sau restrictivi ai ENF în contexte specifice, pe de altă parte.

Deși ENF este tot mai frecvent recunoscută ca o componentă indispensabilă a dezvoltării holistice a copiilor în Republica Moldova, analiza situației actuale relevă existența unor contradicții semnificative care îi limitează potențialul și anume:

- ✓ Discrepanța dintre viziunea declarată și implementarea metodologică și praxiologică a ENF, în corelație cu gradul de coerență legislativă și instituțională existent;
- ✓ Corelarea funcțională fragmentară între educația formală, nonformală și informală, ceea ce reduce continuitatea și complementaritatea proceselor de învățare;
- ✓ Diversitatea de interpretări privind elementele definiției ale ENF, concomitent cu absența unui mecanism coerent de abordare a acestora;
- ✓ În condițiile în care ENF reprezintă o formă esențială a învățării pe parcursul vieții, rămâne insuficient recunoscută și valorizată;
- ✓ Existența unui cadru extins de politici educaționale care includ referințe la ENF, dar în lipsa unei paradigme teoretice consolidate și a unei cercetări sistematice asupra specificului și funcțiilor acestora în contextul Republicii Moldova.

Având în vedere particularitățile actuale ale cercetării în domeniul ENF și contradicțiile conceptuale și metodologice constatate, cercetarea și-a propus să răspundă la următoarea **problemă de cercetare**: Care este cadrul conceptual și metodologic optim de instituționalizare a ENF a copiilor în Republica Moldova la etapa actuală?

Scopul cercetării: Determinarea fundamentelor conceptuale și metodologice ale ENF a copiilor în Republica Moldova și validarea praxiologică a proiectului de eficientizare a instituționalizării educației nonformale a copiilor, fundamentat pe Modelul pedagogic FAPA.

Obiectivele cercetării:

1. Delimitarea fundamentelor epistemologice ale ENF a copiilor și ale procesului de instituționalizare a acestora;
2. Examinarea abordărilor comparative și sincrone ale ENF a copiilor, în context internațional și național;
3. Fundamentarea teoretică și metodologică a *Modelului pedagogic de instituționalizare a ENF a copiilor în contextul european al Republicii Moldova FAPA*;

4. Analiza resurselor instituționale și a nevoilor specifice ale beneficiarilor în cadrul ENF a copiilor, în vederea eficientizării intervenției în procesul de instituționalizare;

5. Validarea Proiectului de eficientizare a instituționalizării ENF a copiilor, fundamentat pe Modelul pedagogic FAPA și a impactului intervențiilor de eficientizare asupra instituționalizării ENF a copiilor.

Ipoteza cercetării: Educația nonformală a copiilor în contextul european al Republicii Moldova devine eficientă, dacă este fundamentată epistemologic și metodologic, corelată cu bunele practici internaționale și integrată într-un model pedagogic coerent de instituționalizare.

Metodologia cercetării se bazează și îmbină paradigma de cercetare pozitivistă, interpretativă și critică, sprijinindu-se pe teorii-cheie din domeniul științelor educației, managementului educațional: teoria inteligențelor multiple (Gardner) [74], teoria învățării experiențiale (Kolb) [96], teoria învățării sociale (Bandura) [Apud 67], teoria andragogică (Knowles) [95], teoria managementului calității totale (TQM), teoria sistemelor (Von Bertalanffy) [22], teorii privind instituționalismul clasic și al neoinstituționalismului [112].

Sistemul de metode ale cercetării: *teoretice*: documentarea științifică, analiza hermeneutică, generalizarea și sistematizarea, metoda analitico-sintetică, analiza comparativă, analiza sincronică, modelarea teoretică; *empirice*: experimentul pedagogic prin studiu de caz, metoda analizei sistemice instituționale, ancheta în bază de chestionar. Au fost aplicate chestionare pe eșantioane relevante: cadrele manageriale din cadrul Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO, cadrele manageriale și didactice ale instituțiilor de învățământ extrașcolar din Republica Moldova, beneficiarii CRCT ARTICO, copii; *metode statistico-matematice de prelucrare a datelor*: clasificarea, gruparea, corelarea datelor statistice și prezentarea acestora prin intermediul tabelelor și figurilor.

Noutatea științifică și originalitatea cercetării rezidă în esențializarea *fundamentelor epistemologice ale ENF și ale procesului de instituționalizare* a acesteia; determinarea *abordărilor comparative și sincrone ale ENF*, în context internațional și național; *identificarea cadrului metodologic și a condițiilor de eficientizare a ENF a copiilor* în Republica Moldova; fundamentarea teoretică și metodologică a *Modelului pedagogic de instituționalizare a ENF în contextul european al Republicii Moldova*; conceperea demersului experimental de valorificare a modelului pedagogic de instituționalizare a educației nonformale a copiilor în baza studiului de caz.

Rezultatele principale ce contribuie la soluționarea problemei științifice: fundamentarea cadrului conceptual și metodologic al ENF a copiilor în Republica Moldova prin clarificarea, reconcilierea și integrarea contradicțiilor ENF identificate, într-un *Model pedagogic*

de instituționalizare a educației nonformale în contextul european al Republicii Moldova; esențializarea abordărilor comparative și sincrone ale ENF, în context internațional și național; identificarea cadrului metodologic și a condițiilor de eficientizare a ENF a copiilor în Republica Moldova, implementarea Proiectului de eficientizare a instituționalizării educației nonformale a ENF a copiilor în Republica Moldova.

Semnificația teoretică a cercetării: se poate rezuma la esențializarea reperelor epistemologice ale ENF, prin determinarea/clarificarea terminologiei, specificarea experiențelor avansate de ENF din perspectivele comparativă și sincronă; identificarea caracteristicilor și tendințelor ENF în Republica Moldova, din perspectiva integrării europene; specificarea caracterului gradual al instituționalizării ENF, relevarea paradigmei neoinstituționale pentru fundamentarea unui Model pedagogic de instituționalizare a ENF a copiilor în Republica Moldova; investigarea condițiilor de eficientizare a ENF a copiilor la nivel național și internațional.

Semnificația practică a cercetării se poate rezuma la fundamentarea unui cadru metodologic operațional al ENF a copiilor și tinerilor în Republica Moldova, care include, în principal, stabilirea particularităților de instituționalizare a educației nonformale în baza variabilelor unei instituții de educație nonformală/extrașcolară pentru copii și validarea Modelului pedagogic de instituționalizare a ENF și a *Proiectului de eficientizare a instituționalizării educației nonformale a ENF a copiilor în Republica Moldova.*

Implementarea rezultatelor științifice s-a realizat, în perioada anilor 2023-2025, în cadrul Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTIC. Lotul experimental a fost constituit din 520 de subiecți: 147 de cadre didactice și manageriale din cadrul Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO și instituțiile de învățământ extrașcolar la nivel național, 373 de beneficiari direcți și indirecți ai CRCT ARTICO (copii, părinți).

Aprobarea rezultatelor științifice. Rezultatele științifice obținute prin cercetarea doctorală au fost validate în cadrul ședințelor Comisiei de îndrumare, pe parcursul tuturor etapelor de realizare a demersului investigativ, contribuind la ajustarea metodologică și la consolidarea fundamentării teoretico-aplicative a studiului. Variate aspecte ale cercetării au fost diseminate și supuse dezbaterii științifice prin comunicări prezentate de autoare la *conferințe științifice naționale și internaționale*, printre care menționăm: *Familia – formă de instituționalizare a educației nonformale*, Conferință științifică cu participare internațională, Chișinău, 2024; *Instituționalizarea educației nonformale. Studiu de caz: CRCT ARTICO*, Conferință științifică cu participare internațională, Chișinău, 2023; *Valori experimentate în domeniul educației nonformale a copiilor din perspectiva dezvoltării personale și comunitare*, Conferință științifică cu participare internațională, Chișinău, 2022; *Educația extrașcolară: principii ale instituționalizării din*

perspectiva educației nonformale, Conferință științifică cu participare internațională, Chișinău, 2021.

Alte rezultate ale cercetării au fost valorificate științific prin publicarea acestora în reviste științifice de specialitate, recunoscute la nivel național și internațional, după cum urmează: *Considerații teoretice privind conceptualizarea educației nonformale*. În: „Studia Universitatis Moldaviae” (Seria *Științe ale Educației*), nr. 9 (149), 2021; *Managementul educației și învățământului extrașcolar (nonformal) al elevilor în Republica Moldova*. În: „Studia Universitatis Moldaviae” (Seria *Științe ale Educației*), 5 (165), 2023; *Integrarea abordării STEAM în activitățile centrelor de creație pentru copii din învățământul extrașcolar: o analiză a potențialului creativ și educațional*. În: *Didactica Pro...* Revistă de teorie și practică educațională, 5 (153), 2025.

Totodată, rezultatele cercetării au fost aplicate și valorificate practic în activitatea unor structuri consultative și decizionale specifice din domeniul educației, precum: Consiliul Național pentru Curriculum și Consiliul Național al Elevilor, precum și în cadrul seminarelor metodice și programelor de formare continuă destinate cadrelor didactice din învățământul extrașcolar, organizate inclusiv pe platforma instituțională CRCT ARTICO[172].

Prin activitățile de diseminare, publicare și aplicare practică, rezultatele cercetării confirmă **relevanța științifică și utilitatea aplicativă** a tezei, contribuind la dezvoltarea cadrului teoretic și metodologic al educației nonformale și al învățământului extrașcolar din Republica Moldova.

Volumul și structura tezei. Conținutul tezei de doctorat include adnotări în limbile rusă, română și engleză, introducere, trei capitole de bază, concluzii generale și recomandări, bibliografie (185 titluri). Volumul tezei însumează 146 pagini text de bază, fiind completat de 20 de anexe, 37 de tabele și 45 de figuri.

Cuvinte-cheie: educație nonformală, educație și învățământ extrașcolar, cadru conceptual și metodologic, abordare comparativă și sincronă, condiții de eficiență, model pedagogic, instituționalizare, studiu de caz, proiect de eficientizare.

Sumarul compartimentelor tezei

Introducerea prezintă aparatul categorial și metodologic al cercetării.

Capitolul 1. Fundamente epistemologice privind educația nonformală are un caracter descriptiv și analitic. Obiectivul urmărit rezidă în analiza abordărilor teoretico-conceptuale ale problemei de cercetare, accentul fiind pus pe delimitarea conceptelor, analiza terminologiei specifice ENF; specificarea abordărilor comparative și sincrone ale ENF. Sunt analizate studii asupra educației nonformale, care exprimă chintesență evoluției conceptuale, terminologice a ENF. Se relevă contribuția unor organizațiilor internaționale relevante în studierea și fortificarea

conceptuală și politică a formelor educației, pentru a promova noile educații, sprijini învățarea permanentă, învățarea pe tot parcursul vieții, educația pentru toți, recunoașterea, validarea și acreditarea învățării.

Sunt determinate elementele definitorii ale educației nonformale: cadrul organizațional specific, accesibilitate universală, structură flexibilă, lipsa certificării formale, domenii diverse, decizia conștientă a cursantului, sprijinul procesului de învățare, medii variate, structură și obiective, caracter complementar; propusă o definiție a ENF. Abordările comparative și sincrone ale educației nonformale pornesc de la prezumția că ENF este conceptualizată prin comparare cu educația informală și educația formală, dar totodată sunt specificate și alte perspective de analiză comparativă, fundamentate de cercetători: aspectele organizatorice și funcționale ale ENF în diverse societăți contemporane, criteriile de proiectare și organizare a ENF, analiza comparativă a trăsăturilor, dezideratelor, avantajelor și particularităților fiecărei forme, axa integrare–separare în cadrul formelor educației. Prin modelare teoretică, este evaluată ponderea procentuală a formelor educației și realizată o estimare generală a impactului și a ponderii formelor educației.

Menționăm că un concept-cheie al cercetării noastre este cel de instituționalizare, aplicat asupra ENF în general și a ENF a copiilor, în special, iar gradul de instituționalizare a ENF a copiilor constituie un alt criteriu de comparare a ENF cu alte două forme ale educației. Analiza sincronă a ENF este una transversală, care construiește demersuri de cercetare exploratorie, de abordare a conceptelor epistemologice, a variabilelor ENF (valori, participanți, programe, context, impact, evaluare), dimensiunilor, proceselor și relațiilor dintre acestea). Propunem o schemă a abordărilor sincrone ale ENF și specificăm că alături de elementele-cheie cu caracter funcțional, analiza sincronă a ENF include și interacțiunile epistemologice și metodologice dintre principiile, dimensiunile, caracteristicile, funcțiile, strategiile și metodele acesteia. Această abordare permite nu doar o examinare detaliată a modului în care diferitele componente ale ENF se manifestă într-un anumit moment, ci și evidențierea modului în care acestea se influențează reciproc, conturând specificitatea și impactul ENF în raport cu alte forme de învățare.

În Capitolul 2. Repere metodologice ale educației nonformale a copiilor în Republica Moldova, demersul cercetării teoretice este orientat spre relevarea principiilor metodologice, a condițiilor de eficiență a ENF a copiilor în Republica Moldova și spre fundamentarea modelului pedagogic de instituționalizare a ENF în contextul european al Republicii Moldova. Sunt analizate Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova (CREIE), Curriculum de bază: competențe pentru educația și învățământul extrașcolar, și curricula pe domenii, profiluri, care oferă ansamblul de demersuri conceptuale, metodologice și praxiologice de dezvoltare a ENF, a educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova. Sunt

determinate opțiunile metodologice de realizare a educației și învățământului extrașcolar în Republica Moldova.

De asemenea, este analizată asigurarea curriculară a ENF, dar și a EÎEȘ și sunt stabilite o serie de contradicții: între cerința unei structuri curriculare unitare și diversitatea contextelor locale; între nevoia de flexibilitate a conținuturilor și presiunea standardizării; între orientarea spre dezvoltarea competențelor generale și necesitatea specializării pe domenii; între libertatea creativă a cadrelor didactice și cadrul normativ impus; între ritmul rapid al schimbărilor socio-culturale și capacitatea curriculumului de a se adapta în timp util. În cele din urmă, conchidem că procesul metodologic al ENF și extrașcolare a copiilor presupune un parcurs organizat, coerent și ciclic, menit să asigure relevanța, eficiența și calitatea activităților educative desfășurate, în funcție de legitățile generale și specifice, principiile generale și specifice (de formare instituțională) ale educației și învățământului extrașcolar, domeniul și profilul în care se încadrează activitatea.

Un aspect esențial al acestuia îl constituie conceperea și fundamentarea *Modelului pedagogic de instituționalizare a educației nonformale în contextul european al Republicii Moldova: un cadru flexibil, adaptiv, participativ, accesibil (FAPA)*. Modelul este conceptualizat ca un cadru complex și integrator, compus din trei nivele interdependente, mecanisme tranzitive de instituționalizare și tendințe internaționale integrate care reflectă o viziune holistică asupra educației nonformale.

În **Capitolul 3. Abordări praxiologice privind educație nonformală a copiilor în Republica Moldova**, sunt prezentate rezultatele experimentului pedagogic prin studiul de caz asupra instituționalizării ENF, sunt stabilite și analizate valorile constatative în domeniul ENF a copiilor, elaborat și implementat Proiectul de eficientizare a instituționalizării ENF și prezentate valorile experimentului de control. Demersul praxiologic a inclus analiza premiselor de implementare a *modelului pedagogic de instituționalizare a ENF a copiilor* și operaționalizarea acestuia în vederea asigurării relevanței, fezabilității și sustenabilității instituționalizării ENF a copiilor, în concordanță cu exigențele contextului educațional actual.

Studiul de caz a fost realizat în baza Protocolului „Instituționalizarea ENF la Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO, iar evaluarea instituționalizării ENF în cadrul Centrului ARTICO, bazat pe Modelul FAPA, a fost realizată cu aplicarea unui instrument de evaluare cu patru dimensiuni cu indicatori concreți și o grilă simplificată de evaluare. În rezultatul demersului praxiologic constatativ au fost identificate resursele instituționale și nevoile specifice ale beneficiarilor ENF, evaluat managementul instituțional, stabilite percepțiile cadrelor manageriale și didactice privind asistența metodologică oferită de ARTICO, determinate nivelele

de satisfacție al copiilor față de activitățile educaționale, identificate nevoile de formare profesională continuă a cadrelor didactice din instituțiile de învățământ extrașcolar.

Studiul doctoral se încheie cu **Concluzii generale și recomandări**, care sintetizează rezultatele științifice obținute în rezultatul demersului teoretic și empiric. Recomandările se adresează factorilor de decizie, cercetătorilor, managerilor, cadrelor didactice din domeniul ENF, centrelor extrașcolare partenerilor comunitari, având drept scop eficientizarea proceselor de implementare a ENF.

1. FUNDAMENTE EPISTEMOLOGICE PRIVIND EDUCAȚIA NONFORMALĂ

1.1. Educația nonformală: delimitări conceptuale și terminologice

Dezvoltarea conceptuală și terminologică a învățării și educației, în general, cunoaște mai multe etape, printre care și etapa fundamentării formelor educației: formală, nonformală, informală și a relațiilor dintre acestea. În timp ce educația formală are rădăcini adânci în istorie și a fost structurată în mod progresiv prin eforturi practice, teoretice, politice – educația informală și educația nonformală au fost recunoscute și dezvoltate ca forme ale educației, mai recent, în special, în jumătatea a doua a secolului XX.

Interesul academic pentru formele educației a fost determinat de nevoia de a înțelege și de a integra politic diverse tipuri de învățare și educație, care se desfășoară în afara contextelor tradiționale școlare, de lansarea conceptului *Noile educații*, de relansarea învățării adulților, formularea principiilor învățării pe parcursul vieții, de ideologizarea educației, propulsarea valorii sociale și economice a educației.

Putem conchide o impactare socială semnificativă a educației în anii 80 ai secolului trecut, dar și o influență conceptuală semnificativă asupra educației a lucrărilor unor cercetători și teoreticieni, cum ar fi: J.M. Brew, care a explorat natura, scopurile și valoarea educației informale, oferind o perspectivă profundă asupra modului în care aceasta completează sau contrastează educația formală [23]; Ph. Coombs, unul dintre primii teoreticieni, care a evidențiat importanța educației nonformale ca parte complementară a sistemului educațional tradițional [44], și o soluție pentru a extinde accesul la educație și pentru a ajuta indivizii să dobândească competențele necesare pentru viața cotidiană și muncă [45]; P. Freire, cunoscut pentru abordările sale critice asupra educației și pentru promovarea educației ca mijloc de emancipare socială [73]; M. Knowles care a popularizat conceptul de învățare a adulților și învățarea autodirijată [94, 95]; G. Văideanu, care se referea la ENF ca la un element important în transformarea sistemului educațional pentru a răspunde mai bine nevoilor societății contemporane și analiza ENF în contextul mai larg al educației permanente și al diversificării formelor de învățare [143]; A. Rogers, care realizează una dintre cele mai influente analize ale ENF, explorează natura, rolul și implicațiile educației nonformale, în special în contextul țărilor în curs de dezvoltare, abordează critic diferențele dintre educația formală, nonformală și informală și propune o înțelegere mai nuanțată a ENF [124]; Singh Madhu, care aduce o contribuție esențială în domeniul educației nonformale și informale, concentrându-se pe recunoașterea, validarea și acreditarea învățării care are loc în afara sistemelor educaționale formale [137], O. Costea, M. Cerkez oferă perspective valoroase asupra integrării ENF în sistemul educațional românesc [48], S. Cristea [54], L. Șoitu [139], Vl. C. Blândul [9], subliniază rolul ENF ca proces complementar al educației formale, axat pe învățarea experiențială,

dezvoltarea competențelor transversale și adaptabilitatea la nevoile individuale; Vl. Guțu [82, 86], N. Bucun [24], N. Silistraru [43, 133] aduc contribuții valoroase la dezvoltarea cadrului conceptual al ENF în Republica Moldova cu accente pe învățământul extrașcolar, etnopedagogie, andragogie.

Și organizațiile internaționale, precum Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură (UNESCO), Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OCDE), Consiliul Uniunii Europene, Centrul European pentru Dezvoltarea Formării Profesionale (CEDEFOP) au un rol important în studierea și fortificarea conceptuală și politică a formelor educației, pentru a promova noile educații, sprijini învățarea permanentă, învățarea pe tot parcursul vieții, educația pentru toți, recunoașterea, validarea și acreditarea învățării.

Cercetătoarea V. Florea menționează: „Datorită faptului că sistemul educațional nu reușește să facă față ritmului accelerat de dezvoltare a tuturor sferelor vieții politice, economice, sociale și culturale ale societății, se accentuează în prezent rolul educației non-formale la nivel internațional, ceea ce a condus la diversificarea activităților de tip formal și non-formal. Odată cu dezvoltarea conceptului de educație permanentă și implementarea acestei perspective educaționale la nivel de sistem, putem afirma cu certitudine că educația formală se află în relații de complementaritate cu educația non-formală și informală” [70, pp. 163-175].

În ordinea ideilor, afirmația cercetătoarei Macavei E. este pertinentă și cu un grad înalt de citabilitate științifică: „Noua ordine educațională are drept obiectiv principal optimizarea și articularea celor trei niveluri educaționale: formal, non-formal și informal în perspectiva educației permanente” [98, 99].

Autorii Shlomo Romi, Mirjam Schmida descriu „poziția actuală a educației non-formale (ENF) ca o forță educațională majoră în lumea postmodernă” [131].

Departea de a fi „educație suplimentară” sau doar „activități extracurriculare”, ENF s-a dezvoltat într-o industrie educațională la nivel mondial. Cu toate acestea, nu a fost încă studiată suficient ca o abordare educațională independentă. Orientată spre toate vârstele și nivelurile de alfabetizare, educația nonformală provoacă conceptele tradiționale de educație. Ea afectează societatea în ansamblu, viața și conduita indivizilor și a influențat educația formală, care a adoptat multe dintre ipotezele sale teoretice și practicile pedagogice” [Apud 131].

A. Rogers, în studiul său asupra ENF la scară internațională, după anii 1980, „Non-Formal Education: Flexible Schooling or Participatory Education?”, răspunde la întrebarea: „De ce terminologia educației non-formale, care era atât de în vogă în anii 1970-1980, practic a dispărut din discursul *mainstream*, în anii 1990 și primii ani ai secolului actual” [124]. Cercetătorul afirmă că, „ENF revine pe ordinea de zi la scară mondială, atât în societățile „occidentale” cât și în cele „în curs de dezvoltare”, în contextul învățării pe tot parcursul vieții” [Ibidem, p. 2].

D. Silberman-Keller, în Raportul „Toward the Characterization of Non-Formal Pedagogy”, pune în discuție poziția „periferică” a ENF: „Povestea educației nonformale este paralelă cu dezvoltarea istorică a educației formale în timpurile moderne. Pe parcursul evoluției lor, ambele au suferit schimbări atât în ceea ce privește formatul, cât și funcțiile sociale. Însă, în timp ce educația formală a devenit, în epoca modernă, o rețea centralizată a statului, care distribuie cunoștințe hegemonice împreună cu certificate și diplome utilizate de absolvenți în cariera lor profesională, educația nonformală a rămas la periferia sistemelor naționale de învățământ. Aceasta a generat un sistem descentralizat și difuz, reprezentativ pentru mișcările ideologice și politice care încorporează rezistență față de, sau cel puțin critică asupra, hegemoniei educaționale din multe societăți” [131, p. 55].

Opiniile autorilor menționați exprimă chintesența evoluției conceptuale și terminologice a ENF până la „o industrie educațională la nivel mondial” [131], iar pe de altă parte, indică asupra „hegemoniei” educației formale, cel puțin, la nivelul politicilor oficiale în domeniul educației.

Analiza comparativă și sincronică și studiul sistemic-corelativ, aplicate în acest capitol, vor contribui la fundamentarea ENF ca abordare educațională independentă, cu accent pe situația din Republica Moldova.

Din perspectivă normativă, în Republica Moldova, educația nonformală este definită de Codul Educației și de Legea cu privire la tineret:

✓ „Educație nonformală – formă instituționalizată, bazată pe o proiectare curriculară, realizată prin intermediul unor activități opționale. Educația nonformală reprezintă o formă complementară, o alternativă și/sau o completare a educației formale în cadrul procesului de învățare pe tot parcursul vieții a persoanelor. Educația nonformală este o activitate voluntară de învățare și nu conduce în mod automat la certificarea competențelor dobândite” [149].

✓ „Educație nonformală a tinerilor – proces educațional organizat prin activități în comunitate sau prin programe, care are loc în afara sistemului educațional formal, menit să răspundă nevoilor educaționale ale tinerilor, afirmat prin dobândirea și/sau dezvoltarea aptitudinilor și abilităților necesare pentru a se adapta la un mediu în continuă schimbare, având obiective clare de învățare” [156].

Constatăm că aceste documente pun accente diferite în definirea educației nonformale: Codul educației, tratează educația nonformală ca o „formă instituționalizată, bazată pe o proiectare curriculară, realizată prin intermediul unor activități opționale”, iar potrivit Legii cu privire la tineret, ENF este „un proces educațional organizat prin activități în comunitate sau prin programe”. În raport cu educația formală, potrivit Codului educației: „Educația nonformală reprezintă o formă complementară, o alternativă și/sau o completare a educației formale în cadrul procesului de

învățare pe tot parcursul vieții a persoanelor”, iar potrivit Legii cu privire la tineret, „educația nonformală are loc în afara sistemului educațional formal”; cu referire la motivația educației nonformale, Codul Educației specifică că „este o activitate voluntară de învățare”, iar Legea cu privire la tineret specifică că este „menită să răspundă nevoilor educaționale ale tinerilor”; cu referire la rezultatele învățării, Codul Educației prevede că, „nu conduce în mod automat la certificarea competențelor dobândite”, iar potrivit Legii cu privire la tineret conduce la „dobândirea și/sau dezvoltarea aptitudinilor și abilităților necesare pentru a se adapta la un mediu în continuă schimbare, având obiective clare de învățare”.

La nivelul forurilor internaționale, educația nonformală a fost recunoscută drept ca o formă a educației, definită și conceptualizată din perspectiva misiunilor specifice ale UNESCO, ISCED 2011 (Clasificarea Internațională Standard a Educației), Organizației pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD), a Consiliului Europei, Centrului European pentru Dezvoltarea Formării Profesionale (CEDEFOP).

Cercetătoarea L. Poștan specifică: „Abordarea modernă a educației nonformale capătă contururi normative și teoretice în jumătatea a doua a secolului XX, odată cu recunoașterea crizei mondiale în educație (Conferința Internațională privind Criza Mondială în Educație, 1967), particularizarea de către UNESCO (P.H. Coombs) a educației formale, nonformale, informale și aprobarea conceptului de ENF (1974): „ENF este acea activitate educațională organizată și sistematică, desfășurată în afara cadrului oficial al instituției școlare, pentru a facilita învățarea atât a copiilor cât și a adulților”. De la acel moment al reconceptualizării educației, putem urmări mai multe linii de dezvoltare a conceptului ENF, care au dezvoltat în primele două decenii ale secolului XXI particularități specifice de implementare a educației nonformale” [117, p. 5].

UNESCO a cărei misiune „este să contribuie la promovarea păcii și securității în lume prin intermediul educației, științei și culturii, în vederea consolidării cooperării internaționale, respectării drepturilor fundamentale ale omului, fără restricții de rasă, sex, limbă sau religie” [180] și ISCED 2011, cu misiunea de a oferi un cadru global uniform pentru colectarea, raportarea și analizarea statisticilor educaționale definesc ENF ca „Educație care este instituționalizată, intenționată și planificată de un furnizor de educație. Caracteristica definitorie a ENF este aceea că este un plus, o alternativă și/sau o completare a educației formale în cadrul procesului de învățare pe tot parcursul vieții a indivizilor. Este adesea oferit pentru a garanta dreptul de acces la educație pentru toți. Se adresează persoanelor de toate vârstele, dar nu aplică neapărat o structură continuă a căii; poate fi de scurtă durată și/sau de intensitate scăzută și este oferit de obicei sub formă de cursuri scurte, ateliere sau seminare. ENF duce, în principal, la calificări care nu sunt recunoscute drept calificări formale de către autoritățile educaționale naționale relevante sau la

nicio calificare. ENF poate acoperi programe care contribuie la alfabetizarea și educația adulților și tinerilor pentru copiii neșcolari, precum și programe privind abilitățile de viață, abilitățile de muncă și dezvoltarea socială sau culturală” [151, 152].

Potrivit OECD, care urmărește scopul de a „stabili standarde internaționale și a sprijini punerea lor în aplicare, a ajuta țările să creeze o cale către societăți mai puternice, mai echitabile și mai curate, „învățarea non-formală apare atunci când un individ urmează un program de învățare, dar acesta nu este de obicei evaluat și nu conduce la certificare. Cu toate acestea, poate fi structurat de furnizor și este intenționat din punctul de vedere al elevilor” [140].

Consiliul Europei și Comisia Europeană oferă mai multe definiții ale educației și învățării nonformale, în contextul politicilor sale specifice:

✓ *Învățarea pe tot parcursul vieții.* „Învățarea non-formală are loc odată cu traseul principal al educației și formării și nu conduce (...) la certificate formalizate. Învățarea non-formală poate fi oferită la locul de muncă și prin activități ale organizațiilor societății civile (cum sunt organizațiile de tineret, sindicatele și partidele politice). Poate fi, de asemenea, oferită prin organizații sau servicii care au constituit un complement al sistemelor formale (clase de arte, muzică și sport sau meditații particulare pentru pregătirea examenelor)” [158, p. 8].

✓ *Tineret* „Învățarea non-formală este o învățare cu scop, dar voluntară, care are loc într-o gamă variată de medii și situații pentru care predarea/formarea și învățarea nu reprezintă neapărat activitatea lor unică sau principală. Aceste medii și situații pot fi intermitente sau tranzitorii, iar activitățile sau cursurile care au loc pot fi organizate de facilitatori profesioniști de învățare (cum ar fi formatorii de tineri) sau de voluntari (cum ar fi liderii de tineri). Activitățile și cursurile sunt planificate, dar sunt rareori structurate pe ritmuri convenționale sau materii curriculare.

Învățarea și educația non-formală, înțeleasă ca învățare în afara contextelor instituționale (în afara școlii), reprezintă activitatea-cheie, dar și competența-cheie, a activității pentru tineret. Învățarea/educația non-formală în activitatea de tineret este adesea structurată, bazată pe obiective de învățare, timp de învățare și suport specific de învățare și este intenționată. De obicei, nu duce la certificare, dar într-un număr tot mai mare de cazuri se eliberează certificate, ceea ce duce la o mai bună recunoaștere a rezultatului individual al învățării.

Educația și învățarea non-formală în domeniul tineretului reprezintă mai mult decât o subcategorie a educației și formării, deoarece contribuie la pregătirea tinerilor pentru societatea civilă și bazată pe cunoaștere” [176].

✓ *Proces de învățare desfășurat în afara curriculumului școlar sau a programelor de formare,* care duc la o formă de certificare validată; educația non-formală trebuie considerată un

partener în procesul de învățare pe tot parcursul vieții și luată în considerare în evaluarea generală a parcursurilor educaționale și profesionale [163].

✓ *Validarea învățării nonformale și informale.* „Învățarea non-formală înseamnă învățarea realizată prin activități planificate (în ceea ce privește obiectivele învățării și timpul dedicat învățării), în cadrul cărora există o formă de susținere a procesului de învățare (de exemplu, relațiile student-profesor); aceasta poate include programe de însușire a unor competențe profesionale, de alfabetizare a adulților sau programele de educație de bază a persoanelor care au părăsit timpuriu școala; printre cazurile foarte des întâlnite de învățare non-formală se numără cursurile de formare la locul de muncă, prin care întreprinderile actualizează și perfecționează competențele angajaților lor (cum ar fi competențele TIC), învățarea on-line structurată (de exemplu, prin utilizarea resurselor educaționale deschise) și cursurile organizate de organizațiile societății civile pentru membrii lor, pentru grupul lor țintă sau pentru publicul general” [161].

✓ *Integrarea lingvistică a migranților adulți (LIAM).* „Învățarea non-formală are loc în afara mediilor formale de învățare, dar într-un fel de cadru organizațional. Ea decurge din decizia conștientă a cursantului de a stăpâni o anumită activitate, abilitate sau domeniu de cunoaștere și este, prin urmare, rezultatul unui efort intenționat. Dar nu trebuie să urmeze o programă formală sau să fie guvernată de acreditare și evaluare externă. Învățarea non-formală are loc de obicei în cadrul comunității: cursuri de înot pentru copii mici, cluburi sportive de diferite tipuri pentru toate vârstele, grupuri de lectură, societăți de dezbateri, coruri și orchestre de amatori și așa mai departe. Unele aranjamente de învățare non-formală devin din ce în ce mai formale pe măsură ce cursanții devin mai competenți; ne gândim la examenele calificate la muzică și alte arte. Migranții adulți se angajează în învățarea non-formală a limbilor străine atunci când participă la activități organizate care combină învățarea și utilizarea limbii-țintă cu dobândirea unei anumite abilități sau a unui complex de cunoștințe” [175].

✓ Centrul European pentru Dezvoltarea Formării Profesionale CEDEFOP, care are misiunea „de a transforma educația și formarea profesională și competențele pentru viitorul și prosperitatea Europei” [174], definește ENF ca „Dobândire de cunoștințe, *know-how*, informații, valori, abilități și competențe în cadrul activităților planificate – în termeni de obiective de învățare, timp sau resurse – unde este prezentă o formă de sprijin pentru învățare (de exemplu, relații elev – profesor/formator) [168].

Documentele legislative și de politici la nivel internațional, similar celor din Republica Moldova, pun accente diferite în definirea ENF. În Tabelul 1.1 specificăm aceste accente.

Tabelul 1.1. Accente definatorii ale ENF la nivel internațional

Organizații internaționale	Accente definatorii ale ENF
Organizația Națiunilor Unite pentru Educație, Știință și Cultură UNESCO, Clasificarea Internațională Standard a Educației ISCED 2011	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Este instituționalizată, intenționată și planificată de un furnizor de educație; ✓ reprezintă un plus, o alternativă și/sau o completare a educației formale în cadrul procesului de învățare pe tot parcursul vieții; ✓ garantează dreptul de acces la educație pentru toți; ✓ se adresează persoanelor de toate vârstele; ✓ nu presupune în mod obligatoriu o structură continuă a parcursului de învățare; ✓ poate fi de scurtă durată și/sau de intensitate scăzută; ✓ conduce, de regulă, la calificări nerecunoscute ca fiind formale de către autoritățile educaționale naționale relevante sau la absența unei calificări; ✓ poate include programe care contribuie la alfabetizarea și educația adulților și tinerilor, intervenții pentru copiii neșcolarizați, precum și activități orientate spre dezvoltarea competențelor de viață, a competențelor profesionale și a dezvoltării sociale sau culturale.
Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Se desfășoară conform programelor de învățare structurate; ✓ nu presupune evaluare, certificare; ✓ intenția elevului este un factor determinant.
Consiliul Europei	
Politici de tineret	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Are un scop clar, dar participarea este voluntară; ✓ se desfășoară într-o gamă variată de medii educaționale; ✓ predarea și învățarea nu constituie neapărat activitatea principală a participanților; ✓ poate fi organizată și facilitată de profesioniști ai învățării; ✓ activitățile și cursurile sunt planificate, dar rareori structurate după ritmuri convenționale sau discipline curriculare.
Validarea învățării nonformale și informale	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Realizată prin activități planificate în ceea ce privește obiectivele învățării și timpul dedicat învățării; ✓ există o formă de susținere a procesului de învățare; ✓ cuprinde programe de însușire a unor competențe profesionale.
Integrarea lingvistică a migranților adulți (LIAM)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Organizată în afara mediilor formale de învățare, dar într-un fel de cadru organizațional; ✓ prevede decizia conștientă a cursantului; ✓ nu trebuie să urmeze o programă formală sau să fie guvernată de acreditare și evaluare externă; ✓ are loc de obicei în cadrul comunității.
Centrul European pentru Dezvoltarea Formării Profesionale CEDEFOP	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Urmărește dobândirea de cunoștințe; ✓ se desfășoară în cadrul activităților planificate; ✓ presupunere existența unei forme de sprijin pentru învățare.

În baza accentelor definatorii ale ENF, considerate de cele mai relevante organizații internaționale, am elaborat următoarea definiție a educației nonformale: *ENF reprezintă o formă de învățare organizată, intenționată și planificată de un furnizor de educație, care completează, suplimentează sau oferă o alternativă la educația formală în cadrul procesului de învățare pe tot parcursul vieții, structurează și organizează manifestările spontane, nestructurate ale educației informale. Este caracterizată prin accesibilitate și flexibilitate optimală, având scopul de a*

asigura dreptul universal la educație pentru persoane de toate vârstele și din diverse medii, de a valorifica prin resursele educaționale nevoile, interesele și vocațiile oamenilor, de a contribui la dezvoltarea competențelor și abilităților practice, de regulă, fără a conduce la calificări recunoscute de autoritățile educaționale naționale. Trăsăturile definitorii ale ENF delimitează o categorie educațională autonomă, caracterizată printr-o logică proprie de organizare, funcționare și valorizare a experienței educaționale, ceea ce îi conferă un profil fenomenologic distinct: un mod specific de a fi experimentată, percepută și trăită de participanți; produce tipuri particulare de experiențe educaționale, relații, sensuri și procese de formare.

De-a lungul evoluției sale conceptuale, ENF și-a nuanțat caracteristicile atât implicit, prin dinamica practicilor educaționale și transformările praxiologice, cât și explicit, prin redefinirile și accentele teoretice promovate de cercetători și organisme internaționale. În acest sens, versiunile recente ale clasificării elaborate de UNESCO și reflectate în ISCED 2011 marchează o reconsiderare conceptuală a ENF față de formulările anterioare din 1997, situație reflectată în Tabelul 1.2.

Tabelul 1.2. Definițiile ENF, conform ISCED 97 și ISCED 2011 [151, p. 11.; 152, p. 47]

Definiție ISCED 97	Definiție ISCED 2011 31 32
Orice activități educaționale organizate și susținute care nu corespund exact definiției educației formale. Educația non-formală poate să se desfășoare atât în interiorul, cât și în afara instituțiilor de învățământ și se adresează persoanelor de toate vârstele. În funcție de contextele țării, poate acoperi programe educaționale de alfabetizare a adulților, educație de bază pentru copiii neșcolari, abilități de viață, abilități de muncă și cultură generală. Programele de educație non-formală nu neapărat urmează sistemul „scării” și pot avea durată diferită.	Educație care este instituționalizată, intenționată și planificată de un furnizor de educație. Caracteristica definitorie a educației non-formale este aceea că este un plus, o alternativă și/sau o completare a educației formale în cadrul procesului de învățare pe tot parcursul vieții a indivizilor. Este adesea oferit pentru a garanta dreptul de acces la educație pentru toți. Se adresează persoanelor de toate vârstele, dar nu aplică neapărat o structură continuă a căii; poate fi de scurtă durată și/sau de intensitate scăzută și este oferit de obicei sub formă de cursuri scurte, ateliere sau seminarii. Educația non-formală duce în principal la calificări care nu sunt recunoscute drept calificări formale de către autoritățile educaționale naționale relevante sau la nicio calificare. Educația non-formală poate acoperi programe care contribuie la alfabetizarea și educația adulților și tinerilor pentru copiii neșcolari, precum și programe privind abilitățile de viață, abilitățile de muncă și dezvoltarea socială sau culturală.

Diferențele dintre cele două definiții ale ENF sunt subtile, dar semnificative, reflectând, la un interval de 14 ani, evoluția unor perspective distincte asupra conceptului:

- ✓ accentuarea caracterului instituționalizat, intenționat și planificat al educației nonformale;
- ✓ accentuarea legăturii între conceptele educației nonformale și învățare pe tot parcursul vieții;

✓ sublinierea intenției de a asigura dreptul universal la educație și rolul complementar față de educația formală, legând educația nonformală de procesele de învățare continuă și includere socială;

✓ omiterea specificațiilor privind varietatea contextelor naționale și a flexibilității în implementare;

✓ evidențierea clară că educația nonformală conduce la calificări care nu sunt recunoscute formal sau la absența calificărilor oficiale, dar contribuie la dezvoltarea unor competențe relevante.

Astfel, prin specificarea elementelor definitorii ale ENF oferite de ISCED 1997 și 2011, putem observa evoluția conceptuală și politică a ENF.

În Tabelul 1.3, am sintetizat definiții ale educației nonformale, în baza definițiilor date de cele mai relevante organizații internaționale, amintite anterior, dar prin modificarea unei variabile: definițiile educației nonformale date de ISCED 1997 și ISCED 2011.

Tabelul 1.3. Abordarea comparativă a ENF, prin modificarea variabilei ISCED

Definiție sintetică în baza variabilelor ISCED 1997	Definiție sintetică în baza variabilelor ISCED 2011
ENF – un proces de învățare organizată și intenționată, care se desfășoară în afara sistemelor educaționale formale, dar în cadrul unui mediu organizațional, având scopul de a dezvolta competențe, cunoștințe sau abilități specifice.	ENF – o formă de învățare organizată, intenționată și planificată de un furnizor de educație, care completează, suplimentează sau oferă o alternativă la educația formală în cadrul procesului de învățare pe tot parcursul vieții. Este caracterizată printr-o mare flexibilitate și accesibilitate, având scopul de a asigura dreptul universal la educație pentru persoane de toate vârstele și din diverse medii, de a contribui la dezvoltarea competențelor și abilităților practice, de regulă, fără a conduce la calificări recunoscute de autoritățile educaționale naționale.

Definiția ENF, modificată de ISCED, la intervalul de 14 ani, oferă o perspectivă holistică, abordând nu doar procesul educațional, ci și relația acestuia cu educația formală, accesibilitatea, flexibilitatea și obiectivele sociale mai largi, precum asigurarea dreptului universal la educație, reflectă mai bine rolul integrativ și complementar al educației nonformale în sistemele educaționale și sociale contemporane.

Astfel, definițiile semnaleză mai multe înțelegeri ale esenței ENF: Formă instituționalizată; Proces educațional; Educație instituționalizată, intenționată și planificată; Un plus, o alternativă și/sau o completare a educației formale în cadrul procesului de învățare pe tot parcursul vieții; Învățare cu scop, dar voluntară, care are loc într-o gamă variată de medii și situații; Învățare și educație; Proces de învățare desfășurat în afara curriculumului școlar; Activități planificate (în ceea ce privește obiectivele învățării și timpul dedicat învățării), în cadrul cărora există o formă de susținere a procesului de învățare; Dobândire de cunoștințe, *know-how*, informații, valori, abilități și competențe în cadrul activităților planificate.

Diferențele conceptuale și definatorii ale ENF, atestate în aspect normativ, sunt analizate și în studiile teoretice „...Există o serie de confuzii ce țin de conceptualizarea educației nonformale, din cauza diferitelor utilizări ale termenului în sine și a lipsei de claritate cu privire la natura exactă a conceptului. Problema se agravează și mai mult atunci când, analizând literatura internațională de specialitate, pot fi găsiți mulți termeni diferiți referindu-se la contexte și oportunități de învățare în afara clasei – programe „*after school*”, educație extrașcolară, activități extracurriculare, activități organizate sau contexte informale structurate. În Germania se vorbește frecvent despre contexte de învățare nonformală, activități extracurriculare axate pe programul școlar, educație extrașcolară sau educație pe tot parcursul zilei. În regiunea Asia-Pacific, termenul „educație nonformală” este utilizat pentru a face referire la mai multe concepte interrelaționate, inclusiv la educația adulților, educația continuă, educația pe tot parcursul vieții, educația recurentă și educația comunitară. În Bangladesh, termenul „educație nonformală” este utilizat pentru educația suplimentară, care oferă a doua șansă pentru tineri și adulți, iar termenul „educație pentru adulți” – pentru programele de alfabetizare și de post-alfabetizare a adulților. În Noua Zeelandă, Grupul Operativ pentru învățarea pe tot parcursul vieții a definit „educația nonformală” ca fiind prezentă într-o varietate de contexte, aceasta diferind de învățarea informală prin faptul că este inițiată de membrii comunității care percep o nevoie de învățare” [Apud 13, p. 31-32].

Cercetătorii din România și Republica Moldova, de asemenea, sunt preocupați de fundamentarea cadrului conceptual al ENF.

Profesorul S. Cristea a inclus conceptul de ENF, printre cele 200 de concepte ale Dicționarului de pedagogie: „ansamblul acțiunilor pedagogice proiectate și realizate într-un cadru instituționalizat extradidactic sau/și extrașcolar, constituit ca „o punte între cunoștințele asimilate la lecții și informațiile acumulate informal” [54, pp. 119-120]. Pentru descrierea articolului lexicografic, autorul descrie circuitul pedagogic situat în afara clasei și circuitul pedagogic situat în afara școlii, identifică obiectivele pedagogice specifice ale ENF, specifică aspecte ale conținutului și metodologiei ENF, concluzionează că, „dezvoltare ENF oferă sugestii și chiar soluții pentru depășirea prelungitei crize a școlii” [Ibidem, p. 120].

Profesorul L. Șoitu, în „Dicționarul enciclopedic de educație a adulților”, definește și analizează ENF din perspectiva respectivă: „Ansamblul acțiunilor educative organizate în afara sistemului de învățământ (extra, para, peri școlar), dar aflate în relație de complementaritate cu acesta. Termenul non-formal acoperă o realitate educațională mai puțin formalizată sau neformalizată, dar totdeauna cu efecte formative” [139, pp. 114-115]. Autorul specifică finalitățile ENF, conținutul și metodologia educației nonformale, avantajele și limitele ENF în legătură cu

validarea rezultatelor învățării, identifică particularitățile evaluării în ENF a adulților, specifică locul ENF a adulților în politicile educaționale.

În context, vom menționa lucrările cercetătorului V.C. Blândul „Politici europene și românești privind educația nonformală” [10], „Bazele educației nonformale” [9].

Profesorul Vl. Guțu, în lucrarea „Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova”, definește ENF ca „formă generală a educației și parte integrantă a educației în sens larg social” [86, p. 25].

Autorii stabilesc conceptul ENF ca unul *generic* pentru termeni ca „educație extrașcolară”, „învățământ extrașcolar”, „educație extracurriculară”, „educație complementară”, „educație pentru timpul liber”, „educație în afara clasei” și conceptualizează educația și învățământul extrașcolar ca parte componentă a educației nonformale. De pe această poziție conceptuală, autorii analizează politicile europene privind educația nonformală, determină poziționările filosofice, sociale, psihologice și pedagogice ale educației și învățământului extrașcolar, conceptualizează educația și învățământul extrașcolar din Republica Moldova, elaborează referințe ale curriculumului pentru educația și învățământul extrașcolar, specifică particularitățile managementului curriculumului pentru educația și învățământul extrașcolar.

Profesorul N. Silistraru (coord.), în lucrarea „Educație nonformală. Ghid metodologic pentru cadrele manageriale și didactice”, abordează ENF ca pe o dimensiune a procesului educațional, „o realitate educațională cu vădite efecte formative. Acest tip de educație completează educația formală într-un cadru instituționalizat situat în afara sistemului de învățământ, dar și în interiorul acestuia” [43, p. 5]. Autorul analizează taxonomia formelor educației nonformale, tratează probleme ale managementului instituției extrașcolare.

Cercetătoarea V. Goraș-Postică, în studiile sale, a abordat ENF dintr-o perspectivă conținutal-metodologică: „Provocări ale interculturalității pentru educația nonformală”, „Dreptul copiilor la cunoașterea diversității culturale – demersuri educaționale nonformale”, „Comunități școlare în acțiune pentru educația nonformală. Experiențe de succes” [76, 78, 79].

L. Poștan și L. Botnar analizează ENF din perspectivă diacronică și concluzionează că „O perspectivă diacronică asupra educației nonformale implică examinarea evoluției și schimbărilor în modul în care societatea a abordat și a valorizat învățarea în afara cadrului formal de educație. Este important să evidențiem că educația nonformală nu este un fenomen nou, ci a evoluat și s-a adaptat de-a lungul timpului la schimbările sociale, ideologice, tehnologice și culturale. Totodată, educația nonformală rămâne încă un domeniu „subteoretizat”, „pragul dintre teorii și ideologii în acest domeniu nu este doar foarte slab, dar uneori nu există”, iar o modalitate eficientă de a

consolida suportul teoretic al educației nonformale se referă la analiza procesului istoric al educației nonformale” [116, p. 138].

În acces deschis, pe Instrumentul Bibliometric Național (IBN), pentru cuvântul-cheie „nonformal” sunt afișate peste 300 de articole publicate în revistele științifice, în culegerile manifestărilor științifice, în revistele de popularizare a științei și în revistele socio-culturale din Republica Moldova [179].

Studiile arată că fenomenul ENF se confruntă cu provocări terminologice și conceptuale. Prezumtiv, acestea sunt determinate de: (1) etimologia termenului latinesc „*nonformalis*” – în afara unor forme special/oficial organizate pentru un anumit gen de activitate; (2) schimbările sociale, economice și culturale la frontiera între epoci, precum și de nevoia de a oferi alternative flexibile și incluzive pentru învățare; (3) dezvoltarea învățării pe parcursul vieții, a educației pentru adulți, (4) democratizarea educației; (5) dezvoltarea accelerată a tehnologiei informației și comunicațiilor (TIC); (6) gama largă de activități de învățare și educație atribuite educației nonformale; (7) statutul de „punte” între educația formală și cea informală pe care îl deține ENF.

Revenim la constatarea cercetătorului A. Rogers (2005): „...terminologia educației nonformale, care era atât de în vogă în anii '70 și 1980, practic a dispărut din discursul *mainstream*, în anii 1990 și primii ani ai secolului actual, iar, acum, revine pe ordinea de zi, la scară mondială, în contextul învățării pe tot parcursul vieții” [124] și specificăm că definițiile ENF elaborate în anii 90 ai secolului trecut oferă o perspectivă mai tehnică și mai operațională, punând accent pe caracteristicile procesului educațional și pe mediul organizațional, în care se desfășoară educația nonformală, sunt mai restrânse și neutre în ceea ce privește impactul social al educației nonformale, utile pentru delimitări conceptuale stricte și operaționalizare practică, definiții ale educației nonformale în contextual educației adulților [45, 151]. Iar, definițiile ENF, elaborate sau reformulate în primele decenii ale secolului XXI, poartă un caracter mai holistic, abordând atât procesul educațional, cât și relația acestuia cu educația formală, accesibilitatea, flexibilitatea și obiectivele sociale mai largi, precum asigurarea dreptului universal la educație, reflectă mai bine rolul integrativ și complementar al ENF în sistemele educaționale și sociale contemporane, specifică legătura ENF cu educația adulților, învățarea pe parcursul vieții, particularizează ENF ca resursă de formare a competențelor pentru piața muncii [54, 82, 122, 152].

Actualmente, termenul ENF „acoperă” o gamă largă de activități de învățare și educație: lucrul educativ, învățământul extrașcolar, educația complementară, activitățile extracurriculare, etnopedagogie, învățarea și educația adulților, educație comunitară, activitate de tineret, formarea la locul de muncă, educația pentru timpul liber și, cum afirma A. Rogers „Educația nonformală (ENF) devine o matrice comună cu învățarea pe tot parcursul vieții”.

De rând cu problema de cercetare „De ce terminologia educației non-formale, care era atât de în vogă în anii '70-'80, practic a dispărut din discursul *mainstream*, în anii '90 și primii ani ai secolului actual”, autorul A. Rogers lansează o a doua problemă de cercetare „Educația non-formală este școlarizare flexibilă sau educație participativă?” și se întreabă dacă ar trebui să renunțăm cu totul la termen sau să încercăm să-l re-conceptualizăm în termeni de școlarizare flexibilă sau educație participativă” [124].

Totodată, Rogers lansează și alte întrebări de cercetare vizând ENF:

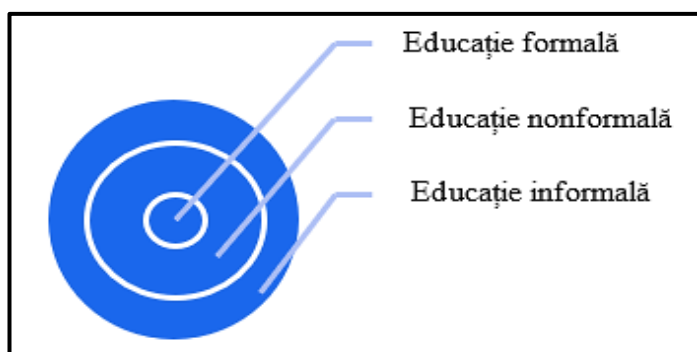
- Termenul, așa cum este utilizat, se referă la programe de învățare pentru adulți sau pentru copii?
- ENF semnifică moduri flexibile de furnizare a oportunităților de școlarizare a tinerilor, așa cum este tratată de multe guverne pentru a îndeplini, mai ales, în lumina creșterii populației, creșterii costurilor la educație, combinată cu finanțare mai limitată, căutarea de parteneriate cu societatea civilă și noile ținte educaționale stabilite la nivel internațional?
- Educația nonformală înseamnă adesea „școlarizare alternativă primară sau de bază” pentru tinerii NEET?
- Există sau poate exista vreun concept unificat care ar sta la baza gamei largi de programe etichetate astăzi „educație nonformală”? [Ibidem, pp. 2-3].

Discuțiile despre ENF, atât în știință, cât și în practică, sunt deschise și oscilează între diferite perspective asupra interacțiunii formelor educației, conturării unui cadru terminologic și conceptual al educației nonformale ca domeniu, fundamentării teoretice și metodologice a diferitor aspecte ale ENF, precum ar fi: caracteristici și particularități, funcții, eficiență și impact, caracterul intersectorial/interdisciplinar, problematică și conținut, relația dintre structurile cognitive și normative în procesul de formalizare și instituționalizare, traseul de instituționalizare–dezinstituționalizare–informalizare a demersului educațional.

Gradul de asigurare terminologică a ENF este direct proporțional cu nivelul său de formalizare sau instituționalizare și invers proporțional cu sfera sa de acoperire și impactul său socio-educațional. Având o sferă de acoperire și de impact considerabile, în raport cu educația formală, educația nonformală are, totuși, un grad modest de asigurare terminologică (Figura 1.1.).

În legătură cu „maturitatea” terminologică a unui domeniu, cercetătorul V.M. Leicik analizează diferența dintre *terminologia* și *sistemul terminologic* al unui domeniu. Autorul consideră că „terminologia unui domeniu constituie totalitatea termenilor formați în mod natural, spontan, rezultatul unui proces îndelungat, care se realizează, de obicei, în perioada de constituire a domeniului respectiv. Aceasta este etapa „terminologiei incomplete”. Iar, sistemul terminologic reprezintă totalitatea termenilor creați în mod conștient, reflectă un sistem de concepte, iar prin

intermediul acestora – anumite domenii științifice și (sau) de activitate. Dacă sistemul de concepte reprezintă un model logic al domeniului respectiv, atunci sistemul terminologic este modelul lingvistic al acestuia. [147, pp. 106 -120].

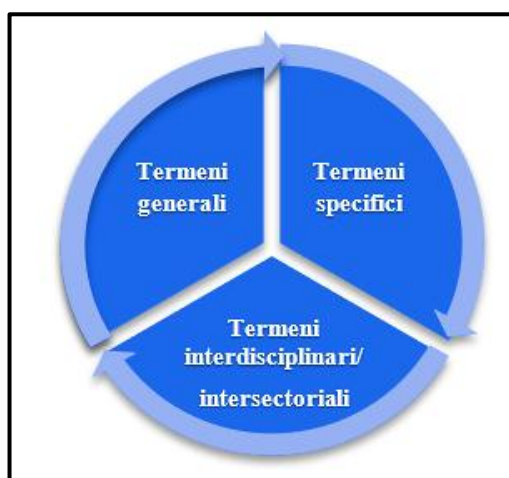

Fig. 1.1. Relația și câmpurile educaționale ale formelor educației (după 144)

Natura dinamică a ENF generează un proces continuu de elaborare și rafinare a terminologiei, influențat de factori socio-economici, tehnologici și culturali. Conform concepției lui Leicik, educația nonformală nu dispune de un sistem terminologic stabil, ci de o terminologie alcătuită din termeni formați în mod natural și spontan. [Apud 149, pp. 106 -120].

P. Dury susține că terminologia ar trebui să se deschidă studiilor sincronice și diacronice: „Circulația lingvistică și conceptuală a terminologiei este desigur indiscutabilă dintr-o perspectivă sincronică, dar și, mai ales, dintr-o perspectivă diacronică, ceea ce pune în evidență în ce măsură evoluția conceptelor și a termenilor este importantă și subliniază în același timp cât de vital este să se țină seama de contextele discursive care dau viață termenilor” [109, p. 18].

Terminologia ENF include un set de expresii, noțiuni, definiții, concepții specifice care descriu, denumesc, explică categoriile, funcțiile, procesele, metodele, structurile, rezultatele acestei forme de învățare și educație. Termenii ENF pot fi clasificați în generali, specifici, interdisciplinari/intersectoriali, precum am ilustrat în figura ce urmează.

Fig1.2. Clasificarea termenilor în educația nonformală – generali, specifici și interdisciplinari/intersectoriali

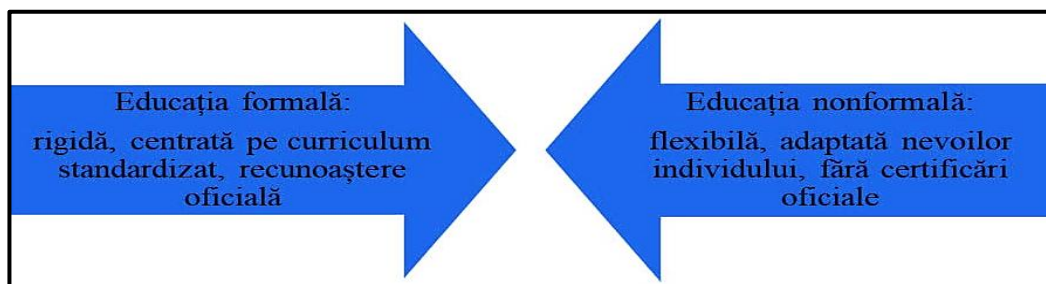
➤ Termeni generali ai educației nonformale, aplicați în educație, în general: învățare, educație, învățare pe tot parcursul vieții, curriculum, competență, metode, activități educaționale, evaluare, calificare, validarea învățării nonformale și informale.

➤ Termeni specifici ai educației nonformale, caracteristici pentru această formă a educației: activitate voluntară de învățare, interes/vocație, nevoi educaționale, participare, învățare autodirijată, flexibilitate, ateliere, seminare, metode interactive, învățare experiențială, facilitare, mentorat, coaching, extrașcolar, centre de creație pentru copii, centre pentru copii și tineret, cercuri pe interese, tabere, proiecte, micro-certificări, formare la locul de muncă, activități perișcolare, activități parașcolare.

➤ Termeni interdisciplinari/intersectoriali, specifici altor/și altor discipline, sectoare: voluntariat, educație pentru dezvoltare durabilă, educație pentru democrație, arte, sport, mobilitate, leadership, solidaritate, practici de *shadowing*, organizație non-guvernamentală [173].

ENF constituie un concept și un proces dinamic, ce se pretează logicii dialectice de cercetare, care privește categoriile științifice într-un proces de schimbare și interacțiune reciprocă, punând accent pe contradicții, interdependența fenomenelor și dezvoltarea interdisciplinară a acestora.

Cercetătorii susțin că modelul formalizat și instituționalizat al ENF s-a conturat și se dezvoltă ca un răspuns la limitele educației formale, generând o contradicție fundamentală: dilema standardizării vs. flexibilitatea în educație sau contradicția rigiditate vs. adaptabilitate în educație [44, 70, 82]. (*a se vedea* Figura 1.3 și Figura 1.4).

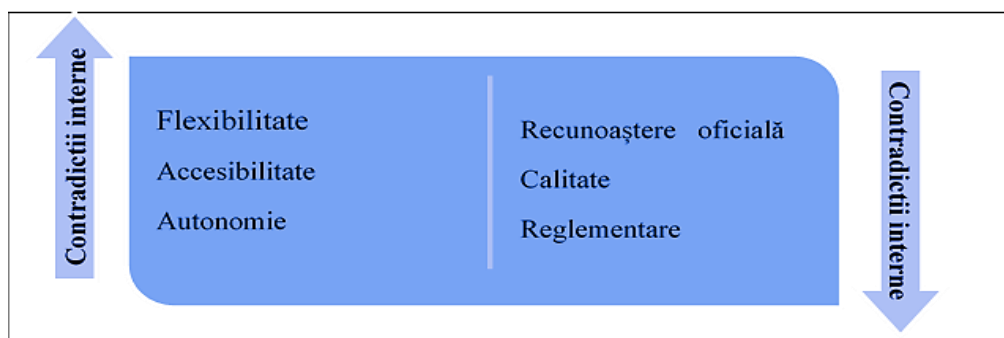
Fig. 1.3. Contradicția dintre EF și ENF

Atare opoziție nu este una absolută, generând și o sinteză: sistemele educaționale încep să integreze elemente nonformale, cum ar fi învățarea prin proiecte, aplicarea metodelor interactive, învățarea hibridă, certificarea competențelor dobândite în context nonformal, micro-certificările.

Pentru a înțelege logica dialectică a ENF, știința terminologiei deschide o perspectivă de studiu interdisciplinar și transdisciplinar asupra noțiunilor ENF și aplicării acestora în practica educațională, socială, economică, culturală. ENF se transformă în funcție de următorii factori determinanți ai evoluției educației:

- ✓ Schimbările economice – creșterea cererii de competențe noi a dus la extinderea programelor de formare profesională nonformală, de formare pe tot parcursul vieții.
- ✓ Nevoile sociale – ENF a devenit un instrument de incluziune socială.
- ✓ Dezvoltarea tehnologică – apariția platformelor de învățare online a modificat metodele nonformale.

ENF nu este un concept omogen, iar pe lângă contradicțiile extreme, această formă a educației prezintă și contradicții proprii, interne:

Fig. 1.4. Contradicții interne ale educației nonformale

Contradicțiile interne ale ENF ridică următoarele întrebări:

- ✓ Cât de valoroasă este ENF, dacă nu include certificarea competențelor?
- ✓ Metodele nonformale sunt accesibile, dar oferă, oare, mereu o educație de calitate?
- ✓ Cât de mult ar trebui reglementată ENF pentru a asigura standarde minime?

ENF se distinge prin caracteristici specifice – poate fi structurată, documentată și motivată intrinsec, dar prezintă și o natură hibridă, îmbinând elemente ale învățării formale și informale. Această complexitate o face deosebit de relevantă în cercetarea educațională și impune utilizarea unor abordări metodologice diverse pentru o înțelegere cuprinzătoare.

Dintr-o perspectivă dialectică, se observă că, în ultimele decenii, relația dintre educația formală și cea nonformală a evoluat de la opoziție la integrare, transformându-se dintr-o alternativă într-o necesitate.

O altă direcție de analiză a ENF, în raport cu educația formală, poate fi explorată prin prisma rolului său în extinderea oportunităților educaționale pentru indivizi, organizații și comunități. Această perspectivă evidențiază contribuția ENF la diversificarea și accesibilizarea procesului de învățare, compensând limitările educației formale și creând un ecosistem educațional mai incluziv și adaptabil. În acest context, ENF se manifestă prin multiple domenii, fiecare având un impact semnificativ asupra dezvoltării personale și sociale: educație extrașcolară pentru copii și tineri, învățare și educație a adulților, învățare la locul de muncă, formare profesională continuă, activitate de tineret, învățare vocațională, educație antreprenorială, educație comunitară.

În cercetarea noastră, menținem demersul analitic în cadrul binomului formal-nonformal, deși o abordare riguroasă impune clarificări terminologice în contextul trinomului informal-nonformal-formal.

O perspectivă argumentată asupra educației nonformale, în relație cu celelalte două forme ale educației, este oferită de M. Johnson și D. Majewska. Se propune o reconceptualizare a învățării nonformale, evidențiind implicațiile metodologice ale cercetării acestei forme a educației și subliniind necesitatea unor cadre analitice flexibile pentru a surprinde dinamica procesului educațional dincolo de structurile formale. „Se pare că există un consens în ceea ce privește semnificațiile învățării formale și informale. Învățarea formală se aliniază, în linii mari, cu modelele organizate și instituționalizate de învățare (precum cele întâlnite în școli), în timp ce învățarea informală descrie învățarea cotidiană pe care oamenii o experimentează de-a lungul vieții și care poate trece ușor neobservată. Învățarea non-formală este mai puțin clar înțeleasă. În ciuda utilizării sale specifice în diverse contexte de politică transnațională (de exemplu, Consiliul Europei, 2022; OECD), aceasta este cel mai ușor de înțeles prin opoziție, adică prin faptul că nu este „formală”, motiv pentru care este important să îi explorăm semnificația” [92, p. 4].

Tabelul 1.4. Caracteristicile formelor educației [92, p. 4]

Educație formală	Educație nonformală	Educație informală
Învățarea este structurată (de exemplu, obiective lineare).	<i>Învățarea poate fi structurată.</i>	Învățarea nu este structurată.
Învățarea este promovată prin comportamente didactice directe.	<i>Învățarea este promovată prin comportamente didactice indirecte.</i>	
Învățarea este intenționată (de către educator și elev).	<i>Învățarea este intenționată de către elev.</i>	Învățarea poate să nu fie intenționată de către elev.
Învățarea este recunoscută de către elev și educator	<i>Învățarea este recunoscută de către elev.</i>	Învățarea poate să nu fie recunoscută de către elev.
<i>Motivația pentru învățare poate fi extrinsecă elevului.</i>		Motivația pentru învățare este intrinsecă elevului.
Învățarea are loc în instituții de învățământ.	<i>Învățarea poate avea loc în instituții de învățământ.</i>	Învățarea poate avea loc oriunde.
Învățarea are o dimensiune obligatorie.	<i>Învățarea are o dimensiune voluntară.</i>	
<i>Învățarea poate fi recunoscută sau măsurată prin calificări.</i>		Învățarea nu este recunoscută sau măsurată prin calificări.
Învățarea se poate concentra în principal pe cunoștințe propoziționale.	<i>Învățarea se poate concentra atât pe cunoștințe propoziționale, cât și pe cunoștințe procedurale.</i>	
Învățarea tinde să aibă un accent cognitiv.	<i>Învățarea implică elemente cognitive, emoționale, sociale și comportamentale</i>	
Curriculumul este scris.	<i>Curriculumul poate fi scris.</i>	Curriculumul nu este scris.
Procesul de învățare este „de sus în jos”, concentrându-se pe dezvoltarea unor cunoștințe și abilități specifice	<i>Procesul de învățare este „de jos în sus”, concentrându-se pe elev și nevoile acestuia.</i>	
Învățarea urmează curriculumul formal	<i>Învățarea poate completa curriculumul formal.</i>	
<i>Învățarea poate să nu fie legată de socializare.</i>	<i>Învățarea este adesea legată de socializare.</i>	

Autorii studiilor teoretice și ai lucrărilor metodice sintetizează deosebirile și aspectele comune ale formelor educației, în baza seturilor de caracteristici [31, 51, 86, 92, 117, 127]: locul de desfășurare, gradul de obligativitate, finalitățile educaționale, conținutul, agenții implicați, curricula/metodologie, timpul educațional, calitate/evaluare.

Educația nonformală este o formă hibridă a celorlalte două forme ale educației, ceea ce înseamnă că non-formalitatea își dobândește caracterul special din interacțiunea elementelor formale și informale. Prezentăm sinteza caracteristicilor, a aspectelor comune și celor diferite ale formelor educației, conform autorilor M. Johnson, D. Majewska [92]. În Tabelul 1.5 evidențiem modul în care formele educației diferă sau se suprapun, ceea ce ne poate ajuta să ne concentrăm asupra implicațiilor pentru cercetare. ENF prezintă anumite caracteristici specifice, cum ar fi structura, documentarea și motivația intrinsecă, dar are și o calitate hibridă, înglobând aspecte atât din educația formală, cât și din cea informală. Această combinație face ca învățarea non-formală să fie deosebit de interesantă și sugerează necesitatea utilizării unui set diversificat de abordări pentru a o surprinde în totalitatea sa.

Vom finaliza analiza clarificărilor terminologice privind ENF printr-o abordare sistemică și structuralistă, investigând perspectivele propuse de cercetători asupra caracteristicilor și funcțiilor acestei forme a educației.

Din *perspectivă structuralistă*, ENF este analizată în raport cu asemenea elemente ca sistemul educațional și cel social - economic, dar și cu persoane de diferite vârste care sunt interesați de învățare și educație. Abordarea subliniază atât dimensiunea socială a învățării, evidențiind interacțiunile dintre diferite componente ale sistemului social, educațional, economic, cât și aspectele individuale, concentrându-se pe nevoile, motivațiile și experiențele personale ale celor implicați în procesul educațional. Această dualitate între dimensiunea socială și cea individuală permite o înțelegere mai profundă a caracteristicilor și funcțiilor ENF (Figura 1.5).

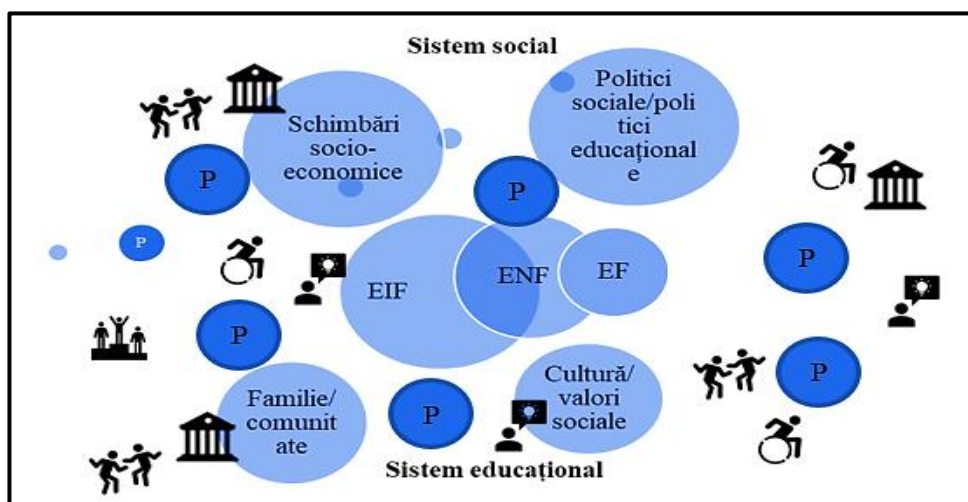

Fig. 1.5. Relațiile ENF în cadrul sistemic

Din *perspectivă structuralistă*, ENF este analizată în raport cu asemenea elemente ca sistemul educațional și cel social - economic, dar și cu indivizi de diferite vârste care sunt interesați de învățare și educație . Abordarea subliniază atât dimensiunea socială a învățării, evidențiind interacțiunile dintre diferite componente ale sistemului social, educațional, economic, cât și aspectele individuale, concentrându-se pe nevoile, motivațiile și experiențele personale ale celor implicați în procesul educațional. Această dualitate între dimensiunea socială și cea individuală permite o înțelegere mai profundă a caracteristicilor și funcțiilor ENF (Figura 1.4).

Caracteristicile și funcțiile ENF sunt specificate de autori prin comparație, complementaritate, interacțiune cu alte două forme ale educației, precum și cu diverși factori, fenomene sociale, economice la nivel comunitar, organizațional, individual. Abordările teoretice și criteriile de caracterizare sunt categoriile-cheie, aplicate pentru a caracteriza ENF.

Cercetătoarea L. Cebanu sintetizează următoarele caracteristici ale educației nonformale: „complementară educației formale; centrată pe beneficiar și pe nevoile reale de învățare; ajustată comunității, grupului și/sau individului și presupune o studiere în ritm propriu; structurată și organizată, are atașate obiective clare de învățare și presupune un management eficient al resurselor; reprezintă un proces de studiere, care poate fi încadrat într-un curriculum, conduce la obținerea rezultatelor într-o perioadă determinată de timp (de cele mai multe ori mai scurtă decât în cazul educației formale), conținuturile putând fi ușor înnoite sau îmbunătățite; presupune extinderea cadrului de învățare, diversificarea și flexibilizarea spațiului și timpului de studiu; se bazează pe multe metode active/ interactive și diversificate de învățare; studierea în context nonformal permite acumularea de noi cunoștințe, abilități, atitudini; susține dezvoltarea personală a indivizilor/grupurilor; reprezintă în primul rând învățarea prin noi experiențe și permite valorificarea celor anterioare; poate să conducă la recunoașterea competențelor dobândite; presupune un proces de reflecție; este flexibilă, în dependență de maniera în care sunt organizate activitățile sau alese metodele” [26, p. 25].

L. Poștan sintetizează caracteristicile ENF după structură, metodologie, valori, avantaje.

Tabelul 1.5. Caracteristicile ENF [117, p. 19]

Caracteristici structurale	Caracteristici metodologice	Valori de bază	Avantajele educației nonformale
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Desfășurată preponderent în afara sistemului formal, cu organizare și recunoaștere distinctă. ✓ Intenționată și voluntară, flexibilă și opțională. ✓ Orientată spre valorile și atitudinile vieții democratice. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Echilibru între dimensiunile cognitivă, afectivă și practică. ✓ Corelarea învățării individuale cu 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Generale: frumosul, binele, adevărul. ✓ Personale: autonomie, gândire critică, deschidere, creativitate. ✓ Sociale: comunicare, participare civică, 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Centrată pe procesul de învățare, cu implicare diferențiată a participanților. ✓ Curriculum flexibil și variat, adaptat intereselor și aptitudinilor.

<ul style="list-style-type: none"> ✓ Conținuturi și metode diferențiate după interese și capacități. ✓ Valorifică experiența anterioară de învățare. ✓ Realizată în mediul socio-cultural, ca formă de dezvoltare și timp liber constructiv, pentru toate vârstele. 	<p>cea socială și colaborativă.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Participativă, centrată pe cel care învață. ✓ Orientată spre viața reală, învățare prin practică și schimburi interculturale. 	<p>solidaritate, responsabilitate.</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Etice: toleranță, respect, drepturile omului, interculturalitate, compasiune. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Contribuie la dezvoltarea culturii generale și de specialitate. ✓ Asigură actualizarea rapidă a informațiilor și aplicabilitatea cunoștințelor. ✓ Integrează noile tehnologii comunicaționale. ✓ Răspunde cerințelor educației permanente.
--	--	--	---

Cercetătoarea L. Saranciuc-Gordea propune un tablou sinoptic prin care se evidențiază caracteristicile formelor educației, sintetizate în tabelul de mai jos.

Tabelul 1.6. Caracteristicile formelor educației [127, pp. 44-45]

	Educație formală	Educație nonformală	Educație informală
Obiective	Generale, pe termen lung	Specifice, pe termen scurt	Punctuale, imediate
Relația profesor–elev	Ierarhie prestabilită	Parteneriat între facilitatori și participanți	Învățarea poate fi individuală sau împărtășită, în cadrul unui grup
Conținut	Determinat de autorități, standardizat, centrat pe input	Participanții însșiși identifică nevoile și metodele de învățare, ghidați de facilitator	Determinat exclusiv la nivel individual
Contextul învățării	Instituțional, izolat de mediu	Integrat în mediu, bazat pe comunitate	Informal (familie, grup de prieteni/colegi)
Metode de predare–învățare	Prelegerea – sursă principală de transmitere a informației	Activ-participative	Conversația, metode participative de evaluare și reflecție asupra propriei învățări
Forme de evaluare	Externă, teste standardizate	Autoevaluare, evaluare reciprocă; teste standardizate, aplicații pentru proiecte ale comunității	Internă; învățarea este practică și legată de nevoi reale

În „Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova”, profesorul universitar Vl. Guțu susține viziunile cercetătorilor C. Cucuș și F. Orțan, specificând principalele caracteristici ale ENF, cu accent pe unul dintre domeniile sale – *învățământul extrașcolar*: „ENF are un caracter facultativ sau opțional; acțiunile incluse în acest areal se caracterizează printr-o mare flexibilitate, oferind o mai bună posibilitate de pliere pe interesele și abilitățile formabililor; principalele activități ce pot fi incluse în educația nonformală sunt cele parașcolare (de perfecționare, reciclare etc.), respectiv perișcolare (vizite la muzee, excursii, tabere școlare, participări la cluburi sau cercuri științifice, vizionări de spectacole etc.); formabilii sunt implicați în proiectarea, organizarea și realizarea acestor activități; evaluarea rezultatelor obținute

în urma acestor activități nu este riguroasă și nu se realizează prin note (cu excepția Școlilor de Muzică, Arte și Arte plastice în cazul Republicii Moldova); ENF permite lărgirea orizontului cultural, îmbogățirea cunoștințelor din anumite domenii, dezvoltarea unor aptitudini și interese speciale; activitățile cuprinse în educația nonformală pot fi finanțate prin diverse surse și modalități; educația nonformală se poate constitui într-un ajutor pentru cei cu nevoi speciale de a accede la o școlarizare normală; activitățile sunt organizate de specialiști/animatori care beneficiază de o instruire adecvată acestui scop” [86, p. 26].

De rând cu aceste categorii științifice, analizăm și determinarea caracteristicilor ENF de instrumentele de standardizare – ISO 704:2022 Lucrări de terminologie – Principii și metode [158] și ISO 29990:2010 „Servicii de educație non-formală și formare profesională – Cerințe de bază pentru furnizorii de servicii” [154].

Conform normei ISO 704, „conceptele pot fi descrise cu ajutorul caracteristicilor lor, prezența sau absența unei caracteristici stând la baza diferențelor dintre concept, aparținând aceluiași sistem conceptual. Caracteristicile vor fi, prin urmare, folosite pentru a analiza un concept, pentru construirea unui sistem conceptual și pentru crearea definițiilor. În tratarea caracteristicilor se folosesc două concepte: intensiunea și extensiunea, ceea ce înseamnă că un concept poate fi analizat fie în intensiunea lui, adică setul de caracteristici care, împreună, ca o unitate, formează conceptul respectiv, fie în extensiunea lui, adică setul de obiecte, care, ca o clasă, sunt abstractizate într-un concept” [155].

Nu toate caracteristicile unui concept au aceeași importanță, unele sunt esențiale, altele secundare. Caracteristicile esențiale sunt cele indispensabile pentru înțelegerea corectă a conceptelor într-un anumit domeniu al cunoașterii. Lipsa unor astfel de caracteristici poate modifica fundamental conceptul sau poate conduce la o interpretare eronată.

La nivelul practicii educaționale, ENF beneficiază de mai multe standarde de calitate, ISO 29990:2010 „Servicii de educație non-formală și formare profesională – Cerințe de bază pentru furnizorii de servicii”, fiind primul standard internațional care specifică cerințe pentru prestatorii de servicii de instruire, formare profesională și dezvoltare non-formală. Documentul stabilește caracteristicile educației nonformale, în termeni de indicatori de calitate și eficiență. „Scopul standardului SM ISO 29990:2016 este de a oferi un model general pentru practica profesională, în ceea ce privește calitatea și performanța ce trebuie obținută, precum și o referință comună pentru prestatorii de servicii de instruire (PSI) și clienții lor în proiectarea, dezvoltarea și oferirea serviciilor de instruire, formare profesională și dezvoltare nonformală” [154].

Caracteristicile esențiale ale ENF, atestate în Standardul ISO 29990:2010 „Servicii de educație non-formală și formare profesională – Cerințe de bază pentru furnizorii de servicii”, sunt:

✓ „*Centrarea pe nevoile cursanților*: Punctul de plecare în elaborarea programelor de educație nonformală este identificarea nevoilor specifice de învățare ale indivizilor și organizațiilor, având în vedere caracterul practic, aplicativ și adaptabil al procesului educațional.

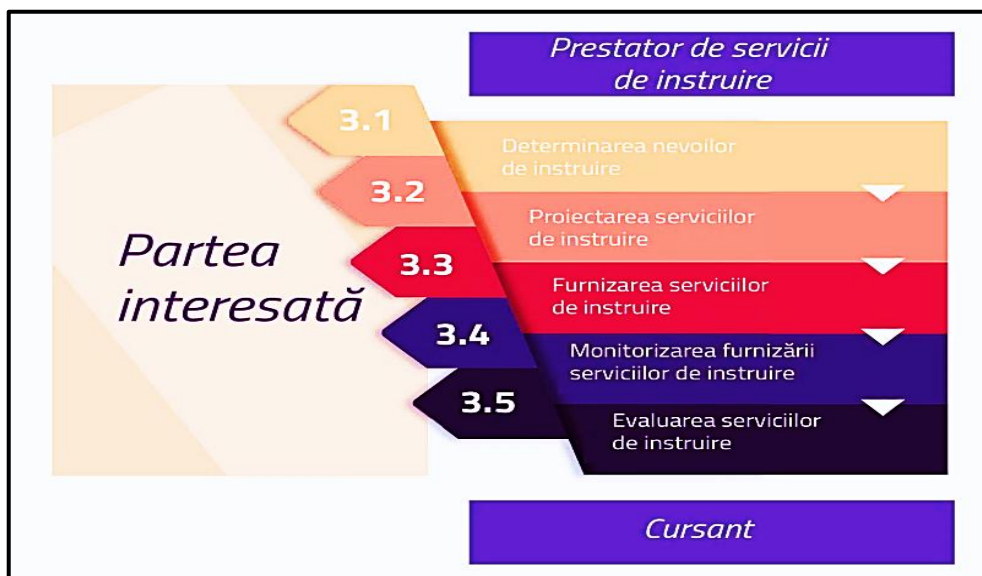
✓ *Flexibilitate și diversitate metodologică*: În proiectarea serviciilor de învățare, este esențială utilizarea unor metode și instrumente variate, adaptate contextului și stilurilor de învățare ale participanților. De asemenea, rolurile cursantului și ale facilitatorului trebuie clar definite pentru a încuraja un proces de învățare activ și colaborativ.

✓ *Transferul cunoștințelor în contexte reale*: Se impune identificarea unor instrumente eficiente pentru sprijinirea și monitorizarea aplicării cunoștințelor dobândite în situații practice, asigurând astfel relevanța și utilitatea învățării.

✓ *Personalizare și flexibilitate în curriculum*: Programele de educație nonformală trebuie să reflecte abordări moderne ale învățării, să promoveze procese individualizate de dezvoltare și să ofere forme flexibile de instruire, adaptate nevoilor și ritmului cursanților.

✓ *Suport și ghidare pe parcursul învățării*: Furnizarea serviciilor educaționale trebuie să fie centrată pe cursanți, oferindu-le sprijin, orientare și feedback continuu pentru a le facilita progresul și succesul în învățare.

✓ *Crearea unui mediu de învățare adecvat*: Resursele utilizate și spațiul de învățare trebuie să fie adaptate obiectivelor procesului educațional, susținând un mediu stimulat, interactiv și favorabil dezvoltării competențelor” (Figura 1.6.) [154].

Fig. 1.6. Modelul propus de standardul SM ISO 29990 de management al serviciilor de ENF [154, p. 8]

Caracteristicile ENF, specificate de acest standard plasează accentul pe flexibilitate, aplicabilitate, participare activă și învățare centrată pe nevoile cursanților.

Cercetătorul V. Andrieș rezumă următoarele caracteristici specifice ale educației nonformale:

✓ *„Învățarea prin practică (Learning by doing).* Un exemplu concret ar fi asumarea responsabilității, care nu poate fi învățată teoretic sau transmisă de către profesor. Educația nonformală este astfel marcată de o gamă vastă de activități și forme de lucru.

✓ *Instruirea orientată spre acțiune.* În cadrul ENF, procesul este în prim-plan. Studiile nu sunt confirmate de o diplomă și nu se axează pe un curriculum detaliat. Se aplică o abordare individualizată a procesului didactic (fără un orar definit și calificative), orientată spre dobândirea și dezvoltarea competențelor.

✓ *Învățarea prin cooperare.* ENF se bazează pe metode active de cooperare și procesele dinamice din cadrul grupului, membrii căruia învață atât de la instructor, cât și unii de la alții.

✓ *Deschiderea.* ENF se adaptează sistematic la noile metode de predare, precum și probleme societale. Își reevaluează în mod constant propriile concepte, diversificându-le în practică.

✓ *Centrarea pe cursant.* În cadrul educației nonformale, metodele și obiectivele sunt adaptate la nevoile și interesele elevilor. Subiectele și prioritățile studiate nu sunt strict planificate și pot fi modificate în funcție de situația sau circumstanțele existente.

✓ *Voluntariat.* Participarea copilului la ofertele structurilor asociative nu este o cerință impusă de lege. Copii împreună cu părinții decid dacă doresc sau nu să profite de ofertă” [5, pp. 342-343].

În literatura de specialitate identificăm și alte caracteristici ale ENF: holistică, include diferite concepte, modalități de lucru, înglobează diverse instrumente din variate domenii; inovativă, deschisă spre nou, are viziune; creativă, implică imaginația; dinamică, se bazează pe multe metode active/interactive și diversificate de învățare; pozitivă, oferă o exprimare deschisă; multiculturală, include diferențele culturale ca formă a diversității; continuă, se adresează la orice vârstă ca și celelalte contexte de studiu. Învățarea în context nonformal permite achiziția de noi cunoștințe, abilități, atitudini; formativă, dezvoltă aptitudini și deprinderi; complementară, completează învățarea formală cu care suntem obișnuiți, venind în întâmpinarea unor nevoi multiple; provocatoare pentru a aduce schimbări; voluntară, se face de la sine; distractivă, este ludică; stimulativă, deschide percepția spre noi resurse și soluții; neconvențională, oferă mai multe perspective originale; aplicativă, este structurată și organizată, având atașate obiective clare de învățare presupunând un management eficient al resurselor; ajustabilă, extinde cadrul de învățare, spațiul și timpul fiind diversificat și flexibil, etc. [Apud 9, 26, 117, 124].

În *concluzie*, subliniem existența unor dezbateri științifice consistente privind delimitările conceptuale și terminologice ale ENF, inițiate la mijlocul secolului trecut. Organizațiile internaționale, precum UNESCO, OECD, iar mai recent Consiliul Europei și Comisia Europeană, au adus contribuții semnificative la procesul de conceptualizare a ENF, atât ca formă distinctă a educației, cât și ca resursă esențială de dezvoltare socială.

În *concluzie*, am reliefat și am demonstrat vehicularea unui număr impunător de termeni în domeniu – o provocare terminologică și conceptuală, dar și o matrice comună cu învățarea pe tot parcursul vieții.

1.2. Perspective comparative și sincrone asupra educației nonformale

ENF este fundamentată epistemologic pe paradigmele constructiviste și critice ale educației, care pun accent pe învățarea experiențială, contextualizată și orientată spre dezvoltare personală și socială, iar metodologia cercetării ENF, variază în funcție de perspectiva epistemologică adoptată, dar tinde spre strategii de cercetare comparativă. Comparată cu educația formală și informală, ENF este privită ca o „categorie reziduală de învățare formală, adică ceea ce rămâne după ce delimităm educația formală” (Schugurensky, 2000). Acest lucru poate fi problematic întrucât definirea a ceva prin ceea ce nu este nu ajută la înțelegerea calităților sale (Bourke et al., 2018) [Apud 92].

Abordarea comparativă a ENF este frecvent aplicată în studiile asupra formelor educației, dar și a educației nonformale, în special. Ideea că, putem înțelege un concept prin ceea ce nu este, are rădăcini în gândirea filosofică și științifică – comparați pentru a înțelege ceea ce lucrurile nu sunt. Abordările epistemologice bazate pe contrast și diferențiere se sprijină, în special, pe metoda diferenței lui Stuart, care sugerează că putem identifica cauzalitatea, *comparând situații în care un factor este prezent și absent* (Canoanele J.M. Stuart); filosofia negativă (apofatică), folosită de gânditori precum Plotin sau în teologia medievală, unde *un concept este definit prin ceea ce nu este*; semiotica lui F. de Saussure, care susține că *sensul unui cuvânt este determinat de opozițiile sale cu alte cuvinte*.

O abordare comparativă a ENF vizează următoarele elemente-cheie:

✓ Cadru epistemologic și paradigmatic, ce include analiza principiilor teoretice care fundamentează ENF în raport cu educația formală și informală, incluzând influențele constructiviste, critice și pragmatice.

✓ Obiective și finalități educaționale, stabilite prin compararea scopurilor ENF cu cele ale educației formale și informale, evidențiind accentul pus pe dezvoltarea competențelor creative (artistice), practice (tehnice, sportive), sociale și emoționale.

✓ Structura și organizarea procesului educațional ce presupun analiza modului în care ENF este organizată în diverse contexte (ONG-uri, centre de formare, centre de creație a copiilor, centre de tineret, tabere pentru copii și tineri, alte forme și activități extracurriculare), comparativ cu sistemele formale și informale de educație.

✓ Strategii și metode de predare-învățare, în special, identificarea tehnicilor educaționale specifice ENF (învățare experiențială, colaborativă, bazată pe proiecte) și compararea acestora cu metodele tradiționale din educația formală.

✓ Rolul educatorului și al participanților. Diferențierea dintre rolul facilitatorului, conducătorului de cerc, metodistului în ENF, caracterizat prin interacțiune și ghidare flexibilă, și rolul profesorului în educația formală, bazat pe transmiterea sistematică a cunoștințelor.

✓ Evaluarea și recunoașterea rezultatelor învățării. Compararea sistemelor de validare a competențelor dobândite în ENF (certIFICATE, acreditări informale, recunoaștere socială) cu mecanismele formale de certificare (examene, diplome oficiale).

✓ Impactul și aplicabilitatea învățării. Examinarea modului în care ENF contribuie la dezvoltarea personală a copiilor, în comparație cu educația formală și informală.

✓ Gradul de instituționalizare sau nivelele de recunoaștere oficială a diferitor componente ale ENF.

Perspectivă comparativă oferă o înțelegere holistică a ENF și a complementarității sale față de celelalte forme de educație. Totodată, abordarea comparativă poate fi aplicată și dincolo de perspectiva sincronică a ENF.

Cercetătorul V. Andrieș propune o analiză comparativă a aspectelor organizatorice și funcționale ale educației extrașcolare în unele societăți contemporane [2, pp. 327-340].

Cercetătorii Fordham, M. Johnson, D. Majewska, S. Cristea, Vl. Guțu, L. Saranciuc-Gordea valorifică în studiile sale fundamentarea teoretică și analiza comparativă a formelor educației, în bază de categorii, criterii, particularități ale formelor educației sau specificare a rațiunilor de integrare a acestora [72, 92, 53, 86, 127].

În accepția lui S. Cristea, „clasificarea formelor educației angajează două categorii de criterii valorice:

1. „Criteriul proiectării care se delimitează între formele educației instituționalizate (educația formală, educație nonformală) și forma educației neinstituționalizată (educația informală);
2. Criteriul organizării conform căruia diferențiem educația realizată pe baza unor acțiuni explicite și influențe implicite (educația formală, educația nonformală) și educația realizată doar pe baza unor influențe implicite (educația informală)” [54, p. 112].

L. Saranciuc-Gordea propune opt criterii de analiză a celor trei forme ale educației: etimologia termenului, definirea conceptului, dezideratele urmărite, trăsăturile caracteristice, evaluarea, avantajele și importanța, elementele critice, dezvoltarea domeniului [127, p. 20].

Dintr-o perspectivă comparativă, Vl. Guțu, conturează axa integrare-segregare în cadrul formelor educației:

✓ „Rațiuni pentru o integrare a celor trei modalități (n. n. Forme ale educației): capacitatea de a răspunde la situații și nevoi complexe; conștientizarea unor situații specifice, cu totul noi; o mai bună conștientizare a unor nevoi individuale și colective; o mai mare sensibilitate la situații de blocaj care cer noi abordări și rezolvări; ameliorarea formării formatorilor; facilitarea autonomizării „formaților”; conjugarea eforturilor din mai multe subsisteme sociale care au în vedere educația”.

✓ „Rațiuni contrare acestei integrări posibile dintre educația formală, nonformală și informală, atunci când: se pune în aplicare un sistem mai selectiv al indivizilor; această conjugare funcțională apelează la un sistem centralizat care poate răpi din marja de libertate a acțiunii în interiorul fiecărei modalități; este urmărită menținerea unei disfuncții între inteligența abstractă și inteligența concretă (scop care, cel puțin teoretic, poate fi admis)” [86, p. 8].

S. Cristea analizează următorii termeni pedagogici: formele educației, educație formală, educație informală, educație nonformală, încadrându-i în categoria „concepte tradiționale, reevaluate/reevaluabile în cadrul inovației pedagogice” [54, p. 6]. În Tabelul 1.7 prezentăm o sinteză a definițiilor, oferite de Dicționarul de pedagogie:

Tabelul 1.7. Termenii pedagogici: formele educației, educație formală, educație informală, educație nonformală, conform „Dicționarului de pedagogie” [54]

Formele educației – ansamblul modalităților de realizarea a acțiunilor și al influențelor pedagogice desfășurate, succesiv sau simultan, în cadrul activității de formare-dezvoltare a personalității umane.		
<i>Educație formală</i>	<i>Educația nonformală</i>	<i>Educație informală</i>
Definiții		
<p>Ansamblul acțiunilor pedagogice proiectate instituțional prin structuri organizate sistemic, pe niveluri și trepte de studii, în cadrul unui proces de instruire realizat cu rigurozitate, în timp și spațiu: planuri, programe, manual, cursuri, materiale de învățare etc.</p>	<p>Ansamblul acțiunilor pedagogice proiectate și realizate într-un cadru instituționalizat extradidactic sau/și extrașcolar, construit ca o „punte între cunoștințele asimilate la lecții și informațiile acumulate informal” (Văideanu, 1988 p. 232)</p>	<p>Ansamblul influențelor pedagogice exercitate spontan și continuu asupra personalității umane de la nivelul familiei, localității, cartierului, societății, (micro) grupurilor sociale, mediului social (<i>cultural, profesional, economic, religios</i> etc.), a comunității (<i>naționale, zonale, teritoriale, locale</i>), amass-media (<i>presă scrisă, radio-televiziune</i> etc.).</p>
Obiective pedagogice specifice educației formale, nonformale	Specificul educației informale	
Conținutul și metodologia educației formale, nonformale	Influențele pedagogice tipice educației informale	
Deschiderea educației formale, nonformale, informale		

La nivel de definiție, S. Cristea evidențiază diferențe esențiale dintre formele educației, din perspectiva cadrului instituțional, a organizării și a modalității de influențare a învățării. Delimitează clar fiecare formă a educației, punând accent pe organizarea și structura educației formale, pe rolul intermediar al ENF și pe influențele naturale, continue ale educației informale. Aceste distincții sunt esențiale în pedagogie, deoarece evidențiază multiplele surse de învățare și importanța fiecărei forme de educație în dezvoltarea personală și socială.

Analizând categoriile prin care Cristea S. descrie formele educației, observăm o structurare clară bazată pe obiective, conținut, metodologie, influențe pedagogice și deschidere. Aceste categorii permit o înțelegere mai nuanțată a fiecărei forme de educație și a modului în care acestea interacționează.

S. Cristea specifică conceptul de circuit pedagogic în contextul educației nonformale și explică sensul noțiunilor „activități perișcolare” și „activități parașcolare”. „Educația nonformală sprijină, direct și indirect, acțiunile și influențele sistemului de învățământ, pe două circuite pedagogice principale: a) un circuit pedagogic situat în afara clasei; b) un circuit pedagogic situat în afara școlii cu două tipuri de activități – perișcolare, organizate special pentru valorificarea educativă a timpului liber, parașcolare, organizare în mediul socio-profesional” [54, p. 119].

Autorul enumeră activitățile specifice pentru circuitele specificate (Figura 1.8):

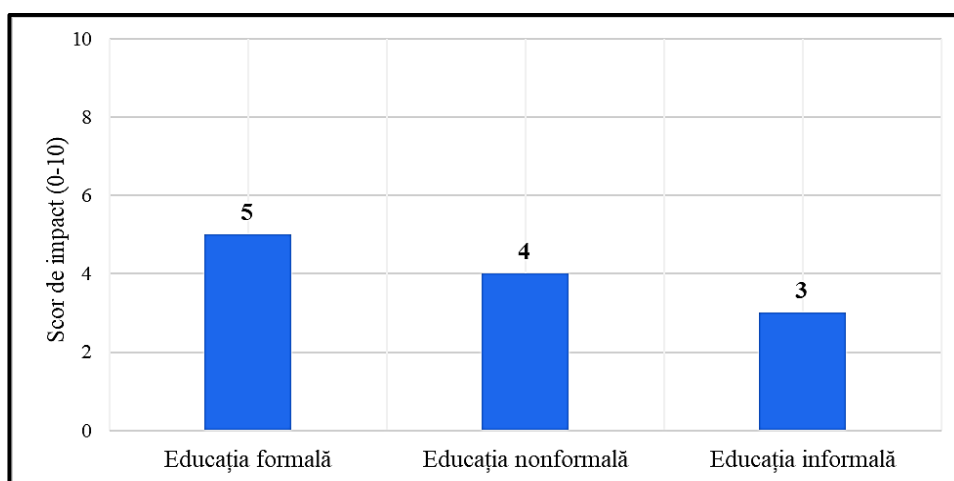
Tabelul 1.8. Activități de educație nonformală (Autor: S. Cristea, 2002)

Circuit pedagogic în afara clasei	Cercuri pe discipline de învățământ; Cercuri interdisciplinare; Cercuri tematice/transdisciplinare; Ansambluri sportive, artistice, culturale etc.; Întreceri, competiții, concursuri, olimpiade școlare.
Circuit pedagogic în afara școlii	Activități perișcolare: Cu resurse tradiționale: excursii, vizite, tabere, cluburi, universități populare, vizionări de spectacole, de expoziții. Cu resurse moderne: (n.n.: <i>specifice perioadei 2002</i>) videotecă, mediatecă, discotecă, radio-televiziune școlară, instruire asistată pe calculator, cu rețele de programe nonformale etc. Activități parașcolare: perfecționare, reciclare, instruire permanentă, instituționalizate special la nivel de: presă pedagogică, radio-televiziune școlară, cursuri, conferințe tematice-cu programe speciale de educație permanentă etc.

Cele trei forme de educație, deși au domenii specifice de acțiune și funcționalități distincte, permit extinderi și interconectări benefice, contribuind astfel la consolidarea reciprocă și la optimizarea procesului educațional. Aceste forme se susțin și se influențează reciproc. Totuși, din perspectiva succesiunii în timp și a impactului, educația formală deține un rol central, datorită necesității sale inițiale în formarea individului și a capacității sale de integrare și sinteză. Profunzimea și calitatea educației formale influențează modul în care se coordonează și se îmbină

influențele educației nonformale și informale. Este adevărat că, în anumite contexte, nivelul de impact al diferitelor forme de educație poate varia, uneori manifestându-se mai pregnant în sfera educației nonformale sau informale. Această variație a impactului depinde de circumstanțele concrete, de bagajul educațional acumulat anterior și de capacitatea individului de a valorifica experiențele și oportunitățile de învățare ulterioare. [143, 60, 86].

Impactul formelor de educație poate fi reprezentat riguros prin scoruri independente pe o scală de la 0 la 10, care evidențiază nivelul mediu și variabilitatea contextuală a educației formale, nonformale și informale (Figura 1.7, Tabelul 1.9):

Fig. 1.7. Impactul formelor de educație pe o scală de la 0 la 10

Impactul formelor de educație poate varia semnificativ în funcție de contextul cultural, economic și social al unei societăți. Deși nu există date universale aplicabile tuturor țărilor sau sistemelor educaționale, este posibilă o estimare generală a impactului fiecărei forme de educație asupra formabilului în baza combinației datelor, constatărilor, concluziilor diferitelor cercetări și studii în domeniul educației, statistici oficiale și analize comparative din diferite țări și regiuni.

Tabelul 1.9. Scoruri de impact ale formelor educației

Forma educației	Scorurile propuse	Impact
Formală	4–6 / 10	Educația formală este adesea considerată fundamentul învățării, oferind cunoștințe teoretice și abilități esențiale. Acest tip de educație are un impact semnificativ asupra dezvoltării academice și profesionale a individului, stabilind baza pentru formarea continuă.
Nonformală	3–5 / 10	Educația nonformală completează educația formală prin oferirea de experiențe practice și dezvoltarea abilităților interumane. Are un impact considerabil asupra adaptabilității și creativității individului, sprijinind învățarea în contexte variate și neformale.
Informală	3–4 / 10	Educația informală, care include învățarea prin experiențe de viață, interacțiuni sociale și autoînvățare, contribuie semnificativ la dezvoltarea personală a individului. Aceasta ajută la integrarea cunoștințelor și abilităților în viața de zi cu zi, având un impact de lungă durată asupra comportamentului și atitudinilor.

În general, se poate observa că educația formală are un rol major în formarea individului, dar educația nonformală și informală devin din ce în ce mai importante, oferind o abordare holistică a învățării și dezvoltării personale.

Studii comparative dedicate unor subiecte specifice, indicatori și statistici în domeniul ENF, învățământului extrașcolar, învățării și educației la adulți, sistemelor naționale de învățământ sunt oferite de Rețeaua Eurydice , Platforma europeană de educație școlară (*European School Education Platform*) [Apud 119].

L. Postșan menționează aceste resurse, în contextul analizei funcțiilor învățământului extrașcolar: „O sursă de informare este Rețeaua Eurydice „care oferă o sursă vastă de informații comparabile în ceea ce privește sistemele și politicile europene din domeniul educației, precum și o varietate amplă de analize comparative pe diferite teme referitoare la sistemele educaționale. Rețeaua susține cooperarea europeană bazată pe date concrete în domeniul educației și al învățării pe tot parcursul vieții. În prezent, cuprinde 42 de unități naționale, având sedii în toate cele 38 de țări participante la programul Erasmus+”. Rețeaua Eurydice, reflectă aspecte ale educației extrașcolare în rapoartele privind Educația Fizică și Sportul la școală în Europa și Educația artistică și culturală în școala europeană” [119, p. 111].

„Alt instrument European, care face referință la practicile de educație extrașcolară, la nivel european este Setul european de instrumente școlare „care oferă idei concrete pentru îmbunătățirea colaborării în interiorul școlilor, între școli și în afara școlilor, pentru a-i ajuta pe copii și pe tineri să aibă succes în activitatea școlară. Este rezultatul unei activități care se desfășoară la nivelul Uniunii Europene începând din 2011 în legătură cu părăsirea timpurie a școlii. Scopul setului de instrumente este de a sprijini schimbul și transferul de bune practici și de experiență între cadrele didactice și factorii de decizie” [Ibidem, p. 113].

Un termen-cheie al cercetării date este cel de instituționalizare, aplicat în ENF în general și a ENF a copiilor, în special, de aceea gradul sau nivelul de instituționalizare a ENFC constituie un alt criteriu de comparare a ENF cu alte două forme ale educației. În Tabelul 1.10 prezentăm compararea gradului/nivelului de instituționalizare a EF și a ENF.

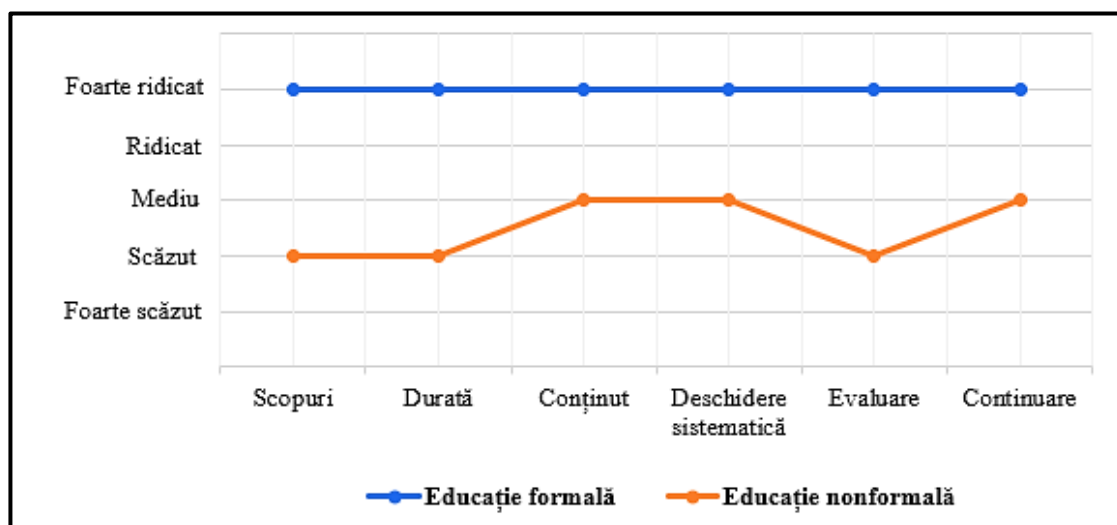
Potrivit Figurii 1.8, gradul de instituționalizare a ENF a copiilor, la nivelul procesului educațional, este între unul mediu și scăzut.

Educația formală reprezintă modelul clasic, complet instituționalizat (cu reguli, standarde, durate și recunoaștere oficială), iar ENF a copiilor este parțial instituționalizată: are forme organizate, dar flexibile, dependente de parteneriate, resurse comunitare și politici educaționale. Ea nu poate atinge un nivel de instituționalizare rigid, ci doar unul relativ, adaptiv și emergent, menținându-și specificul practic și comunitar.

Tabelul 1.10. Compararea gradului sau a nivelului de instituționalizare a EF și a ENF

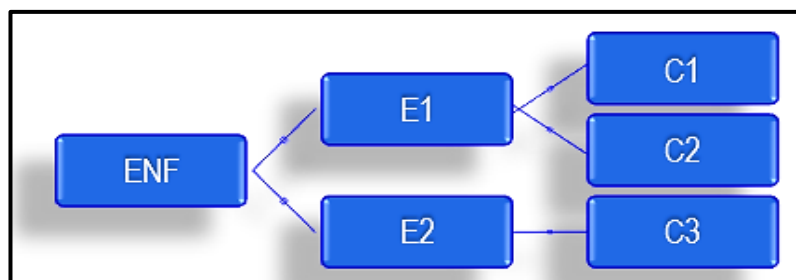
Elemente comparate	EF	ENF
Scopuri și obiective	Obiective clar definite, acreditate, pe termen lung.	Obiective specifice, necreditate, mai ales pe termen scurt.
Instituționalizare	Nivel înalt de instituționalizare	Nivel relativ scăzut de instituționalizare; Nu are recunoaștere oficială deplină, dar oferă valoare imediată și aplicabilă.
Durată	Structurată pe cicluri lungi, standardizate, obligatorii.	Pe cicluri scurte, recurente, de timp parțial.
Instituționalizare	Consolidată	Flexibilă , mai slabă ca stabilitate, poate varia în funcție de resurse, interese, politici.
Conținut	Bazată pe intrări standardizate, programe unitare.	Diversificată, practică, individualizată, determinată de resurse umane.
Instituționalizare	Ridicată	Parțială , dependentă de context și de actori.
Deschidere sistemică	Ancorată în instituții, cu spații de învățare fixe, structuri rigide, resurse intensive.	Bazată pe comunitate și mediu, structurată flexibil, centrată pe copil.
Instituționalizare	Completă	Emergentă , mai degrabă social-comunitară decât strict instituțională.
Evaluare	Evaluare externă, ierarhizată.	Autoevaluare, evaluare comunitară, accent pe proces și dezvoltare.
Instituționalizare	Standardizată	Relativă , fără mecanisme de recunoaștere uniforme.
Continuare	Cere complementaritate, dar are traseu stabil și predictibil.	Complementară, flexibilă, adaptivă, recurentă.
Instituționalizare	Rigidă și durabilă	Deschisă , dependentă de politici și de context.

Pentru o analiză pertinentă, *sui-generis* a ENF, se pretează o abordare sincronică, transversală, care construiește demersuri de cercetare exploratorie, de analiză a conceptelor epistemologice, a variabilelor ENF (valori, participanți, programe, context, impact, evaluare), dimensiunilor, proceselor și relațiilor dintre acestea).

Fig. 1.8. Gradul de instituționalizare: EF și ENF a copiilor

În Figura ce urmează, prezentăm grafic relațiile dintre principiile, metodele, strategiile și funcțiile ENF. Categoria centrală o constituie ENF, ramurile hărții – elemente (E), categorii (C) – reprezintă componentele de analiză sincronică a ENF.

Fig. 1.9. Hartă conceptuală – model de analiză sincronică a ENF

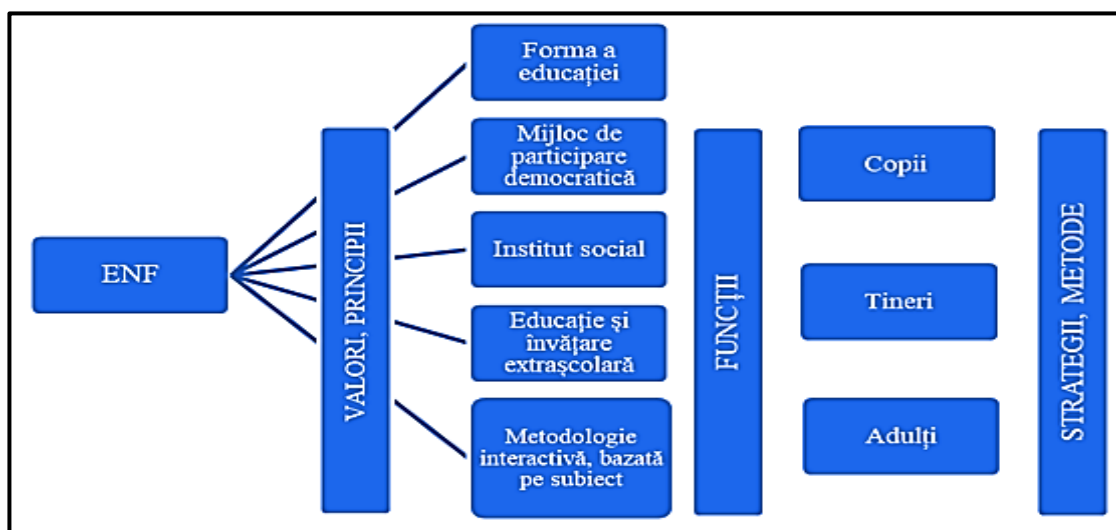
Abordarea sincronică este aplicată frecvent în științele sociale, lingvistică, antropologie și educație pentru a înțelege structurile, relațiile și funcționarea unui fenomen, la un moment dat și prezintă următoarele caracteristici: „se bazează pe descriere, explicație, reproducere, reconstrucție a fenomenelor, evenimentelor, concepțiilor, personalităților, instituțiilor, practicilor etc. din perspectiva epocii respective; problemele legate de valorificarea rezultatelor cercetării din perspectiva actualității sau a viitorului, „nu sunt ignorate, dar se transferă pe locul doi; se consideră fundamentală pentru celelalte tipuri de cercetare deoarece „asigura cercetătorii cu informația necesară despre trecutul pedagogic [108, pp. 132-133].

O abordare sincronică a ENF vizează următoarele elemente-cheie:

- ✓ Contextualizarea actuală – se analizează cum funcționează ENF în raport cu sistemul formal și informal de învățare.
- ✓ Corelația cu nevoile sociale – se evaluează impactul ENF asupra competențelor relevante pentru societatea contemporană.
- ✓ Interdisciplinaritatea – se studiază cum interacționează ENF cu alte domenii, precum tehnologia, dezvoltarea personală sau incluziunea socială.
- ✓ Modele și practici actuale – se identifică metodele utilizate în prezent pentru învățare nonformală (atelier, proiecte comunitare, voluntariat, jocuri educaționale etc.).
- ✓ Impactul digitalizării – se analizează rolul noilor tehnologii și al mediilor online în ENF.

Alături de elementele-cheie cu caracter funcțional, analiza sincronă a ENF include și interacțiunile epistemologice și metodologice dintre principiile, dimensiunile, caracteristicile, funcțiile, strategiile și metodele acestora. Această abordare permite nu doar o examinare detaliată a modului în care diferitele componente ale ENF se manifestă într-un anumit moment, ci și evidențierea modului în care acestea se influențează reciproc, conturând specificitatea și impactul ENF în raport cu alte forme de învățare.

În Figura 1.10 propunem o sinteză a abordării sincronice a ENF, ca proces și relații.

Fig. 1.10. Abordarea sincronică a ENF

Cercetările noastre asupra conceptelor, teoriilor, opiniilor, experiențelor și perspectivelor ENF, cu scopul de a contura sincronic cadrul actual al acestei forme a educației, vizează cinci domenii: axiologie, dimensiuni, funcții, beneficiari / grupuri-țintă, strategii și metode.

Fundamentarea sincronă a ENF a fost abordată de numeroși cercetători din domeniul științelor educației, sociologiei, psihologiei. Printre cei mai relevanți menționăm: J. Dewey – prin teoria învățării experiențiale și a educației progresiste – a influențat ENF ca proces activ și participativ [64]; P. Freire a contribuit prin conceptul de „educație pentru eliberare” și pedagogia dialogului, accentuând importanța ENF în dezvoltarea conștiinței critice [73]; Ph. Coombs a fost unul dintre primii care au conceptualizat ENF ca parte a unui sistem educațional flexibil și adaptabil [44, 45, 46]; M. Knowles a promovat andragogia, punând accent pe ENF în învățarea adulților [94, 95].

Contribuții la fundamentarea sincronă a educației le-a avut profesorul și funcționarul superior UNESCO G. Văideanu, care a susținut conceptele învățare pe parcursul vieții, învățare la vârstele adulte, noile educații [143] – concepte bazate pe metodologia ENF. Profesorul C. Cucos analizează timpul școlar din perspectiva unui quantum al învățării, dar și a timpului liber, pune accent pe diversitatea strategiilor educaționale utilizate în contexte nonformale, cum ar fi activitățile extrașcolare, cluburile de tineret, muzeele și programele de voluntariat [59]. Profesorul L. Șoitu – în opera sa științifică și demersul praxiologic – reflectă angajamentul său față de îmbunătățirea educației adulților și promovarea ENF ca instrumente esențiale în dezvoltarea personală și profesională, cu accent pe valori și spiritualitate [138, 139].

Și cercetătorii autohtoni au contribuit la dezvoltarea educației nonformale, în special a dimensiunii sale extrașcolare și a metodologiei interactiv-participative. Profesorul Vl. Guțu a

coordonat procesul de elaborare a Cadrului de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova, a Curriculumului de bază: competențe pentru educația și învățământul extrașcolar, Proiectul național „Cadrul conceptual, metodologic și managerial al educației nonformale în Republica Moldova” (2020-2023).

Profesorul N. Silistraru a fundamentat conceptele de etnopedagogie, pedagogie populară, ancorându-le în particularitățile educației naționale, cu accente pe importanța educației prin muncă, hărnicia, ca valoare, cultivare a tradițiilor de muncă; educația morală tradițională, mediul etnic al copiilor, autonomia, jocul, institutul familiei, al bunicilor; personalitatea profesorului în viziunea pedagogiei populare [133].

Cercetătoarea L. Cuznețov fundamentează educația parentală, pedagogia familiei, ca forme de educație nonformală: familia ca proiect existențial și cultura educației familiale, educația familiei în contextul profesionalizării cadrelor didactice din perspectiva învățării pe tot parcursul vieții, parteneriatul și colaborarea școală–familie–comunitate, educația de calitate a copiilor și părinților [61].

Prof. V. Goraș-Postică, prin preocupările sale științifice, practica didactică universitară, de management al proiectelor și ca formatoare, a contribuit substanțial la fundamentarea și promovarea ENF în Republica Moldova, în special privind formarea profesională continuă a cadrelor didactice. Menționăm dimensiunile de cercetare: educația interculturală, învățarea și educația adulților, formarea cadrelor didactice, învățământul extrașcolar [75, 76, 77, 78, 79].

Or, se constată că cercetătorii au fundamentat ENF ca „institut social”, „resursă de dezvoltare a capitalului uman”, „resursă de educație democratică / pentru democrație”, „diluând” asocierea acestei forme de educație doar cu sistemul de învățământ. Astfel, educația nonformală, este conceptualizată în familie, tradiții populare, activitatea de tineret, formarea profesională continuă a salariaților / dezvoltarea resurselor umane, învățarea și educația adulților.

Cercetătorii înaintează o triadă interpretativă pentru o înțelegere integrată a ENF în raport cu dinamica educației contemporane și cu nevoile diversificate ale societății actuale: ca sistem educațional, ca proces formativ și ca mediu (cadru) de învățare și dezvoltare personală.

„a) Educație nonformală ca sistem. Întrucât apariția educației nonformale a fost adesea asociată cu depășirea problemelor din cadrul sistemului educațional formal, educația nonformală a fost explicată ca un sistem având o anumită conexiune cu sistemul de educație formală. Potrivit lui S. Khawaja și B. Brennan [93, p. 78], abordarea este de valoare, deoarece oferă o înțelegere a noului sistem de ENF și a caracteristicilor speciale ale acestuia.

b) Educația nonformală ca proces se concentrează pe învățare ca și componentă centrală. P.H. Coombs și M. Ahmed [45, p. 232] sugerează că punctul de vedere centrat pe beneficiar al

educației subliniază importanța studierii beneficiarilor și a nevoilor acestora înainte de a lua în considerare mijloace alternative de a răspunde acestor nevoi. Importanța educației nonformale ca proces este susținută de mai mulți cercetători, care pun accent pe participare și control [72, 73].

c) Educația nonformală drept cadru subliniază importanța unui climat informal în activitățile de educație nonformală. Programele de educație nonformală se desfășoară adesea în medii formale, cum ar fi sălile de clasă. Problema nu constă atât de mult în facilități (de ex. mobilierul inadecvat), dar se pune accent pe mai multă libertate, deschidere și flexibilitate în procesul de învățare. Un cadru flexibil și mai puțin structurat în domeniul ENF poate permite utilizarea proceselor, metodelor, strategiilor și tehnicilor de învățare tradiționale sau indigene” [13, pp. 33-34].

Cercetările asupra grupurilor-țintă, în educația nonformală, structurate pe vârste, statut: copii-elevi, tineri/elevi, adulți-lucrători-cetățeni-părinți, se bazează pe conceptele fundamentale ale pedagogiei, andragogiei / educației adulților, pedagogiei sociale.

O direcție importantă a ENF o constituie *învățământul extrașcolar*. Potrivit prevederilor Codului Educației al Republicii Moldova „Învățământul extrașcolar se realizează în afara programului și activității școlare prin activități complementare procesului educațional desfășurat în instituțiile de învățământ și are menirea să dezvolte potențialul cognitiv, afectiv și acțional al copiilor și tinerilor, să răspundă intereselor și opțiunilor acestora pentru timpul liber. Învățământul extrașcolar asigură posibilități suplimentare de informare, documentare, comunicare, dezvoltare, incluziune socială și autorealizare. Învățământul extrașcolar este benevol și se organizează, în funcție de interesele și opțiunile copiilor și tinerilor, în instituțiile de învățământ general, inclusiv în instituțiile de învățământ extrașcolar publice și private (centre, palate și case de creație, școli de sport, tabere de odihnă, centre sportive de pregătire a loturilor naționale etc.), sub formă de activități educative specifice, desfășurate în grup și/sau individual, sub îndrumarea cadrelor didactice cu pregătire specială, în colaborare cu familia, unități socioculturale, mass-media, organizații de copii și tineret” (art. 36, 37) [149].

Potrivit opiniei cercetătoarei L. Poștan, „Definiția statuează următoarele elemente și relații ale managementului învățământului extrașcolar: caracterul benevol; este organizat în funcție de interesele și opțiunile copiilor și tinerilor; se organizează în instituțiile de învățământ general și în instituțiile de învățământ extrașcolar publice și private (centre, palate și case de creație, școli de arte, sport etc.); se desfășoară sub formă de activități educative specifice, în grup și/sau individual; sub îndrumarea cadrelor didactice cu pregătire specială; se desfășoară în colaborare cu familia, unități socioculturale, mass-media, organizații de copii și tineret. Legiuitorul reglementează activitatea instituțiilor de învățământ extrașcolar (centre, palate și case de creație, școli de arte,

sport etc.), iar activitatea de învățământ extrașcolar în instituțiile de învățământ general este omisă. Elementele și relațiile de management specificate sunt caracteristice pentru următoarele sisteme de management: managementul general al educației, managementul educației nonformale, managementul proiectelor” [120, p. 45].

În perioada anilor 2020-2023, demersurile conceptuale, metodologice și praxiologice de progres a educației și învățământului extrașcolar din țară au fost extinse prin documentele de politici și curriculare: Cadrul de referință al referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova (2020), Curriculum de bază: competențe pentru educația și învățământul extrașcolar (2020), dar și prin realizarea obiectivului-cadru *Fundamentarea cadrului metodologic și managerial al Educației nonformale a elevilor* al Proiectului național „Cadrul conceptual, metodologic și managerial al educației nonformale în Republica Moldova” (2020-2023).

Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova încadrează cert educația și învățământul extrașcolar în ENF: „În virtutea faptului că există mai multe puncte de vedere asupra conceptelor „educație nonformală”, „educație extrașcolară”, „învățământ extrașcolar”, dar și în vederea asigurării unei percepții coerente și relevante a „Cadrului de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova” este nevoie de a explica și delimita aceste noțiuni:

✓ Educația nonformală – formă generală a educației și parte integrantă a educației în sens larg social (*a se vedea* subcapitolul 2.1).

✓ Educația extrașcolară – formă specifică a educației elevilor, dar și proces organizat și gestionat, în vederea formării și dezvoltării personalității elevilor, realizat în instituțiile de învățământ de educație și învățământ extrașcolar, fiind parte integrantă a educației nonformale (parte a unui tot întreg).

✓ Învățământ extrașcolar – sistem, proces și finalitate a educației, instruirii și dezvoltării personalității elevilor și parte integrantă a educației extrașcolare în sens larg pedagogic.

✓ Educația extrașcolară (în sens îngust pedagogic) – o activitate de formare a unor calități, atitudini, trăsături concrete ale personalității elevului și parte integrantă a învățământului extrașcolar” [86, p. 25].

Documentul propune sistemul conceptual, teoretic sau normativ pentru a analiza, structurarea educației și învățământului extrașcolar și oferă un set de principii, concepte și criterii care ghidează înțelegerea și realizarea educației și învățământului extrașcolar ca ENF a copiilor:

„Patru opțiuni metodologice de realizare a educației și învățământului extrașcolar:

1. Centrată pe conținuturi – sănătate, planning familial, formare în diferite domenii (arte, sport, cultură, tehnologii etc.);

2. Centrată pe probleme ale vieții cotidiene;
3. Centrată pe conștientizarea necesității de a cunoaște și respecta drepturile fundamentale ale individului;
4. Centrată pe problemele educației umaniste – formarea unei imagini corecte despre propria persoană, încredere în capacitățile proprii de inițiativă, inserție și decizie etc.” [Ibidem, p. 27].

Poziționări filosofice, sociale, psihologice și pedagogice ale educației și învățământului extrașcolar: Teoria învățării umaniste; Teoria dezvoltării psihosociale; Teoriile privind dezvoltarea comportamentală și teoria învățării sociale; Behaviorismul; Constructivismul; Teoria social-cognitivă a lui A. Bandura; Modelul sociocentric; Modelul psihocentric / abordare a educației centrate pe cel ce învață [Apud 86, p. 29-34].

Perspectivile comparative și sincrone asupra ENF evidențiază diversitatea formelor și funcțiilor acestora în diferite contexte educaționale, socio-culturale, relevând totodată că perspectiva comparativă este pe larg aplicată, mai ales în analiza formelor educației, în timp ce cea sincronă, deși mai puțin valorificată, are meritul de a surprinde esența fenomenului ENF.

1.3. Concluzii la capitolul 1

În capitolul 1 au fost examinate fundamentele epistemologice ale ENF, precum și delimitările sale conceptuale și terminologice, prin raportare la educația formală și informală. Analiza, realizată din perspectivă comparativă și sincronă, a evidențiat caracterul simultan al formelor educației, complementaritatea acestora în cadrul sistemului educațional și autonomia funcțională a ENF.

1. ENF s-a impus progresiv ca o componentă distinctă a sistemului educațional, depășind statutul de „educație complementară” sau de ansamblu de „activități extracurriculare”, consacându-se ca o veritabilă „industrie educațională” la scară globală. Cu toate acestea, în pofida recunoașterii sale ca formă distinctă de educație, ENF a copiilor continuă să necesite o mai mare rigoare epistemologică, metodologică și normativă.

2. Deși definițiile ENF rămân diverse, consensul dominant caracterizează această formă a educației drept o activitate organizată, sistematică și proiectată deliberat pentru a atinge anumite obiective specifice adresate unor categorii determinate de participanți, indiferent de vârstă.

3. ENF se caracterizează printr-un șir de limitări, specificate în literatura de specialitate : flexibilitate excesivă a unor programe, orientare predominantă spre obiective pe termen scurt, precum și o libertate metodologică prea largă acordată educatorilor. Această formă a educației înregistrează trei riscuri pedagogice majore: cultivarea unui activism superficial, centrat pe

atingerea unor obiective concrete, deseori decuplate de finalitățile specifice educației formale; reducerea proiectului educațional avansat doar la mijloacele tehnice disponibile și eludarea posibilităților de validare socială reală a rezultatelor obținute.

4. Analiza comparativă și sincronică, realizată în acest capitol, scoate în evidență interdependențele structurale dintre formele educației și relevă faptul că ENF își consolidează identitatea epistemologică pe paradigmele constructiviste și critice, punând accent pe învățarea experiențială, contextualizată și orientată spre dezvoltare personală și socială.

5. În plan epistemologic, delimitarea ENF a copiilor – prin contrast cu educația formală și informală – contribuie decisiv la definirea identității sale teoretice și practice. Perspectivele de analiză comparativă și sincronă, principiile diferenței și similitudinilor definiției și ale semioticii structurale, permit o înțelegere profundă a naturii relaționale a formelor educației.

2. REPERE METODOLOGICE ALE EDUCAȚIEI NONFORMALE A COPIILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

2.1. Principii contextual-metodologice ale educației nonformale a copiilor în Republica Moldova

Formal, sintagma „ENF a copiilor în Republica Moldova” are o valabilitate relativă – nu se bazează pe un cadru normativ și metodologic exhaustiv, cert și acceptat pe plan național.

Cercetătorii au atras atenția că lipsa unui consens de convergență terminologică asupra noțiunilor educație extrașcolară, educație complementară, educație / activități extracurriculare, educație nonformală, mai recent „*after school*” constituie o provocare semnificativă:

➤ „În sistemul educațional coexistă mai mulți termeni, încetățeniți istoric sau situațional, care definesc ENF, cum ar fi: educație extrașcolară, educație complementară, educație/activități extracurriculare, educație nonformală. Fiecare dintre termenii menționați surprinde anumite caracteristici ale fenomenului educațional, proiectat și realizat într-un cadru instituționalizat extrașcolar, „constituit ca o punte între cunoștințele asimilate la lecții și cunoștințele acumulate în contextul educației informale” (Codul Educației), dar se fac auzite opinii ce susțin acceptarea termenului de *educație nonformală* ca unul generic” [117, p. 14].

➤ „Problematika ENF (extrașcolare) este una complexă, iar încercarea de a o defini a generat mai multe abordări și concepte. Pe plan internațional, inclusiv în Republica Moldova, cu referire la educație în afara clasei și a instituțiilor oficiale se aplică mai mulți termeni: „educație nonformală”, „educație extrașcolară”, „învățământ extrașcolar”, „educație extracurriculară”, „educație complementară”, „educație pentru timpul liber”, „educație în afara clasei” etc.” [86, p. 24].

➤ „Lipsa unor definiții explicite ale termenilor „educația extrașcolară”, „învățământul extrașcolar”, „activități curriculare”, „activități extracurriculare”, „activități școlare” și „activități extrașcolare”, inconsistențe în utilizarea acestor termeni în actele normative juridice ce reglementează prestarea serviciilor de educație extrașcolară în instituțiile de învățământ primar, gimnazial și liceal” [121, p. 66].

Totodată, integrarea progresivă a ENF în cadrul normativ național, prin recunoașterea în tot mai multe acte legislative, reprezintă o oportunitate majoră pentru consolidarea metodologică a acestui sector educațional. După cum am menționat anterior, Codul educației statuează conceptele *educație nonformală* și *învățământ extrașcolar*. ENF este încadrată în reglementările privind învățarea pe tot parcursul vieții, iar învățământul extrașcolar este încadrat în reglementările privind învățământul general (*Anexa 2*).

În baza prevederilor Codul Educației vizând ENF și ÎEȘ, am sintetizat reperele metodologice ale acestora (tabelele 2.1, 2.2, 2.3).

Metodologia ENF se bazează pe următoarele trei variabile:

1. Componentă a sistemului de educație;
2. Formă distinctă a educației;
3. Modalitatea de realizare a învățării pe tot parcursul vieții.

Tabelul 2.1. Repere metodologice ale ENF, conform Codului Educației

EDUCAȚIA NONFORMALĂ ÎN REPUBLICA MOLDOVA	
Variabile	Descriere
Sistem de educație	Ansamblul instituțiilor și organizațiilor (educaționale, economice, politice, științifice, culturale, obștești), precum și al comunităților (familie, popor, națiune, grupuri profesionale, mass-media) care, în mod direct sau indirect, explicit sau implicit, realizează funcții educaționale, asigurând procesul de formare și dezvoltare a personalității în cadrul educației formale, nonformale și informale; Învățare pe tot parcursul vieții.
Educație nonformală	Certificare; Educația adulților; Calificări; Recunoașterea rezultatelor învățării anterioare din perspectiva învățării pe tot parcursul vieții.
Învățarea pe tot parcursul vieții	Contexte de educație formală, nonformală și informală; În contextul educației nonformale este învățarea integrată în cadrul unor activități planificate, cu obiective de învățare care nu urmează în mod explicit un curriculum; În contextul educației nonformale poate fi diferită ca durată, și învățarea pe tot parcursul vieții în contextul educației informale depinde de intenția celui care învață și nu conduc în mod automat la certificarea cunoștințelor și competențelor dobândite; În contextul educației nonformale se poate realiza în următoarele instituții sau organizații: a) instituții extrașcolare; b) centre de îngrijire și protecție a copilului; c) întreprinderi; d) instituții culturale; e) asociații profesionale, culturale, sindicale; f) organizații nonguvernamentale; g) centre educaționale comunitare de drept public sau privat; h) alte organizații.

Metodologia ÎEȘ se bazează pe următoarele repere:

1. Componentă a învățământului general (*Anexa 1*);
2. Ansamblu al instituțiilor de învățământ extrașcolar cu misiune, principii, funcții, organizare specifică pentru toți solicitanții cu vârstele cuprinse între 5 și 21 de ani;
3. Este benevol și se organizează, în funcție de interesele și opțiunile copiilor.

Totodată, asupra copiilor cu vârsta între 14-18 ani se extind și prevederile documentelor normative cu privire la tineret (art. 2) [156] (*Anexa 3*). Metodologia ENF, conform Legii cu privire la tineret (2016), conține următoarele variabile:

1. Organizarea activităților de educație nonformală.
2. Recunoașterea competențelor.
3. Relevanță socială și economică.

Tabelul 2.2. Repere metodologice ale ÎEȘ conform Codului Educației

Codul Educației, Învățământ extrașcolar	Codul Educației, Educație nonformală	Legea cu privire la tineret, Educație nonformală
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Componentă a învățământului general; ✓ Ansamblu al instituțiilor de învățământ extrașcolar cu misiune, principii, funcții, organizare specifică pentru toți solicitanții cu vârsta cuprinsă între 5 și 21 de ani; ✓ Este benevol, se organizează, în funcție de interesele și opțiunile copiilor. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Componentă a sistemului educațional; ✓ Formă distinctă a educației; ✓ Modalitatea de realizare a învățării pe tot parcursul vieții. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Principii specifice de organizare a activităților de ENF; ✓ Recunoașterea competențelor; ✓ Relevanță socială și economică.

Mai jos, agregăm grafic reperle normative privind ÎEȘ și ENF pentru înțelegerea și aplicarea lor coerentă în contextul educațional din Republica Moldova (Tabelul 2.3).

Tabelul 2.3. Sinteza reperelor normative ale ÎEȘ și ENF a copiilor în Republica Moldova, în baza documentelor normative

ÎNVĂȚĂMÂNTUL EXTRAȘCOLAR ÎN REPUBLICA MOLDOVA	
Variabile	Descriere
Învățământul general	<p>Include, de asemenea, învățământul artistic, învățământul special, învățământul extrașcolar, alternativele educaționale.</p> <p>Instituțiile publice de învățământ extrașcolar (de nivel local) sunt înființate, reorganizate și lichidate de către autoritățile administrației publice locale de nivelul întâi.</p> <p>Instituțiile publice de învățământ extrașcolar (de nivel raional) sunt înființate, reorganizate și lichidate de către autoritățile administrației publice locale de nivelul al doilea și ale UTA Găgăuzia.</p> <p>Autoritățile administrației publice locale au obligația de a asigura buna funcționare a acestor instituții în conformitate cu regulamentele și standardele aprobate de Ministerul Educației și Cercetării.</p>
Învățământul extrașcolar	<p>Instituție de învățământ extrașcolar – școală (de sport etc.), centru de creație, club sportiv, centru sportiv de pregătire a loturilor naționale, tabără de odihnă.</p> <p>Învățământul extrașcolar se realizează în afara programului și activității școlare prin activități complementare procesului educațional desfășurat în instituțiile de învățământ și are menirea să dezvolte potențialul cognitiv, afectiv și acțional al copiilor și tinerilor, să răspundă intereselor și opțiunilor acestora pentru timpul liber.</p> <p>Învățământul extrașcolar asigură posibilități suplimentare de informare, documentare, comunicare, dezvoltare, incluziune socială și autorealizare.</p> <p>Învățământul extrașcolar este benevol și se organizează, în funcție de interesele și opțiunile copiilor și tinerilor, în instituțiile de învățământ general, inclusiv în instituțiile de învățământ extrașcolar publice și private (centre, palate și case de creație, școli de sport, tabere de odihnă, centre sportive de pregătire a loturilor naționale etc.), sub formă de activități educative specifice, desfășurate în grup și/sau individual, sub îndrumarea cadrelor didactice cu pregătire specială, în colaborare cu familia, unități socioculturale, mass-media, organizații de copii și tineret.</p> <p>Modul de funcționare a instituțiilor de învățământ extrașcolar este prevăzut în regulamentul-tip aprobat de Ministerul Educației și Cercetării.</p> <p>În funcție de specificul activității, fiecare instituție de învățământ extrașcolar își elaborează propriul regulament de funcționare, coordonat cu organul local de specialitate în domeniul învățământului. În regulamentul de funcționare al instituțiilor de învățământ extrașcolar se va specifica în mod explicit nomenclatorul serviciilor educaționale oferite gratuit beneficiarilor.</p>

	<p>Accesul la activitățile oferite de instituțiile de învățământ extrașcolar publice, conform Nomenclatorului de servicii educaționale gratuite aprobat de Guvern, este liber pentru toți solicitanții cu vârsta cuprinsă între 5 și 21 de ani, cu respectarea principiului nediscriminării.</p> <p>Instituțiile de învățământ extrașcolar publice pot presta servicii educaționale contra plată doar suplimentar la cele prevăzute în planul de învățământ și curriculum, conform legislației în vigoare.</p> <p>În instituțiile de învățământ extrașcolar, funcțiile didactice sunt: conducător de cerc, maestru-instructor, dirijor, maestru de cor, maestru de balet, regizor, acompaniator, conducător artistic, psiholog, metodist.</p>
--	---

În rezultatul analizei noastre asupra documentelor normative, deducem următoarele caracteristici ale *cadrelor metodologice ale ENF a copiilor în Republica Moldova*:

ENF a copiilor în Republica Moldova reprezintă o componentă esențială a sistemului educațional și o formă distinctă de educație care se realizează în afara învățământului formal, prin intermediul instituțiilor extrașcolare. Aceasta acoperă o perioadă largă de vârste, între 5 și 21 de ani, adresându-se tuturor copiilor (5-18 ani) și tinerilor (14-21 ani) care își manifestă interesul și opțiunea de a participa voluntar. Specificăm că potrivit Legii privind drepturile copilului, copil este „persoană care nu a împlinit vârsta de 18 ani” [157].

Vârsta beneficiarilor ENF constituie un element metodologic semnificativ, în cheia celor două paradigme postmoderne ale educației – psihocentristă și sociocentristă, specificate în Documentul „Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar CREIE”: „Prima paradigmă ține de umanizarea și monitorizarea educației și învățământului, care are la bază abordarea psihocentristă/pedocentristă (elevul este centrul/subiectul actului educațional). A doua paradigmă se axează pe integrarea abordărilor sociocentristă și psihocentristă, pe corelarea factorilor psihologic, individual și social. Educația și învățământul definite în spiritul paradigmei sociocentrice și psihocentrice sintetizează toate resursele pedagogice existente privind activitatea de formare-dezvoltare permanentă a personalității” [86, p. 20]. De asemenea, vârsta beneficiarilor constituie un criteriu esențial pentru asigurarea accesului și a finanțării ENF pentru copii.

Setul de documente de politici și curriculare, elaborate la nivel național, în perioada 2020-2021 – Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova (CREIE) și Curriculum de bază: competențe pentru educația și învățământul extrașcolar, curricula pe domenii, profiluri, oferă ansamblul de demersuri conceptuale, metodologice și praxiologice de dezvoltare a ENF, a educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova.

Ansamblul de demersuri conceptuale, metodologice și praxiologice din CREIE au în vedere statutul deosebit al învățământului extrașcolar ca o componentă a sistemului de învățământ din Republica Moldova și parte componentă a ENF.

„Documentele au captat statut quo-ul educației extrașcolare, insistând asupra localizării educației și învățământului extrașcolar în esența conceptului de educație nonformală (ENF). Totodată, documentele tind să crească gradul de instituționalizare a educației și învățământului extrașcolar, valorificând cu precădere conceptele și metodologia învățământului general. Educația și învățământul școlar, educația și învățământul extrașcolar (EÎE) au valori diferite ale percepției lor de către prestatori și beneficiari, dată fiind poziția tipului instituției de învățământ pe axele general-vocațional și obligatoriu-facultativ, opțional. Provocarea constă în a armoniza necesitatea unui anumit grad de formalizare a competențelor formate și dezvoltate prin ENF și caracterul nonformal al ENF în sine, caracterizat printr-o anumită spontaneitate” [114, p. 123].

„Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova (CREIE) este expresia politicilor educaționale naționale, în general, și a politicilor în domeniul educației extrașcolare (nonformale), în special. Acest document reprezintă ansamblul de demersuri conceptuale, metodologice și praxiologice de dezvoltare a educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova” [86, p. 4]. Iar „Curriculum de bază: competențe pentru educația și învățământul extrașcolar” stabilește clar finalitățile pentru educația extrașcolară (nonformală).

Potrivit CREIE, educația extrașcolară (nonformală) reprezintă:

- parte componentă a sistemului de învățământ din Republica Moldova;
- o formă a educației reglementată de: Codul educației al Republicii Moldova (2014); Recomandarea nr.1437 privind educația nonformală a Adunării Parlamentare a Consiliului European (2000); Recomandarea privind validarea învățării nonformale și informale (Bruxelles, COM, 2012); Memorandumul privind învățarea pe parcursul întregii vieți (2000); alte documente de politici în domeniul învățământului și educației extrașcolare (nonformale);
- o prioritate și o direcție strategică de asigurare a calității educației.

„Educația și învățământul extrașcolar”, sintagmă propusă de CREIE [86], este poziționată ca o resursă educațională intersectorială, interdisciplinară, ce valorifică elemente ale educației formale și ale educației nonformale (*Anexa 19*). Prin argumente, bazate pe poziționările filosofice, sociale, psihologice și pedagogice ale educației și învățământului extrașcolar [Ibidem, p. 29], documentul conturează sistemul (subsistemul) educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova [Idem, p. 37], încadrează ENF a elevilor ca pe o componentă a sistemului de ENF pentru toate vârstele (*Anexa 4*).

Primul nivel al Conceptului general al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova, propus în CREIE, are la bază două domenii [Ibidem, p. 39]:

- ✓ Educația nonformală a elevilor;
- ✓ Educația nonformală a adulților.

Nivelul doi specifică modalitățile, procesele de realizare a ENF a elevilor și adulților:

- ✓ Educația extrașcolară. Învățământul extrașcolar;
- ✓ Formarea profesională continuă;
- ✓ Formarea culturii generale. Dezvoltarea personală.

Nivelele trei, patru cuprind instituții, opțiuni conținutale și organizatorice ale învățământului extrașcolar în Republica Moldova.

În instituțiile de învățământ extrașcolar – școli de muzică, teatru, arte plastice, dans, școli sportive etc., educația și învățământul extrașcolar asigură *profesionalizare timpurie, educație vocațională, orientarea în carieră*, centrele de creație asigură *educație vocațională și valorificarea propriilor interese, orientare spre carieră*, instituțiile de învățământ general (dimensiunea nonformală), instituțiile de învățământ general de profil asigură *educația pe interese, complementară, recuperatorie*, ONG, asociațiile, federațiile asigură *educația axată pe interese*.

Opțiunile metodologice de realizare a educației și învățământului extrașcolar în Republica Moldova sunt sintetizate în Tabelul 2.4.

Tabelul 2.4. Opțiunile metodologice de realizare a educației și învățământului extrașcolar

[86, p. 27]

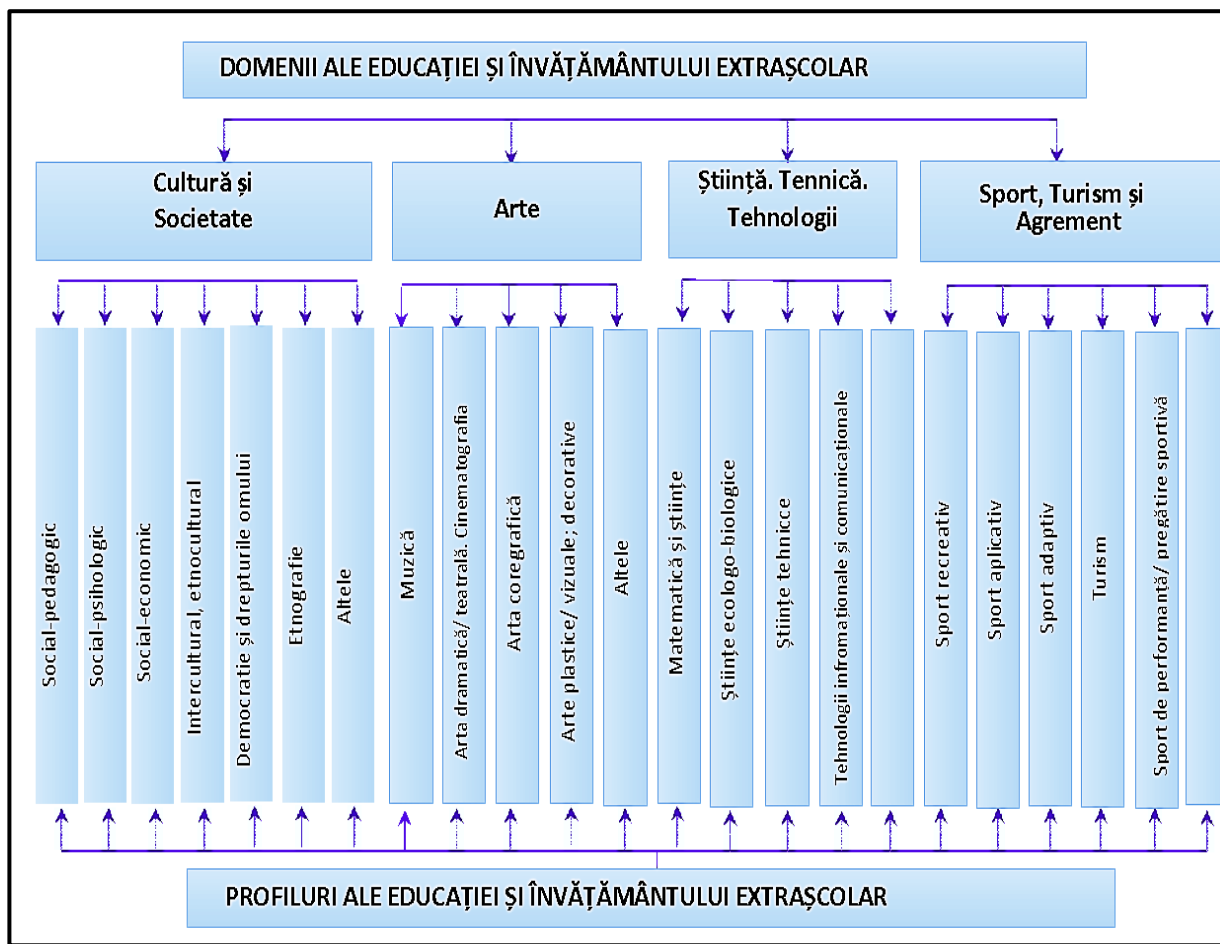
Centrată pe conținuturi și domenii (arte, sport, cultură, tehnologii etc.);
Centrată pe probleme ale vieții cotidiene;
Centrată pe conștientizarea necesității de a cunoaște și respecta drepturile fundamentale ale individului;
Centrată pe problemele educației umaniste – formarea unei imagini corecte despre propria persoană, încredere în capacitățile proprii de inițiativă, inserție și decizie etc.

CREÎE dezvoltă opțiunea metodologică de centrare pe conținuturi și domenii a educației și învățământului extrașcolar. Menționăm că domeniile învățământului extrașcolar sau „centrarea pe conținuturi” constituie una dintre principalele probleme abordate de cercetători, în special din perspectiva ofertei educaționale, a simplificării percepției opțiunilor de cercuri, programe de educație și învățământ extrașcolar de către beneficiari. Totodată „diversitatea abordărilor educației nonformale (extrașcolare) în țările europene creează dificultăți privind sincronizarea domeniilor, profilurilor și a finalităților specifice acestui sistem” [Ibidem, p. 10].

Educația și învățământul extrașcolar din țară cuprinde patru domenii cu mai multe profiluri: Cultură și Societate, Arte, Știință. Tehnică. Tehnologii, Sport. Turism și Agreement (Figura 2.1).

Abordarea metodologică de centrare pe conținuturi și domenii a educației și învățământului extrașcolar îmbină două elementele esențiale, specifice ENF și EF: diagnosticarea și identificarea intereselor și opțiunilor individuale ale copiilor și asigurarea curriculară.

Finalitățile, fiecărui domeniu al EÎE, dar și toate „categoriile de competențe se elaborează din perspectiva nevoilor, intereselor, aptitudinilor, oportunităților formabililor, dar și a valențelor formative ale domeniilor și profilurilor educației și învățământului extrașcolar” [87, p. 71].

Fig. 2.1. Domeniile și profilurile educației și învățământului extrașcolar [Apud 87, p. 40]

Asigurarea curriculară a ENF, dar și a EÎEȘ, constituie obiectul discuțiilor și dezbaterilor teoreticienilor, conceptorilor de programe educaționale, a conducătorilor de cercuri, altor categorii de cadre didactice din domeniu deoarece procesul este marcat de o serie de contradicții: între cerința unei structuri curriculare unitare și diversitatea contextelor locale; între nevoia de flexibilitate a conținuturilor și presiunea standardizării; între orientarea spre dezvoltarea competențelor generale și necesitatea specializării pe domenii; între libertatea creativă a cadrelor didactice și cadrul normativ impus; între ritmul rapid al schimbărilor socio-culturale și capacitatea curriculumului de a se adapta în timp util.

Aspectele curriculare ale ENF și ale EÎEȘ, la nivel național, sunt conceptualizate și asigurate de Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova și de Curriculum de bază: competențe pentru educația și învățământul extrașcolar [86, 62, 87]. „Contextul demersului conceptual al curriculumului, dar și particularitățile respective ale educației și învățământului extrașcolar generează un sistem (subsistem) curricular relevant cadrului nonformal al acestui proces. Totodată, în vederea realizării continuității între curriculumul formal

și cel nonformal, se acceptă abordarea holistică/sistemică a curriculumului pentru educația și învățământul extrașcolar la nivel de concept, conținut, proces, finalitate și produs” [86, p. 59].

Proiectarea curriculară a EÎEȘ din Republica Moldova are la bază conceptul de competență. Documentul „Curriculum de bază: competențe pentru educația și învățământul extrașcolar” propune o taxonomie: competențe-cheie, competențe generale/transdisciplinare proiectate la nivelul domeniilor de EÎEȘ și competențe specifice pentru fiecare profil (Tabelul 2.2.).

D. Cotovițaia menționează: „Curriculumul axat pe competențe pentru școlile de artă/muzică (extrașcolare) va forma o viziune integrată asupra procesului educațional de profil, asigurând eficiența și calitatea implementării lui. Iar criteriul de evaluare a eficienței și calității curriculumului și a sistemului de competențe formate va fi reprezentat de cota de performanță a echilibrului individual obținut între toate dimensiunile de formare a personalității elevului (cognitivă, afectiv-attitudinală și psihomotorică) și a educației lui (intelectuală, estetică, cultural-artistică, morală, socială etc.)” [50, pp. 284-288].

Cunoaștere și înțelegere	<p>Competențe generale/transdisciplinare pe domeniile EÎEȘ</p> <p>Competențe specifice pentru fiecare profil</p> <p>Competențe-cheie de învățare pe parcursul vieții</p>
Aplicare și operare cu entități de cunoaștere	<p>Competențe generale/transdisciplinare pe domeniile EÎEȘ</p> <p>Competențe specifice pentru fiecare profil</p> <p>Competențe-cheie de învățare pe parcursul vieții</p>
Integrare și transfer	<p>Competențe generale/transdisciplinare pe domeniile EÎEȘ</p> <p>Competențe specifice pentru fiecare profil</p> <p>Competențe-cheie de învățare pe parcursul vieții</p>

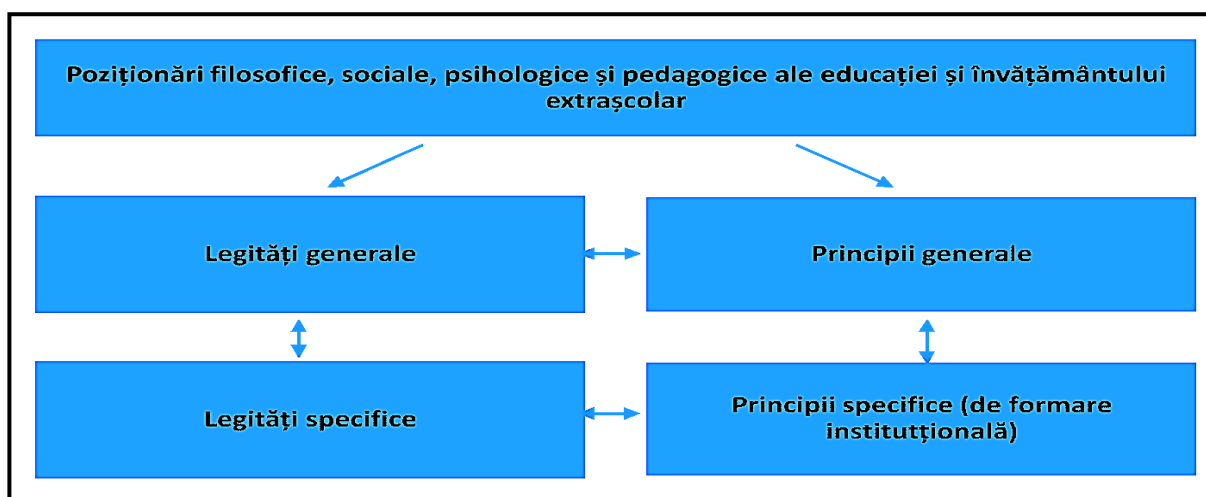
Fig. 2.2. Taxonomia competențelor, potrivit Curriculumului de bază: competențe pentru educația și învățământul extrașcolar [Apud 62]

V. Florea propune *Modelul pedagogic de proiectare și organizare a activităților în instituția de învățământ extrașcolar* și susține că acesta este „funcțional, prin dimensiunile proiectării și organizării activităților în instituția de învățământ extrașcolar: funcțională, structurală, operațională, ... care asigură proiectării și organizării activităților educaționale o perspectivă de dezvoltare globală, care implică decizii de ordin filosofic, politic, pedagogic și strategic. Activitatea de proiectare pedagogică în funcție de resursa „timpul real destinat învățării în mediul școlar și extrașcolar”, la nivel micro impune două nivele: proiectarea globală și proiectarea eșalonată” [Apud 71, pp. 90-91].

Aspectele curriculare ale învățământului extrașcolar sunt specificate în Planurile-cadru pentru învățământul primar, gimnazial și liceal, elaborate, anual, de MEC, iar Programele anuale ale activităților extrașcolare în învățământul primar și secundar, ciclul I și II stabilesc activitățile anuale la nivel național, raional și local (instituție) [159, 160].

În același sens susținem, concepția curriculumului pentru educația și învățământul extrașcolar, care se centrează pe educabil și reflectă următoarele „demersuri fundamentale:

- ✓ Focusarea pe formarea de competențe și orientări valorice care va permite elevilor să-și valorifice interesele, aptitudinile, oportunitățile proprii într-un mod activ și nonformal.
- ✓ Corelarea componentelor curriculumului pentru educația și învățământul extrașcolar în raport cu: abordarea psihocentrică și sociocentrică; domeniul și profilul educației extrașcolare (nonformale); funcțiile specifice educației extrașcolare; profilul elevilor și aptitudinile acestora către unul sau alt tip de activitate. Demersurile curriculare sunt realizate în cele patru domenii ale educației și învățământului extrașcolar: Cultură și Societate; Arte; Știință. Tehnică; Tehnologii; Sport, Turism și Agrement, cu bază axiologică generală și specifică” [13, p. 34].

Fig. 2.3. Orientări metodologice ale ENFC a EÎEȘ [Apud 86, pp. 29-37]

Astfel, orientările metodologice ale ENF a copiilor, a EÎEȘ sunt fundamentate de un set de poziționări filosofice, sociale, psihologice și pedagogice ale educației și învățământului extrașcolar [86, pp. 29-35], legități generale și specifice ale educației și învățământului extrașcolar, principii generale și specifice (de formare instituțională) ale educației și învățământului extrașcolar [Ibidem, pp. 35-37] (Tabelul 2.3, Anexa 5).

Cercetătoarea V. Clichici susține că „Diversitatea modelelor de acțiune implementate în cadrul metodologic al activității de proiectare a educației nonformale desemnează un set de valori și de factori care conferă acțiunii didactice o anumită linie de evoluție asociată cu programele/curricula de învățământ și cu procesele psihice angajate în activitatea elevului” [42, p. 131]. Referindu-se la funcția recreativă a ENF a copiilor, la „educația nonformală în contextul

valorificării timpului liber al elevilor”, V. Clichici propune patru modele metodologice de asigurare a ENF a copiilor:

1. „Modelul clasic de realizare a educației nonformale la nivelul managementului clasei / grupului de elevi;
2. Modelul educației în aer liber;
3. Modelul activităților nonformale în mediul online/digital;
4. Modelul „Școlii altfel” – o nouă perspectivă pentru învățământul general” [Ibidem, pp. 132-138].

Procesul metodologic al ENF a copiilor și ÎEȘ presupune un parcurs organizat, coerent și ciclic, menit să asigure relevanța, eficiența și calitatea activităților educative desfășurate, în funcție de legitățile generale și specifice, principiile generale și specifice (de formare instituțională) ale educației și învățământului extrașcolar, domeniul și profilul în care se încadrează activitatea.

Acest proces se desfășoară în cinci etape esențiale, aflate într-o relație de interdependență și continuitate: diagnosticul și identificarea intereselor, lansarea cercurilor și proiectarea programelor educaționale, implementarea activităților, evaluarea competențelor, monitorizarea și îmbunătățirea continuă (Figura 2.4).

Fig. 2.4. Etapele esențiale ale procesului metodologic al ENFC extrașcolar

Prima etapă – diagnosticul și identificarea intereselor – constituie fundamentul întregului demers. În această fază se colectează date referitoare la interesele, nevoile și potențialul copiilor, prin metode precum chestionare, interviuri, focus-grupuri sau observație directă. De asemenea, se realizează consultări cu părinții, cadrele didactice și reprezentanții comunității, completate de o analiză a resurselor disponibile. Scopul acestei etape este de a fundamenta științific alegerea domeniilor de activitate și a obiectivelor educaționale.

A doua etapă – lansarea cercurilor și proiectarea programelor educaționale – presupune transpunerea datelor obținute în programe concrete de activitate. Se selectează domeniile de interes, se stabilesc obiectivele educaționale și competențele vizate, se elaborează planurile anuale și semestriale și se configurează structura activităților. În paralel, se asigură resursele necesare (umane, materiale, logistice) și se desfășoară activități de promoționare.

Etapa a treia, implementarea activităților, reprezintă momentul în care programele devin realitate. Activitățile se desfășoară conform planificării, folosind metode interactive și participative – învățarea prin proiecte, ateliere practice, activități colaborative – și adaptându-se constant la nevoile și feedbackul participanților. Implicarea activă a copiilor în procesul decizional și organizatoric contribuie la creșterea motivației și a sentimentului de apartenență.

În etapa a patra, evaluarea competențelor, se analizează rezultatele obținute în raport cu obiectivele stabilite. Evaluarea se realizează atât formativ, pe parcursul activităților, cât și sumativ, la finalul acestora, utilizând metode variate: portofolii, autoevaluare, proiecte demonstrative, observație sistematică. Rezultatele evaluării sunt comunicate participanților și părinților, oferind un tablou clar al progresului realizat.

Ciclul se încheie cu a cincea etapă – monitorizarea și îmbunătățirea continuă, care asigură sustenabilitatea și adaptabilitatea procesului. Se urmărește permanent calitatea programelor, nivelul de satisfacție al participanților și impactul activităților asupra dezvoltării copiilor. Pe baza analizei, se realizează ajustări ale obiectivelor, conținuturilor și metodelor, asigurându-se astfel evoluția și relevanța activităților pentru următoarele cicluri educaționale.

Mai multe viziuni ale cercetătorilor din Republica Moldova asupra ENF și EÎEȘ din Republica Moldova sunt reflectate în rezultatele Proiectului național „Cadrul conceptual, metodologic și managerial al educației non-formale în Republica Moldova (2020-2023)” [185].

Așadar, principiile analizate fundamentează cadrul metodologic al ENF, servindu-ne și ca premise axiomatice de eficientizare a ENF.

2.2. Condiții de eficientizare a educației nonformale a copiilor în Republica Moldova

Alegerea noastră pentru strategia de eficientizare, ca parte a lanțului de concepte specifice managementului calității în educație, se fundamentează pe premisa că, ENF a copiilor constituie expresia voinței și dorinței beneficiarilor de a rămâne în spațiul deschis al învățării și pe particularitatea temporală a procesului de eficientizare or, timpul constituie o resursă-cheie a ENF, fiind timp liber și personal [59, pp. 92-96].

Eficientizarea se referă la procesul de optimizare a resurselor, strategiilor și activităților pentru a obține rezultate maxime cu un consum minim de timp, energie și costuri. Acest concept

poate fi aplicat în diverse domenii, precum educația, economia, managementul, tehnologia, dezvoltarea personală. Cercetătoarea Istrate-Ștefănescu A. (2023) specifică: „Prin eficientizare am consemnat caracteristica unei entități de a produce efectul așteptat sau a unei activități de a ajunge la rezultate utile sau bune, acceptând viziunea clasică asupra eficienței, potrivit căreia se pune accentul pe efectele înregistrate. Eficiența este raportată la situația actuală, iar eficacitatea vizualizează lucrurile pe termen mai lung. Ambii termeni, de eficiență și eficacitate, nu sunt noi, fiind folosiți încă din antichitate. Ambele cuvinte provin din latină: eficiența derivă din *efficere* (a efectua), iar eficacitatea din *efficax-efficax* (care are efecte dorite). În felul acesta, în sens larg, putem aprecia eficiența absolută ca pe o calitate a unei activități, acțiuni sau a unei entități de a produce efecte pozitive. Această eficiență nu presupune compararea efectelor (directe sau conexe) cu eforturile. În sens îngust, raportul efort/efect este susceptibil de comparație. Natura eforturilor și efectelor se reflectă asupra caracterului eficienței” [91, p. 104].

În contextul educației nonformale a adulților, cercetătoarea L. Poștan particularizează conceptele de eficiență și eficacitate în contextul evaluării și specifică: „Evaluarea eficienței ... ca „ansamblu al efectelor” se realizează la nivel de organizație și societate, iar evaluarea eficacității ca „realizare a obiectivelor și sarcinilor în condiții temporale și calitative prestabilite” se realizează la nivelul procesului educațional (curriculum, program, modul etc.) pentru a verifica nivelul de atingere a obiectivelor” [118, p. 197].

În termeni generali, acțiunea de a eficientiza include un șir de procese: optimizare, raționalizare, automatizare, creștere a performanței, reducere a pierderilor.

În educație, acțiunea de a eficientiza vizează optimizarea proceselor de predare-învățare-evaluare, creșterea calității actului educațional și utilizarea eficientă a resurselor disponibile, astfel încât să se asigure un impact maxim asupra formării elevilor și dezvoltării competențelor acestora. Acest proces presupune:

- ✓ Modernizarea metodelor didactice prin integrarea strategiilor interactive și a tehnologiilor educaționale pentru a spori implicarea elevilor.
- ✓ Personalizarea învățării prin adaptarea conținuturilor și metodelor la nevoile, ritmul și stilul fiecărui elev.
- ✓ Evaluarea continuă și formativă prin monitorizarea progresului elevilor și ajustarea strategiilor educaționale în funcție de rezultatele obținute.
- ✓ Optimizarea gestionării resurselor prin utilizarea rațională a timpului, materialelor și infrastructurii educaționale pentru a sprijini un proces de învățare eficient.
- ✓ Creșterea accesibilității educației prin dezvoltarea unor politici și programe care să asigure incluziunea tuturor categoriilor de elevi, indiferent de condițiile socio-economice.

ENF a copiilor se bazează pe principii precum libertatea de alegere, învățarea prin experiență și adaptabilitatea la nevoile individuale, oferind oportunități diverse pentru dezvoltarea competențelor într-un mod flexibil și interactiv. Acest tip de educație nu este constrâns de programe rigide, dar se aliniaza intereselor și aspirațiilor participanților, stimulând curiozitatea, creativitatea și implicarea lor activă.

Pentru a eficientiza ENF a copiilor și a-i maximiza impactul, sunt necesare strategii bine definite, care să vizeze:

- ✓ Diversificarea metodelor de învățare pentru a răspunde diferitelor stiluri cognitive și preferințelor individuale ale beneficiarilor.

- ✓ Crearea unui mediu incluziv și stimulant, în care participanții să se simtă motivați să experimenteze, să colaboreze și să-și dezvolte abilitățile în ritmul propriu.

- ✓ Utilizarea tehnologiilor educaționale pentru a facilita accesul la resurse variate și pentru a încuraja învățarea digitală, interactivă și autodirijată.

- ✓ Dezvoltarea parteneriatelor educaționale între instituții, organizații non-guvernamentale și mediul privat, astfel încât educația nonformală să beneficieze de sprijin constant și de o rețea solidă de colaborare.

- ✓ Monitorizarea și evaluarea continuă a documentelor curriculare (nomenclator de servicii, program al activităților extrașcolare, plan de învățământ, curriculum) pentru a asigura relevanța acestora și pentru a adapta strategiile la nevoile în continuă schimbare ale beneficiarilor.

Analiza noastră relevă că educația, la nivel de sistem, a fost evaluată preponderent din perspectiva eficienței, în special în perioada 2000-2015. Începând cu anul 2005, accentul s-a mutat treptat, iar calitatea a devenit conceptul central în evaluarea educației, adoptate fiind Standardele și liniile directoare pentru asigurarea calității în Spațiul European al Învățământului Superior.

Cercetătorul C. Cicea scrie următoarele cu referire la conceptul de eficientizare a educației: „Indiferent de abordarea aleasă, principala problemă de evaluare a eficienței activității de învățământ este legată de faptul că aceasta nu este o activitate economică, ci una social-culturală și, în consecință, efectele sunt greu de cuantificat. Dacă intrările (resursele) în sistem sunt relativ ușor de exprimat, ieșirile (beneficiile) sunt destul de greu de măsurat; acest lucru se datorează faptului că acestea se înregistrează pe o perioadă îndelungată de timp și de foarte multe ori nu îmbracă forma monetară. O altă problemă importantă care trebuie analizată se referă la distincția între eficiența socială (a cărei evaluare se bazează în special pe viziunea clasică) și eficiența economică (în evaluarea căreia se utilizează cu precădere viziunea sistemică). Astfel, în cazul unei activități economice, maximizarea efectelor pentru a îmbunătăți eficiența fără a ține seama de volumul și structura eforturilor depuse este un nonsens. Pentru o activitate social-culturală (așa

cum este activitatea de învățământ) acest lucru este posibil și se explică prin faptul că omul este atât obiectul, cât și subiectul unei activități de acest gen. Altfel spus, nimic nu este prea scump atunci când este vizată o mai bună educație și recreere a omului (sistemul de învățământ și cultură), o stare de sănătate mai bună a populației (sistemul sanitar) etc.” [36, pp. 50-56].

În 2012, Ministerul Educației al Republica Moldova adoptă documentul Standarde de eficiență a învățării. În *Cuvântul explicativ* al textului se stabilește că „standardele reprezintă o resursă importantă ce orientează acțiunile educative în scopul sprijinirii și stimulării învățării, dezvoltării normale și depline. În cel mai larg sens, standardele reprezintă un set de afirmații care reflectă așteptările privind ceea ce ar trebui să știe și să poată face elevii în fiecare domeniu de învățare, la o anumită treaptă școlară. Standardele sunt definite pentru a sprijini creșterea și dezvoltarea copiilor de la naștere până la intrarea în școală, apoi până la finisarea studiilor, atât în mediul familial, cât și în cadrul instituțiilor de învățământ. Ele reprezintă o resursă, un document ce informează asupra așteptărilor pe care le pot avea educatorii, părinții și societatea civilă, toți acei care participă la creșterea, dezvoltarea și educația copiilor. Ele reflectă finalitățile educaționale, care, la rândul lor, conțin implicit cele mai importante valori ale națiunii și statului, orientează și îmbunătățesc practicile în acord cu specificul dezvoltării copilului într-o anumită perioadă a vieții, având în vedere în mod holistic toate domeniile dezvoltării lui. Scopul urmărit prin elaborarea standardelor educaționale vizează creșterea calității în educație, asigurarea aceluiași nivel de educație de bază pentru toți, apropierea nivelului de performanțe al școlilor din cadrul unui sistem și al sistemelor de învățământ din diferite regiuni/zone/țări” [166].

Revista științifică de pedagogie și psihologie „Univers pedagogic” a inițiat rubrica „Aspecte ale eficienței educației moderne: dialoguri”. Rubrica explorează diverse fațete ale eficienței educației moderne prin dialoguri între specialiști, cadre didactice și cercetători. În cadrul acestor dialoguri, prof. L. Pogolșa înaintează ideea eficienței educației prezentului prin conferirea semnificației viitorului. „Prezentul este valorificat printr-un șir de realizări de amploare: concepții, standarde de competență, evaluarea curriculumului școlar, referențialul de evaluare, standarde de calitate etc.; necesitatea dezvoltării și optimizării managementului curriculumului în învățământul secundar general, care implică schimbarea de calitate. Activitatea managerială curriculară poate fi proiectată și realizată cu succes în context evolutiv prin tendințe renovatoare, principii, metode, instrumente de realizare etc. Curriculumul trebuie să răspundă în mod coerent provocărilor generate de transformările socio-economice și culturale pe plan național și internațional. Formarea cadrelor didactice trebuie să reprezinte o strategie esențială pentru asigurarea adaptării sistemului educațional la cerințele societății moderne și, totodată, pentru asigurarea calității procesului educațional [111, pp. 3-15].

Patru ani mai târziu, în contextul implementării mecanismelor de evaluare externă a calității în educație și cercetare, apare studiul „Învățământul general din perspectiva calității: eficacitate și eficiență. Studiu de politici educaționale”, semnat de P. Cerbușca. Autorul specifică: „Sistemul educațional din Republica Moldova se mai confruntă încă cu multe probleme, în special calitatea acestuia. Remarcăm un lucru important că de calitatea educației depinde în mare parte calitatea vieții, a mediului ambiant, a produselor alimentare și a mărfurilor industriale, sănătatea și securitatea cetățenilor, relațiile dintre oameni și atmosfera din comunitate. Prin urmare, scopul principal al reformelor din domeniul educației constă în crearea unui mediu propice și adecvat pentru dezvoltarea personalității subiectului educației nu doar în școală, dar și în familie și în comunitate. Deși evaluările externe nu atestă regrese în rezultatele învățării, avansarea țărilor din regiune este cu mult mai pronunțată, țara noastră aflându-se în partea de jos a clasamentelor. Autonomia instituțiilor de învățământ general este limitată, iar statutul și imaginea cadrului didactic în societate nu mai corespund cerințelor unei societăți bazate pe cunoaștere” [30].

Cercetătorul sintetizează cele mai bune practici de eficientizare a educației generale, aplicate în diferite sisteme educaționale din lume, în special din statele cu sisteme educaționale considerate cele mai eficiente: Coreea de Sud, Japonia, Singapore, Hong Kong, Finlanda, Marea Britanie, Canada, Olanda, Irlanda, Polonia, Danemarca, Germania, Federația Rusă, Statele Unite ale Americii, Australia, Noua Zeelandă, Israel, Belgia, Cehia, Elveția (*Anexa 2*) [Ibidem, pp. 6-7].

În politicile educaționale europene, sintagma „eficace și eficient” este aplicată mai larg în aceeași perioadă a anilor 2000-2015. Pe pagina oficială a Comisiei Europene „European Education Area, Quality education and training for all” – o inițiativă privind Spațiul european al educației (SEE), care structurează colaborarea dintre statele membre și părțile interesate pentru a construi sisteme naționale de educație mai reziliente și mai inclusive, este prezentată politica „Un învățământ superior eficace și eficient”. Politica școlară a învățământului general este argumentată prin dimensiunile: Căi către succesul școlar, Premiul european pentru predare inovatoare, Academiiile Erasmus+ pentru cadrele didactice, Competențe-cheie și competențe de bază, Părăsirea timpurie a școlii, Asigurarea calității, Clase multilingve, Bunăstarea în școală, Prevenirea și combaterea bullyingului în școli.

Conform Strategiei de dezvoltare „Educația 2030”, „Problema privind eficiența educației nonformale în Republica Moldova trebuie privită din două perspective: educația nonformală a elevilor, realizată prin învățământul extrașcolar; educația nonformală a tinerilor și a adulților realizată prin formarea profesională și generală continuă (formarea culturii generale / dezvoltarea personală)” [150].

În baza datelor statistice și datelor din Raportul „Evaluarea cuprinzătoare a sectorului educațional din Republica Moldova” (2019), sunt determinate aspectele problematice ale ENF a copiilor și acțiunile de eficientizare:

➤ „în ultimii zece ani s-a înregistrat o ușoară creștere a numărului de elevi implicați în activități de educație nonformală. Totodată, procentul acestora, în raport cu numărul total de copii/elevi, rămâne a fi mic – cca 20-30%;

➤ în aceeași perioadă a crescut nesemnificativ numărul centrelor de creație – de la 46 în anul 2010 până la 49 în 2021; totodată și cel al școlilor de muzică, arte și arte plastice – de la 112 în 2010 la 118 în 2021, astfel fiind create condiții de sporire a numărului de copii încadrați;

➤ rețeaua națională a centrelor de tineret creată de Ministerul Educației și Cercetării în 2017, cu sprijinul partenerilor de dezvoltare, activează în 22 de raioane și municipalități (în mai mult de 40 de comunități). Pe lângă sprijinul acordat tinerilor în implicarea civică și participarea la procesul decizional la nivel local, oferă o serie de programe/servicii prin aplicarea metodelor de educație nonformală în desfășurarea unor astfel de activități;

➤ problema cadrelor didactice rămâne a fi acută pentru educația și învățământul extrașcolar, care nu este suficient de atractiv, fapt ce impune angajarea specialiștilor fără studii psihopedagogice. De menționat că în Republica Moldova nu există un sistem funcțional de formare inițială și continuă a cadrelor didactice pentru educația și învățământul extrașcolar.

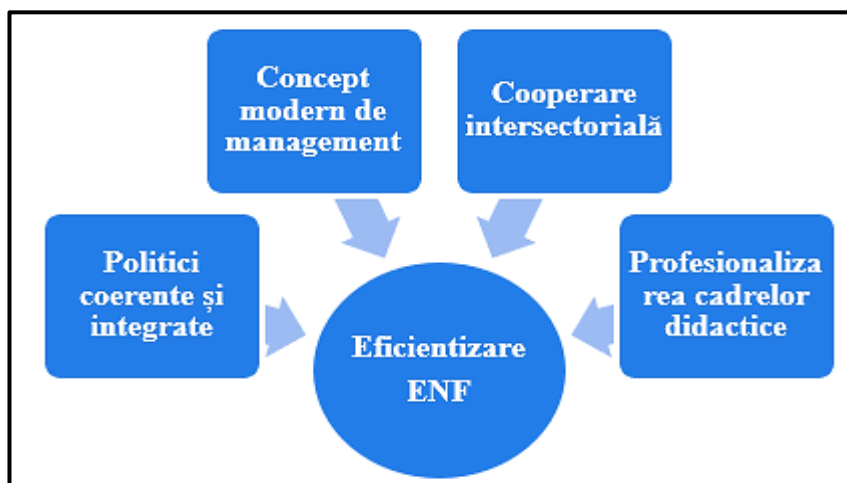
Managementul educației și învățământului extrașcolar este inefficient, în mare parte, din mai multe considerente: apartenența instituțiilor de educație și învățământ extrașcolar la diferiți fondatori, lipsa unui concept clar de gestionare a acestui subsistem etc.” [150].

În atare context, prezentăm o sinteză a eficientizării învățământului extrașcolar (Tabelul 2.5):

Tabelul 2.5. Sinteza lanțului *cauză–efect–rezultat* privind eficientizarea ÎEȘ, în concordanță cu Strategia „Educația 2030”

Factori cauzali	Consecințe și riscuri	Rezultatele scontate în urma realizării Obiectivului general 2
<ul style="list-style-type: none"> ✓ Lipsa unor politici clare în domeniul educației extrașcolare relevante și coerente educației formale a elevilor; ✓ Inexistența unui concept modern de management al educației nonformale; ✓ Nivel insuficient de interacțiune a diferitor sectoare care au în subordine instituții de educație nonformală; ✓ Nivel scăzut de profesionalizare a cadrelor didactice din sistemul respectiv. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Sistem de educație nonformală neconsolidat și puțin receptiv la nevoile, interesele și opțiunile unui număr mare de elevi; ✓ Periclitarea procesului de dezvoltare a personalității elevilor și a calității sistemului de educație în general. 	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Va crește numărul de elevi, inclusiv al celor cu nevoi speciale cuprinși în activitățile educației extrașcolare până la 60-70%; ✓ Va crește cu 40% numărul de instituții ce prestează servicii de educație extrașcolară până în anul 2030; ✓ Până în anul 2030 toate instituțiile de învățământ extrașcolar vor fi asigurate cu cadre didactice, maestri, antrenori etc. cu cel puțin 90%; ✓ Vor fi asigurate condiții de educație, inclusiv de educație fizică a unei generații sănătoase, nonvulnerabile, cu reziliență psihoemoțională și deprinderi de viață dezvoltate.

Am dezagregat factorii cauzali ai situației constatate în Strategia „Educația 2030”: „Sistemul (subsistemul) educației nonformale nu asigură, în mare parte, necesitățile și opțiunile elevilor, tinerilor (și ale adulților)” [150], în următoarele direcții esențiale de acțiune strategică, în vederea eficientizării ENF a copiilor” (Figura 2.5).

Fig. 2.5. Direcții esențiale de acțiune strategică pentru eficientizarea ENF a copiilor

Potrivit Strategiei „Educația 2030”, pentru realizarea acestor direcții de acțiune, care vor asigura eficientizarea ENF a copiilor, trebuie întreprinse următoarele acțiuni.

Tabelul 2.6. Acțiuni strategice pentru eficientizarea ENF a copiilor în Republica Moldova

[150]

Nr.	Acțiuni strategice	Procese operaționale
1.	Elaborarea și implementarea unor politici coerente și integrate	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Crearea unui cadru legislativ clar care să asigure complementaritatea dintre educația formală și cea extrașcolară. ✓ Stabilirea unor standarde și ghiduri metodologice care să sprijine dezvoltarea programelor extrașcolare relevante. ✓ Creșterea finanțării și sprijinului instituțional pentru inițiativele educaționale nonformale.
2.	Dezvoltarea unui concept modern de management al educației nonformale	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Crearea unor structuri de guvernare eficiente pentru instituțiile de educație extrașcolară. ✓ Introducerea unor mecanisme de evaluare și îmbunătățire continuă a programelor educaționale. ✓ Digitalizarea și diversificarea ofertelor educaționale pentru a răspunde nevoilor actuale ale copiilor și tinerilor.
3.	Îmbunătățirea cooperării intersectoriale în domeniul educației nonformale	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Dezvoltarea parteneriatelor între instituțiile de învățământ, ONG-uri, autorități locale și sectorul privat pentru susținerea programelor extrașcolare. ✓ Crearea unor rețele de colaborare și schimb de bune practici între instituțiile care oferă educație nonformală. ✓ Promovarea unor politici intersectoriale care să sprijine integrarea educației extrașcolare în dezvoltarea comunităților.
4.	Creșterea nivelului de profesionalizare a cadrelor didactice din educația extrașcolară	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Organizarea de cursuri de formare și perfecționare pentru cadrele didactice implicate în ENF. ✓ Introducerea unor programe de mentorat și schimb de experiență pentru îmbunătățirea competențelor pedagogice. ✓ Oferirea unor stimulente financiare și profesionale pentru atragerea și menținerea specialiștilor în acest domeniu.

Aceste priorități și acțiuni strategice țintesc în creșterea eficienței ENF a copiilor atât la nivel de sistem, cât și la nivel de proces.

Cercetarea noastră pornește de la presupunerea că ENF a copiilor va fi eficientă, dacă este fundamentată epistemologic și metodologic, corelată cu bunele practici internaționale și integrată într-un model pedagogic coerent de instituționalizare.

Modelul pedagogic de instituționalizare a ENF a copiilor, elaborat de noi, nu urmărește să „rigidizeze” această formă a educației, ci să-i ofere coerență (prin obiective și conținuturi clare), vizibilitate și recunoaștere (prin evaluare și politici publice), sustenabilitate (prin structuri instituționale și parteneriate). Or, ENF a copiilor rămâne flexibilă și adaptivă, dar câștigă legitimitate și eficiență printr-un cadru pedagogic reglator. Să analizăm, în continuare, delimitările conceptuale vizând instituționalizarea ENF a copiilor în contextul european al Republicii Moldova.

2.3. Modelul pedagogic de instituționalizare a educației nonformale a copiilor în contextul european al Republicii Moldova

În Republica Moldova nu există un model explicit de instituționalizare a ENF a copiilor, fapt ce reflectă promovarea unor politici judicioase privind diversele forme de educație. Prin natura sa, ENF se aliniază mai puțin conceptului de instituționalizare, deoarece aceasta implică, în mod inerent, un grad moderat de formalizare.

Tezele esențiale cu privire la problema instituționalizării ENF a copiilor sunt formulate de către noi în articolele „Educația extrașcolară: principii ale instituționalizării din perspectiva educației nonformale” (2021), „Instituționalizarea educației nonformale. Studiu de caz: „CRCT ARTICO” (2023) [114, 115]:

- Documentele oficiale „Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova” (2020), „Curriculum de bază: competențe pentru educația și învățământul extrașcolar” (2020) tind să crească gradul de instituționalizare a educației și învățământului extrașcolar, valorificând cu precădere conceptele și metodologia învățământului general.
- Dacă, în Republica Moldova, dilema legată de ENF rezidă în reduționalismul sistemic, apoi, în cadrul instituțiilor europene, dezbaterile asupra ENF vizează gradul de formalizare și acreditare a ENF din perspectiva învățării pe tot parcursul vieții, cu accent pe politicile de tineret.
- Premisele teoretice de natură instituțională, în special tezele neoinstituționalismului, pot fi valorificate pentru argumentarea nonformalului ca esență a priori instituționalizată. Analiza tranzitivă a raportului dintre formele educației, realizată din perspectiva științelor educației, valorifică tezele umanismului și ale instituționalismului cognitiv și normativ.

- Formalizarea sau instituționalizarea ENF și EÎE trebuie realizate cu mare atenție pentru a nu admite îngrădirea libertății umane, temperarea spiritului creativ și instalarea arbitralului formal” [114, pp. 123-126].

Modelul de instituționalizare a ENF integrează o paradigmă procesuală, dinamică, în care normele, regulile, structurile, procesele sunt modelate atât de influențele globale, cât și de particularitățile locale. Prin integrarea perspectivei neoinstituționale, analiza acestui model permite evidențierea mecanismelor prin care ENF devine parte a unui sistem social mai larg, influențându-l și fiind influențată de acesta.

Studiul nostru asupra modelului de instituționalizare a ENF se fundamentează pe tezele neoinstituționalismului, care evidențiază *rolul structurilor sociale și culturale în modelarea instituțiilor educaționale*. În atare context, contribuțiile lui J. Meyer și ale L.M. Pop ne-au oferit perspectivele teoretice asupra procesului de instituționalizare și al impactului pe care-l are asupra educației. J. Meyer, în articolul său „The Effects of Education as an Institution” (1977), argumentează că educația nu este doar un proces de transmitere a cunoștințelor, ci și un mecanism prin care societatea își reproduce normele și valorile. Conform acestei perspective neoinstituționale, *educația devine un sistem structurat de practici și reprezentări sociale, influențat de modelele globale de organizare și de standardizare a cunoștințelor*. Meyer subliniază faptul că, instituțiile educaționale nu doar reflectă realitatea socială, ci contribuie la crearea și legitimarea acesteia prin mecanisme simbolice și organizaționale.

Cercetătoarea L.M. Pop, în lucrarea sa „Imagini instituționale ale tranziției” (2003), analizează procesele de transformare instituțională din perioada postcomunistă, oferind un cadru interpretativ util pentru înțelegerea evoluției educației nonformale și extrașcolare. Ea evidențiază modul în care schimbările politice și economice influențează structurile educaționale, accentuând importanța adaptării acestora la noile cerințe sociale. Conceptele dezvoltate de Pop permit o analiză a felului în care educația nonformală și extrașcolară își redefinește funcțiile și strategiile într-un context în continuă schimbare [112]. Cercetătoarea lansează ideea tranziției ca evoluție socială nonliniară și caută soluții pentru o abordare instituțională a logicii tranziției. Or, „raportul dintre cele trei forme ale educației, cu grade diferite de statutare: formală-nonformală-informală, este unul tranzitoriu și tranzitiv. Analiza tranzitivă a raportului dintre formele educației, realizată din perspectiva științelor educației, valorifică tezele umanismului și ale instituționalismului cognitiv și normativ:

- ✓ Oamenii au dreptul și responsabilitatea de a da sens și formă propriilor vieți; construirea unei societăți mai binevoitoare printr-o etică bazată pe valori umane și alte valori naturale, în spiritul rațional și liber-cugetător exersat de capacitățile umane;

✓ Articularea intereselor individuale și a celor colective, a scopurilor și obiectivelor, a semnificației, sensului acțiunii sociale și a interacțiunii umane;

✓ Construcția socială a actorilor și rolurilor asociate acestora este un proces înalt dinamic, fără a necesita o coerență crescută... Actorii, ca și rolurile asociate acestora, se află într-un permanent proces de asamblare și reasamblare dinamică” [Apud 114].

Optica neoinstituționalismului asupra formalizării și acreditării ENF din perspectiva învățării pe tot parcursul vieții, implicit a educației și învățării extrașcolare, presupune articularea proceselor de instituționalizare la nivelurile instituționale cognitiv și normativ, deci la nivelul instituțiilor mai „puțin vizibile”. „Aceste instituții, spre deosebire de cele înalt formalizate, se produc „local”, în cadrul interacțiunilor directe, prin intermediul diferitelor forme discursive. Ele sunt supuse unor procese de instituționalizare „din-aproape-în-aproape”, iar asimilarea, internalizarea și imitația sunt mecanismele principale prin intermediul cărora aceste instituții se reproduc” [112, p. 17]. „În teoria neoinstituțională „se naște” o nouă instituție socială, cea a actorului social, ceea ce face ca presupuzițiile axiologice privind raționalitatea individuală să se schimbe radical” [Ibidem, p. 46]. Formabilul este actorul principal al educației nonformale și a celei extrașcolare, iar metodologia interacțiunii în procesele productive, creative, de învățare, comunicare ale ENF și EÎE este interactivă și axată pe subiect.

Demersul nostru analitic poate fi oprit, provizoriu, la constatarea de mai sus cu referire la statutul și rolul formabilului – chintesența ENF. Fiind facultative, opționale, la libera alegere, activitățile de ENF și EÎE sunt instituționalizate în forul intern al copilului prin curiozitate, interes, tipul de atitudine (pozitivă, proactivă, colaborativă/incluzivă). Iar formalizarea sau instituționalizarea ENF și EÎE trebuie realizate cu mare atenție pentru a nu admite îngrădirea libertății umane, temperarea spiritului creativ și instalarea arbitralului formal.

Analiza modelului de instituționalizare a ENF prin prisma neoinstituționalismului, evidențiază modul în care structurile, normele și practicile sociale influențează organizarea și recunoașterea acestor forme de educație.

Termenul instituție are multiple sensuri și utilizări, variind în funcție de domeniul în care este folosit. Conform Dicționarului explicativ al limbii române (DEX), cele mai importante definiții ale acestui cuvânt sunt următoarele:

✓ „un organ sau o organizație care desfășoară activități cu caracter social, cultural, administrativ etc.;

✓ formă de organizare a raporturilor sociale, reglementată de norme juridice specifice fiecărui domeniu de activitate;

✓ organizație care își desfășoară activitatea la nivel internațional, național, local, în slujba unui interes comun” [177].

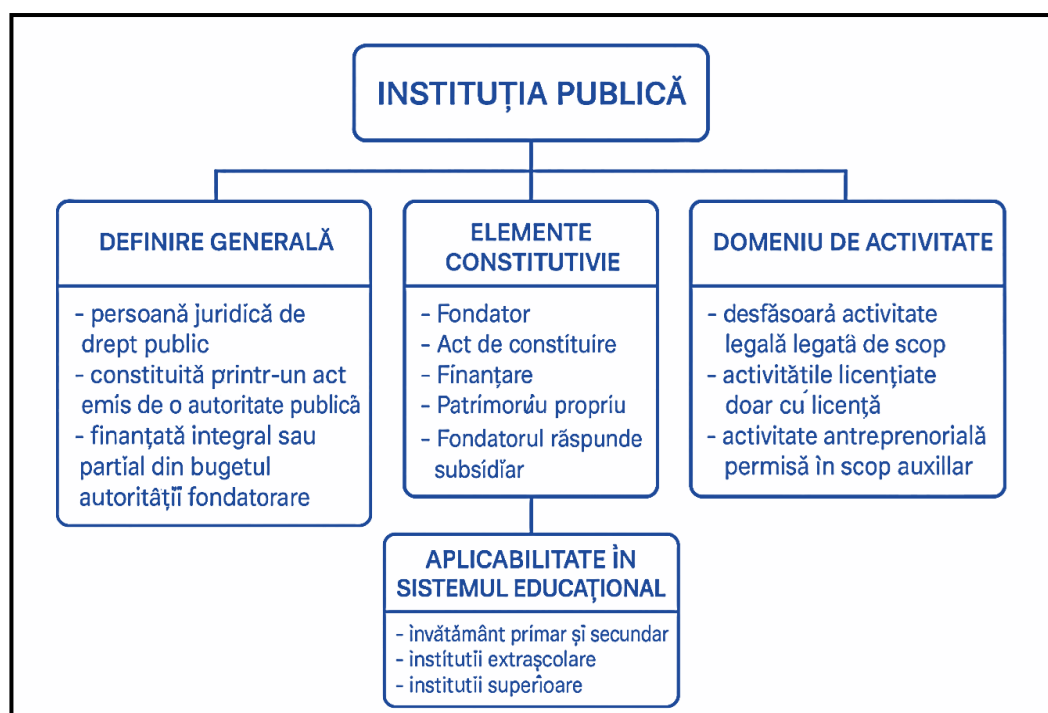
Potrivit Codului civil al Republicii Moldova (art. 307):

„(1) Instituția publică este persoană juridică de drept public care se constituie în baza unui act emis de autoritatea publică și care este finanțată, integral sau parțial, de la bugetul acesteia din urmă.

(2) Fondatorul răspunde pentru obligațiile instituției publice în măsura în care patrimoniul acesteia nu este suficient pentru stingerea lor.

(3) Instituția publică este în drept să desfășoare activitatea neinterzisă de lege, care ține de realizarea scopurilor prevăzute de lege sau statut.” [148].

În sistemul educațional, noțiunea instituție este uzuală, fiind definită prin tipologizarea instituțiilor de învățământ, specificarea misiunii instituțiilor de învățământ, a modului de organizare și funcționare a acestora, a rețelei instituțiilor publice de învățământ [149, 164, 165].

Fig. 2.6. Sinteza elementelor definitorii ale instituției publice

Practica socială a dezvoltat instituții pentru reglementarea procedurilor și normelor în domenii importante ale vieții și activității umane, individuale și în grup:

- ✓ Instituțiile politice – se ocupă de conducere a comunităților și societăților;
- ✓ Instituțiile juridice – administrarea controlului social și asigurarea ordinii;
- ✓ Instituțiile economice – producerea și consumul de bunuri și servicii;
- ✓ Instituțiile religioase – administrarea practicilor și ideologiilor religioase;
- ✓ Instituțiile culturale – producerea și difuzarea culturii;

✓ Instituțiile de învățământ – desfășurarea procesului de învățământ în baza standardelor educaționale de stat.

Richard W. Scott distinge trei funcții principale ale instituțiilor: reglatoare, normativă, cultural-cognitivă [129, p. 89].

Autoarea O. Clătici, în studiul „O abordare sociologică a conceptului de instituție”, clarifică: „Termenul de instituție este unul dintre cele mai uzuale în vorbirea și gândirea socială comună, pentru clarificarea conținutului căruia nu se simte, în aparență, nevoia unui demers teoretic anume. Accepțiunea cea mai des întâlnită se referă la existența ei ca organism investit cu atribuții sociale particulare, care funcționează într-un anumit spațiu, dispune de un corp de funcționari și unde cetățeanul se duce atunci când are de rezolvat o problemă de interes personal, nu întotdeauna cu plăcere, ba din contră, de nevoie. Instituția cea mai înaltă pentru reprezentarea socială comună este statul, împreună cu ansamblul instituțiilor celor ce-i sunt subordonate. Trecând mai departe de această accepțiune, vom constata că lucrurile se complică. Găsim sensuri ușor diferite în sociologie și în științele juridice și cu nuanțări de la un autor la altul, din ambele specialități. Dacă în *Drept* lucrurile sunt mai limpezi, mai clare, în sociologie însă termenul a intrat cu efecte explozive, unde „el a cunoscut o evoluție totodată prolifică și haotică” [40].

Instituția dispune de o serie de trăsături precum:

- *Intenționalitate* sau *finalitate*: fiecare instituție are în obiectiv referitor la acoperirea anumitor necesități sociale.
- *Condiționalitate*: fondarea oricărei instituții prevede respectarea unor angajamente profesionale, unor norme de conduită socială etc. Funcționarea instituției este condițională de societate în funcție de necesitățile acesteia.
- *Durabilitate* sau permanentizarea în timp: instituția, de regulă, se creează pentru un timp indefinit.
- *Structuralitate*: această caracteristică e examinată prin două filiere – instituția ca un ansamblu de elemente și ca o structură integră sau unificată.
- *Autoritate ierarhizată*: puterea formală într-o instituție e eșalonată în funcție de structura ei.
- *Stabilitate relativă*: orice instituție perseverează în conținutul activității sale.
- *Natură comunicantă*: Instituția ca sistem dispune de intrări și ieșiri ceea ce asigură conexiuni ierarhice, de cooperare sau transversale.

- *Cultură*: instituția elaborează, conservează și promovează un ansamblu de norme, reguli, valori materiale, intelectuale, morale, adică tot ceea ce constituie cultura instituțională fără de care instituționalizarea e de neconceput.

C. Cucoș menționează că „Într-o societate modernă, orice formă de activitate tinde să fie instituționalizată” [59].

Gândirea teoretică din domeniul instituționalizării se împarte în trei școli: clasică, a relațiilor umane, sistemică.

Școala clasică e reprezentată de teoria birocratică a lui Weber, teoria organizării științifice a muncii a lui Taylor și doctrina organizației formale a lui Fayol.

Teoria weberiană a birocrăției e considerată drept cea mai mare intenție de a da sens rolului instituționalizării în societatea modernă. Rațiunea abordată de Revoluția franceză în schemele weberiene a căpătat caracter de tendință generală a modernității: raționalizarea producției, raționalizarea politicii, raționalizarea administrării.

Organizația formală, în opinia lui Fayol, e organizația propusă, planificată și materializată pentru dirijare. Pornind de la această teză, el, spre deosebire de Taylor care a examinat organizația prin filiera executorului, a pus accentul pe gestiune. Potrivit lui, organizația formală urmează să se călăuzească de câteva principii: ierarhia strictă; unitatea dispozițiilor; autoritatea limitată; aria distinctă de control.

Școala relațiilor umane a abordat omul inclus instituționalizat preponderent prin filiera socială. Ea a demonstrat complexitatea factorilor de conduită (intra- și extraeconomici), relevând în mod deosebit rostul circumstanțelor neformale. Școala relațiilor umane a propus concepția coparticipării în producție în funcție de gradul și modul de acoperire a necesităților fundamentale.

Școala sistemică a promovat ideea „omului complex” care acționează într-o „organizație complexă”. E de notat și faptul că spre deosebire de adepții școlilor anterioare exponenții celei sistemice au renunțat la interpretarea organizației ca o entitate izolată, examinând-o în contextul ambianței în care funcționează. Sistemul social reprezintă un ansamblu de interacțiuni modelate sau de relații persistente între actorii lui. Sistemul constă din structuri mai mici numite subsisteme care interacționează între ele și cu sistemul în întregime.

Aplicate în domeniul instituționalizării sociale, aceste considerente teoretice au generat o abordare principial nouă a entității. Interpretarea anterioară, sugera că un tot întreg poate fi înțeles doar împărțindu-l în elemente și studiind aceste elemente și că acest întreg e suma elementelor. Exponenții școlii sistemice au pornit de la faptul că orice entitate e o „integritate” alcătuită din elemente interconectate care nu pot fi examinate decât în albia relațiilor firești.

Reieșind din teoriile susținute de reprezentanții școlii sistemice, învățământul este un subsistem al sistemului global, iar ENF este un subsistem al învățământului național.

Termenul *instituționalizare* este mai puțin vehiculat în limbajul cotidian, dar are aplicații semnificative în multiple arii, reflectând procese esențiale de formalizare și organizare în societate. Cuvântul are sinonimele oficializare, formalizare.

Definițiile explicative ale termenului *instituționalizare* converg spre sensul de oficializare, acțiunea de a instituționaliza, a face să dobândească un caracter instituțional [178]. Pe lângă termenii menționați, câmpul semantic al acestui proces poate include și următoarele concepte: *recunoaștere, formalizare, reglementare, birocratizare, habitualizare, socializare, internalizare, conformitate, control social*.

Durkheim susține că fenomenul instituționalizării este caracterizat prin: uniformitatea conștiinței și diviziunea muncii sociale, scriind: „În primul caz, individul e socializat, căci neavând individualitate proprie, el se confundă cu semenii săi în sânul aceluiași colectiv. În cazul al doilea, individul pentru a avea propria fizionomie și activitate personală care să-l distingă de alții (...), depinde de societatea care rezultă din uniunea indivizilor” [68].

Astfel, pe axa oficializare-formalizare, instituționalizarea reprezintă un proces social complex și dinamic, prin care activități recurente și valorizate la nivel comunitar sau societal capătă stabilitate, legitimitate și sunt integrate în cadrul oficial prin norme, structuri, roluri și mecanisme de reglementare; Un proces de formalizare a relațiilor sociale, trecerea de la relațiile informale (asocieri, acorduri, negocieri) și activități neorganizate la crearea unor structuri organizatorice cu ierarhie a puterii, reglementarea activităților relevante, anumite relații, legalizarea acestora, dacă este posibil și necesar. Organizarea și formalizarea comunicării, relațiilor și activităților le transformă în instituții: familie, școală, teatrul, biserica, mass-media, primăria etc. Instituționalizarea este un proces sinergic de tranziție de la fenomene de auto-guvernare și auto-organizare la cele organizate și gestionate.

În sociologie, instituționalizarea este tratată ca proces de încorporare a unei concepții într-o organizație, sistem social sau societate în ansamblu. Termenul poate fi folosit și pentru a se referi la angajarea unui anumit individ sau grup într-o instituție, cum ar fi o instituție psihică sau de asistență socială. În educație, problema instituționalizării copiilor cu cerințe educaționale speciale a fost revăzută, fiind implementate strategii de realizare a educației incluzive și de dezvoltare a serviciilor alternative de tip familial pentru dezinstituționalizarea copiilor, dezvoltarea serviciilor de specialitate pentru copii, disponibile la nivel local.

În sociologie, termenul *instituționalizare* este asociat frecvent cu cel de structură socială sau „un aranjament distinct al instituțiilor”, corelat cu schimbarea socială. În „Dicționarul de

sociologie” citim: „Instituția denumește regulile de influențare și control social ale comportamentelor individuale, modelele specifice și stabile de organizare și desfășurare a interacțiunilor dintre indivizi și grupe sociale orientate spre satisfacerea unor nevoi de bază și interese cu importanță esențială, strategică, pentru menținerea colectivităților sociale.” [15].

Clarificări conceptuale asupra instituțiilor și instituționalizării oferă lucrarea autoarei L. Sadovei „Fundamente teoretice și metodologice ale comunicării instituționale”.

Atragem atenția asupra definiției instituției din perspectivă procedurală și normativă:

➤ „Instituțiile reprezintă ansamblul de proceduri de înțelegere și norme de comportament moral și etic desemnate să constrângă comportamentul persoanelor cu scopul de a maximiza utilitatea principiilor.

➤ Instituțiile sunt văzute ca un sistem de norme care reglementează raporturile reciproce ale indivizilor; ele definesc cum trebuie să fie raporturile dintre indivizi” [Apud 125, p. 8].

În domeniul educației, procesul de instituționalizare a condus la constituirea sistemului formal de învățământ – organizat, reglementat de stat și susținut prin politici publice și infrastructură instituțională. Ulterior, procesul de instituționalizare s-a extins și asupra ENF și a învățământului extrașcolar, prin recunoașterea funcției formative complementare a acestor forme de educație și prin integrarea acestora în strategiile educaționale naționale, locale. În contextul actual, caracterizat de digitalizare accelerată, mobilitate globală și apariția unor noi forme de învățare, se identifică tendința de a recunoaște și valorifica anumite componente ale ENF precum învățarea prin experiență, autoeducația sau învățarea în rețele sociale.

În domeniul educației, procesul de instituționalizare se dezvoltă în spirală, de la informal spre formal, pornind de la forme spontane și comunitare, către un sistem reglementat, organizat și recunoscut oficial. Inițial, educația s-a manifestat sub forma educației informale, realizată în familie sau în cadrul comunității, prin observație, imitație și transmitere orală a cunoștințelor și valorilor. Aceasta era parte integrantă a vieții cotidiene și nu presupunea instituții specializate. Ulterior, a apărut ENF, care se desfășoară în contexte organizate, dar în afara sistemului școlar – cum ar fi atelierile, cursurile extrașcolare, activitățile culturale sau civice. Deși are un conținut structurat și intenționat, ENF nu oferă, de regulă, diplome sau certificări oficiale, dar contribuie esențial la dezvoltarea competențelor personale și sociale. În cele din urmă, s-a conturat educația formală, ca formă a învățării instituționalizată și recunoscută oficial. Aceasta implică apariția școlii, organizarea sistemului național de educație, reglementarea conținuturilor, a metodelor de predare și a calificărilor, toate sub autoritatea statului. Educația formală oferă diplome, este obligatorie până la un anumit nivel și are o structură clară, ierarhizată. Această evoluție reflectă

tendința societăților de a transforma învățarea într-un proces organizat, accesibil și echitabil, dar și de a-i conferi legitimitate și valoare socială.

În peste 30 de ani de independență, Republica Moldova a parcurs un proces complex de tranziție de la modelul sovietic de organizare socială, caracterizat printr-o instituționalizare excesiv centralizată și controlată de stat, către un model de instituționalizare democratică, bazat pe pluralism, descentralizare și participare civică, parteneriate. Acest parcurs a implicat un proces de dezinstituționalizare – prin demontarea mecanismelor rigide, autoritare și uniformizatoare ale vechiului sistem – și, pe de altă parte, construirea treptată a unui nou cadru instituțional, orientat spre valorile statului de drept, ale economiei de piață și ale societății deschise. În acest context, instituțiile educaționale, sociale și culturale au trecut prin transformări profunde, în încercarea de a răspunde atât exigențelor democratizării, cât și presiunilor modernizării accelerate.

Un proces deosebit de sensibil, în acest parcurs de tranziție instituțională, îl constituie dezinstituționalizarea copiilor. Aceasta presupune renunțarea treptată la practicile de plasare a copiilor în instituții rezidențiale de tip vechi – precum internatele sau casele de copii – și orientarea către modele de îngrijire bazate pe familie, comunitate și incluziune socială. Dezinstituționalizarea nu înseamnă doar închiderea fizică a instituțiilor, ci o transformare profundă de paradigmă: copilul nu mai este văzut ca un beneficiar pasiv al protecției, ci ca un subiect de drept, cu nevoi afective, educaționale și sociale complexe, care trebuie satisfăcute într-un mediu familial stabil și stimulant. În Republica Moldova, acest proces a fost inițiat după anii '90 și a cunoscut diverse etape, marcate de reforme legislative, parteneriate cu organizații internaționale și dezvoltarea serviciilor alternative (plasament familial, centre de zi, asistență parentală profesionistă). Cu toate acestea, provocările persistă: lipsa resurselor umane și financiare, rezistența culturală față de noile practici și dificultățile de reintegrare familială sau comunitară a copiilor vulnerabili evidențiază caracterul fragil și complex al acestui proces.

Și invers, un exemplu de instituționalizare în sistemul educațional ține de educația timpurie a copiilor, în special prin crearea alternativelor de îngrijire și educare a copiilor de la 0 la 3 ani. În anul 2022, Parlamentul Republicii Moldova a adoptat Legea cu privire la serviciile alternative de îngrijire a copiilor. Legea stabilește cadrul normativ de creare, organizare și funcționare a serviciilor alternative de îngrijire a copiilor cu vârsta de până la 3 ani, precum și anumite particularități ale regimului juridic privind inițierea și desfășurarea acestor activități pe teritoriul Republicii Moldova.

De asemenea și educația adulților parcurge un proces amplu de deideologizare și dezinstituționalizare a vechilor modele și de constituire a unui model nou de învățare și educație,

reglementat prin Codul Muncii (2003) și Codul Educației (2014), cu actualizări ulterioare relevante.

Procesul de instituționalizare este determinat de o serie de factori sociali, politici, economici și culturali care acționează simultan și interdependent. *Primo*: nevoia socială joacă un rol esențial: educația devine o prioritate în momentul în care societatea recunoaște necesitatea pregătirii pentru o societate deschisă, multiculturală și diversă, cu accent pe digitalizarea relațiilor, flexibilă, mobilă. *Secundo*: presiunea politică influențează direct instituționalizarea prin intervenția statului, care reglementează și controlează sistemul educațional pentru a asigura coeziunea socială, stabilitatea și transmiterea valorilor oficiale. Presiunea economică reprezintă un alt factor important, întrucât angajatorii solicită competențe clare, standardizate, iar instituțiile educaționale sunt chemate să le asigure prin programe relevante și certificate recunoscute. De asemenea, recunoașterea culturală contribuie la acest proces: într-o societate în care educația este valorizată, aceasta capătă prestigiu, legitimitate și sprijin comunitar. Nu în ultimul rând, suportul organizațional este indispensabil – instituționalizarea educației este posibilă prin crearea de structuri administrative și instituții specializate care pot susține și reglementa activitatea educațională în mod durabil și prin dezvoltarea parteneriatelor recunoscute și autorizate.

Tabelul 2.7. Factori care determină instituționalizarea

Factor	Exemplu
Nevoia socială	Educația răspunde cerinței de pregătire a forței de muncă
Presiunea politică	Statul reglementează educația pentru a o controla
Presiunea economică	Angajatorii cer competențe standardizate
Recunoaștere culturală	Valorizarea educației în societate
Suport organizațional	Crearea de instituții specializate (ministere, agenții)
Recunoaștere socială	Crearea de parteneriate

De altfel, procesul de instituționalizare a educației reflectă evoluția societăților umane și nevoia tot mai evidentă de a organiza și reglementa învățarea. În Antichitate, educația era profund legată de experiența practică și de transmiterea tradițiilor – învățarea avea loc în familie, în cadrul breslelor de meșteșugari sau prin inițierea religioasă în comunități închise. Apoi, în Evul Mediu, educația a fost preluată și organizată de instituții religioase, în special de biserică, care a fondat școli clericale, mai târziu universități – centre de învățare avansată rezervate elitelor. O schimbare radicală survine în secolul al XIX-lea, când statul modern începe să reglementeze educația și introduce învățământul obligatoriu, recunoscând rolul școlii în formarea cetățeanului și în susținerea dezvoltării economice. În secolele XX-XXI, educația devine un drept universal și o responsabilitate colectivă, fiind promovată prin politici internaționale și prin instituții globale

precum UNESCO, care sprijină accesul echitabil la educație pe parcursul vieții și standardele comune de calitate.

Tabelul 2.8. Abordare diacronică a instituționalizării educației

Perioadă	Mediu	Caracteristici	Instituționalizare
Antichitate	Educație informală și comunitară, Familie, comunitate, bresle, temple.	Transmiterea tradițiilor și cunoștințelor prin experiență practică. Educație religioasă sau profesională. Lipsa unor instituții formale.	Inexistentă/slabă, spontană
Evul Mediu	Educație religioasă organizată, Biserica, mănăstiri, școli clericale.	Transmiterea tradițiilor și cunoștințelor prin experiență practică. Educație religioasă sau profesională. Lipsa unor instituții formale.	Medie – reglementare ecleziastică, elitistă
Secolul al XIX-lea	Educație reglementată de stat, Statul național modern.	Educația devine obligatorie și gratuită în multe țări. Apar sistemele naționale de învățământ. Scop civic și economic: formarea cetățeanului și a forței de muncă.	Înaltă – reglementare legală și administrativă
Secolele XX-XXI	Educație ca drept universal, State, organizații internaționale (UNESCO, ONU etc.).	Educația devine drept fundamental al omului. Politici globale de incluziune, echitate și educație pe tot parcursul vieții. Standardizare internațională a calității educației.	Globală – cooperare internațională, politici comune

Procesul de instituționalizare a educației reflectă o trecere de la forme tradiționale și locale de învățare la un sistem global, structurat și reglementat, în care educația este recunoscută ca pilon esențial al dezvoltării personale, sociale și economice.

Cercetătorul V. Andrieș specifică principalele caracteristici ale educației nonformale/suplimentare/complementare a elevilor/tinerilor din câteva țări cu locații geografice diferite cu o varietate a structurilor economice și culturale a sistemelor guvernamentale și educaționale (Tabelul 2.9.) [2, pp. 337-339].

În majoritatea statelor analizate (precum Marea Britanie, SUA, Australia, Suedia), aceste activități sunt opționale, dar promovate activ pentru dezvoltarea multilaterală a elevilor, îmbunătățirea rezultatelor academice și formarea unor abilități sociale și personale esențiale.

Pe de altă parte, țări precum Singapore, Franța sau Spania implementează un model mai reglementat, în care educația complementară poate deveni obligatorie în funcție de nivelul de învățământ sau de nevoile specifice ale elevilor (*ex.*: elevi cu dificultăți de adaptare sau performanțe slabe). Aceste sisteme pun accent pe incluziune, leadership, lucrul în echipă și adaptare socio-culturală.

Or, la nivel internațional se conturează o tendință comună: extinderea rolului școlii dincolo de învățarea formală, în direcția unei educații mai flexibile, personalizate și centrate pe elev, care urmărește nu doar performanța academică, ci și formarea integrală a personalității copilului.

Tabelul 2.9. Repere conceptuale ale educației nonformale în unele țări [2, pp. 337-339]

Tară	Statut	Funcții	Reglementare
Marea Britanie	Educație extrașcolară, educație suplimentară, activități extracurriculare, învățare în afara școlii (jocuri în aer liber, exerciții fizice etc.).	Dezvoltare multilaterală, sporirea însușitei și rezultatelor academice.	Opțională, dar se salută
SUA	Educație extrașcolară, educație suplimentară, activități extracurriculare, învățare în afara școlii (jocuri în aer liber, exerciții fizice etc.).	Dezvoltare multilaterală, sporirea însușitei și rezultatelor academice.	Opțională, dar se salută
Australia	Învățare extracurriculară, învățare complementară (studierea atât a disciplinelor școlare, cât și cursuri de dezvoltare generală, sau de dezvoltare a capacităților artistice, sportive etc.).	Adaptabilitate socială, dezvoltare multilaterală.	Opțională, dar se salută
Singapore	Învățarea simultană.	Dezvoltare multilaterală, implicarea activă în procesul didactic, creșterea nivelului de ocupație a elevilor, dezvoltarea calităților de lider și a lucrului în echipă	Obligatorie, toți elevii ciclului gimnazial trebuie să urmeze cel puțin un curs.
Suedia	Casa timpului liber; Clubul timpului liber.	„Grup cu program prelungit”. Organizarea timpului liber al elevilor după lecții, orientat spre relaxarea emoțională.	Opțională
Spania	Educație suplimentară/ extrașcolară (orice activitate extracurriculară); Educație compensatorie (cultură, comunicare, geografie regională, norme sociale).	„Grup cu program prelungit”. Dezvoltare multilaterală; Creșterea competitivității copilului; Adaptare socio-culturală; Lucrul cu elevii problematici, soluționarea conflictelor.	Opțională; Obligatorie pentru unii elevi, în baza deciziei școlii sau municipalității.
Franța	Educație complementară (ore de meditație, grupuri cu program extins); Activități extracurriculare; Activități extrașcolare.	„Grup cu program prelungit” Dezvoltare multilaterală; Creșterea competitivității copilului; Adaptare socio-culturală; Lucrul cu elevii problematici, soluționarea conflictelor.	Educația complementară obligatorie după orele de bază pentru unii elevi; Educația extrașcolară – opțională.

În Republica Moldova, învățământul extrașcolar este recunoscut ca o componentă distinctă și reglementată a învățământului general, cu funcții educative și formative importante. Acesta include forme variate, precum educația artistică complementară, activitățile extracurriculare și cele complementare procesului educațional desfășurat în școlile generale (Tabelul 2.10):

Tabelul 2.10. Repere ale modelului ENF a copiilor în Republica Moldova

<i>Denumire</i>	Funcții	Statut	Înființare, reorganizare, lichidare
<i>Învățământ extrașcolar. Educație și învățământ extrașcolar. Învățământ extrașcolar artistic complementar. Activități extracurriculare. Activități complementare procesului educațional formal. Educație nonformală.</i>	Dezvoltarea potențialului cognitiv, afectiv și acțional; Valorificarea intereselor și opțiunilor pentru timpul liber.	Benevol; Organizare în funcție de interesele și opțiunile copiilor și tinerilor, în instituții de învățământ general și extrașcolar (publice și private); Acces liber și gratuit pentru beneficiari cu vârsta între 5-21 ani.	Instituțiile publice de învățământ extrașcolar sunt înființate, reorganizate și lichidate de autoritățile administrației publice. Autoritățile publice locale asigură funcționarea instituțiilor conform regulamentelor și standardelor MEC.

Funcția principală a învățământului extrașcolar este de a dezvolta potențialul cognitiv, afectiv și acțional al copiilor și tinerilor, răspunzând intereselor și opțiunilor acestora pentru timpul liber, într-un cadru organizat și educativ.

Învățământul extrașcolar are caracter benevol și se desfășoară în funcție de alegerile și preferințele copiilor și tinerilor. Activitățile sunt organizate atât în instituțiile de învățământ general, cât și în instituțiile specializate de învățământ extrașcolar, publice sau private – cum ar fi centre educaționale, școli de arte, palate și case de creație, școli sportive, tabere și centre de pregătire a loturilor naționale. Accesul este liber și gratuit pentru toți copiii și tinerii cu vârste între 5 și 21 de ani.

Instituțiile publice de învățământ extrașcolar, în special cele de nivel local sau raional, sunt înființate, reorganizate și lichidate de către autoritățile administrației publice locale, în baza unui cadru legal și normativ elaborat de Ministerul Educației și Cercetării (MEC). Aceste autorități au obligația de a asigura funcționarea eficientă a instituțiilor extrașcolare, conform regulamentelor și standardelor aprobate la nivel național.

În ceea ce privește procesul, categoriile de activități nonformale se structurează în: programe de educație nonformală, diverse tipuri de cursuri (precum cele dirijate prin instruire în clasă, cursuri combinate teorie-practică, cursuri dirijate prin educație deschisă și la distanță sau

tutoriat privat), formare profesională dirijată și educație non-specifică aleatorie. Este important de notat consistența categoriilor de activități ale educației informale (Tabelul 2.11).

Modelul de instituționalizare a ENF a copiilor în Republica Moldova îmbină autonomia administrației publice locale cu reglementarea centrală, oferind un cadru flexibil și coerent pentru organizarea activităților educaționale nonformale. Acest model susține valorizarea potențialului copiilor și tinerilor prin activități extrașcolare structurate, desfășurate în baza principiului participării benevole și respectând principiile accesului liber și al accesibilității instituționale.

Tabelul 2.11. Categoriile de activități, clase și subclase la nivel național și european

Coduri	Harta categoriilor de activități Categorii de activități/Clase/Subclase
1.	Educația formală
2.	Educația nonformală
2.1	Programe de educație nonformală
2.2.	Cursuri:
2.2.1.	Cursuri dirijate prin instruirea prin clasă (inclusiv lecturi)
2.2.2.	Cursuri combinate teorie-practică (inclusiv ateliere)
2.2.3.	Cursuri dirijate prin educație deschisă și la distanță
2.2.4.	Tutoriat privat (lecții private)
2.3.	Formare dirijată profesională
2.4.	Formare non-specifică aleatorie
3.	Educație informală
3.1	Învățare predată
3.1.1.	Antrenare/tutoriat informal
3.1.2	Vizite dirijate
3.2.	Învățare non-predată
3.2.1.	Autoînvățare
3.2.2.	Grup de învățare
3.2.3.	Practica
3.2.4.	Vizite non-dirijate

Modelul de instituționalizare a ENF a copiilor în Republica Moldova îmbină autonomia administrației publice locale cu reglementarea centrală, oferind un cadru flexibil și coerent pentru organizarea activităților educaționale nonformale. Acest model susține valorizarea potențialului copiilor și tinerilor prin activități extrașcolare structurate, desfășurate în baza principiului participării benevole și respectând principiile accesului liber și al accesibilității instituționale.

Pornind de la definițiile instituției, oferite de cercetători de-a lungul timpului (T. Veblen, J. Commons, W. Mitchell, L.M. Pop): sistemul adoptat al vieții sociale; acțiune colectivă de control, eliberare și extindere a acțiunii individuale; instituțiile sunt obiceiuri sociale dominante și foarte standardizate; matrice generative de reguli și strategii, mai degrabă modele cognitive decât forme cognitive fixe, specificăm următoarele premise ale instituționalizării:

➤ „*Repetarea, obișnuirea* precedă instituționalizarea. Când „clase de actori” efectuează „tipificări reciproce ale acțiunilor obișnuite”, fiecare dintre acestea poate deveni instituție (care va tipologiza actori și acțiuni).

➤ Prin intermediul instituționalizării, *comportamentul uman devine tot mai elaborat, standardizat și previzibil*, asigurând în așa mod, dezvoltarea spiritului comunitar, consolidarea comunităților, astfel încât membrii acestora sunt condiționați să răspundă „necesităților” specifice prin intermediul „relațiilor sociale” statornice, pe baza „valorilor” consacrate și cu ajutorul „procedurilor prestabilite” [Apud 125, pp. 8-9].

Cercetătoarea L.M. Pop, în lucrarea menționată deja „Imagini instituționale ale tranziției”, răspunde la întrebarea: „*Care este mecanismul ce inițiază procesul de instituționalizare?*”. Răspunde prin reflecții asupra dihotomiei instituționalizare-dezinstituționalizare și a formei tranzitive de schimbare instituțională. „Instituționalizarea este un proces declanșat, mai degrabă, accidental, aleatoriu; poate fi rezultatul ne anticipat al creării unor structuri sociale variate, pe când dezinstituționalizarea rareori este un proces accidental, pare să fie mai curând rezultatul unor acțiuni îndreptate împotriva obișnuinței și „firescului”, poate apărea și ca urmare a dispariției actorilor sau interacțiunilor care susțineau respectivele forme instituționalizate. Schimbările instituționale se produc atunci când există o discrepanță între așteptările atitudinale, comportamentale sau acționale ale indivizilor, structurate în cadrul anumitor instituții sociale, și mediul formal-legal în care aceștia trăiesc” [Apud 112, p. 47].

V. Volcov analizează învățământul extrașcolar/complementar din perspectiva istorică a sistemului, elucidează schimbarea funcțiilor sociale ale acestuia și tendințele lor de dezvoltare, locul învățământului complementar în cadrul sistemului de învățământ general.

Menționăm că, din perspectivă istorică, modelul de instituționalizare a învățământului extrașcolar în Republica Moldova este determinat de premise etnice, axare pe tradiții, artă și meșteșuguri populare (secolul XIX), premise ideologice, conjuncturale, de promovare a educației de masă, ca un element de modernizare a educației (secolul XX), iar, odată cu proclamarea independenței Republicii Moldova și orientarea educației spre valorile europene, învățământul extrașcolar tinde să fie recunoscut ca parte a educației nonformale, cu rol în dezvoltarea personală, socială și profesională a copiilor și tinerilor. Se pune accent pe participarea voluntară, libertatea de alegere, accesul echitabil și diversificarea metodelor educaționale.

„Primele modele practice de învățământ extrașcolar se raportau la activitățile de voluntariat în instruirea și educarea adulților și a copiilor. Anume această activitate de iluminare/instruire, inițiată de organizațiile obștești și de persoane particulare, a început să se numească „învățământ extrașcolar ... În Basarabia, pe lângă Seminarul Teologic din Chișinău, în anul 1916, este deschisă

prima pensiune pentru copiii oamenilor înstăriți, care avea drept scop cultivarea de maniere, studierea dansului și a cântului. Inițial, învățământul extrașcolar al copiilor și maturilor nu făcea parte din sistemul învățământului public de stat și avea astfel de forme.

Învățământul extrașcolar al copiilor a parcurs drumul de la cluburi și case de activitate artistică a copiilor (anii '20 ai sec. al XX-lea), Palatele, Casele de pionieri și școlari în perioada activă de funcționalitate a organizației pionierești (anii '30-'80 ai sec. al XX-lea), până la palatele, casele, centrele de creație a copiilor și adolescenților, tineretului din perioada contemporană.

În afară de instituțiile extrașcolare, create în cadrul sistemului de învățământ, au progresat și instituțiile cultural-iluministe pentru copii, printre care, mai întâi de toate – bibliotecile și teatrele pentru copii. De rând cu instituțiile extrașcolare, instituțiile cultural-iluministe au început să joace un rol important în familiarizarea copiilor cu valorile culturale” [144, pp. 30-32].

Trebuie să menționăm că o reformă sistemică a educației și, în special, a învățământului extrașcolar, comparabilă cu transformările altor componente ale sistemului educațional din Republica Moldova, nu a fost realizată prin prevederile Legii învățământului (1995) și nici prin cele ale Codului Educației (2014). În opinia noastră, instituții sociale precum învățământul extrașcolar sau sindicatele reprezintă, prin natura funcțiilor sale, expresii autentice ale democrației participative, indiferent de modelul de guvernare, de aceea acestea se reformează implicit, de la periferie spre centru, prin formalizarea rutinelor, formelor constituite, ritualurilor, obiceiurilor, valorilor, normelor, regulilor.

„Formalizarea sau instituționalizarea educației nonformale trebuie realizate cu mare atenție pentru a nu admite îngrădirea libertății umane, temperarea spiritului creativ și instalarea arbitralului formal” [114, p. 125]. Procesul de instituționalizare a ENFC poate atinge doar un grad relativ de instituționalizare, fără o formă complet consolidată (*a se vedea* Tabelul 1.11 și Figura 1.7).

În Republica Moldova, ENF a copiilor se situează la intersecția dintre reglementare și autonomie, între presiunile sistemice de formalizare și natura sa specifică, flexibilă și centrată pe formabil. Deși documente precum Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar [86], Curriculumul de bază pentru EÎE [62], Regulamentul cadru de organizare și funcționare a instituțiilor de învățământ extrașcolar [165] clarifică substanțial aspectele conceptual-metodologice, curriculare, de organizare-funcționare ale ENF a copiilor în Republica Moldova mai persistă, totuși, ambiguități privind statutul instituțional al acestei forme de educație, punctate de noi drept contradicții semnificative care îi limitează potențialul de realizare a misiunii, formulate în Codul Educației, articolul 36: „să dezvolte potențialul cognitiv, afectiv și acțional al copiilor și tinerilor, să răspundă intereselor și opțiunilor acestora pentru timpul liber; să asigure posibilități suplimentare de informare, documentare, comunicare, dezvoltare, incluziune socială și

autorealizare” [149]. De asemenea, se impune și considerarea perspectivei europene asupra ENF a copiilor ca investiție socială pentru incluziune, reducerea abandonului școlar și dezvoltarea capitalului uman [162].

Astfel, în temeiul analizei delimitărilor conceptuale privind instituționalizarea ENF a copiilor propunem **Modelul pedagogic de instituționalizare a ENF a copiilor în contextul european al Republicii Moldova: un cadru flexibil, adaptiv, participativ, accesibil (FAPA).**

Modelul propus se sprijină pe următoarele fundamente teoretice:

a) *Neoinstituționalismul* [Apud 112]. Educația este înțeleasă nu doar ca un mecanism de transfer de cunoștințe, ci ca o instituție socială care reproduce norme, simboluri și legitimează valori. ENF poate fi astfel abordată ca o formă de educație deja „instituționalizată” cultural, dar insuficient valorizată administrativ.

b) *Tranziția instituțională* [112]. Instituțiile nu se nasc exclusiv prin norme juridice formale, ci și prin interacțiuni sociale repetate, prin discurs, adaptare locală și legitimitate internă. ENF și EÎE se instituționalizează „din-aproape-în-aproape”, mai degrabă prin practici educaționale și recunoaștere socială, decât prin constrângeri administrative.

c) *Tezele umanismului educațional* [124]. Formabilul – copil, tânăr sau adult – este actorul principal al procesului educațional. Instituționalizarea ENF a copiilor trebuie să se bazeze pe interesele, motivațiile și participarea liberă a acestuia, nu pe constrângeri formale rigide.

d) *Determinism etnocultural și istoric* [133, 144]. Această teorie, argumentată de noi, din perspectiva a trei etape în evoluția ENF a copiilor și a învățământului extrașcolar, permite înțelegerea instituționalizării ca un proces tranzitiv și adaptiv, influențat de contexte istorice, structuri politice și cadre culturale, care a evoluat de la forme spontane și comunitare la structuri organizate, apoi către modele democratice, descentralizate și participative.

Modelul pedagogic de instituționalizare a ENF a copiilor în contextul european al Republicii Moldova: un cadru flexibil, adaptiv, participativ, accesibil (FAPA) conține cinci componente: trei niveluri – structural (formal), funcțional (interacțional), simbolic (cognitiv-normativ), mecanisme tranzitive de instituționalizare și tendințele internaționale integrate în model (Tabelul 2.12, Figura 2.7).

Tabelul 2.12. Elemente descriptive ale Modelului de instituționalizare a ENF a copiilor în contextul european al Republicii Moldova: un cadru flexibil, adaptiv, participativ, accesibil

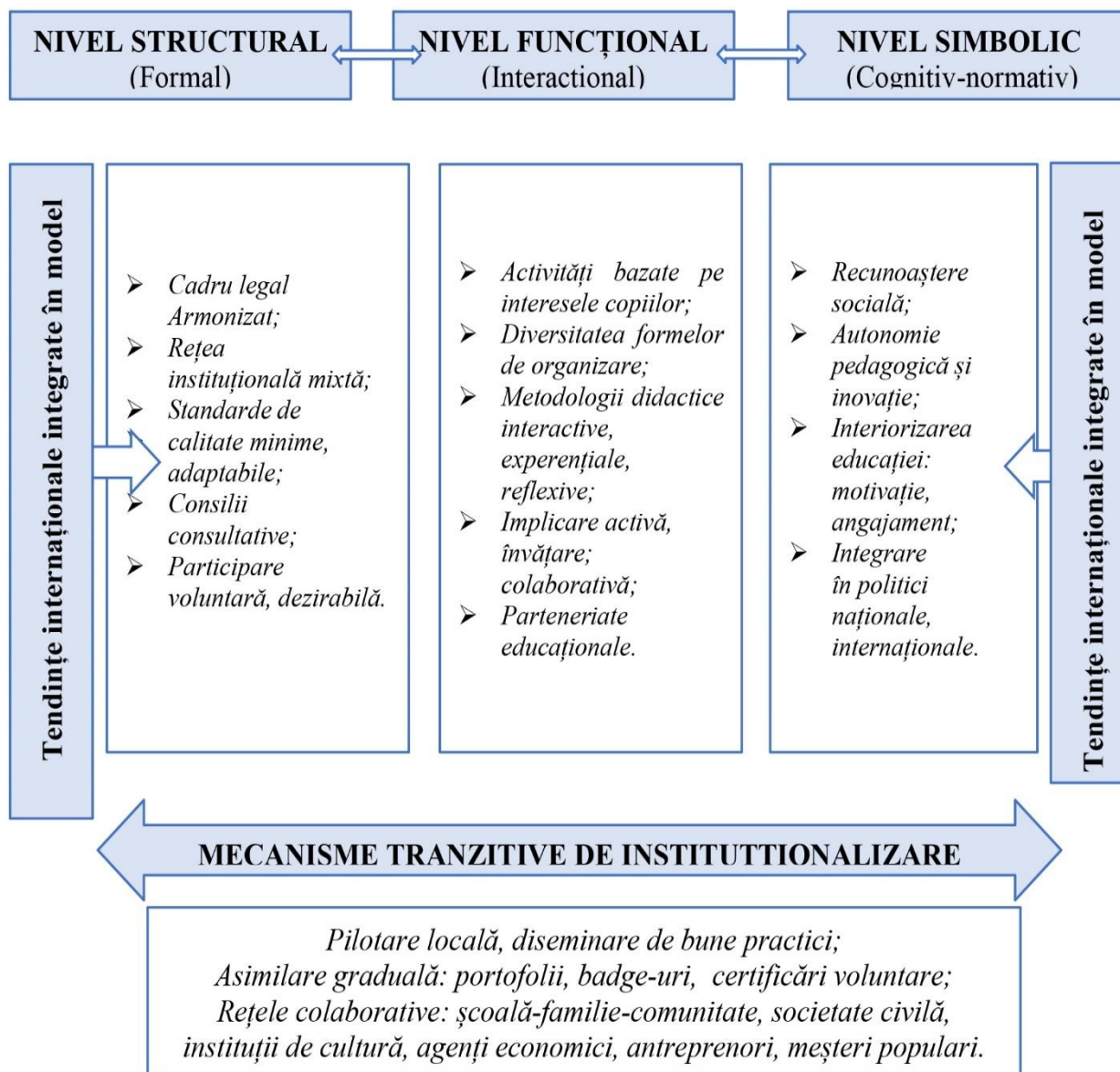
Nivel	Denumire nivel	Dimensiuni și elemente-cheie
I.	Nivel structural (formal)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Cadrul legal armonizat (Codul Educației, regulamente ENF/EÎE, documente de politici); ✓ Rețea instituțională mixtă: centre extrașcolare, ONG, biblioteci; ✓ Finanțare mixtă: publică, privată, granturi, voluntariat;

		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Standarde minime de calitate, adaptabile; ✓ Consilii consultative ENF (nivel local/național); ✓ Participare voluntară sau obligatorie (ex.: gimnaziu); ✓ Deschiderea centrelor de creație pentru copii și tineri, altor oportunități de învățământ extrașcolar.
II.	Nivel funcțional (interacțional)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Activități bazate pe interesele copiilor și tinerilor; ✓ Diversitate: proiecte, tabere, cluburi, voluntariat, arte etc.; ✓ Metodologii interactive, experiențiale, reflexive; ✓ Implicare activă și învățare colaborativă.
III.	Nivel simbolic (cognitiv-normativ)	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Recunoaștere socială: campanii, vizibilitate publică; ✓ Autonomie pedagogică și inovație; ✓ Interiorizarea educației: motivație, angajament; ✓ Discurs integrat în politicile de tineret și <i>lifelong learning</i>.
IV.	Mecanisme tranzitive de instituționalizare	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Pilotare locală, diseminare practici bune (ex.: ARTICO); ✓ Asimilare graduală: portofolii, badge-uri, certificări voluntare; ✓ Rețele colaborative: școală–familie–comunitate, societate civilă, instituții de cultură, agenți economici, antreprenori, meșteri populari.
V.	Tendențe internaționale integrate în model	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Participare voluntară (UK, SUA, Australia); ✓ Funcție compensatorie/incluzivă (Franța, Singapore); ✓ Educație centrată pe copil, personalizată (Finlanda, Canada); ✓ Posibilă participare obligatorie pentru anumite cicluri ale sistemului de învățământ, categorii de copii și tineri (Singapore, Spania, Franța).

Modelul are la bază următoarele *principii*:

- ✓ Acces liber și echitabil, pentru toți copiii și tinerii (5-21 ani), indiferent de statutul social sau geografic;
- ✓ Participare benevolă și libera alegere a activităților educaționale;
- ✓ Participare activă și co-creare de conținut educațional între formabili și formatori;
- ✓ Flexibilitate curriculară, în opoziție cu schemele rigide ale educației formale;
- ✓ Recunoașterea competențelor dobândite prin mecanisme de certificare opționale (*portofoliu de competențe, badge-uri digitale, evaluare narativă etc.*);
- ✓ Parteneriate intersectoriale (*instituții publice, ONG-uri, sectorul privat*);
- ✓ Subsidiaritate și descentralizare: autoritățile locale decid asupra ofertei extrașcolare, în limitele cadrului normativ general.

**MODELUL PEDAGOGIC DE INSTITUȚIONALIZARE A EDUCAȚIEI
NONFORMALE ÎN CONTEXTUL EUROPEAN AL REPUBLICII MOLDOVA
(Cadrul FAPA: flexibil, adaptiv, participativ, accesibil)**

Fig. 2.7. Modelul pedagogic de instituționalizare a ENF a copiilor în contextul european al Republicii Moldova

Modelul creează premise pentru realizarea următoarelor *funcții ale ENF*:

- ✓ *Funcții formative*: dezvoltarea potențialului cognitiv, afectiv și acțional; formarea unor abilități de leadership, cooperare și creativitate.
- ✓ *Funcții sociale*: adaptare socio-culturală, integrare, incluziune educațională, reducerea inegalităților, abandonului școlar.
- ✓ *Funcții compensatorii*: adresarea nevoilor elevilor cu dificultăți, completarea deficiențelor educației formale.
- ✓ *Funcții recreative și de socializare*: organizarea timpului liber într-un mod valoros și educativ.

Nivelele instituționalizării

- ✓ Microstructural, la nivel de instituție.
- ✓ Macrostructural, la nivel de sistem.

Procesul de instituționalizare este un proces gradual, tranzitiv, cu caracter emergent, care presupune:

- ✓ Recunoașterea socială a ENF ca dimensiune esențială a educației integrale;
- ✓ Unificarea terminologiei aplicate ENF în diferite documente;
- ✓ Interconectarea cu sistemul educațional formal, fără a-i prelua rigiditățile;
- ✓ Integrarea în sistemele de raportare, evaluare și asigurare a calității, prin indicatori specifici ENF (impact social, dezvoltare personală, implicare civică etc.);
- ✓ Reproducerea instituțională prin mecanisme locale de adaptare și inovare: instituțiile se nasc „din-aproape-în-aproape”, fiind modelate de practici, relații și valori locale.

Fig. 2.8. Procesele managementului instituțional în ENF a copiilor

Instituționalizarea proceselor la nivel de instituție (microstructural):

1. *Management instituțional:*

- ✓ Elaborarea și aplicarea regulamentelor interne în concordanță cu legislația educațională;
- ✓ Managementul resurselor umane (selecție, formare continuă, motivare);
- ✓ Planificarea strategică și operațională a activităților;
- ✓ Asigurarea infrastructurii și resurselor materiale.

2. *Procese educaționale și metodice:*

- ✓ Elaborarea curriculumului nonformal adapta;
- ✓ Monitorizarea calității programelor educative;
- ✓ Organizarea instruirii cadrelor didactice;
- ✓ Organizarea atelierelor, cluburilor, cercurilor de interese;
- ✓ Susținerea participării active a elevilor/tinerilor;
- ✓ Promovarea activităților cultural-artistice, sportive, civice.

3. *Colaborare și parteneriat:*

- ✓ Crearea de parteneriate cu școala, familia și comunitatea;
- ✓ Cooperare cu ONG-uri, instituții culturale, sportive, artistice și științifice;
- ✓ Dezvoltarea parteneriatelor public-private (PPP);
- ✓ Implicarea actorilor locali în activități și campanii educaționale.

4. *Asigurare a calității și inovare:*

- ✓ Stabilirea unor standarde flexibile de calitate și monitorizarea lor;
- ✓ Pilotarea și testarea unor noi metode educaționale;
- ✓ Diseminarea bunelor practici și inovațiilor educaționale;
- ✓ Autoreglarea și adaptarea programelor pe baza feedbackului.

5. *Comunicare și parteneriate:*

- ✓ Preluarea bunelor practici internaționale;
- ✓ Participarea la programe de schimb, proiecte Erasmus+, rețele educaționale;
- ✓ Promovarea valorilor europene și interculturale;
- ✓ Crearea de contexte pentru incluziune socială și dezvoltare personală.

6. *Administrative și de suport:*

- ✓ Managementul bugetului, finanțelor și co-finanțării;
- ✓ Elaborarea rapoartelor financiare și monitorizarea cheltuielilor;
- ✓ Implementarea parteneriatelor public-private din punct de vedere financiar.

Riscuri și provocări ale instituționalizării. Există riscul ca prin *suprainstituționalizare* să se piardă spiritul creativ și voluntar al educației nonformale. Astfel, modelul trebuie:

- să evite birocratizarea excesivă;
- să mențină caracterul deschis, creativ și adaptabil al învățământului extrașcolar;
- să promoveze inovația pedagogică și libertatea de exprimare a copiilor și tinerilor.

Astfel, *Modelul pedagogic de instituționalizare a educației nonformale în contextul european al Republicii Moldova: un cadru flexibil, adaptiv, participativ, accesibil (FAPA)* reflectă un proces complex și multidimensional, în care tradiția, inovația, reglementarea și participarea se îmbină pentru a oferi copiilor un cadru educativ complementar, valoros și adaptabil.

Consolidarea acestui model necesită politici publice coerente, interconectate, investiții în infrastructura educațională nonformală și o atenție constantă asupra echilibrului dintre instituționalizare și libertatea educației. În ipoteza noastră de cercetare, am prezumat că un model pedagogic de instituționalizare a ENF a copiilor, fundamentat epistemologic, metodologic, racordat la tendințele internaționale poate contribui la eficientizarea ENF a copiilor în Republica Moldova. Pentru validarea modelului vom experimenta Proiectul de eficientizare a instituționalizării ENF.

2.4. Concluzii la capitolul 2

Structurând demersul investigațional în contextul actualului model al ENF a copiilor în Republica Moldova, coroborată cu premisele eficientizării subsistemului respectiv, în cadrul acestui capitol au fost analizate în profunzime aspectele conceptuale ale ENF în Republica Moldova, evidențiate complexitatea și caracterul dinamic al domeniului. Deși, sintagma „ENF a copiilor în Republica Moldova” nu are o consacrare formală deplină – în absența unui cadru legal unitar –, se atestă o integrare progresivă și consistentă a acesteia în reglementările naționale.

1. Provocare majoră identificată este lipsa unui consens terminologic la nivel național. Termeni precum „învățământ extrașcolar”, „educație complementară”, „activități extracurriculare” și „educație nonformală” coexistă, fiecare acoperind anumite caracteristici ale fenomenului educațional în cauză. Totuși, recunoașterea tot mai frecventă a ENF în legislația națională – inclusiv prin Codul Educației și Legea privind tineretul – marchează un progres semnificativ spre conturarea și integrarea sa deplină în sistemul educațional.

2. Conceptul de eficientizare ocupă un loc central în optimizarea ENF a copiilor și presupune: diversificarea metodelor de învățare în funcție de stilurile cognitive; crearea unui mediu incluziv și stimulativ care să favorizeze participarea activă și dezvoltarea abilităților; integrarea tehnologiilor educaționale pentru acces facil la resurse și promovarea învățării digitale autonome; consolidarea parteneriatelor educaționale pentru un suport sustenabil; monitorizarea și evaluarea continuă a programelor pentru a le asigura relevanță și adaptabilitate.

3. Din perspectiva neoinstituționalismului, analiza modelului de instituționalizare relevă modul în care structurile, normele și practicile sociale modelează organizarea, funcționarea și recunoașterea ENF a copiilor. Or, integrarea acestei perspective teoretice facilitează înțelegerea mecanismelor prin care educația nonformală devine parte integrantă a unui sistem social mai amplu, exercitând și, la rândul său, resimțind influențe reciproce. Gradul și forma instituționalizării sunt determinate de factori precum nevoia socială emergentă, presiunile politice și economice, recunoașterea culturală și suportul organizațional.

4. Pentru consolidarea și eficientizarea ENF a copiilor în Republica Moldova, se impune o abordare strategică a următorilor factori cauzali identificați: implementarea unor politici coerente și integrate, bazate pe un cadru legislativ clar și unitar; majorarea finanțării și a sprijinului instituțional destinat ENF a copiilor; promovarea unui concept modern de management al ENF a copiilor, prin crearea unor structuri de guvernare eficiente, implementarea mecanismelor de evaluare continuă și diversificarea ofertelor educaționale prin digitalizare; intensificarea cooperării intersectoriale prin parteneriate solide între instituții de învățământ, ONG-uri, autorități locale și sectorul privat, precum și crearea unor rețele de colaborare și schimb de bune practici; creșterea nivelului de profesionalizare a cadrelor didactice prin organizarea cursurilor de formare și perfecționare, introducerea programelor de mentorat și oferirea unor stimulente financiare și profesionale adecvate specialiștilor din domeniu.

Astfel, ENF a copiilor în Republica Moldova se află într-un proces de transformare și consolidare. Deși persistă provocări generate de fragmentarea conceptuală și legislativă, potențialul său de a contribui la dezvoltarea armonioasă a copiilor, precum și la învățarea pe tot parcursul vieții, este imens. O strategie coerentă, fundamentată pe principii de eficientizare și susținută de o înțelegere profundă a mecanismelor de instituționalizare, va permite Republicii Moldova valorificarea deplină a beneficiilor acestui subsistem educațional esențial.

3. ABORDĂRI PRAXIOLOGICE PRIVIND EDUCAȚIA NONFORMALĂ A COPIILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

3.1. Instituționalizarea educației nonformale: studiu de caz *Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO*

Demersul praxiologic al cercetării vizând cadrul conceptual și metodologic al ENF a copiilor în Republica Moldova se bazează pe rezultatele etapei de fundamentare epistemologică și metodologică a problemei, cu accent pe validarea *modelului pedagogic de instituționalizare a ENF a copiilor*.

Cercetarea praxiologică a fost desfășurată în perioada anilor 2023-2025, la Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO – instituție publică educațional-metodică de învățământ extrașcolar la nivel național, parte componentă a sistemului educațional din Republica Moldova [170].

Instituționalizarea reprezentând un proces complex, cu o pronunțată dimensiune managerială, cercetarea praxiologică de tip constatativ este realizată prin metode specifice managementului educațional, corelate cu metode consacrate din domeniul științelor educației:

- ✓ analiza funcțional-structurală a componentelor modelului pedagogic prin documentare și studiu de caz;
- ✓ identificarea opiniei beneficiarilor ENF;
- ✓ proiectarea și implementarea acțiunilor experimentale și de pilotare în contextul Centrului de Creație a Copiilor și Tinerilor ARTICO.

Astfel, demersul praxiologic verifică premisele de implementare a *modelului pedagogic de instituționalizare a ENF a copiilor* și le operaționalizează, în vederea asigurării relevanței, fezabilității și sustenabilității instituționalizării ENF a copiilor, în concordanță cu exigențele contextului educațional actual.

Pentru a asigura informații și date relevante, am cercetat procesele instituționale la Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO prin metoda documentării și a studiului de caz (*Anexele 7, 8*). Aceasta include analiza premiselor și a condițiilor pentru implementarea Modelului de instituționalizare a educației nonformale a copiilor în Republica Moldova (FAPA).

Alegerea acestei metodologii face posibilă:

- ✓ surprinderea realității concrete a instituționalizării educației nonformale;
- ✓ evidențierea particularităților organizatorice, pedagogice și sociale ale ARTICO ca model reprezentativ;
- ✓ integrarea perspectivei naționale prin corelarea cu politicile și reglementările existente.

Protocolul studiului de caz *Instituționalizarea ENF la Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO* este prezentat în *Anexa 8*.

Cercetarea praxiologică este corelată cu ipoteza generală a lucrării: Educația nonformală a copiilor va fi eficientă, dacă este fundamentată epistemologic și metodologic, corelată cu bunele practici internaționale și integrată într-un model pedagogic coerent de instituționalizare.

Modelul de instituționalizare a ENF a copiilor în Republica Moldova – caracterizat de acronimul FAPA (*Flexibil, Adaptiv, Participativ, Accesibil*) – este un cadru complex și integrator, incluzând trei nivele interdependente, mecanisme tranzitive de instituționalizare și tendințe internaționale integrate care reflectă o viziune holistică asupra ENF (subcapitolul 2.3):

1. Nivel structural (formal) – Asigură fundamentul legal, instituțional, curricular, de resurse umane, financiar, promovând o rețea mixtă de actori (publici, privați, ONG, părinți), standarde de calitate adaptabile și mecanisme de participare voluntară sau obligatorie.
2. Nivel funcțional (interacțional) – Se concentrează pe interesele și nevoile copiilor prin activități diverse și metode educaționale interactive, colaborative și experiențiale.
3. Nivel simbolic (cognitiv-normativ) – Vizează recunoașterea socială, valorizarea educației nonformale, autonomia pedagogică și integrarea în discursul educației pe tot parcursul vieții.
4. Mecanisme tranzitive de instituționalizare – Sprijină extinderea și consolidarea prin pilotări locale, certificări informale și rețele colaborative între școală, familie, comunitate și alți parteneri.
5. Tendințe internaționale integrate – Încorporează bune practici globale privind participarea voluntară, funcțiile incluzive și personalizate ale educației, adaptate contextului național.

Modelul este unul dinamic, inovativ și integrator, adaptabil la nevoile copiilor și la contextele locale, susținut de politici coerente și deschise schimbului de practici internaționale. Este întemeiat pe teorii, paradigme, principii, valori specifice educației nonformale, integrează componentele managementului instituțional și prezumă diversele modalități de instituționalizare a ENF, bazate pe principiile instituționalismului clasic și ale neoinstituționalismului (Figura 2.8).

În cadrul instituției de învățământ extrașcolar / ENF a copiilor, există un mozaic de logici care influențează acțiunea actorilor educaționali. Logica instituțională stabilește, în esență, „regulile jocului” în instituția de învățământ extrașcolar / ENF a copiilor și stabilește principiile interacțiunii și desfășurării activităților, reducând astfel decalajul dintre instituție și beneficiari.

Cadrul metodologic al ENF se referă la setul de principii, norme, strategii, metode care ghidează procesul de predare–învățare–evaluare și este esențial pentru a asigura coerența, calitatea

și eficacitatea procesului educațional. Acesta poate include identificarea nevoilor, intereselor copiilor, proiectarea competențelor de format, stabilirea obiectivelor de învățare, proiectarea curriculară, evaluarea rezultatelor învățării, gestionarea resurselor.

Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO este o instituție publică educațional-metodică de învățământ extrașcolar la nivel național, parte componentă a sistemului de educație, în condițiile Codului Educației și activează în baza Regulamentului, aprobat prin ordinul Ministerului Educației și Cercetării.

Potrivit Regulamentului (2020), Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO este subordonat Ministerului Educației și Cercetării al Republicii Moldova, are misiunea de a contribui la dezvoltarea și implementarea politicii statului în domeniul educației copiilor și tinerilor, realizând următoarele scopuri:

„a) acordarea de asistență metodică și metodologică instituțiilor de învățământ extrașcolar la nivel național;

b) coordonarea programelor și proiectelor în domeniul învățământului extrașcolar la nivel național;

c) implementarea serviciilor de educație extrașcolară și diseminarea bunelor practici la nivel național” [171].

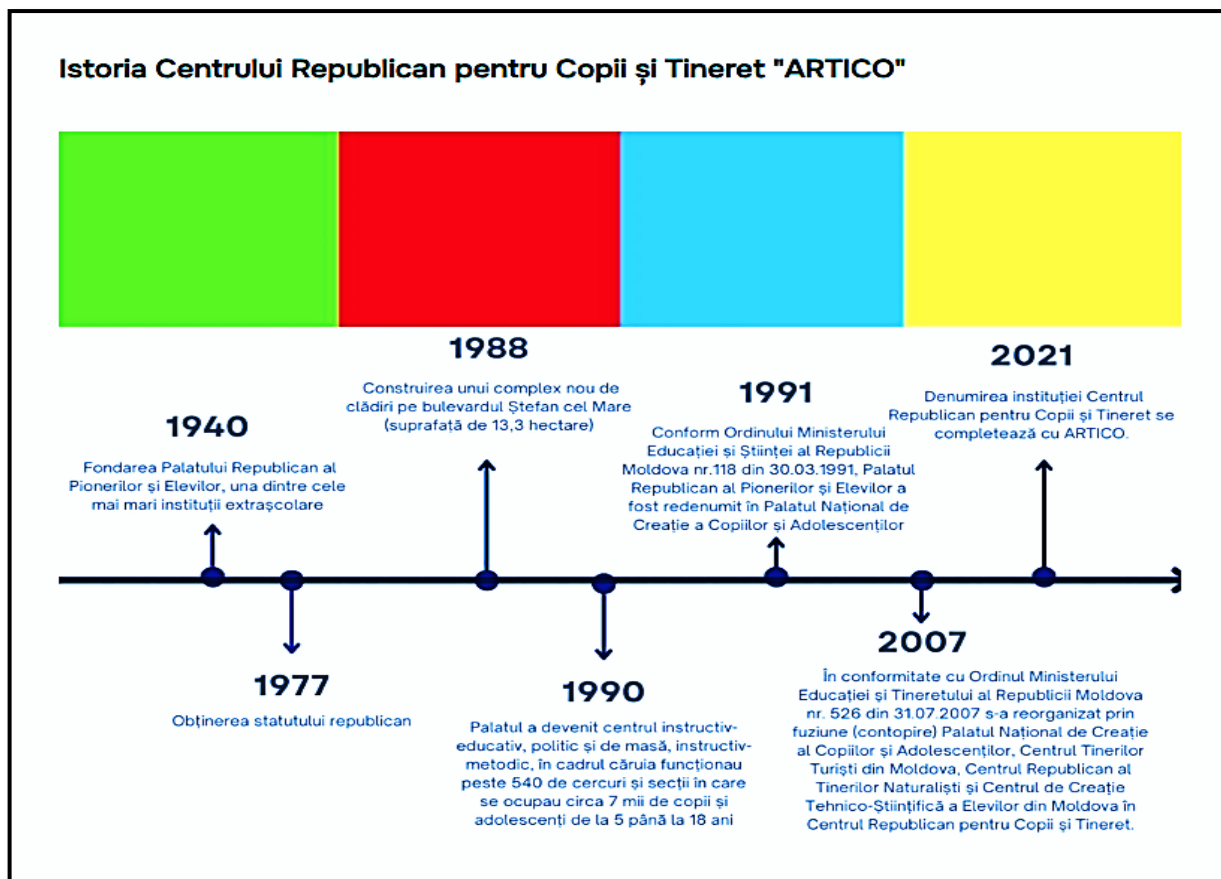
Centrul Republican pentru Copii și Tineret (CRCT) este creat în anul 2007, prin fuziunea Palatului Național de Creație a Copiilor și Adolescenților, a Centrului Tinerilor Turiști din Moldova, Centrului Republican al Tinerilor Naturaliști și a Centrului de Creație Tehnico-Științifică a Elevilor din Moldova.

Instituția are o istorie bogată de circa 85 de ani. Potrivit lui V. Volcov (2010), în anul 1940, la Chișinău, este fondat Palatul Republican al Pionierilor și Elevilor, în 1944 – Stația Republicană a Tinerilor Turiști, în 1946 – Stația Tehnică Orașenească pentru copii, în 1975, de către ministerul de resort, a fost fondată Stația Republicană a Tinerilor Tehnicienii, iar în 1976 – Centrul Republican al Tinerilor Naturaliști.

În anul 1990, Palatul a devenit Centru instructiv-educativ și instructiv-metodic, în cadrul căruia funcționau peste 540 de cercuri și secții, în care se ocupau circa 7 mii de copii și adolescenți de la 5 până la 18 ani. În cadrul Palatului Republican al Pionierilor și Elevilor activau următoarele subdiviziuni:

➤ Centrul tehnico-științific al elevilor – în incinta acestuia erau active mai multe laboratoare. Mulți dintre absolvenții cercurilor Centrului tehnico-științific au devenit studenți ai celor mai prestigioase instituții de învățământ superior din țară, activând mai apoi în institute de cercetări științifice, în birouri de construcție, la întreprinderile din republică.

➤ Secția de Arte plastice și decorativ-aplicată – aici își desfășurau activitatea: Studioul de arte plastice „Spectru”, Laboratorul de etnografie, Ansamblul vocal-coregrafic „Speranța”, Studioul muzical-coral „Lia-Ciocârlia”, Studioul coregrafic „Soarele” etc., frecventat de peste 2000 de copii de la 5 până la 18 ani [Apud 144].

Fig. 3.1. Istoria Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO [170]

Actualmente, grupurile-țintă ale Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO sunt copiii și tinerii cu vârsta de 5-21 ani, cadrele didactice și instituțiile de învățământ extrașcolar din țară.

Centrul are o structură organizatorică relativ complexă și detaliată, concepută pentru a susține o amplă gamă de activități specifice unui centru de copii și tineret și ENF, cu accent pe specializarea funcțională și o distribuție strategică a responsabilităților la nivel managerial superior.

Caracteristicile-cheie ale structurii organizatorice indică asupra unei specializări pronunțate, include atât secții direct legate de misiunea centrală (activități extrașcolare, programe de agreement, proiecte pentru tineri, metodică), cât și secții de suport administrativ, financiar și tehnic, denotă importanța funcției metodice și a parteneriatelor.

Tabelul 3.1. Organigrama Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO [170]

Director
Contabil-șef Secția economico-financiară Secția patrimoniu și achiziții
Director adjunct Secția managementul documentelor Secția juridică și resurse umane Secția metodică Secția activității extrașcolare Secția programe de agrement Secția deservire tehnică
Director adjunct Secția comunicare și relații internaționale Secția proiecte pentru tineri Secția tehnologii informaționale

În anul de studii 2023-2024, la Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO au activat 24 de cercuri pe interese pentru copii și tineri cu vârsta de la 5-21 ani, sunt dezvoltate proiectele pentru tineri: Clubul Voluntarilor ARTICO, Erasmus+, Cariera Mea, Sesiuni de informare. Anual, centrul organizează zeci de concursuri naționale pe domeniile de activitate ale învățământului extrașcolar [169].

Fig. 3.2. Concursuri naționale organizate de Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO

Pentru formarea continuă a cadrelor didactice și pentru acordarea asistenței metodice instituțiilor de învățământ extrașcolar la nivel național, Centrul organizează Concursul Național „Exelența în învățământul extrașcolar”, Conferința internațională în domeniul extrașcolar,

seminare metodice, oferă consultații, editează Revista electronică „ARTICOLE de bune practici în domeniul extrașcolar”.

În Tabelul 3.2 prezentăm date privind cei mai relevanți indicatori ai activității Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO.

Tabelul 3.2. Indicatori ai activității Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO, 2021-08.2025

<i>Indicatori</i>	<i>2021</i>	<i>2022</i>	<i>2023</i>	<i>2024</i>	<i>2025 (01.01-31.08)</i>
<i>Activități la nivel național</i>	125	115	118	133	114
<i>Cercuri în cadrul instituției</i>	35	35	23	24	23
<i>Copii implicați în activități</i>	19 836	20 132	21 342	25 299	19 318
<i>Copii înscriși în/la cercurile „ARTICO”</i>	1 169	1 158	1 180	1 430	1 223
<i>Centre de creație asistate metodologic</i>	72	72	72	72	72
<i>Cadre didactice „ARTICO”</i>	59	52	45	47	42
<i>Parteneriat Instituție-Familie</i>	1210	1189	1202	1565	1452
<i>Parteneriat Instituție-Autorități publice</i>	51	48	48	50	51
<i>Parteneriate internaționale</i>	3	3	4	6	7
<i>Parteneriat Public-Privat</i>	15	18	24	24	21

În continuare, pentru ilustrarea funcționalității Modelului pedagogic de instituționalizare a educației nonformale a copiilor în contextul european al Republicii Moldova: un cadru flexibil, adaptiv, participativ, accesibil (FAPA) în structura studiului de caz asupra instituționalizării educației nonformale în cadrul Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO, prezentăm de manieră descriptiv-analitică elementele de bază.

Context general

Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO reprezintă una dintre cele mai relevante instituții din Republica Moldova, care valorifică ENF printr-o gamă largă de activități, proiecte și inițiative dedicate copiilor și tinerilor.

Prin prevederile Regulamentului Centrului Republican pentru Copii și Tineret, aprobat de Ministerul Educației, Culturii și Cercetării prin Ordinul nr. 477 din 27.05.2020, sunt instituționalizate următoarele trei domenii de activitate ale Centrului ARTICO:

1. Dezvoltarea programelor și a cadrului metodologic relevant sectorului învățământului extrașcolar;
2. Coordonarea organizării și desfășurării activităților extrașcolare la nivel național;
3. Organizarea și acordarea serviciilor de învățământ extrașcolar.

Centrul Republican pentru Copii și Tineret contribuie la dezvoltarea și implementarea politicii statului în domeniul educației copiilor și tinerilor și are drept scop:

- a) acordarea de asistență metodică și metodologică instituțiilor de învățământ extrașcolar la nivel național;

b) coordonarea programelor și proiectelor în domeniul învățământului extrașcolar la nivel național;

c) implementarea serviciilor de educație extrașcolară și diseminarea bunelor practici la nivel național.

Dimensiuni ale instituționalizării

a) Dimensiunea structurală

- ✓ ARTICO „funcționează în baza unui cadru legal clar, fiind o instituție publică, cu funcții metodologice, la nivel național, subordonată Ministerului Educației și Cercetării.
- ✓ Este finanțat parțial din bugetul public, dar atrage și fonduri din proiecte internaționale, sponsorizări și voluntariat.
- ✓ Colaborează cu alte instituții extrașcolare, biblioteci, ONG-uri și parteneri educaționali.

Dimensiunea funcțională

b) Dimensiunea funcțională

- ✓ Oferă asistență metodică și metodologică instituțiilor de învățământ extrașcolar la nivel național.
- ✓ Coordonează programe și proiecte în domeniul învățământului extrașcolar la nivel național.
- ✓ Implementează servicii de educație extrașcolară și diseminarea bunelor practici la nivel național.
- ✓ Oferă activități diverse: cercuri artistice, științifice, ecologice, sportive etc.
- ✓ Metodologiile sunt interactive, centrate pe dezvoltarea creativității, colaborării și responsabilității.
- ✓ Copiii și tinerii participă voluntar, ghidați de formatori calificați și dedicați.

c) Dimensiunea simbolică

- ✓ *ARTICO* este un brand recunoscut în domeniul educației nonformale, fiind promotor al valorilor educaționale moderne.
- ✓ Organizează concursuri și competiții naționale și internaționale, campanii de promovare a participării tinerilor, festivaluri.
- ✓ Creează o cultură educațională alternativă, bazată pe libertate, inovație și motivație intrinsecă.

d) Mecanisme tranzitive

- ✓ Modelele de bună practică sunt diseminate către alte centre de creație pentru copii din țară.

- ✓ Se pilotează noi metode de educație (portofolii, badge-uri digitale, evaluare participativă).
- ✓ Se dezvoltă rețele colaborării între părinți, școli, comunitate, antreprenori, meșteșugari și voluntari.

Integrarea tendințelor internaționale

ARTICO reflectă și preia tendințe internaționale în educația nonformală:

- ✓ Educație centrată pe copil, în spiritul modelului finlandez;
- ✓ Funcție incluzivă și compensatorie, similară cu abordările din Franța sau Singapore;
- ✓ Recunoaștere prin instrumente moderne (badge-uri, certificate de competențe);
- ✓ Participare voluntară și stimularea învățării pe tot parcursul vieții (inspirat din modele britanice, canadiene).
- ✓ Colaborează în bază de parteneriat cu instituții similare din România, Bulgaria, Turcia etc.

Impactul instituționalizării

- ✓ Rol strategic, la nivel național, în domeniul educației nonformale;
- ✓ Creșterea participării copiilor și tinerilor la activități de ENF relevante;
- ✓ Recunoaștere din ce în ce mai largă a valorii ENF în formarea integrală a copilului;
- ✓ Rol strategic în dezvoltarea competențelor de viață și a angajabilității tinerilor;
- ✓ Rol strategic în acordarea asistenței metodologice centrelor de creație, cadrelor didactice din domeniu.

Instituționalizarea ENF în Republica Moldova, cu exemplul elocvent al CRCT ARTICO, reflectă o transformare profundă în abordarea educației ca proces incluziv, creativ, centrat pe nevoile copilului și tânărului, deschis spre colaborare și parteneriate. ARTICO este un model de sinergie instituțională și de inovație educațională în context național.

În contextul analizei noastre, am aplicat un instrument de evaluare a instituționalizării ENF în cadrul Centrului ARTICO, bazat pe Modelul FAPA, care include patru dimensiuni, fiecare cu indicatori concreți și o grilă de evaluare (Tabelele 3.3, 3.4).

Tabelul 3.3. Grilă de evaluare pentru fiecare dimensiune

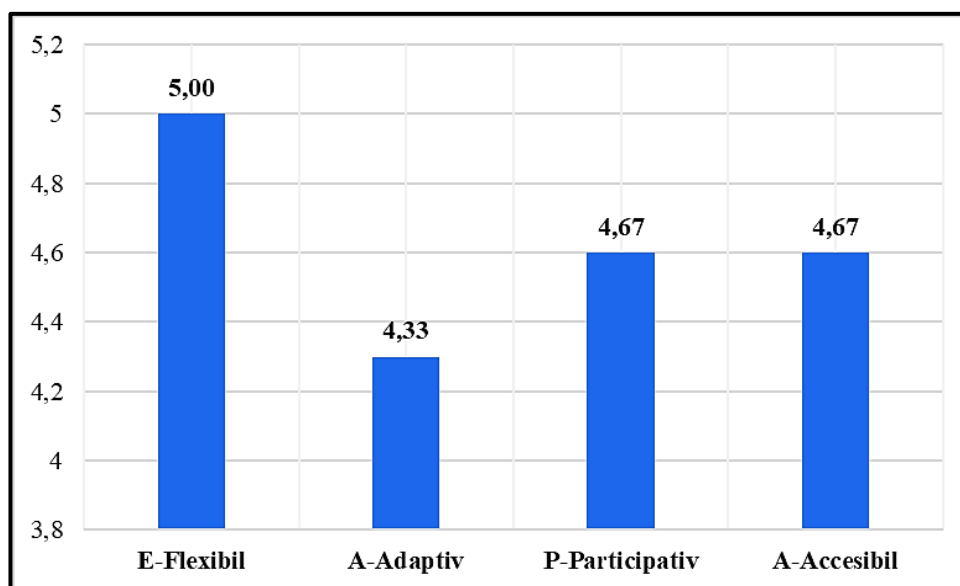
Scor mediu	Interpretare
4,50 – 5,00	<i>Excelent</i> – Dimensiunea este foarte bine integrată în activitatea centrului
3,50 – 4,49	<i>Bun</i> – Dimensiunea este prezentă și funcțională, dar cu potențial de îmbunătățire
2,50 – 3,49	<i>Satisfăcător</i> – Dimensiunea este parțial integrată, necesită atenție și ajustări
1,50 – 2,49	<i>Nesatisfăcător</i> – Dimensiunea este slab reprezentată sau inexistentă
1,00 – 1,49	<i>Critic</i> – Dimensiunea lipsește sau este complet nefuncțională

Instrumentul de evaluare a instituționalizării ENF, elaborat în baza Modelului pedagogic FAPA, a fost aplicat la nivelul CRCT ARTICO prin analiza documentară în baza indicatorilor și a focus grupurilor cu cadrele manageriale și cadrele didactice. Instrumentul de evaluare a instituționalizării ENF este prezentat în Tabelul 3.4. El conține patru dimensiuni de evaluare a instituționalizării, conform Modelului pedagogic FAPA, câte 3 indicatori pentru fiecare dimensiune, descrierea indicatorilor, scorurile de evaluare de la 1 la 5, calificativele pentru scor și comentarii.

Tabelul 3.4. Instrument de evaluare a instituționalizării ENF – Modelul FAPA

Dimensiune	Indicatori	Descriere	Scor (1-5)	Comentarii
F – Flexibil	Adaptabilitatea programelor	Programele se ajustează la nevoile și interesele specifice ale copiilor.	5	<i>Excelent</i> – Dimensiunea este foarte bine integrată în activitatea centrului
	Diversitatea modalităților de implicare	Sunt oferite multiple forme de participare și activități adaptate nivelului de pregătire.	5	
	Orar flexibil	Programele permit variații de timp pentru participare (<i>după-amiază, weekend, vacanțe</i>).	5	
A – Adaptiv	Răspunsul la schimbări sociale și tehnologice	Centrul actualizează rapid metodele și conținutul educațional.	5	<i>Bun</i> – Dimensiunea este prezentă și funcțională, dar cu potențial de îmbunătățire
	Formarea continuă a personalului	Există programe periodice de dezvoltare profesională pentru cadrele didactice și facilitatorii.	3	
	Ajustarea metodologiilor	Se aplică metode interactive și experiențiale, ajustate contextului actual.	5	
P – Participativ	Implicarea beneficiarilor în decizii	Copiii și tinerii sunt consultați și influențează activitățile și conținutul.	5	<i>Excelent</i> – Dimensiunea este foarte bine integrată în activitatea centrului
	Colaborarea cu comunitatea și partenerii	Există parteneriate active cu ONG-uri, părinți, autorități locale etc.	4	
	Promovarea culturii dialogului	Se încurajează schimbul de opinii, colaborarea și implicarea activă a tuturor părților.	5	
A – Accesibil	Accesibilitatea fizică și financiară	Locația este ușor accesibilă, iar participarea este gratuită sau la costuri reduse.	5	<i>Excelent</i> – Dimensiunea este foarte bine integrată în activitatea centrului
	Incluziunea socială	Se asigură spații și condiții pentru toate categoriile de copii/tineri, inclusiv cei cu nevoi speciale.	4	
	Atmosfera prietenoasă și sigură	Mediul este primitor, sigur și stimulează exprimarea liberă și creativă.	5	

Analiza datelor realizată de noi evidențiază un grad ridicat de instituționalizare și o implementare consistentă a principiilor acestui model, cu performanțe remarcabile în majoritatea dimensiunilor analizate (Figura 3.3):

Fig. 3.3. Rezultatele instrumentului de evaluare a instituționalizării ENF – Modelul FAPA

1. Dimensiunea „F – Flexibil” (Scor mediu: 5,00/5) – Performanță Excelentă:

✓ Adaptabilitatea programelor (5): Indică o capacitate excepțională a centrului de a răspunde dinamic nevoilor și intereselor copiilor și tinerilor, asigurând relevanța și atractivitatea ofertei educaționale.

✓ Diversitatea modalităților de implicare (5): Subliniază o abordare incluzivă, oferind multiple căi de participare adaptate diferitelor niveluri de pregătire, ceea ce maximizează șansele de angajament ale beneficiarilor și de atragere a partenerilor.

✓ Orar flexibil (5): Capacitatea de a oferi programe în diverse intervale orare (după-amiază, zile de odihnă, vacanțe) denotă o orientare puternică către nevoile participanților și familiilor acestora, facilitând accesul.

Această dimensiune este integrată plenar în activitatea centrului, demonstrând o orientare puternică către nevoile și disponibilitatea beneficiarilor, un element-cheie pentru educația nonformală. Flexibilitatea proceselor instituționale și a ofertei educaționale constituie un avantaj competitiv pentru colaborare și parteneriate.

2. Dimensiunea „A – Adaptiv” (Scor mediu: 4,33/5) – Performanță bună, cu potențial de îmbunătățire:

✓ Răspunsul la schimbări sociale și tehnologice (5): Centrul demonstrează o agilitate excelentă în actualizarea metodelor și conținutului, indicând o orientare către inovație și relevanță în contextul schimbărilor rapide din societate.

✓ Formarea continuă a personalului (3): Acesta este singurul indicator cu un scor sub maxim, indicând că, deși există programe de dezvoltare profesională, ele ar putea fi fie mai puțin frecvente, fie mai puțin comprehensive, fie mai puțin accesibile decât ar fi optim. Aceasta reprezintă principalul punct de îmbunătățire pentru Centrul ARTICO, având în vedere importanța cadrelor didactice în livrarea unei ENF de calitate și în implementarea eficientă a metodologiei.

✓ Ajustarea metodelor (5): Utilizarea metodelor interactive și experiențiale, ajustate contextului, este la un nivel excelent, ceea ce contribuie semnificativ la eficacitatea procesului de învățare.

✓ Dimensiunea *Adaptiv* este în continuă fortificare, însă indicatorul „Formarea continuă a personalului” necesită o atenție sporită. Îmbunătățirea acestui aspect ar consolida și mai mult capacitatea centrului de a răspunde dinamic la provocările educaționale și de a asigura o calitate constantă a programelor.

3. Dimensiunea „P – Participativ” (Scor mediu: 4,67/5) – Performanță Excelentă:

✓ Implicarea beneficiarilor în decizii (5): Demonstrează o abordare centrată pe elev, în care vocea copiilor este valorizată și integrată în procesul decizional, contribuind la relevanța și proprietatea asupra activităților.

✓ Colaborarea cu comunitatea și partenerii (4): Deși la un nivel foarte bun, arată un mic spațiu pentru extinderea sau aprofundarea parteneriatelor active cu alte instituții de ENF, ONG-uri, părinți, autorități locale, organizații internaționale etc. Aceasta este esențială pentru eficientizarea educației nonformale, conform obiectivelor cercetării.

✓ Promovarea culturii dialogului (5): Capacitatea de a încuraja schimbul liber de opinii și implicarea activă a tuturor părților denotă un mediu deschis și democratic.

Dimensiunea *Participativ* este bine integrată, cu un accent puternic pe co-creare și colaborare internă. Continuarea eforturilor de consolidare a parteneriatelor externe (indicatorul 8) ar putea aduce beneficii suplimentare.

4. Dimensiunea „A – Accesibil” (Scor mediu: 4,67/5) – Performanță Excelentă:

✓ Accesibilitatea fizică și financiară (5): Faptul că locația este ușor accesibilă și participarea este gratuită sau la costuri reduse reprezintă un pilon fundamental pentru o educație nonformală incluzivă și echitabilă.

✓ Incluziunea socială (4): Scor bun, dar indică faptul că pot exista încă provocări sau oportunități de îmbunătățire în asigurarea spațiilor și condițiilor optime pentru toate categoriile de copii/beneficiari, inclusiv cei cu nevoi speciale. Eforturile continue în acest sens sunt cruciale, obiectiv constat și în concluziile la capitolul 2 al cercetării.

✓ Atmosfera prietenoasă și sigură (5): Un mediu primitiv, sigur și care stimulează exprimarea liberă este esențial pentru bunăstarea și dezvoltarea holistică a copiilor și tinerilor.

Deducem că, în viziunea managerilor și cadrelor didactice ale CRCT ARTICO și conform analizei documentare, dimensiunea *Accesibil* este excelent implementată, ARTICO reușind să creeze un mediu propice învățării și dezvoltării pentru o gamă largă de beneficiari. Se recomandă o atenție continuă la îmbunătățirea aspectelor legate de incluziunea socială pentru a atinge potențialul maxim.

CRCT ARTICO demonstrează un nivel foarte bun de instituționalizare a ENF, conform Modelului FAPA. Punctele forte majore includ flexibilitatea programelor, adaptabilitatea la schimbările sociale și tehnologice, implicarea activă a beneficiarilor în decizii și o accesibilitate fizică și financiară exemplară.

Singura arie, care prezintă un potențial clar de îmbunătățire, este cea a formării continue a resurselor umane: cadre didactice, metodiști, conducători de cercuri, manageri, voluntari, lideri de tineret, personal didactic auxiliar și personal nedidactic. Investițiile în dezvoltarea profesională periodică și comprehensivă a resurselor umane ar consolida nu doar dimensiunea *Adaptiv*, ci ar avea un impact pozitiv transversal asupra tuturor celorlalte dimensiuni, asigurând menținerea unui nivel înalt de calitate și inovare. De asemenea, o continuă aprofundare a parteneriatelor externe și o îmbunătățire a incluziunii sociale pot aduce beneficii suplimentare.

În general, rezultatele sugerează că Centrul ARTICO prezintă un model de integrare a principiilor ENF, servind ca bază solidă pentru validarea praxiologică a Modelului FAPA și pentru eficientizarea ENF.

3.2. Constatări experimentale privind domeniul educației nonformale a copiilor

Demersul praxiologic constatativ este orientat spre identificarea resurselor unei instituții de ENF și a nevoilor specifice ale beneficiarilor. Această etapă se realizează prin aplicarea de chestionare, având ca scop explorarea resurselor Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO, precum și a nevoilor concrete ale beneficiarilor săi.

Obiectivele cercetării experimentale, la această etapă, sunt următoarele:

1. Evaluarea unor variabile ale managementului Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO;
2. Identificarea opiniei cadrelor manageriale și cadrelor didactice din instituțiile de învățământ extrașcolar (centre de creație, școli de arte) cu privire la asistența metodică și metodologică oferită de ARTICO;
3. Stabilirea nivelului de satisfacției copiilor privind activitățile de ENF;

4. Investigarea percepției beneficiarilor și partenerilor Centrului ARTICO în vederea îmbunătățirii calității procesului educațional, a mediului educațional, precum și a creșterii stării de bine și a motivației de participare;

5. Studiarea nevoilor de formare profesională continuă ale cadrelor didactice din domeniul învățământului extrașcolar, în scopul oferirii unui sprijin metodologic, informativ și de asistență metodică adecvat instituțiilor de profil și personalului didactic.

Diversitatea grupurilor-țintă și nivelul diferit de specializare al acestora în raport cu problema investigată au constituit argumente pentru aplicarea anchetei pe bază de chestionar. În legătură cu obiectivele stabilite, la etapa experimentului de constatare, am elaborat cinci chestionare:

1. Chestionar pentru cadrele manageriale din cadrul Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO (experiment de constatare).

2. Chestionar pentru cadrele manageriale și didactice ale instituțiilor de învățământ extrașcolar din Republica Moldova.

3. Chestionar de identificare a opiniei beneficiarilor CRCT ARTICO.

4. Chestionar de evaluare a satisfacției copiilor privind activitățile de ENF.

5. Chestionar de identificare a problemelor/chestiunilor de formare profesională a cadrelor didactice din domeniul învățământului extrașcolar.

Chestionarele prezintă două aspecte ale cercetării:

➤ Perceptiv și apreciativ (Chestionarele 1-4).

➤ Identificarea nevoilor de formare profesională continuă a cadrelor didactice din învățământul extrașcolar (Chestionarul 5).

Populația investigată la etapa experimentului de constatare

Eșantionul cercetării de constatare a fost selectat prin metoda stratificată, pentru a acoperi diversitatea grupurilor-țintă (manageri, cadre didactice, copii, părinți). În total, la acea etapă de cercetare, în bază de anchetă prin chestionar au participat 520 subiecți: cadre manageriale din cadrul Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO – 6 respondenți/respondente; cadre manageriale și didactice ale instituțiilor de învățământ extrașcolar la nivel național (centre de creație, școli de arte – 141 respondenți/respondente; beneficiari direcți și indirecti ai instituției (copii, tineri, părinți) – 373 respondenți.

Chestionarele au fost aplicate în format electronic și în format letric, pentru a asigura o acoperire cât mai largă a eșantionului și a răspunde diverselor nevoi de acces ale participanților.

În cadrul studiului, variabilele socio-demografice precum vârsta și genul nu au fost considerate relevante pentru obiectivele urmărite și, prin urmare, nu s-a realizat segregarea respon-

denților conform acestor criterii.

Tipologia variabilelor cercetării:

1. Variabilă independentă: Statutul respondentului, cu următoarele modalități de manifestare:

- ✓ Cadru managerial (din cadrul ARTICO sau din alte instituții extrașcolare);
- ✓ Cadru didactic;
- ✓ Beneficiar (copii, tineri, părinți);
- ✓ Partener (acolo unde este cazul, în funcție de instrument).

2. Variabile dependente: Aspectele analizate în funcție de statutul respondenților:

- ✓ Calitatea managementului educației nonformale;
- ✓ Percepția asupra asistenței metodice și metodologice oferite de ARTICO (relevanță, aplicabilitate, accesibilitate);
- ✓ Percepția asupra calității procesului educațional și a impactului asupra dezvoltării copiilor, starea de bine, motivația pentru participare, satisfacția);
- ✓ Nevoia de formare profesională continuă.

Prezentarea rezultatelor anchetei în bază de chestionare

Prin (1) Chestionarul pentru cadrele manageriale din cadrul Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO (Anexa 9, aplicat online, în perioada 13-20 martie 2023) am identificat opiniile cadrelor manageriale din cadrul CRCT ARTICO cu privire la managementul educației extrașcolare în cadrul instituției.

În opinia respondenților/respondentelor, obiectivele prioritare ale Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO, la etapa actuală sunt: organizarea și acordarea serviciilor de învățământ extrașcolar – 33,33%, implementarea serviciilor de educație extrașcolară și diseminarea bunelor practici – 33,33%. Pe planul secund al priorităților, respondenții/respondentele au plasat scopurile: acordarea de asistență metodică și metodologică instituțiilor de învățământ extrașcolar la nivel național – 16,67%, coordonarea programelor și proiectelor în domeniul învățământului extrașcolar la nivel național – 16,67%.

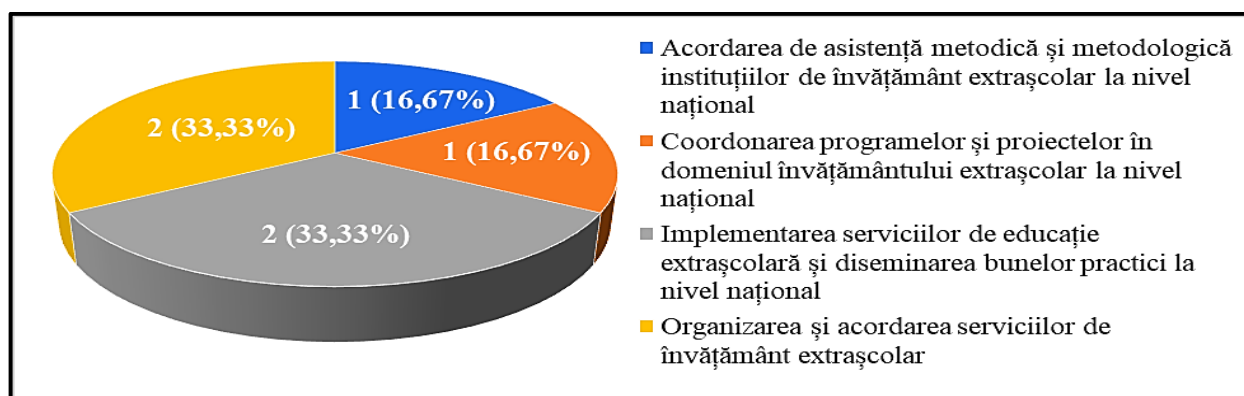
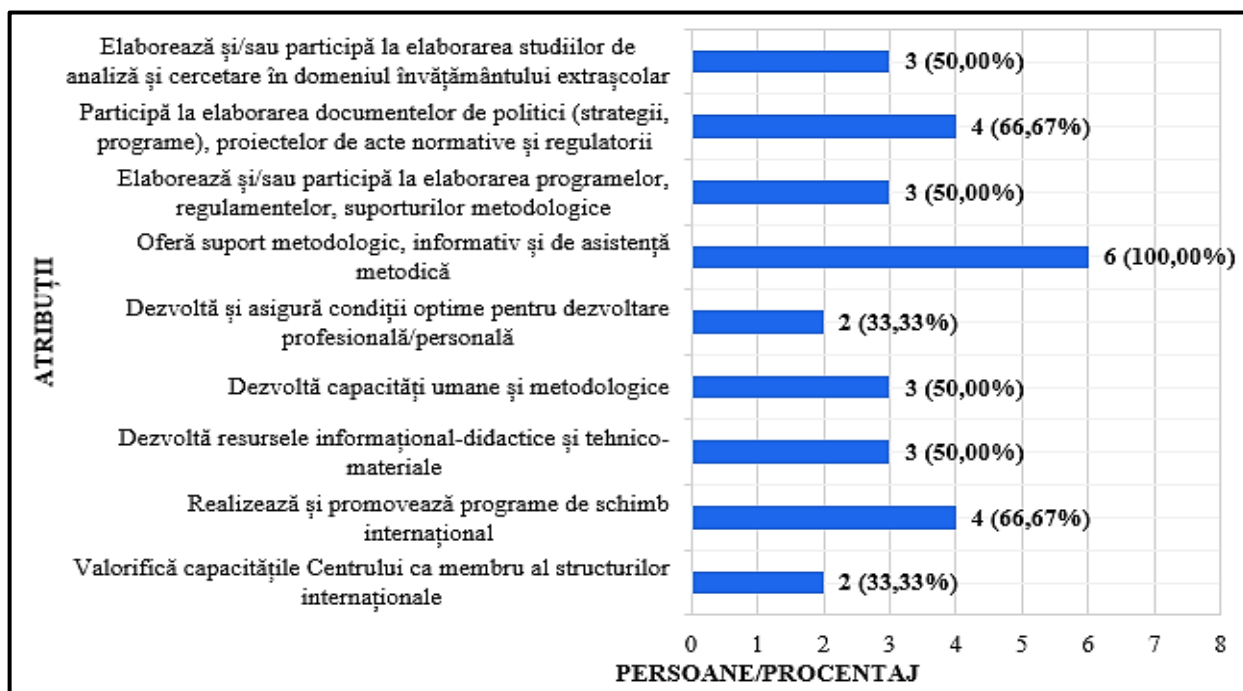

Fig. 3.4. Obiectivele prioritare ale CRCT ARTICO

Potrivit Regulamentului, atribuțiile Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO sunt structurate în trei secțiuni:

1. Dezvoltarea programelor și a cadrului metodologic relevant sectorului învățământului extrașcolar;
2. Coordonarea organizării și desfășurării activităților extrașcolare la nivel național;
3. Organizarea și acordarea serviciilor de învățământ extrașcolar.

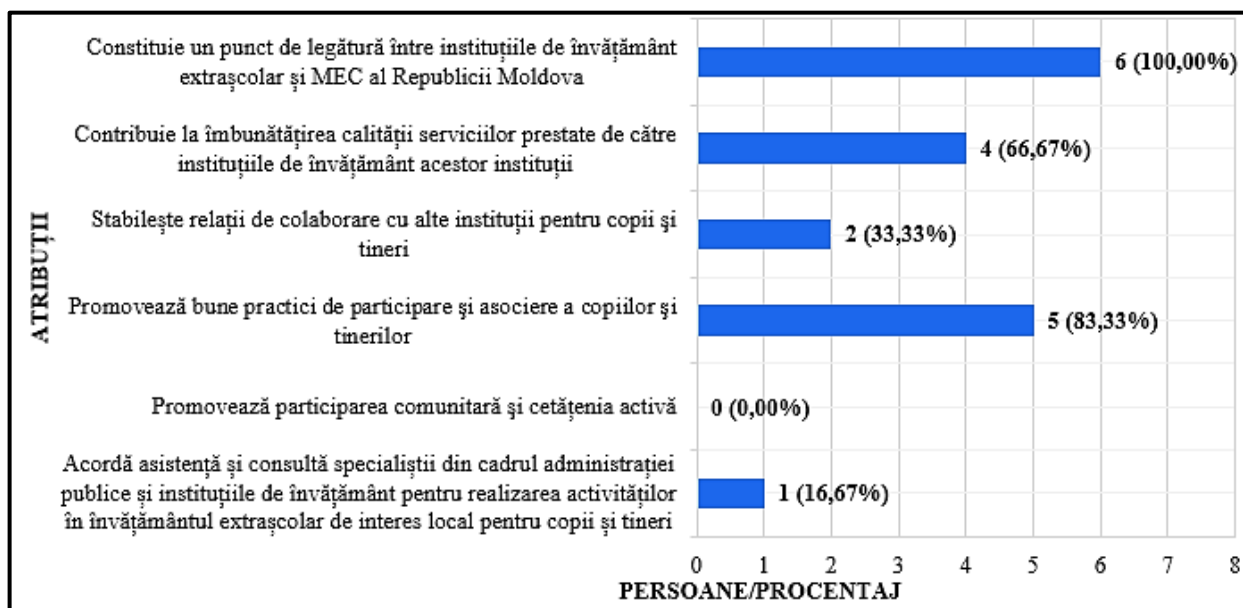

Fig. 3.5. Atribuții prioritare ale CRCT ARTICO în domeniul Dezvoltarea programelor și a cadrului metodologic al ÎE

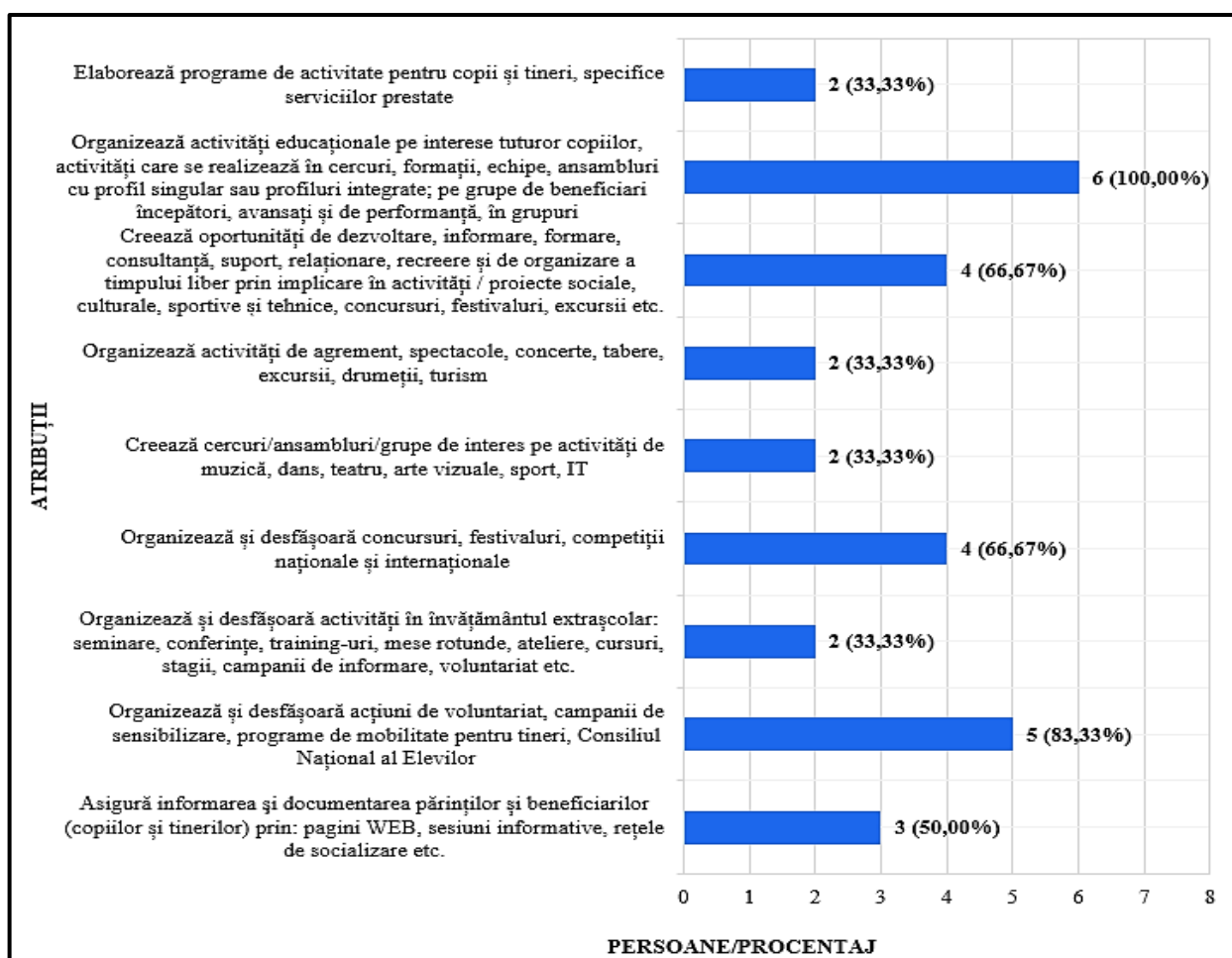
Respondenții/respondentele au specificat atribuția exersată în domeniul „Dezvoltarea programelor și a cadrului metodologic relevant sectorului învățământului extrașcolar”: (1) oferirea suportului metodologic, informativ și de asistență metodică instituțiilor de învățământ extrașcolar, urmată de (2) realizarea și promovarea programelor de schimb internațional pentru copii și tineri și (3) participarea la elaborarea documentelor de politici (strategii, programe), proiectelor de acte normative și regulatorii în domeniul învățământului extrașcolar.

Trei, cele mai des exersate atribuții ale Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO în domeniul Coordonarea organizării și desfășurării activităților extrașcolare, la nivel național, sunt: Constituie un punct de legătură între instituțiile de învățământ extrașcolar și MEC al Republicii Moldova – 100,00%, Promovează bune practici de participare și asociere a copiilor și tinerilor – 83,33%, Contribuie la îmbunătățirea calității serviciilor prestate de către instituțiile de învățământ – 66,67%, Stabilește relații de colaborare cu alte instituții pentru copii și tineri – 33,33%, Acordă asistență și consultă specialiștii din cadrul administrației publice și instituțiilor de

învățământ – 16,67%. Ne exercitată este atribuția – Promovează participarea comunitară și cetățenia activă – 0,00%.

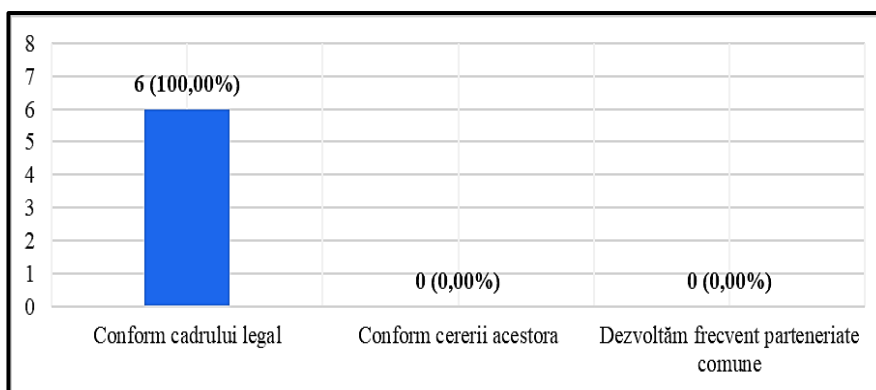
**Fig. 3.6. Atribuții prioritare ale CRCT ARTICO în domeniul
Coordonarea organizării și desfășurării activităților extrașcolare, la nivel național**

**Fig. 3.7. Atribuții prioritare ale CRCT ARTICO în domeniul
Organizarea și acordarea serviciilor de învățământ extrașcolar**

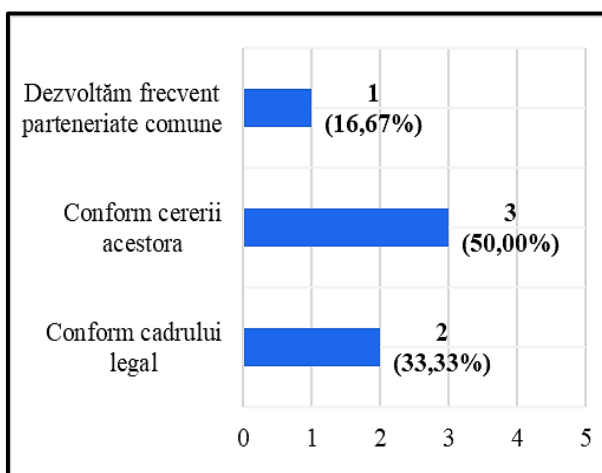
Cinci, cel mai frecvent exersate atribuții ale Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO, în domeniul *Organizarea și acordarea serviciilor de învățământ extrașcolar*: Organizează activități educaționale pe interese, în cercuri, formații, ansambluri etc. – 100,00%. Organizează și desfășoară acțiuni de voluntariat, campanii, mobilitate pentru tineri, Consiliul Național al Elevilor, 83,33%. Creează oportunități de dezvoltare, informare, formare, suport, relaționare etc. – 66,67%. Organizează concursuri, festivaluri, competiții naționale și internaționale – 66,67%. Asigură informarea și documentarea părinților și beneficiarilor (copii și tineri) – 50,00%.

Partea a II-a a *Chestionarul pentru cadrele manageriale din cadrul Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO* se referă la beneficiari și parteneriate, iar întrebările sunt formulate din perspectiva serviciilor educaționale: Cum apreciați serviciile oferite de Centrul Republican pentru Copii și Tineret beneficiarilor săi: autorități publice locale, instituții de învățământ extrașcolar, cadre didactice și specialiști în domeniu, tineri, copii.

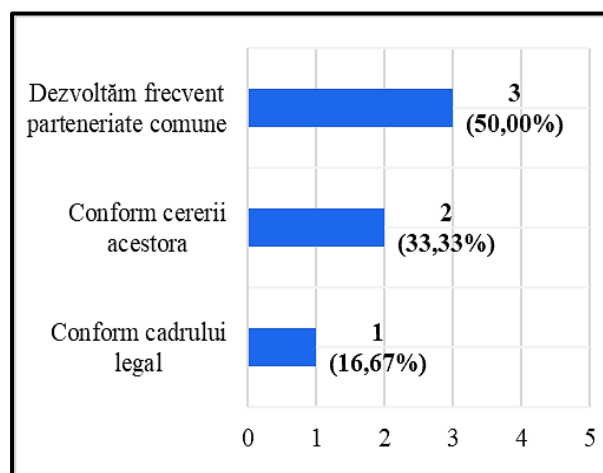

Fig. 3.8. Aprecierea serviciilor oferite de CRCT ARTICO autorităților publice locale

Respondenții/respondentele au apreciat că serviciile oferite de Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO autorității publice locale sunt în conformitate cu cadrul legal.

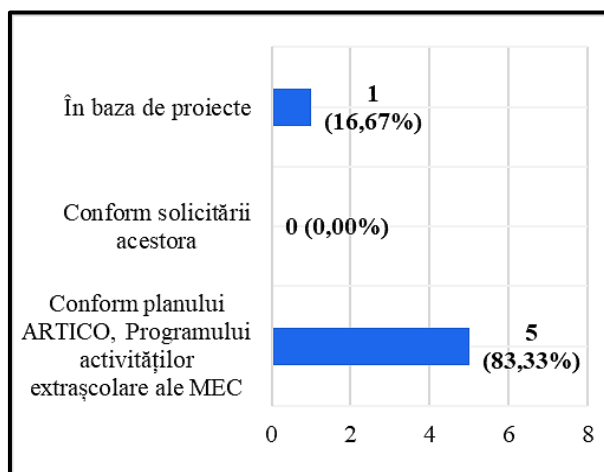
Fig. 3.9. Serviciile prestate instituțiilor

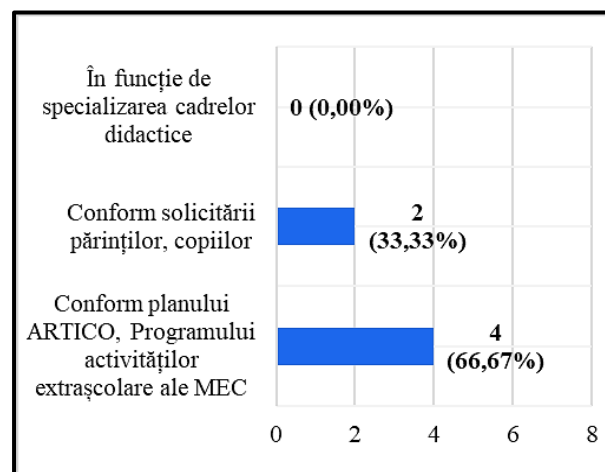
Fig. 3.10. Serviciile prestate cadrelor didactice și specialiștilor în domeniu

Potrivit opiniilor participanților la anchetă, serviciile oferite de CRCT ARTICO centrelor de creație sunt conform solicitărilor acestora (50,00%), conform cadrului legal (33,33%) și în baza de parteneriate dezvoltate (16,67%).

Serviciile prestate cadrelor didactice și specialiștilor în domeniu se bazează pe dezvoltarea parteneriatelor comune (50,00%), alți 33,33 la sută dintre respondenți consideră că CRCT ARTICO acordă servicii conform cererii cadrelor didactice, iar 16,67% – conform cadrului legal.

Fig. 3.11. Servicii oferite tinerilor

Fig. 3.12. Servicii oferite copiilor

Datele reflectate în figurile 3.11 și 3.12 relevă o structură de sus în jos (*top-down*) în oferirea serviciilor socio-educative atât pentru tineri, cât și pentru copii, cu variații semnificative în ceea ce privește gradul de participare a beneficiarilor.

În cazul tinerilor, 83,33% dintre servicii sunt prestate conform Planului de activitate a Centrului ARTICO și Programului activităților extrașcolare al MEC, reflectând o centralizare a deciziei și o orientare instituțională rigidă. Inițiativele de tip proiect acoperă doar 16,67%, ceea ce sugerează un potențial insuficient valorificat pentru inovație și adaptare contextuală. Cel mai alarmant este însă faptul că 0,00% dintre servicii sunt dezvoltate ca răspuns direct la solicitările tinerilor, ceea ce indică o lipsă acută de participare activă a acestora la procesul decizional, în contradicție cu principiile politicilor europene privind tineretul, care subliniază importanța co-creării și dialogului structurat.

Pentru copii, structura de planificare rămâne predominantă (66,67% conform planului ARTICO / MEC), dar se observă o deschidere mai mare către cerințele beneficiarilor, întrucât 33,33% dintre servicii sunt oferite la solicitarea părinților sau copiilor înșiși. Această proporție, deși nu majoritară, semnaleză o practică mai participativă în raport cu categoria tineri, posibil determinată de implicarea activă a părinților ca actori mediatorii între cerere și ofertă.

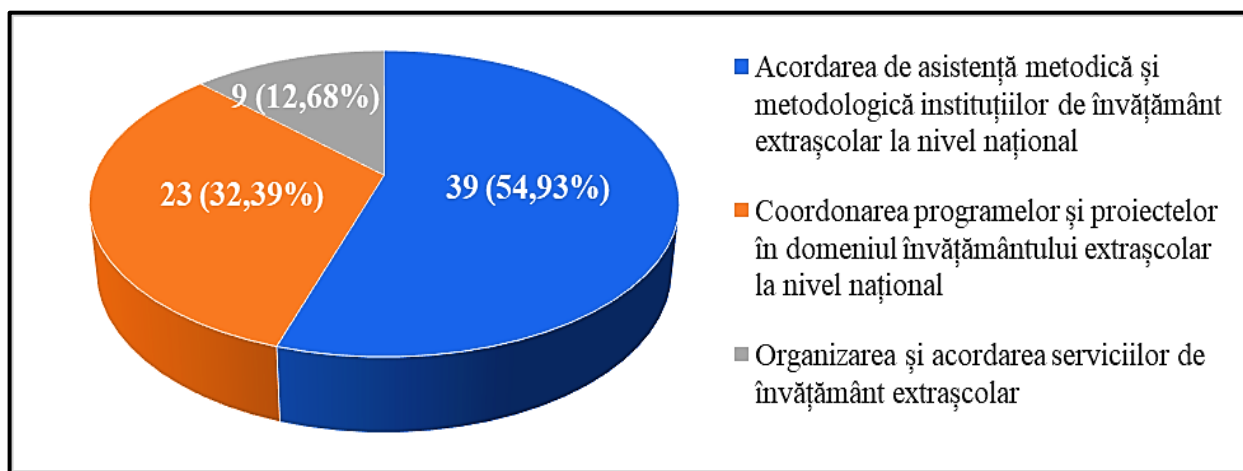
Discrepanțele identificate între serviciile oferite copiilor și celor oferite tinerilor semnaleză probleme structurale în guvernarea serviciilor educaționale nonformale și extrașcolare,

dar și o oportunitate de dezvoltare a modelului participativ în lucrul cu tinerii. Lipsa mecanismelor de feedback și consultare activă a beneficiarilor compromite relevanța serviciilor oferite și contravine normelor contemporane privind incluziunea socială și educația centrată pe nevoile individului.

În scopul identificării percepției asistenței metodice și metodologice instituțiilor de învățământ extrașcolar din țară, acordată de către Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO, a fost aplicat online, în perioada 10-25 aprilie 2023, *Chestionarul pentru cadrele manageriale și didactice ale instituțiilor de învățământ extrașcolar din Republica Moldova (Anexa 10)*. La anchetă în bază de chestionar au participat 71 respondenți/respondente, dintre care 57,75% sunt cadre didactice, iar 42,25% – cadre manageriale.

Chestionarul include 17 întrebări cu opțiuni de răspuns și întrebări deschise. În opinia respondenților, prioritățile strategice ale Centrului ARTICO, la etapa actuală sunt:

1. Acordarea asistenței metodice instituțiilor de învățământ extrașcolar la nivel național – 54,93%.
2. Coordonarea programelor și proiectelor în domeniul învățământului extrașcolar – 32,39%.
3. Organizarea și acordarea serviciilor de învățământ extrașcolar – 12,68%.

Fig. 3.13. Prioritățile strategice ale CRCT ARTICO, la etapa actuală

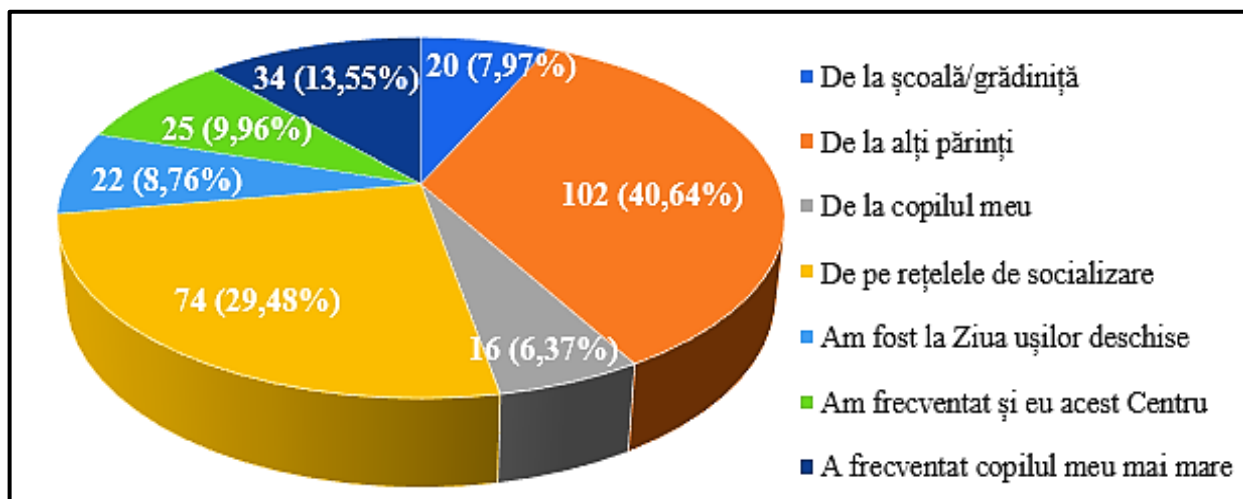
Pentru un management mai eficient al educației și învățământului extrașcolar la etapa actuală, respondenții au propus:

- ✓ Dezvoltarea resurselor umane și instituționale prin crearea centrelor metodice la nivel regional.
- ✓ Asigurarea normativă a domeniului.
- ✓ Extinderea ofertelor de formare profesională continuă prin organizarea cursurilor de formare.

- ✓ Delimitarea responsabilităților privind finanțarea învățământului extrașcolar între autoritățile publice de nivel I, II, III.
- ✓ Elaborarea unor politici clare în domeniul educației extrașcolare.
- ✓ Dezvoltarea interacțiunii diferitor sectoare care au în subordine instituții de educație nonformală.
- ✓ Creșterea nivelului de profesionalism a cadrelor didactice din domeniul educației extrașcolare.
- ✓ Crearea mai multor parteneriate cu alte instituții.
- ✓ Implicarea mai multor cadre didactice în activitățile CRCT ARTICO (evenimente, concursuri, concerte etc.) pentru creșterea motivației profesionale.
- ✓ Dezvoltarea schimbul de experiență și bune practici la nivel internațional.
- ✓ Completarea curricula CRCT ARTICO discipline conexe (ex.: solfegiu pentru arta muzicală, istoria artelor – pentru toate domeniile artistice etc.).

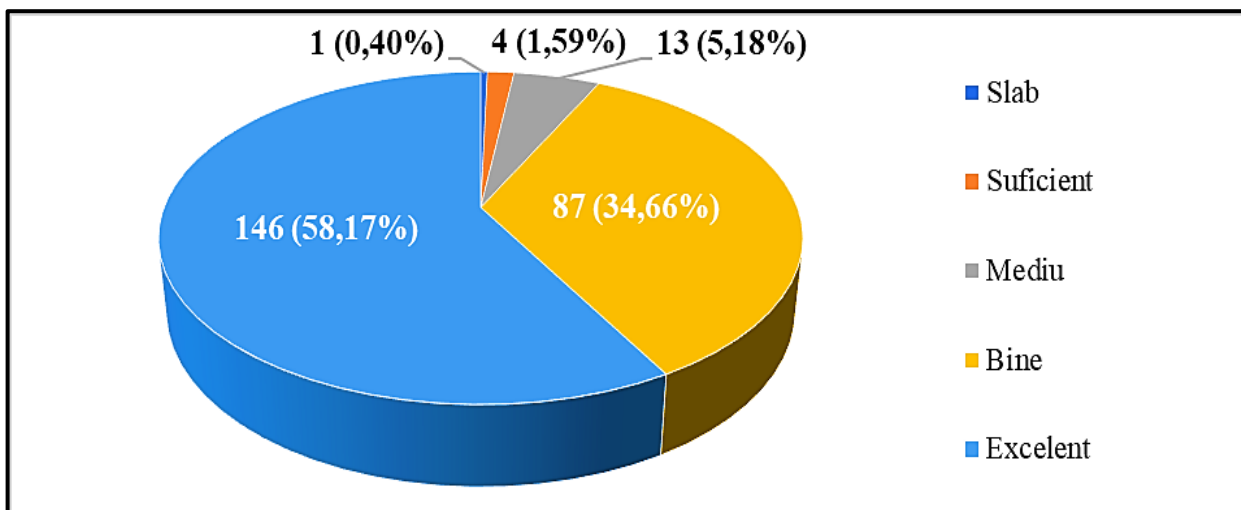
Pentru identificarea opiniei beneficiarilor, partenerilor Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO a fost aplicat *Chestionarul de identificare a opiniei beneficiarilor CRCT ARTICO (Anexa 11, aplicat online, în perioada iunie-august 2023)*. La ancheta în bază de chestionar au participat 251 respondenți/respondente (*Anexa 12*).

La întrebarea *De unde cunoașteți despre serviciile oferite de Centrul ARTICO?* 40,64% dintre respondenți/respondente au comunicat că se informează de la alți părinți, 29,48% – de pe rețelele de socializare, 13,55% au specificat că copilul mai mare a frecventat cercurile, iar 9,96% dintre respondenți au frecventat acest centru, 8,76% s-au informat în cadrul Zilei ușilor deschise.

Fig. 3.14. Surse de informare despre serviciile oferite de Centrul ARTICO

58,17 la sută dintre respondenți/respondente apreciază oportunitățile de învățare, educație, dezvoltare a copilului, oferite de Centrul ARTICO cu calificativul *Excelent*, 34,66 la sută – *Bine*.

Fig. 3.15. Aprecierea oportunităților de învățare, educație, dezvoltare a copilului, oferite de Centrul ARTICO

Părinții au venit cu mai multe propuneri sau sugestii pentru îmbunătățirea calității procesului de învățare, educație, dezvoltare a copiilor și pentru creșterea stării de bine și a motivației copiilor și părinților (*Anexa 12*).

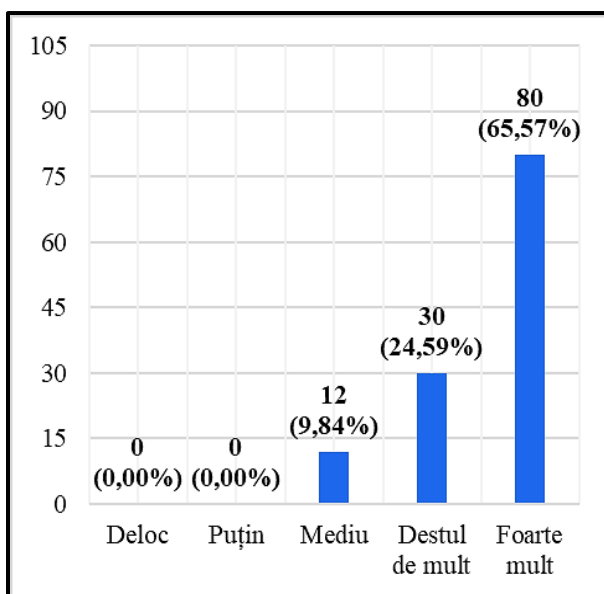
La o analiză interconectată a propunerile beneficiarilor și a *Modelului pedagogic de instituționalizare a educației nonformale FAPA (Flexibil, Adaptiv, Participativ, Accesibil)*, obținem o hartă clară a modului în care feedbackul lor întărește și validează dimensiunile modelului (Tabelul 3.5).

Tabelul 3.5. Taxonomia propunerilor beneficiarilor din perspectiva Modelului FAPA

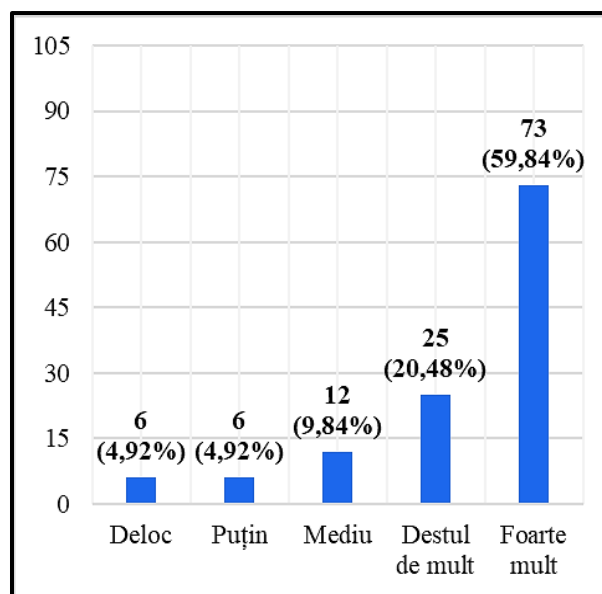
Dimensiune	Propunerile beneficiarilor
F – Flexibil	Diversificarea cercurilor (dans, sport, limbi străine, instrumente muzicale). Organizarea activităților în vacanțe, weekend, după-amiază. Excursii, tabere, schimburi de experiență naționale și internaționale. Concursuri, festivaluri, concerte (inclusiv internaționale).
A – Adaptiv	Integrarea educației pozitive și a consultațiilor psihologice. Programe de formare pentru cadrele didactice. Motivarea personalului prin salarii și recunoaștere. Activități interactive moderne (pauze atractive, utilizarea tehnologiei).
P – Participativ	Activități pentru părinți în perioada de așteptare. Activități comune copii–părinți–profesori. Ședințe părinte–profesor și implicarea copiilor în evaluări scenice. Promovarea culturii dialogului prin feedback regulat și motivațional.
A – Accesibil	Gratuitatea sau costuri reduse pentru activități. Spații și condiții mai bune (renovări, vestiare, săli dotate). Echipamente și instrumente muzicale noi, uniforme pentru dans. Parcare pentru părinți, sală de așteptare și spații prietenoase. Incluziune pentru toți copiii, inclusiv cei nevoi speciale.

Beneficiarii solicită programe mai flexibile ca timp și conținut, ceea ce confirmă necesitatea menținerii acestei dimensiuni (*Flexibilitate*) ca prioritate. Cerințele de actualizare a metodelor, de motivare a cadrelor și de integrare a educației centrate de elev, beneficiarii confirmă necesitatea ca ENF să rămână adaptivă la noile contexte sociale și pedagogice. Beneficiarii doresc să fie actori reali în proces, nu doar participanți pasivi. Acest lucru validează componenta participativă a modelului. Propunerile confirmă importanța accesibilității nu doar fizice și financiare, ci și emoționale și sociale, printr-un mediu prietenos și sigur.

Prin *Chestionarul de evaluare a satisfacției copiilor privind activitățile de ENF (Anexa 13, aplicat în cadrul activității cercurilor)* am identificat satisfacția copiilor. Întrebările chestionarului au fost elaborate din perspectiva dimensiunilor FAPA ale Modelului pedagogic. Răspunsurile la prima întrebare ne permite să constatăm că 65,57% consideră că programele Centrului li se potrivesc foarte mult intereselor, 24,59% – destul de mult și doar 9,84% au ales opțiunea de răspuns *Mediu* (Figura 3.16).

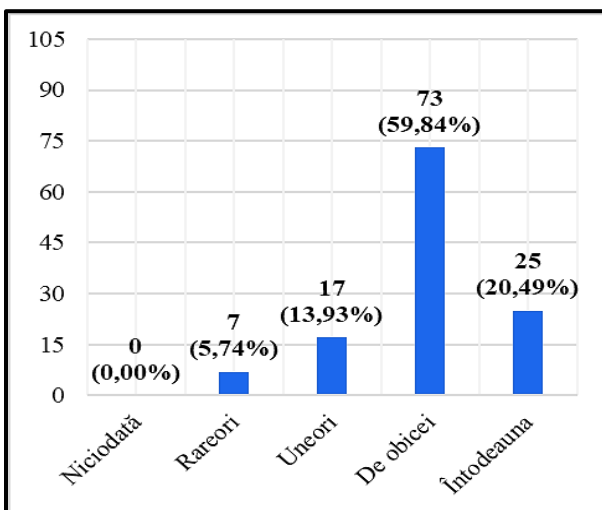
Fig. 3.16. Distribuția răspunsurilor la întrebarea „Programele se potrivesc intereselor tale?”

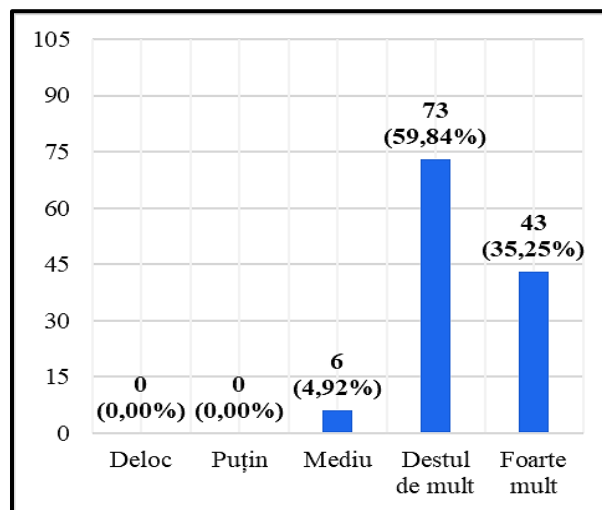
Fig. 3.17. Distribuția răspunsurilor la întrebarea „Ți se potrivește orarul activităților (după școală, zile libere, vacanțe)?”

Altă întrebare legată de flexibilitate vizează orarul activităților. 59,84% dintre copii au menționat că orarul activităților de ENF li se potrivește foarte mult, 20,48% – destul de mult, iar 19,68% dintre copii ar avea obiecții la orarul activității (Figura 3.17).

80,33% dintre copii susțin că activitățile se schimbă și se îmbunătățesc după noile idei și tehnologii de obicei sau întotdeauna, iar 19,67% susțin că îmbunătățirile se produc uneori sau rareori (Figura 3.18).

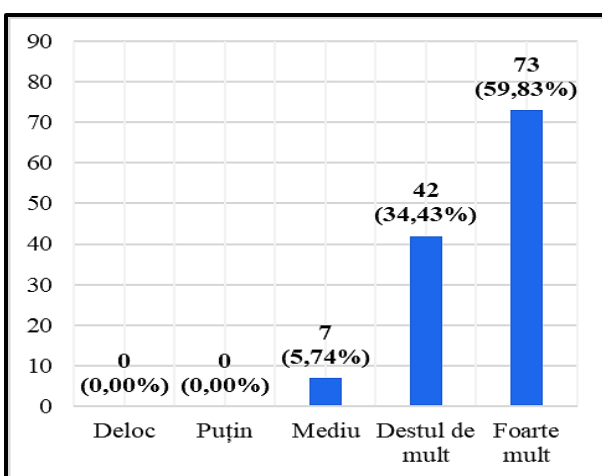
Fig. 3.18. Distribuția răspunsurilor la întrebarea „Activitățile se schimbă și se îmbunătățesc după noile idei și tehnologii?”

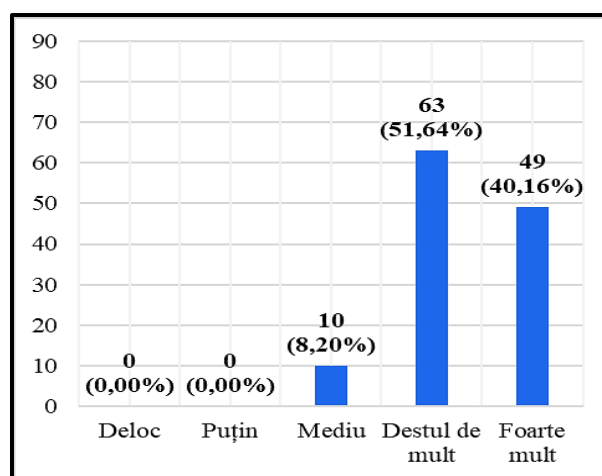
Fig. 3.19. Distribuția răspunsurilor la întrebarea „Profesorii, conducătorii de cercuri învață lucruri noi pentru a lucra mai bine cu voi?”

Majoritatea copiilor (95,09%) susțin că profesorii conducătorii de cercuri învață destul de des și foarte mult lucruri noi pentru a lucra mai bine cu ei (Figura 3.19).

De asemenea, majoritatea copiilor (94,26%) susțin că metodele folosite (jocuri, lucru în echipă, proiecte practice) îi ajută să învețe mai ușor (Figura 3.20).

Fig. 3.20. Percepția copiilor asupra metodelor care facilitează învățarea (jocuri, lucru în echipă, activități practice)

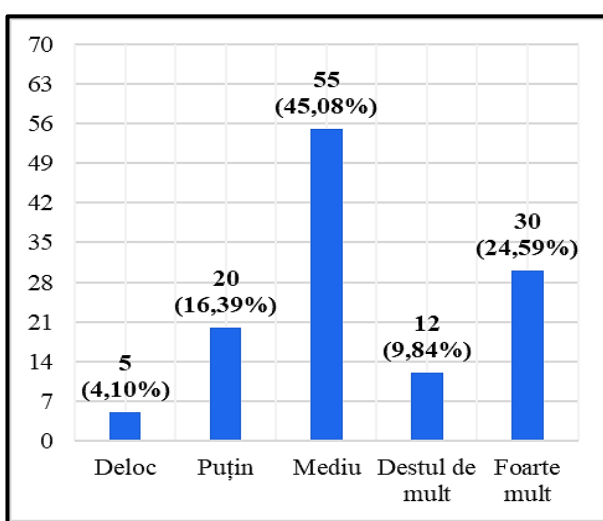
Fig. 3.21. Percepția participanților asupra unui mediu de dialog liber

Întrebarea „Simți că există o atmosferă de dialog, unde toată lumea poate spune ce gândește?” vizează dimensiunea *Participativ* a Modelului pedagogic. Majoritatea copiilor (91,80%) susțin că la Centrul ARTICO există destul de mult și foarte mult o atmosferă de dialog, unde toți se pot expune, iar 8,20% dintre copii susțin ca asemenea atmosferă există la un nivel mediu (Figura 3.21).

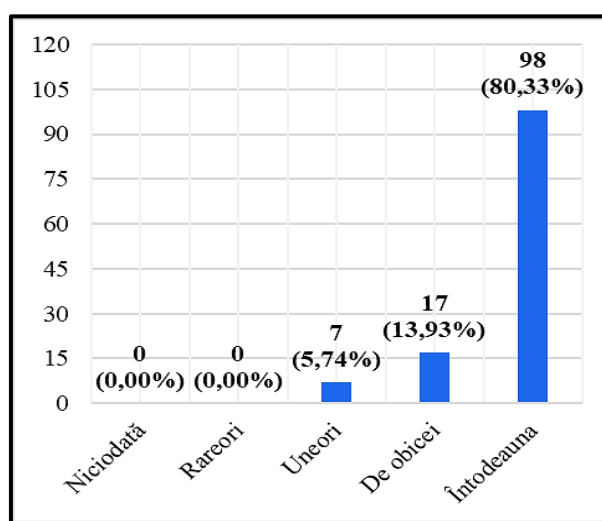
Următoarele întrebări se referă la dimensiunea accesibilitate a Modelului pedagogic. La întrebarea cu referire la accesibilitatea sediului unde se desfășoară activitățile de ENF. Răspunsurile la această întrebare sunt mai dispersate. Cei mai mulți dintre copii (45,08%) au optat pentru varianta „Mediu”, 24,59% au optat pentru varianta „Foarte mult” , 9,845% dintre copii consideră că la CRCT ARTICO este „Destul de mult”, iar 20,49% au dificultăți legate de accesibilitatea locației centrului (Figura 3.22).

Majoritatea copiilor (94,26%) susțin că toți copiii (inclusiv cei cu nevoi speciale) pot participa la activități, iar 5,74% susțin că principiul incluziunii se realizează uneori (Figura 3.23).

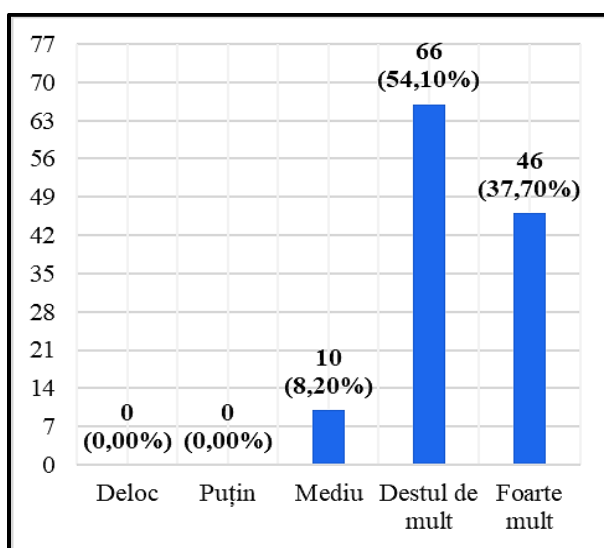
91,80% dintre copii se simt bine, în siguranță și respectat în timpul activităților, iar 8,20% au optat pentru varianta de răspuns *mediu* (Figura 3.24).

Fig. 3.22. Gradul de accesibilitate al activităților CRCT ARTICO

Fig. 3.23. Nivelul de integrare/incluziune (inclusiv CES) a copiilor în activități

Fig. 3.24. Autoevaluarea gradului de siguranță și a stării de bine a copiilor

Rezultatele chestionării confirmă un înalt nivel de satisfacție a copiilor față de activitățile de educație nonformală organizate de CRCT ARTICO. Modelul pedagogic FAPA este perceput de copii ca fiind funcțional și eficient, în special prin relevanța programelor, implicarea cadrelor didactice, metodele atractive de învățare și climatul de siguranță și dialog deschis. Aspectul ce necesită atenție sporită rămâne accesibilitatea sediului.

Întru identificarea suportului metodologic, informativ și de asistență metodică instituțiilor de învățământ extrașcolar și cadrelor didactice, în luna martie 2023, Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO a inițiat un studiu al nevoilor de formare profesională continuă a cadrelor didactice din domeniul învățământului extrașcolar, în baza *Chestionarului de identificare a problemelor/chestiunilor de formare profesională a cadrelor didactice din domeniul învățământului extrașcolar*, aplicat online în luna martie 2023 (*Anexa 14*).

Chestionarul a fost completat de 70 cadre didactice din centre de creație și școli de arte/muzică și arte plastice din țară, printre care 50% din zona de nord, 34% din zona de centru, 16% din zona de sud a Republicii Moldova. 51% dintre respondenți/respondente reprezintă centrele de creație ale copiilor și tinerilor și 50% – școlile de arte/muzică și arte plastice.

Cu referire la nevoile de formare profesională continuă, cadrele didactice din învățământul extrașcolar au specificat mai multe subiecte pentru formare profesională continuă prezentate în *Anexa 15* și sintetizate în Tabelul 3.6:

Tabelul 3.6. Nevoi de formare ale cadrelor didactice din învățământul extrașcolar

Nr. d/o	Domenii	Module
1.	Politici și Legislație	Cadrul normativ al educației și învățământului extrașcolar.
2.	Management educațional și instituțional	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Planificarea procesului educațional. ▪ Specificul proiectării, organizării și evaluării activității extracurriculare. ▪ Proiectarea în cercurile pe interese. ▪ Proiectarea anuală a activității instituției. ▪ Debutantul în educația extrașcolară. ▪ Implementarea curriculumului la disciplinele din cadrul școlilor de arte. ▪ Proiectarea de lungă durată / de scurtă durată. ▪ Fișa de autoevaluare a cadrului didactic din învățământul extrașcolar. ▪ Acreditarea instituțiilor extrașcolare. ▪ Organizarea taberelor de vară. ▪ Metode, schimb de experiență în lucru cu părinții. ▪ Elaborarea și gestionarea registrelor electronice ale activităților cercurilor. ▪ Implementarea Curriculumului de bază al educației și învățământului extrașcolar. ▪ Proiectarea didactică a activității cercurilor după domenii și profiluri. ▪ Taxonomia competențelor.
3.	Didactica generală și a specialității	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Didactica specialității specifica domeniului extrașcolar, managementul curriculumului, proiectarea de lungă durată, proiectarea activităților, gestionarea emoțiilor, motivația dezvoltării continue etc. ▪ Organizarea acțiunilor sportive în complex cu acțiuni culturale (muzică, dans, arte plastice etc.). ▪ Procesul de atestare a cadrelor didactice. ▪ Abordări STEAM.

		<ul style="list-style-type: none"> ▪ Metode și strategii de predare–învățare–evaluare. ▪ TIC în educația și învățământul extrașcolar. ▪ Elaborarea și utilizarea metodelor practice în cadrul evaluării rezultatelor copiilor. ▪ Tehnici de elaborare a scenariilor: festival, concurs. ▪ Metode interactive de lucru specifice activității cercurilor pe interese.
4.	Psihopedagogie	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Relațiile elev–profesor. ▪ Psihopedagogia muzicii. ▪ Schimb de experiență. ▪ Psihologia învățării.

Cadrele didactice preferă ca activitățile de formare să fie organizate la nivel național circa 42%, regional – circa 30%, local – circa 28%.

La etapa cercetării de constatare în bază de chestionar am constatat importanța unei abordări integrate în evaluarea resurselor și a nevoilor beneficiarilor Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO. Rezultatele obținute prin aplicarea chestionarelor relevă existența unui potențial instituțional semnificativ, dar și unele disfuncționalități sistemice, în special în ceea ce privește participarea activă a copiilor în procesul educațional și adaptarea serviciilor la nevoile reale ale beneficiarilor. De asemenea, se conturează necesitatea consolidării asistenței metodologice, a profesionalizării personalului și a dezvoltării unor mecanisme eficiente de feedback, co-creare și parteneriat în educația nonformală.

Rezultatele obținute relevă un angajament fidel al instituției față de misiunea sa educațională și o deschidere continuă spre perfecționare. Răspunsurile participanților subliniază aprecierea serviciilor oferite, în special a diversității activităților extrașcolare și implicarea în dezvoltarea profesională a cadrelor didactice. Totodată, studiul relevă un potențial valoros de consolidare a participării active a copiilor și părinților în definirea ofertelor educaționale. Cercetarea contribuie nu doar la diagnosticarea situației actuale, ci și la fundamentarea unor direcții strategice de dezvoltare instituțională, orientate spre calitate, inovație, incluziune.

Ca rezultat al aplicării chestionarelor, au fost identificate opiniile angajaților CRCT ARTICO, ale managerilor și cadrelor didactice din instituțiile de învățământ extrașcolar, precum și ale beneficiarilor direcți ai programelor, privind aspectele esențiale ale organizării și funcționării educației nonformale. Aceste opinii au fost analizate în corelație cu atribuțiile Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO – instituție desemnată pentru acordarea asistenței metodice și metodologice, coordonarea programelor și proiectelor educaționale extrașcolare la nivel național, precum și în diseminarea bunelor practici în domeniul educației nonformale.

Analiza datelor, realizată în corelație cu Modelul FAPA (Flexibil, Adaptiv, Participativ, Accesibil), a confirmat gradul înalt și de implementare a principiilor acestui model în cadrul CRCT ARTICO. Rezultatele demonstrează că structura și procesele educaționale promovate de centru se aliniază cerințelor paradigmatică contemporane ale educației nonformale, evidențiind un nivel sporit de flexibilitate organizațională, capacitate de adaptare la nevoile beneficiarilor, implicare participativă și accesibilitate educațională pentru diverse categorii de copii.

Astfel, datele obținute confirmă *ipoteza de cercetare*, potrivit căreia educația nonformală devine eficientă și sustenabilă dacă este fundamentată epistemologic și metodologic, racordată la abordările internaționale și transpusă într-un model pedagogic de instituționalizare adaptat contextului Republicii Moldova. Modelul FAPA s-a dovedit a fi un cadru conceptual și operațional viabil, capabil să orienteze procesul de modernizare și dezvoltare a instituțiilor de educație nonformală, asigurând coerența dintre misiunea educativă, nevoile sociale și politicile educaționale actuale.

În concluzie, rezultatele cercetării evidențiază că instituționalizarea educației nonformale prin Modelul FAPA oferă premise solide pentru consolidarea unui sistem extrașcolar eficient, inovativ și incluziv.

3.3. Dimensiunea formativă a Proiectului de eficientizare a instituționalizării educației nonformale a copiilor

În baza concluziilor cercetării teoretice, ale studiului de caz și a concluziilor demersului praxiologic constatativ, la etapa a II-a a cercetării experimentale, am elaborat și implementat Proiectul de eficientizare a instituționalizării ENF a copiilor, fundamentat pe Modelul pedagogic de instituționalizare FAPA.

Scopul experimentului de formare constă în elaborarea și aplicarea Proiectului de eficientizare a instituționalizării ENF ca instrument de validare a Modelului pedagogic de instituționalizare a educației nonformale în contextul european al Republicii Moldova: un cadru flexibil, adaptiv, participativ, accesibil.

Obiectivele experimentului de formare:

1. Elaborarea Proiectului de eficientizare a instituționalizării ENF ca instrument de intervenție managerială și educațională la nivel de instituție.
2. Pregătirea condițiilor pentru implementarea Proiectului de eficientizare a instituționalizării educației nonformale.
3. Implementarea Proiectului în cadrul IP Centru Republican pentru Copii și Tineret ARTICO.

Experimentul de formare a fost realizat în perioada septembrie-decembrie 2024, la Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO. Eșantionul experimentului de formare l-au format cadre manageriale ale Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO – 6 respondenți/ respondente; cadre manageriale și didactice ale instituțiilor de învățământ extrașcolar (centre de creație, școli de arte) – 44 respondenți/respondente, ce constituie circa 10% din subiecții implicați la etapa experimentului de constatare. În total, la etapa experimentului de formare și de validare a rezultatelor au participat 50 de subiecți.

Proiectul de eficientizare a instituționalizării ENF este conceput ca un instrument de intervenție managerială și educațională la nivel de instituție pentru a valida *Modelul pedagogic de instituționalizare a educației nonformale în contextul european al Republicii Moldova: un cadru flexibil, adaptiv, participativ, accesibil*.

La elaborarea instrumentului de intervenție, s-a ținut cont de trei variabile ale problemei:

1. Conceptuală – principiul instituționalizării relative și graduale a ENF.
2. Statutară – forma organizațional-juridică a entității, Instituție publică.
3. Contextuală – constatările studiului de caz și ale anchetei în bază de chestionar.

Tabelul 3.7. Variabile ce stau la baza conceperii Proiectului de eficientizare a instituționalizării ENF a copiilor conform Modelului pedagogic FAPA

Concept	Formalizarea sau instituționalizarea ENF trebuie realizate cu mare atenție pentru a nu admite îngrădirea libertății umane, temperarea spiritului creativ și instalarea arbitrarului formal. Procesul de instituționalizare a ENF a copiilor poate atinge doar un grad relativ, fără a ajunge la o formă complet consolidată.
Statut	CRCT ARTICO este o instituție publică educațional-metodică de învățământ extrașcolar la nivel național, parte componentă a sistemului de educație, în condițiile Codului Educației și activează în baza Regulamentului, aprobat prin ordinul Ministerului Educației și Cercetării. Potrivit Regulamentului (2020), CRCT este subordonat Ministerului Educației și Cercetării al Republicii Moldova, are misiunea de a contribui la dezvoltarea și implementarea politicii statului în domeniul educației copiilor și tinerilor.
Context	CRCT ARTICO demonstrează un nivel foarte bun de instituționalizare a ENF, conform Modelului FAPA. Punctele forte majore includ flexibilitatea programelor, adaptabilitatea la schimbările sociale și tehnologice, implicarea activă a beneficiarilor în decizii și o accesibilitate fizică și financiară exemplară. Singura arie care prezintă un potențial clar de îmbunătățire este cea a formării continue a resurselor umane: cadre didactice, metodiști, conducători de cercuri, manageri, voluntari, lideri de tineret, personal didactic auxiliar și personal nedidactic. Aprofundarea continuă a parteneriatelor externe și îmbunătățirea incluziunii sociale pot aduce beneficii suplimentare (<i>Studiu de caz</i>). Rezultatele obținute prin aplicarea chestionarelor relevă existența unui potențial instituțional semnificativ, dar și unele disfuncționalități sistematice, în special în ceea ce privește participarea activă a copiilor în procesul educațional și adaptarea serviciilor la nevoile reale ale beneficiarilor.

	<p>Se conturează necesitatea consolidării asistenței metodologice, a profesionalizării personalului și a dezvoltării unor mecanisme eficiente de feedback, co-creare și parteneriat. Rezultatele obținute evidențiază un angajament clar al instituției față de misiunea sa educațională și o deschidere spre perfecționare continuă.</p> <p>Răspunsurile participanților subliniază aprecierea pentru serviciile oferite, în special în ceea ce privește diversitatea activităților extrașcolare și implicarea în dezvoltarea profesională a cadrelor didactice.</p> <p>Studiul relevă un potențial valoros de consolidare a participării active a copiilor și părinților în definirea ofertelor educaționale.</p> <p>Rezultatele chestionarului confirmă un nivel înalt de satisfacție a copiilor față de activitățile de educație nonformală organizate de CRCT ARTICO.</p> <p>Modelul pedagogic FAPA (<i>Flexibil, Adaptiv, Participativ, Accesibil</i>) este perceput de copii ca fiind funcțional și eficient, în special prin relevanța programelor, implicarea cadrelor didactice, metodele atractive de învățare și climatul de siguranță și dialog deschis. Aspectul ce necesită atenție sporită rămâne accesibilitatea sediului (<i>Anchetă în bază de chestionar</i>).</p>
--	--

Proiectele de intervenție în educație au obiective legate atât de domeniile de intervenție (management educațional, dezvoltare curriculară, formare continuă a cadrelor didactice etc.), cât și de vectorul intervenției (ameliorare, corectare, anulare, implementare, extindere, inovare).

Analiza variabilelor din Tabelul 3.7 a conturat următorii doi vectori de intervenție pentru eficientizarea instituționalizării ENF: de valorificare și consolidare a punctelor forte, de ameliorare a punctelor slabe.

Sintetizăm cadrul de planificare al *Proiectului de eficientizare a instituționalizării educației nonformale*, incluzând vectorii de intervenție, problemele sau oportunitățile proiectelor, gradul de intervenție din perspectiva principiilor de instituționalizare a ENF (Tabelul 3.8).

**Tabelul 3.8. Cadrul de planificare strategică al
Proiectului de eficientizare a instituționalizării educației nonformale**

Intervenție	Problemă/opportunitate	Grad de intervenție din perspectiva principiilor de instituționalizare a ENF
Extindere, inovare	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Flexibilitatea programelor. ✓ Adaptabilitatea la schimbările sociale și tehnologice. ✓ Implicarea activă a beneficiarilor în decizii; ✓ Accesibilitate fizică și financiară exemplară. ✓ Angajament clar al instituției față de misiunea sa educațională. 	<p>Instituționalizare relativă</p> <p>Grad înalt de instituționalizare</p>
Ameliorare/corectare	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Formare continuă a resurselor umane. ✓ Aprofundarea continuă a parteneriatelor externe. ✓ Îmbunătățirea incluziunii sociale. ✓ Consolidarea participării active a copiilor și părinților în definirea ofertelor educaționale. ✓ Adaptarea serviciilor la nevoile reale ale beneficiarilor. 	<p>Grad înalt de instituționalizare</p> <p>Grad de instituționalizare de la mediu spre înalt</p>

Proiectul de eficientizare a instituționalizării ENF, ca instrument de intervenție la nivelul instituției de ENF, este planificat într-un cadru de timp strategic sau tactic, în funcție de problema sau oportunitatea care se cere a fi eficientizate, într-o cheie a instituționalizării.

În baza cadrului de planificare (Tabelul 3.9), am delimitat următoarea problemă a Proiectului de eficientizare a instituționalizării ENF în cadrul CRCT ARTICO: *Consolidarea instituționalizării educației nonformale prin implicarea activă a beneficiarilor.*

Problema delimitată are un grad de instituționalizare de la mediu spre înalt.

O instituție, organizație, centru de ENF are beneficiari direcți sau indirecti. În activitatea de proiect, beneficiarilor li se acordă o semnificație și un rol important. Iar pentru ENF, beneficiarii sunt de o semnificație strategică, dat fiind principiul benevol al acestei forme a educației. Atragerea beneficiarilor se bazează pe metode motivaționale și valorifică nivelul simbolic (cognitiv-normativ) al Modelului pedagogic: recunoaștere socială: campanii, vizibilitate publică, autonomie pedagogică și inovație, interiorizarea educației: motivație, angajament, discurs integrat în politicile de tineret și *lifelong learning*.

Beneficiarii CRCT ARTICO sunt copii, tineri, cadre didactice și manageriale din învățământul extrașcolar, organele locale de specialitate în domeniul învățământului.

Obiectivul general al proiectului: Consolidarea instituționalizării ENF la CRCT ARTICO prin stimularea participării active a beneficiarilor.

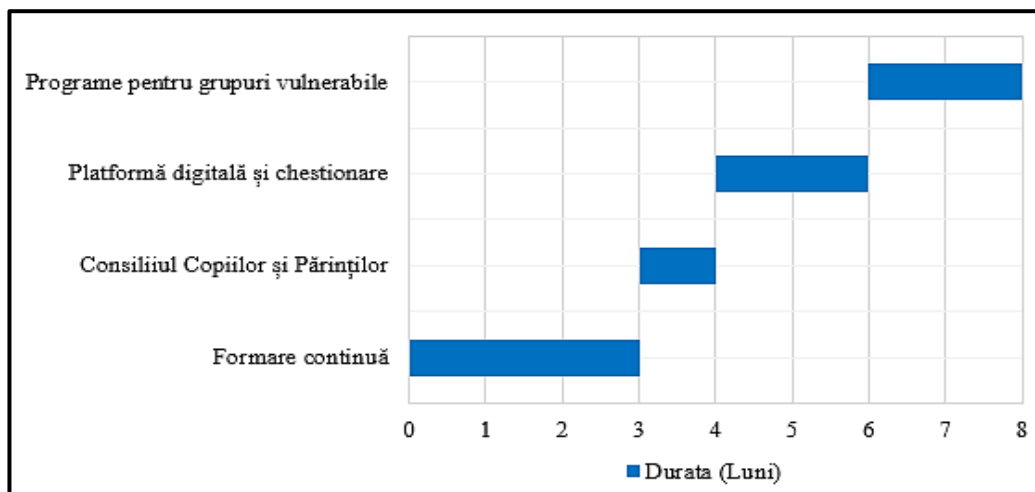
Obiective specifice:

1. Elaborarea programului integrat de formare pentru cadrele manageriale și didactice;
2. Implementarea programului integrat de formare pentru cadrele manageriale și didactice;
3. Implementarea unui mecanism participativ de feedback și co-creare programelor educaționale cu participarea copiilor și părinților;
4. Extinderea parteneriatelor naționale și internaționale în sprijinul eficientizării ENF.

Tabelul 3.9. Planul de activități strategice pentru realizarea obiectivelor

Nr. d/o	Activitate	Rezultat	Durață
1.	Organizarea de module de formare, ateliere de schimb de experiență.	3 activități de formare desfășurate	3 luni
2.	Instituirea Consiliului Copiilor și Părinților ARTICO pentru consultare și co-decizie.	2 consilii funcționale	1 lună
3.	Implementarea unei platforme digitale și a unor chestionare periodice pentru evaluarea solicitărilor de formare, a satisfacției copiilor, părinților și adaptarea programelor.	Platformă, 2 chestionare funcționale	2 luni
4.	Dezvoltarea programelor educaționale în baza de parteneriate (ex.: grupuri vulnerabile, refugiați)	Program elaborat	2 luni

Pentru o planificare explicită, conform datelor din tabel, am generat diagrama Gantt a planului de activități privind realizarea obiectivelor Proiectului de eficientizare a instituționalizării ENF.

Fig. 3.25. Calendarul de activități vizând realizarea obiectivelor Proiectului

În urma realizării activităților planificate, instituția a atins următoarele rezultate:

- ✓ Cadru consolidat de instituționalizare flexibilă a ENF, în acord cu Modelul FAPA.
- ✓ Creșterea nivelului de profesionalizare a resurselor umane și îmbunătățirea calității activităților.

✓ Implicare reală a copiilor și părinților în definirea și evaluarea programelor.

✓ Accesibilitate și incluziune sporită pentru toate categoriile de beneficiari.

✓ ARTICO devine un centru-model de inovație educațională la nivel național.

În cadrul experimentului de formare, am realizat prima activitate a planului, iar pentru celelalte activități sunt elaborate notele conceptuale de realizare și puse în aplicare procedurile de instituționalizare (Anexele 16, 17).

Organizarea modulelor de formare și a atelierului de schimb de experiență

Au fost realizate următoarele activități de formare:

1. Seminar metodic „Proiectul de eficientizare a instituționalizării ENF în cadrul CRCT ARTICO: Consolidarea instituționalizării educației nonformale prin implicarea activă a beneficiarilor.

2. Atelier de schimb de experiență „Parteneriatele – rețele de comunicare, partajare a responsabilității și oferire a oportunităților pentru copii”.

3. Seminar zonal de asistență metodică „Adaptarea serviciilor la nevoile reale ale beneficiarilor”.

Mai jos, prezentăm agendele conceptuale ale activităților de formare, prin care a fost realizat obiectivul 1. Crearea unui program integrat de formare continuă pentru cadrele manageriale și didactice. Programul conține trei activități de formare:

- Activitatea de formare nr. 1: Seminar metodic.
- Activitatea de formare nr. 2: Atelier de schimb de experiență.

- Activitatea de formare nr. 3: Seminar zonal de asistență metodică.

Metodologia activităților de formare se bazează pe principiile educației adulților, iar în aspectul procedurilor de management al resurselor umane, programul este parte a planului instituțional de formare a resurselor umane.

Tabelul 3.10. Activitatea de formare nr. 1: Seminar metodic

Tema activității	Proiectul de eficientizare a instituționalizării ENF în cadrul CRCT ARTICO: <i>Consolidarea instituționalizării educației nonformale prin implicarea activă a beneficiarilor</i>
Scop	Dezvoltarea capacității participanților de a înțelege, promova și implementa mecanisme de consolidare a educației nonformale (ENF) în cadrul CRCT ARTICO, prin implicarea activă și responsabilă a beneficiarilor în procesele instituționale și educaționale.
Obiective	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Să analizeze rolul și importanța educației nonformale în dezvoltarea personală și comunitară. ✓ Să identifice modalități concrete de implicare activă a beneficiarilor în procesul de instituționalizare a ENF. ✓ Să dezvolte abilități de aplicare a unor instrumente și metode de eficientizare a proiectelor de educație nonformală. ✓ Să consolideze colaborarea dintre formatori, beneficiari și instituție prin activități interactive și participative.
Concepte-cheie	Educație nonformală (ENF), instituționalizare, participare active, beneficiar / actor educațional, parteneriat educațional, eficientizare/sustenabilitate
Unități de conținut	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Definierea și caracteristicile educației nonformale. ✓ Procesul de instituționalizare a ENF în cadrul CRCT ARTICO. ✓ Modele și bune practici de implicare a beneficiarilor. ✓ Strategii de eficientizare a proiectelor educaționale nonformale. ✓ Instrumente de monitorizare, evaluare și asigurare a calității în ENF.
Metode	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Prezentare interactivă; ✓ brainstorming. ✓ studiu de caz; ✓ lucru în grupuri (workshop); ✓ joc de rol / simulare; ✓ discuții dirijate și dezbateri; ✓ reflecție individuală și feedback colectiv.

Tabelul 3.11. Activitatea de formare nr. 2: Atelier de schimb de experiență

Tema activității	<i>Parteneriatele – rețele de comunicare, partajare a responsabilității și oferire a oportunităților pentru copii</i>
Scop	Consolidarea competențelor participanților de a iniția, dezvolta și valorifica parteneriate educaționale în beneficiul copiilor, prin crearea de rețele eficiente de comunicare și colaborare.
Obiective	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Să determine rolul parteneriatelor în asigurarea accesului egal la oportunități pentru copii. ✓ Să identifice tipuri și niveluri de parteneriate în educația formală și nonformală. ✓ Să dezvolte abilități de construire a rețelelor de comunicare și de partajare a responsabilităților între actori educaționali. ✓ Să valorifice experiențele și bunele practici ale participanților pentru dezvoltarea unor modele de parteneriat sustenabil.

Concepte-cheie	Parteneriat educațional, rețea de comunicare, responsabilitate partajată, egalitate de șanse, colaborare interinstituțională, bune practici.
Unități de conținut	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Conceptul de parteneriat și caracteristicile acestuia în educație. ✓ Tipuri de parteneriate (școală – familie, școală – ONG, instituție publică – comunitate etc.). ✓ Rețele de comunicare: structuri, canale și instrumente. ✓ Responsabilitatea partajată: roluri și funcții ale partenerilor. ✓ Exemple de bune practici în parteneriate educaționale la nivel local, național și internațional. ✓ Posibilități de replicare și adaptare la contextul CRCT ARTICO.
Metode	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Schimb de experiență (<i>sharing best practices</i>); ✓ prezentări de caz / studii de caz; ✓ brainstorming și harta ideilor; ✓ lucru în grupuri mici (design de modele de parteneriat); ✓ discuții dirijate și dezbateri; ✓ exercițiu practic: simularea unui acord de parteneriat; ✓ reflecție finală și feedback.

Tabelul 3.12. Activitatea de formare nr. 3: Seminar zonal de asistență metodică

Tema activității	<i>Adaptarea serviciilor la nevoile reale ale beneficiarilor</i>
Scop	Dezvoltarea competențelor cadrelor didactice și specialiștilor din educația nonformală de a analiza, proiecta și adapta serviciile educaționale conform nevoilor reale și diversificate ale beneficiarilor.
Obiective	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Să identifice metode și instrumente de evaluare a nevoilor beneficiarilor. ✓ Să dezvolte abilități de adaptare a programelor și serviciilor educaționale la contextul social, cultural și individual al copiilor și tinerilor. ✓ Să promoveze o abordare centrată pe beneficiar în procesul de instituționalizare a ENF. ✓ Să încurajeze schimbul de experiență și bune practici între participanți pentru crearea unor modele metodice adaptabile.
Concepte-cheie	Nevoi reale vs. nevoi percepute, analiza de nevoi, servicii educaționale adaptate, beneficiar centrat, flexibilitate și personalizare, calitatea serviciilor.
Unități de conținut	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Definirea și clasificarea nevoilor beneficiarilor. ✓ Metode de identificare și evaluare a nevoilor (<i>chestionar, interviu, focus-grup, observație</i>). ✓ Principii de adaptare a serviciilor educaționale. ✓ Modele de servicii centrate pe beneficiar. ✓ Exemple de bune practici în adaptarea serviciilor ENF la nivel regional. ✓ Elaborarea unui plan metodic pentru adaptarea serviciilor în cadrul CRCT și instituțiile partenere.
Metode	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Prezentare interactivă; ✓ analiza de caz; ✓ lucru în grupuri (workshop); ✓ tehnica „<i>world café</i>” pentru schimb de idei; ✓ discuții dirijate și dezbateri; ✓ exercițiu practic: proiectarea unui plan adaptat de servicii educaționale; ✓ feedback și reflecție colectivă.

Activitățile de formare au constituit o componentă a Proiectului de eficientizare a instituționalizării ENF în cadrul CRCT ARTICO: *Consolidarea instituționalizării educației nonformale prin implicarea activă a beneficiarilor*, au urmărit dezvoltarea la subiecții din lotul

experimental a competențelor de lucru eficient cu copiii, părinții, autoritățile publice, alți parteneri la nivel național din perspectiva Modelului de instituționalizare FAPA. Activitățile de formare au urmărit să eficientizeze, în special, dimensiunea *Participativ* a modelului. Această dimensiune prevede următorii indicatori: *implicarea beneficiarilor în luarea deciziilor, colaborarea cu comunitatea și partenerii, promovarea culturii dialogului*.

Proiectul a avut un impact direct la nivel instituțional pe toate cele patru dimensiuni ale Modelului pedagogic: flexibilitate, adaptabilitate, participare, accesibilitate. Activitățile din cadrul proiectului au contribuit la instituționalizarea unei proceduri de lucru cu beneficiarii în cadrul CRCT ARTICO. Rezultatele generale ale proiectului vor fi monitorizate și evaluate continuu prin instrumentele instituționale de monitorizare, control și asigurare a calității.

3.4. Validarea experimentală a Proiectului de eficientizare a instituționalizării educației nonformale a copiilor

La etapa finală a cercetării, corespunzătoare experimentului de control, accentul nu s-a pus pe compararea detaliată a datelor obținute la etapa experimentului de constatare, ci pe validarea Modelului pedagogic de instituționalizare a ENF în contextul european al Republicii Moldova – un cadru flexibil, adaptiv, participativ și accesibil (FAPA).

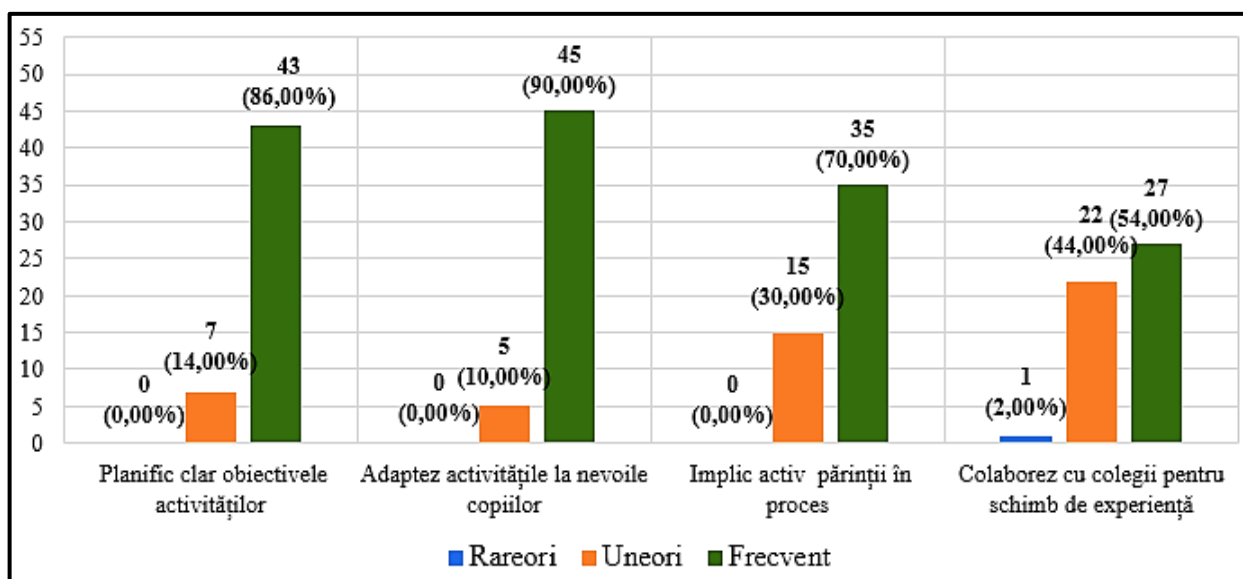
Demersul principal de validare a constat în implementarea și evaluarea Proiectului de eficientizare a instituționalizării educației nonformale, proiect care a integrat un ansamblu coerent de activități formative, precum organizarea modulelor de formare și atelierului de schimb de experiență. Prin realizarea acestor activități, proiectul a creat premisele necesare pentru profesionalizarea cadrelor didactice, consolidarea capacităților instituționale de lucru cu beneficiarii pe dimensiunea Participativ a Modelului FAPA.

Astfel, experimentul de control devine un cadru practic de testare a viabilității modelului, iar formularul de evaluare utilizat (*Anexa 18*) are rolul de a estima impactul formării și de a confirma relevanța modelului ca fundament pentru procesul de instituționalizare a ENF a copiilor.

La etapa finală a cercetării, prin aplicarea „Formularului de evaluare a lucrului cu beneficiarii”, am evaluat competențele beneficiarilor experimentului de formare. Formularul e un instrument de management al lucrului cu beneficiarii, iar în aspect pedagogic reprezintă un instrument de evaluare a competenței specifice a cadrelor didactice: *axarea procesului educațional pe subiect*. La chestionarea finală au participat 50 de subiecți. Formularul conține două blocuri cu afirmații de evaluare a competenței de lucru cu beneficiarii la nivel de cerc și la nivel de instituție și un bloc cu întrebări deschise pentru identificarea punctelor forte, a punctelor slabe și a propunerilor pentru eficientizarea lucrului cu beneficiarii la nivel de cerc și instituție (*Anexa 18*).

Interpretarea datelor din Formularul de evaluare a lucrului cu beneficiarii

Răspunsurile la întrebarea „Cât de frecvent aplicați în activitatea dumneavoastră de conducător de cerc / cadru didactic activitățile de mai jos?” s-au distribuit în felul următor:

Fig. 3.26. Frecvența planificării, adaptării și colaborării în activitatea conducătorilor de cerc / cadrelor didactice

Observăm că, dintre cele patru opțiuni de răspuns, cel mai înalt scor l-a acumulat estimarea *Frecvent* din scala de evaluare. O repartizare deosebită a opțiunilor de răspuns s-a atestat la opțiunea „Adaptez activitățile la nevoile copiilor”. 90,00% dintre respondenți au specificat că adaptează *frecvent* activitățile la nevoile copiilor, alți 10,00% - *uneori* și 0,00% - *rareori* adaptează activitățile la nevoile copiilor. Menționăm că pentru celelalte trei opțiuni, *rareori*, 2%, a fost selectată de respondenți/respondente doar la opțiunea „Colaborez cu colegii pentru schimb de experiență.”

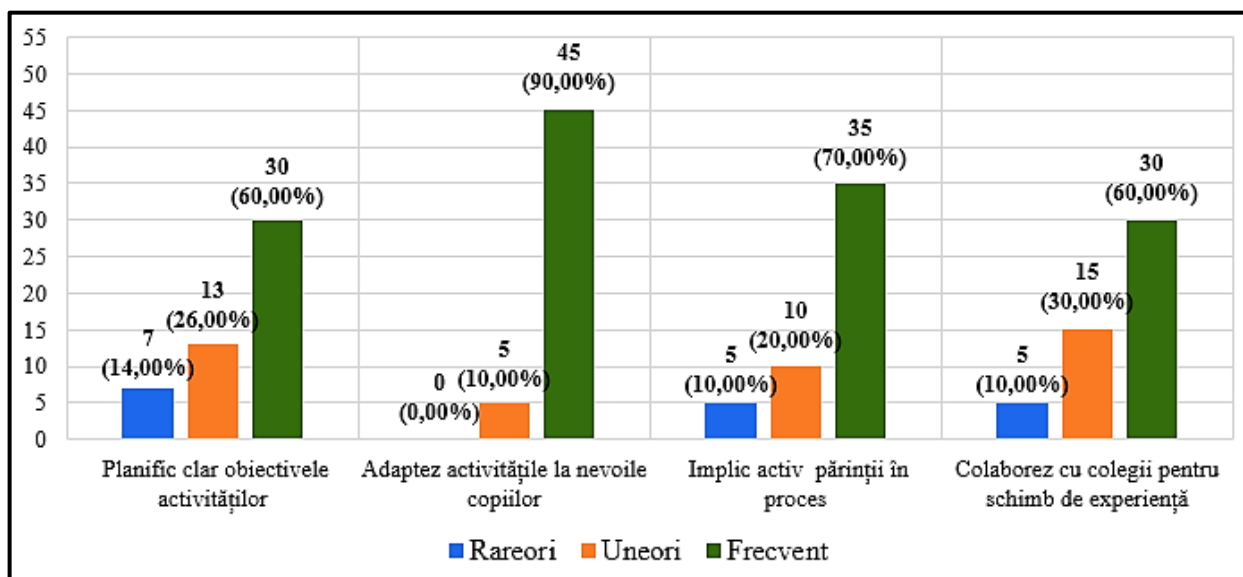
Răspunsurile la întrebarea „Cât de frecvent sunt aplicate la nivel de instituție următoarele activități de lucru cu beneficiarii?” s-au distribuit în felul următor (Tabelul 3.13, Figura 3.27):

Tabelul 3.13. Frecvența aplicării la nivel de instituție a următoarelor modalități de lucru cu beneficiarii

Opțiuni	<i>Rareori</i>	<i>Uneori</i>	<i>Frecvent</i>
Planific clar obiectivele activităților	7	13	30
Adaptez activitățile la nevoile beneficiarilor	0	5	45
Implic activ părinții în proces	5	10	35
Colaborez cu colegii pentru schimb de experiență	5	15	30

Cele mai multe aprecieri la cele patru opțiuni cu referire la lucrul cu beneficiarii, la nivel instituțional, au fost exprimate pentru evaluarea *Frecvent*. 90,00% dintre respondenți/respondente adaptează *frecvent* activitățile la nevoile beneficiarilor, 70,00% - implică activ părinții în proces,

câte 60,00% - planifică clar obiectivele activităților, colaborează cu colegii pentru schimb de experiență.

Fig. 3.27. Frecvența aplicării la nivel de instituție a modalităților de lucru cu beneficiarii

Totodată, 14,00% dintre respondenți/respondente rareori planifică clar obiectivele activităților și câte 10,00% dintre respondenți/respondente rareori implică activ părinții în proces și colaborează cu colegii pentru schimb de experiență. Astfel, pentru eficientizarea lucrului cu beneficiarii se impun activități de dezvoltare a competențelor cadrelor didactice și a capacităților instituționale de implicare a părinților și schimb de experiență între cadrele didactice.

Respondenții au răspuns la următoarele întrebări deschise:

1. Care sunt punctele forte ale instituției în lucrul cu beneficiarii?
2. Ce aspecte urmează să îmbunătățească instituția în lucrul cu beneficiarii?
3. Ce propuneri aveți pentru eficientizarea lucrului cu beneficiarii la nivel de cerc și instituție?

În Tabelul 3.14 prezentăm sinteza punctelor forte și a punctelor slabe ale activității cu beneficiarii la nivel de instituție.

Tabelul 3.14. Punctele forte și cele slabe în lucrul cu beneficiarii și propunerile de eficientizare

<i>Puncte forte</i>	<i>Puncte slabe</i>
Formare și perfecționare a cadrelor didactice <ul style="list-style-type: none"> • Există sesiuni de formare continuă, cursuri, master-classuri, training-uri și seminare pentru specialiști. • Colaborarea cu ARTICO pentru dezvoltarea competențelor resurselor umane. • Organizarea mentoratului și a programelor de perfecționare în domeniul învățământului extrașcolar. • Posibilitatea de a participa la concursuri și maratoane pentru cadrele didactice. 	Formare și dezvoltare profesională <ul style="list-style-type: none"> • Mai multe oportunități de formare specializată și continuă pentru cadrele didactice și manageri. • Adaptarea cursurilor la profilul și nevoile reale ale liderilor de cercuri și ale cadrelor didactice.

<p>Parteneriate și colaborări</p> <ul style="list-style-type: none"> • Colaborarea cu instituțiile de învățământ generale și locale. • Parteneriate cu ONG-uri, autorități, donatori. • Implicarea părinților și copiilor în procesul educațional. <p>Organizarea activităților pentru beneficiari</p> <ul style="list-style-type: none"> • Activități diverse: cercuri, concursuri, master-classuri, maratoane, proiecte speciale. • Flexibilitate în participarea copiilor, frecventarea cercurilor în funcție de timpul liber. • Sprijinirea interesului copiilor prin activități atractive și interactive. <p>Infrastructură și resurse</p> <ul style="list-style-type: none"> • Dotarea cu spații adecvate pentru desfășurarea activităților. • Susținerea logistică și administrativă prin ARTICO. <p>Valorizarea activităților extrașcolare</p> <ul style="list-style-type: none"> • Promovarea competențelor sociale și culturale ale copiilor. • Participarea în proiecte cu impact educațional și social. 	<ul style="list-style-type: none"> • Organizarea cursurilor de management, resurse umane și metodologie pedagogică. • Crearea certificatelor pentru copii după finalizarea a 2-3 ani de studiu. <p>Accesibilitate și motivare a beneficiarilor</p> <ul style="list-style-type: none"> • Facilitarea participării copiilor cu programe adaptate, fără suprapunere cu școala sau alte activități. • Introducerea fișei creditare a elevului pentru a valoriza și activitățile extrașcolare în sistemul de învățământ. • Motivarea cadrelor didactice și susținerea lor continuă. • Încurajarea participării elevilor de la o vârstă mai mică. <p>Inovație și calitate</p> <ul style="list-style-type: none"> • Elaborarea standardelor de calitate pentru învățământul extrașcolar. • Crearea de documente metodologice și resurse de specialitate.
<p>Propuneri pentru eficientizarea lucrului cu beneficiarii la nivel de cerc și instituție:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ dezvoltarea resurselor umane și instituționale prin crearea centrelor metodice la nivel regional; ✓ extinderea ofertelor de formare profesională continuă prin organizarea cursurilor de formare; ✓ elaborarea unor politici clare în domeniul educației extrașcolare. ✓ dezvoltarea interacțiunii diferitor sectoare care au în subordine instituții de educație nonformală; ✓ creșterea nivelului de profesionalism a cadrelor didactice din domeniul educației extrașcolare; ✓ crearea mai multor parteneriate cu alte instituții; ✓ implicarea mai multor cadre didactice în activitățile CRCT ARTICO (evenimente, concursuri, concerte etc.) pentru creșterea motivației profesionale; ✓ dezvoltarea schimbului de experiență și bune practici la nivel internațional. 	

În Tabelul 3.15 prezentăm interpretarea propunerilor de eficientizare a lucrului cu beneficiarii la nivel de cerc și instituție, prin prisma Modelului pedagogic de instituționalizare FAPA.

Tabelul 3.15. Propuneri sintetizate din perspectiva Modelului FAPA

Dimensiuni ale modelului FAPA	Propuneri ale respondenților/respondentelor (experiment de control)
F – Flexibilitate	<p>Extinderea ofertelor de formare profesională continuă prin diversificarea cursurilor și adaptarea lor la necesitățile actuale ale cadrelor didactice și beneficiarilor.</p> <p>Elaborarea unor politici clare în domeniul educației extrașcolare, capabile să ofere un cadru flexibil de intervenție, în concordanță cu realitățile în schimbare ale sectorului.</p>
A – Adaptabilitate	<p>Dezvoltarea resurselor umane și instituționale prin crearea centrelor metodice regionale, pentru a răspunde specificului local și nevoilor comunităților.</p> <p>Intensificarea interacțiunii dintre sectoarele care coordonează instituții de educație nonformală, pentru a crește coerența, transferabilitatea și adaptarea bunelor practici.</p>

P – Participativitate	Crearea de parteneriate cu instituții, ong-uri și alte structuri educaționale pentru implicare activă și co-responsabilitate în procesul educațional. Implicarea unui număr mai mare de cadre didactice în activitățile ARTICO (evenimente, concursuri, întâlniri profesionale), pentru stimularea inițiativei, creativității și motivației profesionale.
A – Accesibilitate	Dezvoltarea schimbului de experiență și a mobilităților internaționale, pentru acces la practici moderne, resurse de calitate și oportunități de învățare inovatoare. Consolidarea nivelului de profesionalism al cadrelor didactice prin formări sistematice, facilități logistice și acces la suport metodic actualizat.

Recomandările analizate reflectă necesitatea consolidării infrastructurii ENF printr-o abordare sistemică centrată pe resursele umane implementatoare. Din perspectiva Modelului FAPA, eficientizarea lucrului cu beneficiarii presupune un cadru flexibil, care permite diversificarea și actualizarea continuă a programelor, o structură adaptivă, capabilă să răspundă contextelor sociale și educaționale variate, un mediu participativ, în care actorii educaționali colaborează activ, o ofertă accesibilă, orientată către dezvoltare profesională, deschidere și mobilitate.

Valorificarea experimentală a Proiectului de eficientizare a instituționalizării ENF a confirmat relevanța *Modelului pedagogic de instituționalizare a educației nonformale în contextul european al Republicii Moldova: un cadru flexibil, adaptiv, participativ, accesibil FAPA*. Proiectul demonstrează că abordările participative și adaptative susțin procesele de instituționalizare și creează condiții favorabile pentru extindere, replicare și consolidare în alte contexte educaționale.

3.5. Concluzii la capitolul 3

Experimentul pedagogic a fost proiectat în concordanță cu scopul, obiectivele și ipoteza cercetării și a fost desfășurat în cadrul Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO. În experiment au fost antrenați manageri ai CRCT ARTICO, cadre manageriale și didactice, conducători de cercuri din instituțiile de învățământ extrașcolar din țară, precum și beneficiarii direcți ai CRCT ARTICO – copii și părinți.

Studiul experimental și-a propus drept scop validarea *Modelului pedagogic de instituționalizare a ENF a copiilor*. Astfel, în perioada anilor 2023-2024, a fost implementat un ansamblu coerent de activități experimentale: analiza funcțional-structurală a componentelor Modelului pedagogic prin documentare și studiu de caz, sondarea opiniei beneficiarilor ENF prin chestionare, modelarea experimentală și validarea experimentală propriu-zisă a Proiectului de eficientizare a instituționalizării ENF.

Pentru obținerea informațiilor și datelor relevante s-au utilizat metodele documentării și studiului de caz, fiind investigate procesele instituționale ale Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO. Pe baza Protocolului studiului de caz „Instituționalizarea ENF la Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO” (Anexa 8) am concluzionat că instituția reprezintă un model consolidat de integrare a principiilor ENF, oferind o fundamentare solidă pentru validarea praxiologică a Modelului FAPA și pentru eficientizarea ENF a copiilor.

Demersul constatativ-praxiologic a vizat identificarea resurselor unei instituții de educație nonformală și a nevoilor specifice ale beneficiarilor. Această etapă s-a realizat prin anchetă bazată pe chestionare. Chestionarele au explorat atât percepțiile și aprecierile privind curricula, servicii educaționale, management și asistență, precum și necesitățile specifice de formare profesională.

În opinia respondenților/respondentelor, scopurile prioritare ale Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO actualmente vizează: organizarea și furnizarea serviciilor de învățământ extrașcolar, implementarea serviciilor de educație extrașcolară și diseminarea bunelor practici la nivel național. Prin Chestionarul adresat cadrelor manageriale și didactice din instituțiile de învățământ extrașcolar din Republica Moldova au fost evaluate serviciile de asistență metodică și metodologică oferite de Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO instituțiilor de profil la scară națională.

Rezultatele etapei de constatare subliniază necesitatea unei abordări integrate în evaluarea resurselor și nevoilor beneficiarilor Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO. Datele relevă existența unui potențial instituțional semnificativ, dar și anumite disfuncționalități legate de implicarea activă a copiilor și adaptarea de serviciilor educaționale la cerințele reale. Se confirmă, totodată, importanța consolidării asistenței metodologice, a profesionalizării personalului și a dezvoltării unor mecanisme eficiente de feedback, co-creare și colaborare care să susțină procesele de educație nonformale.

Răspunsurile participanților evidențiază un angajament instituțional ferm față de misiunea educațională, o apreciere evidentă a diversității activităților extrașcolare și a oportunităților de dezvoltare profesională a cadrelor didactice. Coroborarea rezultatelor cu principiile Modelului FAPA confirmă alinierea CRCT ARTICO la principiile flexibilității, participativității și accesibilității, demonstrând capacitatea sa de a se adapta dinamic nevoilor beneficiarilor și de a construi un cadru educațional deschis, incluziv și inovator. Aceste rezultate fundamentează direcții strategice orientate spre calitate, eficiență și dezvoltare instituțională sustenabilă.

Experimentul de formare a urmărit elaborarea și aplicarea implementarea Proiectului de eficientizare a instituționalizării educației nonformale ca principal instrument de validare a

Modelului pedagogic de instituționalizare a educației nonformale în contextul european al Republicii Moldova: un cadru flexibil, adaptiv, participativ, accesibil (FAPA).

Am delimitat problema centrală a Proiectului de eficientizare a instituționalizării ENF în cadrul CRCT ARTICO formulând-o astfel: *Consolidarea instituționalizării ENF a copiilor prin implicarea activă a beneficiarilor.*

Proiectul a integrat un ansamblu de activități: organizarea de module de formare continuă, ateliere de schimb de experiență și programe de mentorat adresate resurselor umane implicate. Prin aceste demersuri, s-au creat premisele profesionalizării cadrelor didactice, consolidării competențelor instituționale și, implicit, confirmarea aplicabilității practice a modelului FAPA.

Experimentul de control a oferit un cadru practic de testare a viabilității Modelului, iar formularul de evaluare utilizat a permis măsurarea impactului intervențiilor formative și confirmarea relevanței Modelului pedagogic ca fundament al procesului de instituționalizare a ENF a copiilor.

Analiza punctelor forte și slabe evidențiază un cadru educațional dinamic, susținut de oportunități consistente de formare, parteneriate active și o variată ofertă de activități atractive pentru beneficiari. În același timp, se conturează necesitatea extinderii programelor de formare specializată, a adaptării continue a programelor la nevoile reale ale copiilor și cadrelor didactice, precum și a îmbunătățirii accesibilității și motivației participanților. Propunerile formulate converg spre: consolidarea infrastructurii metodice, diversificarea formării profesionale, intensificarea colaborărilor interinstituționale și promovarea unui cadru educațional flexibil, inovativ și orientat spre calitate – capabil să răspundă coerent provocărilor contemporane ale ENF a copiilor.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Cercetarea de doctorat a vizat soluționarea unei probleme științifice reale și actuale privind reperele conceptuale și metodologice ale ENF a copiilor în Republica Moldova. Principalele valori ale cercetării pot fi esențializate și sistematizate în următoarele *concluzii generale*:

1. În baza analizei și sintezei definițiilor, a abordărilor evolutive, contextualizate și legislative ale conceptului, ENF a copiilor se configurează ca o formă organizată, sistematică și intenționată de învățare, proiectată deliberat, în scopul de a atinge anumite finalități, în corespundere cu nevoile și interesele specifice ale diferitelor categorii de beneficiari. Cercetarea confirmă că ENF deține un statut epistemologic și conceptual distinct, autonom, situat între *formal* și *informal*.

2. Delimitările conceptuale și terminologice ale ENF constituie obiectul unor dezbateri de politici educaționale, sociale consistente, inițiate încă la mijlocul secolului XX la nivel internațional (de organizații precum UNESCO, OECD, Consiliul Europei, Comisia Europeană). Deși cunoaște o expansiune globală și o recunoaștere instituțională și legislativă, ENF rămâne, încă insuficient fundamentată teoretic și metodologic. Insuficiența de coerență metodologică, flexibilitatea excesivă și dificultățile de validare a rezultatelor confirmă necesitatea unei structurări epistemologice și normative mai riguroase.

3. Multiplicitatea termenilor utilizați în domeniul ENF creează provocări terminologice și conceptuale semnificative, iar ENF tinde să devină o matrice comună a învățării pe tot parcursul vieții. În Republica Moldova, termenii utilizați în documente normative, de politici și cele curriculare, sunt: *educație nonformală, învățământ extrașcolar, educație și învățământ extrașcolar, activități extracurriculare*.

4. Analiza comparativă și sincronică a domeniului demonstrează că identitatea ENF se consolidează prin următoarele trăsături: organizare intenționată, flexibilitate, accesibilitate și orientare spre dezvoltare personală și socială, fiind profund ancorată în paradigmele constructiviste și critice.

5. Rezultatele obținute evidențiază complementaritatea formelor de educație și relevanță strategică a ENF în dezvoltarea competențelor transversale, în democratizarea accesului la educație și în adaptarea sistemului educațional la cerințele societății actuale. Recunoașterea ENF ca abordare autonomă contribuie la o arhitectură educațională mai complexă, integrată și orientată spre învățarea pe tot parcursul vieții. În rezultatul estimării generale a impactului și a ponderii formelor educației, conchidem că educația formală are un rol major în formarea individului, iar educația nonformală și informală devin tot mai importante, oferind o abordare holistică a învățării și dezvoltării personale.

6. Din a doua jumătate a secolului XX, s-a produs o fuziune tot mai accentuată între educația formală și cea nonformală – un proces inițiat „de jos în sus”, pornind de la nevoia de valorificare constructivă a timpului liber, cea ce a determinat extinderea granițelor ENF. Noile tehnologii de comunicare au accelerat această convergență, iar fuziunea constituie acum o nouă abordare educațională, care are potențialul de a răspunde problemelor și provocărilor educației. De asemenea, constatăm că ENF a copiilor (în special, prin forma sa de învățământ extrașcolar) a devenit importantă resursă de reducere a abandonului școlar și în oferirea unui cadru educațional valoros – în mod constructiv – pentru copiii ai căror părinți sunt ocupați profesional care să ocupe timpul copiilor în perioadele în care părinții sunt implicați în activități profesionale.

7. În procesul de argumentare a relevanței *Modelului de instituționalizare a ENF a copiilor*, s-a stabilit că, deși în Republica Moldova nu există încă un model explicit de instituționalizare a ENF, se reliefează o tendință clară de creștere a gradului de formalizare, în special prin documentele adoptate în anul 2020 – „Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova” și „Curriculum de bază: competențe pentru educația și învățământul extrașcolar”. Acestea tind să valorifice conceptele și metodologia învățământului general, semnalând, în același timp, riscul diminuării libertății și creativității specifice ENF.

8. *Modelul pedagogic de instituționalizare a ENF a copiilor în contextul european al Republicii Moldova*: ca și cadru flexibil, adaptiv, participativ, accesibil (FAPA) include cinci componente majore: trei niveluri – structural (formal), funcțional (interacțional), simbolic (cognitiv-normativ); mecanisme tranzitive de instituționalizare și integrarea tendințelor internaționale. Elaborat din perspectiva neoinstituționalismului, Modelul relevă modul în care structurile, normele și practicile sociale modelează organizarea și recunoașterea ENF. Integrarea acestei perspective teoretice permite perceperea mecanismelor, prin care ENF devine parte a unui sistem social mai amplu, fiind influențată și, la rândul său, influențând acest sistem. Factori precum nevoia socială, presiunea politică și economică, recunoașterea culturală și suportul organizațional determină gradul și forma instituționalizării.

9. Întru eficientizarea ENF a copiilor și maximizarea impactului său, strategiile esențiale la nivel de sistem vizează promovarea unor politici publice coerente și integrate, dezvoltarea unui concept actualizat de management al domeniului, cooperarea intersectorială realistă și profesionalizarea cadrelor didactice implicate.

10. Cercetarea a argumentat că ENF a copiilor devine eficientă atunci când este bine fundamentată epistemologic și metodologic, corelată cu bunele practici internaționale și integrată într-un Model pedagogic coerent de instituționalizare. Or, Modelul pedagogic de instituționalizare

a ENF, elaborat de noi, nu urmărește rigidizarea acestei forme a educației, ci îi conferă coerență (prin obiective și conținuturi clare), vizibilitate și recunoaștere (prin evaluare și politici publice) și sustenabilitate (prin structuri instituționale și parteneriate durabile).

11. Validarea experimentală a Modelului pedagogic de instituționalizare a ENF a copiilor în contextul european al Republicii Moldova: un cadru flexibil, adaptiv, participativ, accesibil (FAPA) prin cercetarea experimentală, prin analiză funcțional-structurală a componentelor modelului pedagogic; prin documentare și studiu de caz; identificarea – în bază de chestionare – a opiniei beneficiarilor ENF; modelarea experimentală a Proiectului de eficientizare a instituționalizării ENF, a confirmat ipoteza centrală: educația nonformală a copiilor va fi eficientă, atunci când este fundamentată epistemologic și metodologic, corelată cu bunele practici internaționale și integrată într-un model pedagogic coerent de instituționalizare, flexibil și adaptat contextului european al Republicii Moldova.

În baza rezultatelor cercetării științifice realizate și a concluziilor formulate, considerăm oportună înaintarea următoarelor **recomandări generale**, adresate principalilor actori implicați în domeniul educației nonformale:

A. Pentru autorii de documente normative și concepătorii de politici educaționale:

- Elaborarea și implementarea unor politici educaționale coerente și integrate, orientate spre dezvoltarea educației nonformale; crearea unui cadru legislativ clar, unitar și funcțional, care să reglementeze acest domeniu;
- Dezvoltarea unui concept actualizat de management al educației nonformale, prin instituirea unor structuri de guvernare eficiente, introducerea mecanismelor de evaluare continuă a calității și impactului activităților desfășurate, diversificarea ofertelor educaționale prin elaborarea unui nomenclator digitalizat al programelor, precum și creșterea nivelului de finanțare și a sprijinului instituțional;
- Promovarea unei politici coerente de instituționalizare flexibilă a ENF, care să permită integrarea acesteia într-un model de dezvoltare educațională armonizat cu principiile învățării pe tot parcursul vieții, menținând totodată caracterul adaptiv, creativ și centrat pe nevoile beneficiarilor;
- Corelarea ENF din Republica Moldova cu standardele europene și internaționale relevante, prin valorificarea experiențelor validate, a modelelor inovatoare și a instrumentelor de evaluare recunoscute, cu respectarea condițiilor de adaptare la contextul național și a păstrării specificului și a elementelor inedite ale sistemului educațional autohton, transpunere critică, evitând preluarea mecanică a unor modele externe.

B. Pentru concepătorii de curricula:

- Implementarea Modelului FAPA, în calitate de instrument de proiectare curriculară în educația nonformală, în vederea asigurării unui echilibru funcțional între flexibilitate, participare activă, adaptabilitate contextuală și accesibilitate, facilitând personalizarea parcursurilor educaționale în raport cu nevoile reale ale beneficiarilor și cu specificul comunităților;
- Stimularea formării și consolidării unei culturi a ENF a copiilor la nivel societal, prin recunoașterea acesteia drept resursă strategică pentru dezvoltarea personală, socială și profesională a copiilor;
- Integrarea ENF în politicile educaționale orientate spre formarea competențelor transversale și crearea unor trasee educaționale complementare sistemului de educație formală;
- Intensificarea demersurilor de *vizibilizare* publică a ENF a copiilor, în scopul evidențierii impactului pozitiv al acesteia asupra dezvoltării competențelor, creșterii motivației pentru învățare și promovării incluziunii sociale;
- Extinderea activităților de educație și învățământ extrașcolar ca instrument strategic de prevenire a abandonului școlar și de creare a unui mediu educațional sigur, incluziv și stimulat;
- Instituirea unor mecanisme sistematice de evaluare a impactului ENF a copiilor asupra dezvoltării competențelor transversale, a motivației pentru învățare și a proceselor de integrare socială.

C. Pentru managerii și cadrele didactice din domeniul ENF:

- Îmbunătățirea cooperării intersectoriale prin dezvoltarea parteneriatelor durabile între instituțiile de învățământ, ONG-uri, autoritățile publice locale și sectorul privat, precum și crearea unor rețele de colaborare și schimb de bune practici;
- Creșterea nivelului de profesionalizare a cadrelor didactice din educația nonformală, prin organizarea cursurilor de formare și perfecționare continuă, introducerea sistemelor de mentorat și acordarea unor stimulente financiare și profesionale adecvate specialiștilor din domeniu.

D. Pentru instituțiile de formare profesională inițială și continuă a cadrelor didactice:

- Asigurarea profesionalizării continue a resurselor umane din educația nonformală, prin consolidarea formării inițiale și continue a cadrelor didactice și a specialiștilor din domeniu, cu accent pe metodologii experiențiale, abordări constructiviste și dezvoltarea competențelor de management educațional adaptate specificului nonformal;
- Inițierea și dezvoltarea cercetărilor științifice în problematica educației nonformale, în vederea aprofundării fundamentelor teoretice și a optimizării practicilor educaționale.

Cercetarea de doctorat prezintă o serie de **limite** inerente complexității și dinamismului câmpului ENF, domeniu aflat încă într-un proces de clarificare epistemologică și de consolidare metodologică. Analiza cadrului conceptual a fost realizată în contextul existenței unei literaturi eterogene și al utilizării neunitare a terminologiei „educație nonformală”, „educație nonformală a copiilor” și „educație și învățământ extrașcolar”, situație care a impus delimitări selective și opțiuni interpretative contextualizate. O limită conceptuală și metodologică majoră derivă din tensiunea existentă între natura flexibilă, voluntară și adaptivă a educației nonformale și necesitatea instituționalizării acesteia întru asigurarea coerenței, recunoașterii și sustenabilității. Acest raport *nonformal –instituționalizare* generează riscul atât de rigidizare a practicilor educaționale, cât și dificultăți în evaluarea și validarea rezultatelor, influențând stabilirea unor repere metodologice cu grad sporit de generalizare. În plan empiric, validarea Modelului pedagogic de instituționalizare a ENF a copiilor (FAPA) a fost realizată prin studiu de caz și demers experimental desfășurat într-un număr limitat de contexte instituționale, fapt ce poate afecta unele posibilități de extindere a rezultatelor la nivel național. Totodată, cercetarea s-a concentrat preponderent asupra educației nonformale a copiilor, fără a aborda în profunzime alte categorii de beneficiari sau efectele sistemice pe termen lung. Aceste limite nu diminuează valoarea științifică a demersului, ci conturează **direcții relevante, perspective** pentru alte cercetări, orientate spre armonizarea terminologică, aprofundarea raportului *nonformal–instituțional* și extinderea validării implementării modelului propus, dar și diseminarea bunelor practici obținute.

BIBLIOGRAFIE

1. AFANAS, A. Educația nonformală: un răspuns la provocările societății bazate pe cunoaștere. În: *Optimizarea învățământului în contextul societății bazate pe cunoaștere*, Ed. 1. Chișinău: Print-Caro, 2012, pp. 464-467. ISBN 978-9975-56-072-6.
2. ANDRIEȘ, V. Aspecte organizatorice și funcționale ale educației extrașcolare în unele societăți contemporane. În: *Educația în contextul provocărilor societale: paradigme, inovații, transfer tehnologic*. Chișinău: CEP UPS „I. Creangă”, 2023, pp. 327-340. ISBN 978-9975-46-822-0.
3. ANDRIEȘ, V. Strategii și politici în domeniul educației nonformale la nivel european. În: *Perspectivile și Problemele Integrării în Spațiul European al Cercetării și Educației. Vol.7, Partea 2*, Cahul: Universitatea de Stat „Bogdan Petriceicu Hașdeu”, pp. 170-175. ISBN 978-9975-88-060-2, ISSN 2587-3563, E-ISSN 2587-3571.
4. ANDRIEȘ, V., CLICHICI, V. *Educația nonformală: aspecte conceptuale și funcționale*. Compendiu. Chișinău: IȘE, 2020. p. 67. ISBN 978-9975-48-183-0.
5. ANDRIEȘ, V. Particularitățile educației nonformale a elevilor și tinerilor. În: *Educația: factor primordial în dezvoltarea societății*. Conf. șt. internaț.. Chișinău: Print-Caro, 2020, pp. 342-348. ISBN 978-9975-48-178-6 [citat 25.04.2021]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/342-348_1.pdf
6. ANDRIȚCHI, V., MIHĂILESCU, N. Climatul organizațional – factor de implementare a curriculumului școlar. În: *Curriculumul școlar: provocări și oportunități de dezvoltare*, Ed. 1. Chișinău: IȘE, 2018, pp. 411-415. ISBN 978-9975-48-183-0.
7. ARDOUIN, T. Education nonformelle et apprentissages tout au long de la vie. În: *„Education permanente”*, nr. 199, 2014. p.188. ISSN 0339-7513.
8. BANDURA, A. *Teoria sociala a învățării*. București: Didactica Publishing House, 2020. p. 235. ISBN 978-606-048-241-3.
9. BLÂNDUL, V. *Bazele educației nonformale*. Cluj-Napoca: Editura Mega, 2015. ISBN 978-606-543-650-3.
10. BLÂNDUL, V. C. Politici europene și românești privind educația nonformală. În: *„Studia Universitatis Moldaviae”* (Seria Științe ale Educației), 2009, nr. 5 (25), pp. 17-19. ISSN 1857-2103.
11. BOCOȘ, M. (coord.). *Dicționarului praxiologic de pedagogie*, volumul II. Pitești: Paralela 45, 2016. ISBN 978-973-47-2212-9.

12. BONTAȘ, I. *Pedagogie*. Ediția a IV-a. București: ALL Educațional, 1998. p. 385. ISBN 973-9337-22-8.
13. **BOTNAR, L.** Considerații teoretice privind conceptualizarea educației nonformale. În: „*Studia Universitatis Moldaviae*” (Seria *Științe ale Educației*), 2021, nr. 9 (149), pp. 31-35. ISSN 1857-2103.
14. **BOTNAR, L.** Integrarea STEAM în activitățile centrelor de creație pentru copii din învățământul extrașcolar. În: *Revista Didactica Pro...*, *Revistă de teorie și practică educațională*, 2025, nr. 5(153), pp. 48–53. ISSN 1810-6455. DOI: 10.5281/zenodo.10719390.
15. **BOTNAR, L.** Instituționalizarea educației nonformale. Studiu de caz: CRCT ARTICO. În: *Educația și învățământul extrașcolar: configurări și experiențe*, Conf. șt. cu participare internațională, Ed. a 2-a, 8-9 decembrie 2023. Chișinău: CEP USM, 2024, pp. 24-35. ISBN 978-9975-62-706-1.
16. **BOTNAR, L.** Noile tehnologii și media în educația nonformală. În: *Metodologii contemporane de cercetare și evaluare*, Științe Sociale și ale Educației. Conf. șt. naț. a doctoranzilor dedicată aniversării a 75-a a USM, 22-23 aprilie 2021. Chișinău: CEP USM, 2022, pp. 32-37. ISBN 978-9975-159-16-6.
17. **BOTNAR, L.** Rolul educației nonformale în dezvoltarea creativității. În: *Creativitatea în jurnalism*. Conf. șt. naț., 24 februarie 2021. Chișinău: CEP USM, 2021, Vol. III, pp. 149-157. ISBN 978-9975-158-28-2.
18. **BOTNAR, L.** Sistemul nostru de valori – „creierul și măduva spinării” formate prin educație. În: *Integrare prin cercetare și inovare*. Conf. șt. naț. cu participare internațională, dedicată Zilei internaționale a Științei pentru pace și Dezvoltare, 10-11 noiembrie 2022, Chișinău: CEP USM, 2022, pp. 195-197. ISBN 978-9975-62-471-8.
19. **BOTNAR, L.** Valori experimentate în domeniul educației nonformale a copiilor din perspectiva dezvoltării personale și comunitare. În: *Educația și învățământul extrașcolar în Republica Moldova: statu quo și perspective*. Conf. naț., Ed. 1, 9-10 decembrie 2022. Chișinău: CEP USM, 2023, pp. 51-57. ISBN 978-9975-62-510-4.
20. BOUDON, R. (red.) *Larousse. Dicționar de sociologie*. Ed. a II-a. Trad.: M. Tutuianu. București: Univers Enciclopedic, 2009. p. 294. ISBN 9786069215937.
21. BRAGARENCO, N., BURDUH, A., COSUMOV, M. *Curriculum de bază: competențe pentru educația și învățământul extrașcolar*. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova. Chișinău: CEP USM, 2020. p. 35. p. 5. ISBN 978-9975-152-67-9.

22. Von BERTALANFFY, L. *General System Theory. Foundations, Development, Applications by Ludwig von*. New York: George Braziller, 1968. p. 290. [citat 01.04.2022]. Disponibil: https://monoskop.org/images/7/77/Von_Bertalanffy_Ludwig_General_System
23. BREW MACALISTER, J. *Informal Education: Adventures and Reflections*. London: Faber & Faber Limited, 1946. p. 383. [citat 01.04.2022] Disponibil: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000175878>
24. BUCUN, N., ANDRIEȘ, V. Cadrul de referință al educației nonformale. În: *Educația: factor primordial în dezvoltarea societății*. Conf. șt. internaț. Chișinău: Print-Caro, 2020, pp. 293-300. ISBN 978-9975-48-178-6.
25. CARCEA, M.I. *Managementul educației nonformale. Suport de curs* [online]. Iași, 2001. [citat 26.04.2022]. Disponibil: <http://www12.tuiasi.ro/users/58/men.pdf>
26. CEBANU (SLUTU), L. Educația nonformală: caracteristici, principii, forme de realizare. În: *Univers Pedagogic*, 2014, nr. 1, pp. 23-27. ISSN 1811-5470.
27. CEBANU, L. Aspecte metodologice ale activităților extrașcolare în învățământul preuniversitar. În: *Educația pentru dezvoltare durabilă: inovație, competitivitate, eficiență*. Materialele Conf. șt. internaț. Chișinău: IȘE, 2013, pp. 757-761. ISBN 978-9975-48-056-7. p. 758
28. CEBANU, L. *Managementul activităților extrașcolare. Ghid metodologic*. Chișinău: Cavaoli, 2015. p. 84. ISBN 978-9975-48-083-3.
29. CEOBANU, C., CUCOȘ, C., ISTRATE, O., PÂNIȘOARĂ, I.-O. (coord.) *Educația digitală*. Iași: Polirom, 2020. p. 376. ISBN 978-973-46-8200-3.
30. CERBUȘCA, P. *Învățământul general din perspectiva calității: eficacitate și eficiență. Studiu de politici educaționale*. Chișinău: IPP, 2020. p. 30 [citat 26.04.2022]. Disponibil: https://soros.md/wp-content/uploads/2023/03/Studiu_partea-2_Cerbusca_Calitatea-educatiei-2020-05-29.pdf
31. CERGHIT, I. Formele educației și interdependența lor. În: Cerghit, Ioan, Vlăsceanu, Lazăr (coord.) *Curs de pedagogie*. București: Tipografia Universitatea din București, 1988.
32. CERGHIT, I. *Sisteme de instruire alternative și complementare. Structuri, stiluri și strategii*. București: Aramis, 2002. p. 319. ISBN 973-859-394-8.
33. CERGHIT, I., VLĂSCEANU, L. (coord.) *Curs de pedagogie*. București: Tipografia Universității din București, 1988. p. 380.
34. CERNEA, M. Contribuția activităților extracurriculare la optimizarea procesului de învățământ, In: *Învățământul primar*, 2000, nr. 1. București: Discipol, 2020.

35. CHIȘ, V. *Pedagogia contemporană – pedagogia pentru competențe* [online]. Cluj-Napoca: Casa Cărții de Știință, 2005. [citată 15.11.2022]. ISBN 973-686-695-5. Disponibil: <https://www.scribd.com/.../Pedagogia-contemporana-Pedago..>
36. CICEA, C. Aspecte privind eficiența în sfera educației. În: *Economia, seria Management*. Anul VIII, Nr. 2, 2005, pp. 50-56.
37. CIOT, M.G. *Educație și societate*. Cluj-Napoca: Eikon, 2012. p. 340. ISBN 978-973-757-672-9.
38. CLAPAREDE, Ed. *Educația funcțională*. București: E. D. P., 1973. p. 172.
39. *Classification of learning activities – Manual*. Luxembourg: European Communities, 2006. p. 38. ISBN 92-79-01806-X. [citată 03.06.2025]. Disponibil: <https://ec.europa.eu/eurostat/documents/3859598/5896961/KS-BF-06-002->
40. CLĂTICI, O. O abordare sociologică a conceptului de instituție. În: *Revista română de sociologie*. Serie nouă, Anul XII. București, 2001, nr. 5-6, pp. 589-606. [citată 03.05.2025]. Disponibil: https://www.revistadesociologie.ro/sites/default/files/7_n
41. CLICHICI, V. *Educația pentru timpul liber din perspectivă axiologică: Conceptualizare. Modelizare. Implementare*. Chișinău: Lyceum, 2018. p. 200. ISBN 978-9975-3285-2-4.
42. CLICHICI, V. Modele de asigurare a educației nonformale în contextul valorificării timpului liber al elevilor. În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe ale Educației*. 2023, nr. 9(169), pp. 130-140. ISSN 1857-2103. DOI: [https://doi.org/10.59295/sum9\(169\)2024_19](https://doi.org/10.59295/sum9(169)2024_19)
43. COCEAN, A., FLOREA, V., PRUTEAN, E., SILISTRARU, N. (coord. șt.) *Educație nonformală: Ghid metodologic pentru cadrele manageriale și didactice*. Chișinău: Combinatul Poligrafic, 2012. p. 132. ISBN 978-9975-4247-6-9.
44. COOMBS, Ph.H. *The World Educational Crisis. A Systems Analysis*. New York & London: Oxford University Press, 1968. p. 241. Disponibil: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000075799>
45. COOMBS, Ph.H., AHMED, M. *Attacking Rural Poverty, How Nonformal Education Can Help*. Baltimore: The John Hopkins University Press, 1974. p. 291. ISBN 0-8018-1601-7.
46. COOMBS, Ph.H., PROSSER, R.C., AHMED, M. *New Paths to Learning for Rural Children*. New York: International Centre for Educational Development, 1973. p. 152.
47. COSMOVICI, A., IACOB, L. (coord.) *Psihologie școlară*. Iași: Polirom, 1998. p. 304. ISBN 978-973-46-1077-8.
48. COSTEA, O. (coord.), CERKEZ, M., SARIVAN, L. et al. *Educația nonformală și informală: realități și perspective în școala românească*. București: EDP, 2009. p. 216. ISBN 978-973-30-2605-1.

49. COSTEA, O. *Contribuția educației nonformale la dezvoltarea competențelor de comunicare ale elevilor*. Vol. al II-lea. București: Institutul de Științe ale Educației, 2004. p. 52.
50. COTOVIȚCAIA, D. Curriculum de bază – sistem de competențe pentru învățământul artistic. În: *Studiul artelor și culturologie: istorie, teorie, practică*, 2021, nr. 4 (41), pp. 284-288. ISSN 2345-1408.
51. COZMA T. Educația formală, nonformală și informală. În: *Psihopedagogie*. Iași: Spiru Haret, 1997.
52. CRĂCIUNESCU, N. Forme de activități extracurriculare desfășurate cu elevii ciclului primar. În: *Învățământul primar*, nr. 2, 3 / 2000, București: Discipol, 2000.
53. CRISTEA, S. *Concepte fundamentale în pedagogie. Pedagogia. Științele pedagogice. Științele educației*. Vol. I. București: Didactica Publishing House, 2016. p. 108. ISBN 978-606-683-377-6.
54. CRISTEA, S. *Dicționar de pedagogie*. Ediția a II-a. Chișinău: Litera Internațional, 2002. p. 398. ISBN 9975-74-248-3.
55. CRISTEA, S. *Dicționar enciclopedic de pedagogie*. Vol. I. București: Didactica Publishing House, 2015. p. 831. ISBN 978-606-683-295-3.
56. CRISTEA, S. *Fundamentele pedagogiei*. Iași: Polirom, 2010. p. 398. ISBN 978-973-46-1562-9.
57. CRUDU, V., ȚURCANU, C.. În: *Univers Pedagogic*, nr. 4 (68), 2020, pp. 22-34. ISSN 1811-5470.
58. CUCERESCU, V., BANUS, E., BĂRBULESCU, I.G., HORGA, I. *Ghidul Uniunii Europene în școală între educația formală și neformală* [online]. Chișinău: Print-Caro, 2014. [citată 18.08.2023]. Disponibil: <http://studiieu.org/files/publications>
59. CUCOȘ, C. *Timp și temporalitate în educație. Elemente pentru un management al timpului școlar*. Iași: Polirom, 2002. p. 168. ISBN 973-681-105-0.
60. CUCOȘ, C. *Pedagogie*. Ediția a III-a revăzută și adăugită. Iași: Editura Polirom, 2014. p. 536. ISBN 978-973-46-4041-6.
61. CUZNEȚOV, L. *Cultura educației familiale sau Mica enciclopedie de formare a competențelor parentale*. Chișinău: CEP USM. p. 306. ISBN 978-9975-152-21-1
62. *Curriculum de bază: competențe de pentru educația și învățământul extrașcolar*. Chișinău, 2020. [citată 12.08.2023]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/curriculum_de_baza_competente_eie_01..
63. DEWEY, J. *Democrație și educație. O introducere în filosofia educației*. Trad. de R. Moșinschi. București: EDP, 1972. p. 338.

64. DEWEY, J. *Democracy and Education*. The Pennsylvania State University, Electronic Classics Series, 2001. p. 368. [citat 08.08.2023]. Disponibil: <https://nsee.memberclicks.net/assets/docs/KnowledgeCenter/BuildingExpEduc/B>
65. *Dicționar explicativ al limbii române* [online]. Disponibil: <https://dexonline.ro>
66. DOISE, W., MUGNY, G. *Psihologie socială și dezvoltare cognitivă*. Iași: Polirom, 1998. p.360. ISBN 973-683-107-8.
67. DRAMNESCU, M. *Albert Bandura, Teoria socială a învățării. Un model pedagogic de instruire*. București: Ed. DPH, 2020. p. 235. ISBN 978-606-048-241-3.
68. DURKHEIM, E. *Diviziunea muncii sociale*. București: Antet REVOLUTION, 2008. p. 268.
69. FLOREA, V., COCEAN, A., PRUTEAN, E., SILISTRARU, N. (coord. șt.) *Educație nonformală. Ghid metodologic pentru cadrele manageriale și didactice*. Chișinău: S.n., 2012. p. 132. ISBN 978-9975-4247-6-9.
70. FLOREA, V. Abordări conceptuale în taxonomia formelor educației formale și nonformale. În: *Acta et commentationes. Științe ale Educației*, 2018, nr. 1 (12), pp. 163-175. ISSN 1857-0623.
71. FLOREA, V. *Conceptualizarea proiectării și organizării activităților în instituția de învățământ extrașcolar*. Teză de doctor. Chișinău, 2020.
72. FORDHAM, P.C. *Participation, Learning and Change: Commonwealth Approaches Non Formal Education*. London: Commonwealth Secretariat, 1980. p. 223. ISBN 0850921724.
73. FREIRE, P. *Pedagogy of the Oppressed: 30th Anniversary Edition*. Bloomsbury Academic, 2000. p. 183. ISBN 0826412769, 9780826412768.
74. GARDNER, H. *Inteligențele multiple. Noi perspective*. București: Curtea Veche Publishing, 2022. p. 576. ISBN 9786064411624.
75. GORAȘ-POSTICĂ, V. (coord.) *Competența acțional-strategică*. Centrul Educațional PRO DIDACTICA. Chișinău: Bons Offices, 2012. p. 152. ISBN 978-9975-4125-5-1.
76. GORAȘ-POSTICĂ, V. Provocări ale interculturalității pentru educația nonformală. În: *Educația și învățământul extrașcolar: elemente de convergență formal-nonformal: conferință științifică cu participare internațională în domeniul învățământului extrașcolar*, ediția a 2-a. Chișinău: CEP USM, 2024. pp. 15-23. ISBN 978-9975-62-706-1.
77. GORAȘ-POSTICĂ, V. *Teoria și metodologia managementului proiectelor educaționale de intervenție*. Teză de doct. habilitat în pedagogie. Chișinău, 2013. p. 317.
78. GORAȘ-POSTICĂ, V., BOTNAR, L. Dreptul copiilor la cunoașterea diversității culturale – demersuri educaționale nonformale. În: *Educația incluzivă: dimensiuni, provocări, soluții*. Conf. șt.-pract. intern., Ed. a 6-a. Bălți: Universitatea de Stat „Alec Russo”, 2021, pp. 162-

167. ISBN 978-9975-161-01-5.
79. GORAȘ-POSTICĂ, V., NAHABA, L. (coord.) *Comunități școlare în acțiune pentru educația nonformală: Experiențe de succes*. Chișinău: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2012. p. 200. ISBN 978-9975-4125-6-8.
80. GORAȘ-POSTICĂ, V., TURCEAC, S. (coord.) *Implementarea inovațiilor în domeniul educației și al sportului pe ambele maluri ale Nistrului: Ghid pentru manageri*. Chișinău-Tiraspol: Centrul Educațional PRO DIDACTICA, 2018. p. 72. ISBN 978-9975-3013-3-6.
81. GUȚU, VI. *Andragogie*. Chișinău: CEP USM, 2023. p. 280. ISBN: 978-9975-62-580-7.
82. GUȚU, VI. Educația nonformală în Republica Moldova: demersuri conceptuale și metodologice. În: *Educația și învățământul extrașcolar în Republica Moldova: statu quo și perspective*, Ed. 1. Chișinău: CEP USM, 2023, pp. 6-17. ISBN 978-9975-62-510-4.
83. GUȚU, VI. *Pedagogie*. Chișinău: CEP USM, 2013. p. 508. ISBN 978-9975-71-450-1.
84. GUȚU, VI. et al. *Educația centrată pe cel ce învață. Ghid metodologic*. Chișinău: CEP USM, 2009. p. 132. ISBN 978-9975-70-011-8.
85. GUȚU, VI., POSTĂN, L. *Didactica pentru adulți din perspectivă motivațională*. Chișinău: CEP USM, 2007. p. 176. ISBN 978-9975-70-484-7.
86. GUȚU, VI. (coord. șt.) *Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova*. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova. Chișinău: CEP USM, 2021. p. 99. ISBN 9975152988, 9789975152983.
87. HADÎRCĂ, M. (coord.) et al. *Educația nonformală. Curriculum de bază*. Proiect. Chișinău, 2014.
88. HAGĂU, G., ONOFREI, D., PĂDURE, M. (editori). *Educație și formare: perspective actuale*. Argonaut, Limes, Cluj-Napoca, 2016. p. 409. ISBN 978-973-109-661-2.
89. ILLICH, I. *Une société sans école*. Paris: Edition du Seuil, 1971.
90. IONESC, M., CHIȘ, V. *Mijloace de învățământ și integrarea acestora în activitățile de instruire și autoinstruire*. Cluj-Napoca: Presa Universitară Clujeană, 2001.
91. ISTRATE-ȘTEFĂNESCU, A. *Managementul metodic modern în eficientizarea activității instituției de învățământ preuniversitar*. Teză de doctor. Chișinău, 2023. p.104.
92. JOHNSON, M., MAJEWSKA, D. *Formal, non-formal, and informal learning: What are they, and how can we research them?* Cambridge University Press & Assessment Research. Report. 2022. p. 36. [citat 02.09.2024]. Disponibil: <https://www.cambridgeassessment.org.uk/Images/665425-formal-non-formal->
93. KHAWAJE, S., BRENNAN, B. *Non-Formal Education: Myth or Panacea for Pakistan*. Islamabad: Pictoria Printers. 1990.

94. KNOWLES, M. *Self-Directed Learning. A guide for learners and teachers*, Association Press. 1975. ISBN 978-0695811167.
95. KNOWLES, M. *The modern practice of adult education. From Pedagogy to Andragogy*. Revised and updated. Cambridge, 1980. ISBN 0-8428-2213-5. PDF. [citat 25.04. 2024]. Disponibil: [https://www.umsl.edu/~henschkej/articles/a The %20Modern Practice of A](https://www.umsl.edu/~henschkej/articles/a%20The%20Modern%20Practice%20of%20Adult%20Education.pdf)
96. KOLB, D. *Experiential Learning: Experience as the Source of Learning and Development*. Englewood Cliffs. New York: Prentice Hall, 1984.
97. LAZĂR, V., CĂRĂȘEL, A. *Psihopedagogia activităților extracurriculare*. Craiova: Editura Arves, 2007. p. 108. ISBN 978-973-8904-66-8.
98. MACAVEI, E. *Tratat de pedagogie: propedeutica*. Vol. III. București: Aramis Print, 2007. p.112.
99. MACAVEI, E. *Pedagogie. Propedeutică. Didactică*. București: EDP, R.A, 1997.
100. MOMANU, M. *Introducere în teoria educației*. Iași: Editura Polirom, 2002. p. 175. ISBN 973-681-099-2.
101. MONTESSORI, M. *Educație și pace*. București: Vremea, 2016. p. 126. ISBN 978-973-645-772-2.
102. NAHABA, L. (coord.) *Ghid de proiectare a activităților de formare în educația adulților*. Chișinău: Bons Offices, 2016. p. 86.
103. NARLY, C. *Pedagogie generală*. Ediția a II-a revizuită și adăugită. București: Didactică și Pedagogică R.A., 1996. p. 528. ISBN 973-30-3508-4.
104. NEACȘU, I. *Instruire și învățare*. Ediția a I-a. București: Editura Științifică, 1990. p. 243. ISBN 973-29-0070-9.
105. OPREA, O. *Didactica Nova*. Vol. I. Chișinău: Lumina, 1992. p. 294.
106. OPRESCU, N. *Pedagogie. Bazele teoretice*. București: Editura Fundației „România de Mâine”, 1999. p. 236. ISBN 973-582-115-X.
107. OPRIȘ, D., SCHEAU, I., MOȘIN, O. (editori). *Educația din perspectiva valorilor*. Cluj-Napoca: Eikon, 2019. ISBN 978-973-757-730-6.
108. PAPUC, L. Sporirea metodologiei cunoașterii pedagogice prin cercetarea istorico – pedagogică. În: *Probleme ale științelor socioumanistice și modernizării învățământului*. Materialele conferinței științifice anuale a profesorilor și cercetătorilor UPS „Ion Creangă”, Ed. 19, Chișinău: CEP UPS „I. Creangă”, 2017, Seria 19, Vol. 2, pp. 129-150. pp. 132-133. ISBN 978-9975-46-335-5.

109. PASCALINE, D. Les variations sémantiques en terminologie: étude diachronique et comparative appliquée à l'écologie. În: *Sémantique des termes spécialisés*. Publications de l'Université de Rouen, 1999, p. 18.
110. *Platforma europeană de educație școlară (European School Education Platform)*. Disponibil: <https://school-education.ec.europa.eu/en>
111. POGOLȘA, L. Educația de azi – viitorul de mâine. În: *Univers Pedagogic*, 2016, nr. 3 (51), pp. 3-15. ISSN 1811-5470.
112. POP, L.M. *Imagini instituționale ale tranziției*. Iași: Polirom. 2003. 224 p. ISBN 973-681-340-1. p. 17.
113. POPESCU, G. *Psihologia creativității*. Ed. a III-a. București: Editura fundației România de Mâine, 2004. p. 146. ISBN 978-973-725-869-4.
114. POSTĂN, L., **BOTNAR, L.** Educația extrașcolară: principii ale instituționalizării din perspectiva educației nonformale. În: *Integrare prin cercetare și inovare: Științe sociale*, 10-11 noiembrie 2021. Chișinău: CEP USM, 2021, SS, pp. 123-126. p. 125. ISBN 978-9975-158-55-8.
115. POSTĂN, L., **BOTNAR, L.** Managementul educației și învățământului extrașcolar (nonformal) al elevilor în Republica Moldova. În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe ale Educației)*, 2023, nr. 5(165), pp. 120-128. ISSN 1857-2103. DOI: 10.59295/sum5(165)2023_20
116. POSTĂN, L., **BOTNAR, L.** Perspectivă diacronică asupra educației nonformale. În: *Creativitatea în jurnalism*, Ed. 5. Chișinău: CEP USM, 2024, Vol. 6, pp. 132-139. p. 138. ISBN 978-9975-149-28-0.
117. POSTĂN, L. *Educație nonformală: Note de curs* [online]. Chișinău: Tipografia UST, 2019. ISBN 978-9975-76-291-5. 37.015(075.8) 31. Disponibil: https://drive.google.com/file/d/1DvUNvYmaEDZ-M4xOcMwIRgX_p_QADmj7.
118. POSTĂN, L. Evaluarea bazată pe școală și pe muncă în educația adulților. În: *Inovații în sistemul național de evaluare a rezultatelor învățării*. Chișinău: CEP UPSC, 2022, pp. 193-201. p. 197. ISBN (pdf) 978-9975-46-694-3.
119. POSTĂN, L. Învățarea extinsă și extracurriculară: instrumentul european pentru școli. În: *Materialele conferinței naționale cu participare internațională Educația și învățământul extrașcolar în Republica Moldova: statu quo și perspective*, Ed. 1. Chișinău: CEP USM, 2023, pp. 110-117. ISBN 978-9975-62-510-4. p. 111

120. POSTĂN, L. Managementul activităților de învățământ extrașcolar în cadrul instituției de învățământ general: date empirice și prevederi normative. În: „*Didactica Pro...*”, revistă de teorie și practică educațională, 2023, nr. 5-6 (141-142), pp. 43-47. p. 45. ISSN 1810-6455.
121. *Raport Servicii educaționale extracurriculare*. Volumul 6. Sinteza rezultatelor cartografierii. Ministerul Educației, Culturii și Cercetării. S.C. MAGENTA CONSULTING S.R.L. 2021. p. 101, p. 66. [citat 02.03.2025]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/studiu_privind_s
122. REPIDA, T. *Educația nonformală: abordare teoretică și metodologică. Note de curs*. Chișinău: CEP USM, 2013. p. 180. ISBN 978-9975-71-388-7.
123. ROBINSON, K. *O lume ieșită din minți: revoluția creativă a educației*. Trad. de Doina-Mihaela Brăgaru. București: Publica, 2011. p. 376. ISBN 978-973-1931-73-9.
124. ROGERS, A. *Non-Formal Education: Flexible Schooling Or Participatory Education?* CERC Studies Comparative Education Researche Centres University of Hong Kong, Kluwer Academic Publisher, 2005. ISBN 978-981-10-6741-9.
125. SADOVEI, L. *Fundamente teoretice și metodologice ale comunicării instituționale*. Chișinău: CEP UPSC. 2024. p. 88. ISBN 978-9975-46-976-0.
126. SALADE, D. (coord.) *Didactica*. București: EDP. 1982. p. 254.
127. SARANCIUC-GORDEA, L. *Educația nonformală: (suport de curs)*. Chișinău: Tipogr. UPS „I. Creangă”. 2013. p. 236. ISBN 978-9975-46-178-8. p. 20.
128. SĂLĂVĂSTRU, D. *Didactica psihologiei. Perspective teoretice și metodice*. Ediția a II-a revăzută. Iași: Editura Polirom, 2006. p. 192. ISBN 973-46-0496-1.
129. SCOTT, R. *Instituții și organizații*. Iași: Polirom, 2004. p. 296.
131. SHLOMO, R., MIRJAM, S. Nonformal Education: A Major Educational Force in the Postmodern Era. 2009. În: *Cambridge Journal of Education*, nr. 39(2), pp. 257-273. DOI: 10.1080/03057640902904472. [citat 15.08.2024]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/248998989_Nonformal_Education_A_Major_Educational_o
131. SILBERMAN-KELLER, D. Toward the Characterization of Non-Formal Pedagogy. În: *Annual Meeting of the American Educational Research Association*. Chicago, 21-25 april 2003. p. 55. [citat 15.08.2024]. Disponibil: [ED477508.pdf](#)
132. SILISTRARU, N. *Cercetarea pedagogică (ghid metodologic)*. Chișinău: CEP UST, 2012. p. 100. ISBN 978-9975-76-081-2.
133. SILISTRARU, N. *Etnopedagogie și educație*. Chișinău: CEP UST, 2021. p. 408. ISBN 978-9975-76-295-3.

134. SILISTRARU, N. *Note de curs la pedagogie*. Ediția a II-a revăzută și adăugită. Chișinău: CEP USM, 2002. p. 295.
135. SILISTRARU, N. *Vademecum în pedagogie: (Pedagogie în tabele și scheme): Material didactic*. Ediția a II-a adăugită. Chișinău: UST, 2011. p. 192. ISBN 978-9975-76-049-2.
136. SILISTRARU, N., GOLUBIȚCHI, S. *Pedagogia învățământului superior: Ghid metodologic*. Chișinău: UST, 2013. p. 192. ISBN 978-9975-76-102-4.
137. SINGH, M. *Global Perspectives on Recognising Non-formal and Informal Learning*, 2015. Disponibil pe: <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED564014.pdf>
138. ȘOITU, L. Educația adulților ca știință și practică Însemnări despre volumul: Vladimir Guțu, *Andragogie*. În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe ale Educației*, 2023, nr. 9 (169), pp. 348-349. ISSN 1857-2103.
139. ȘOITU, L. (coord.) *Dicționarul enciclopedic de educație a adulților*. Iași: Editura Universității „Al. I. Cuza”. 2011. p. 287, pp. 114-115 ISBN 978-973-703-711-4.
140. Terms, Concepts and Models for Analyzing the Value of Recognition Programmes RNFIL. In: *Third Meeting of National Representatives and International Organizations 2-3 October 2007, Vienna, Austria*, EDU/EDPC (2007)24. OECD. 2007. [citat 14.08.2024]. Disponibil: [https://one.oecd.org/document/EDU/EDPC\(2007\)24/en/pdf](https://one.oecd.org/document/EDU/EDPC(2007)24/en/pdf)
141. TOMA, N. Educația nonformală a tinerilor și adulților: cadrul motivațional. În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe ale Educației*, 2020, Nr. 5(135), pp. 36-43. ISSN 1857-2103.
142. ȚURCAN, C. Educația formală, nonformală și informală: perspectivele noilor educații. În: *Studia Universitatis Moldaviae. Seria Științe ale Educației*, 2017, Nr. 5(105), pp. 113-124. ISSN 1857-2103
143. VĂIDEANU, G. *Educația la frontiera dintre milenii*. București: Editura Politică, 1988. p. 326. ISBN 693562IP-13D1918ED.
144. VOLCOV, V. Evoluția sistemului de învățământ extrașcolar/complementar și dezvoltarea funcțiilor sociale. În: *Univers Pedagogic*, 2010, nr. 3, pp. 29-35. ISSN 1811-5470.
145. WELLING, J., PLANNING, A. Major Programme of Continuing Education. În: *Continuing Education in Asia and the Pacific*. Bangkok: UNESCO Bulletin, Nr. 28, 1967.

În limba rusă:

146. ИВАНОВ, И.Ю., КОСАРЕЦКИЙ, С.Г. *Регулирование внешкольного образования в странах бывшего Советского Союза*. Москва: Де`Либри, 2022. p. 98. ISBN 978-5-4491-1437. p. 34-35

147. ЛЕЙЧИК, В.М. *Терминоведение: предмет, методы, структура*. Москва: Книжный дом «ЛИБРОКОМ», 2009. p. 256. ISBN 978-5-397-00486-2. pp. 106-120

Publicații oficiale:

148. Codul civil al Republicii Moldova, Nr. 1107 din 06 iunie 2002. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, Nr. 66-75.
149. Codul educației al Republicii Moldova: nr. 152 din 17 iulie 2014. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2014, nr. 319-324.
150. HOTĂRÂRE Nr. 114 din 07-03-2023 cu privire la aprobarea Strategiei de dezvoltare „Educația 2030” și a Programului de implementare a acesteia pentru anii 2023-2025. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova* Nr. 134-137 art. 289
151. International Standard Classification of Education ISCED 1997. *UNESCO-UIS* 2006, p. 48. ISBN 92-9189-035-9. [citată 28.02.2024]. Disponibil: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000146967>
152. International Standard Classification of Education ISCED 2011. *UNESCO Institute for Statistics*. 2012. p. 85. ISBN 978-92-9189-123-8. [citată 28.02.2024]. Disponibil: <https://unesdoc.unesco.org/ark:/48223/pf0000219109>
153. ISCED – *International Standard Classification of Education*. [citată 20.05.2025]. Disponibil: http://www.unesco.org/education/information/nfsunesco/doc/isced_1997.htm
154. *ISO 29990:2010. Servicii de educație non-formală și formare profesională – Cerințe de bază pentru furnizorii de servicii*. [citată 02.09.2024]. Disponibil: https://www.standard.md/public/files/2016/noutati_evenimente/educatie_non_-_formala
155. *ISO 704:2022 Lucrări de terminologie – Principii și metode*. [citată 07.8.2024]. Disponibil: <https://www.iso.org/obp/ui/en/#iso:std:iso:704:ed-4:v1:en>
156. Lege Nr. 215 din 29 iulie 2016 cu privire la tineret. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2016, Nr. 315-328, art. 688.
157. Lege privind drepturile copilului. În: *Monitorul Oficial*, Nr. 488-491, art. 864. [citată 22.05.2025]. Disponibil: https://www.legis.md/cautare/getResults?doc_id=140710&l
158. *Memorandum asupra Învățării Permanente*. Brussels, 30.10.2000. SEC(2000) 1832. 8 p. [citată 10.05.2025]. Disponibil: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=legissum:c11047>
159. *Planul-cadru pentru învățământul primar, gimnazial și liceal, anul de studii 2024-2025*. MEC. [citată 29.04.2025]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/ordinul_mec_cu_privire_la_planul_cadru_pentru_2

160. *Programul anual al activităților extrașcolare în învățământul primar și secundar, ciclul I și II pe anul 2025*. MEC. [citată 29.04.2025]. Disponibil:
https://mec.gov.md/sites/default/files/ordin_mec_nr_40_din_10.01.2025_activitati_extrasc
161. *Recomandarea privind validarea învățării non-formale și informale*. In: Jurnalul Oficial al Uniunii Europene 2012/C 398/01.). [citată 19.04.2025]. Disponibil:
[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32012H1222\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/RO/TXT/?uri=CELEX:32012H1222(01))
162. *Recomandarea Consiliului din 28 iunie 2011 privind politicile de reducere a părăsirii timpurii a școlii* Text cu relevanță pentru SEE. [citată 04.05.2025]. Disponibil:
[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/%20RO/ALL/?uri=CELEX:32011H0701\(01\)](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/%20RO/ALL/?uri=CELEX:32011H0701(01))
163. *Recomandarea nr.1437 privind educația nonformală a Adunării Parlamentare a Consiliului Europei*. Non-formal education – Parliamentary Assembly Recommendation 1437 (2000). CM/Del/Dec(2000)698/3.1). [citată 19.04.2025]. Disponibil: <https://rm.coe.int/16804f3584>
164. *Regulament-cadru de organizare și funcționare a instituțiilor de învățământ primar și secundar general, ciclul I și II*, MEC. 2016. citat 09.05.2025]. Disponibil:
https://www.mecc.gov.md/sites/default/files/regulament_organizare_si_functionare_instu
165. *Regulamentul-cadru de organizare și funcționare a instituțiilor de învățământ extrașcolar*. MEC. 2025. [citată 04.07.2025]. Disponibil:
https://mecc.gov.md/sites/default/files/regulamentulcadru_de_organizare_si_functionare_a_institutiilor
166. *Standarde de eficiență a învățării*. MEC. Chișinău: Lyceum, 2012. p. 232. ISBN 978-9975-4394-5.
167. *Standardizarea și asigurarea calității ENF*. p. 8. [citată 02.09.2024]. Disponibil:
https://www.standard.md/public/files/2016/noutati_evenimente/educatie_non_-_f
168. *Terminology of European education and training policy. Glossary. Cedefop*. [citată 19.04.2025]. Disponibil: <https://unevoc.unesco.org/home/TVETipedia+Glossary/show>

Contribuții specifice pe site web

169. ARTICO. Cercuri. [online]. Chișinău: ARTICO. [citată 20 februarie 2025]. Disponibil:
<https://artico.md/circles>
170. ARTICO. Despre instituție. [online]. Chișinău: ARTICO. [citată 20 februarie 2025]. Disponibil: <https://artico.md/>
171. ARTICO. Documente normative. [online]. Chișinău: ARTICO. [citată 20 februarie 2025]. Disponibil: <https://artico.md/about/normative-docs>
172. ARTICO. Training. [online]. Chișinău: ARTICO. [citată 20 februarie 2025]. Disponibil:
<https://artico.md/training>

173. CAZAN, O. Terminologia – un termen polisemantic. [online]. Chișinău: Universitatea de Stat din Moldova, 2009. [citată 20 noiembrie 2024]. Disponibil: <https://philologia.usm.md/files/journals/arhiva/2009/9-nr3-2009-cazan-terminologia.pdf>
174. CEDEFOP. Cedefop turns 50: the countdown is on. [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [citată 14 iunie 2025]. Disponibil: <https://www.cedefop.europa.eu/en/news/cedefop-turns-50-countdown>
175. CONSILIUL EUROPEI. Formal, non-formal and informal learning. [online]. Strasbourg: Council of Europe. [citată 14 iunie 2025]. Disponibil: <https://www.coe.int/en/web/lang-migrants/formal-non-formal-and-informal-learning>
176. CONSILIUL EUROPEI. Glossary on youth. [online]. Strasbourg: Council of Europe. [citată 6 august 2025]. Disponibil: <https://pjp-eu.coe.int/en/web/youth-partnership/glossary>
177. DEXONLINE. Instituție. [online]. [citată 14 aprilie 2024]. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/institu%C8%9Bie>
178. DEXONLINE. Instituționalizare. [online]. [citată 14 aprilie 2024]. Disponibil: <https://dexonline.ro/definitie/institu%C8%9Bionalizare>
179. INSTRUMENTUL BIBLIOMETRIC NAȚIONAL. Afișarea articolelor pentru „Nonformal”. [online]. Chișinău: Institutul de Dezvoltare a Societății Informaționale. [citată 5 mai 2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/ro/simple_search?find=nonformal&page=1
180. MINISTERUL AFACERILOR EXTERNE ȘI INTEGRĂRII EUROPENE AL REPUBLICII MOLDOVA. Despre UNESCO. [online]. Chișinău. [citată 16 iunie 2025]. Disponibil: <https://franta.mfa.gov.md/content/despre-unesco>
181. MINISTERUL EDUCAȚIEI ȘI CERCETĂRII AL REPUBLICII MOLDOVA. Servicii educaționale extracurriculare. Vol. 6. Sinteza rezultatelor cartografierii. [online]. Chișinău: MEC, 2021. [citată 5 mai 2024]. Disponibil: https://mecc.gov.md/sites/default/files/studiu_privind_serviciile
182. Non-formal education: The review of current studies. [online]. 2023. [citată 20 octombrie 2024]. Disponibil: https://www.researchgate.net/publication/368608709_Non-formal_education_The
183. OFICIUL PENTRU PUBLICAȚII AL UNIUNII EUROPENE. Benefits of extracurricular activities for children. [online]. Luxembourg: Publications Office of the European Union. [citată 23 februarie 2024]. Disponibil: <https://op.europa.eu/publication-detail/-/publication/c2c8d076-0a04-11ec-b5d3-01aa75ed71a1>

184. PĂRĂSIREA TIMPURIE A ȘCOLII. [online]. Brussels: European Commission. [citat 2 noiembrie 2025]. Disponibil: <https://education.ec.europa.eu/ro/education-levels/school-education/early-leaving-from-education-and-training>
185. REPUBLICA MOLDOVA. Cadrul conceptual, metodologic și managerial al educației non-formale în Republica Moldova (2020–2023). Publicații aferente proiectului. [online]. Chișinău. [citat 10 martie 2024]. Disponibil: https://ibn.idsi.md/project_articles/17280

ANEXE

Anexa 1. Extras din Codul Educației al Republicii Moldova

Articolul 15. Tipurile instituțiilor de învățământ

(1) În conformitate cu structura învățământului, instituțiile de învățământ se clasifică după cum urmează:

- a) instituție de educație antepreșcolară – creșă, centru comunitar de educație timpurie;
- b) instituție de învățământ preșcolar – grădiniță de copii, centru comunitar de educație timpurie;
- c) instituție de învățământ primar – școală primară;
- d) instituție de învățământ secundar, ciclul I – gimnaziu;
- e) instituție de învățământ secundar, ciclul II – liceu;
- f) instituție de învățământ general cu programe de diferite niveluri sau programe integrate – complex educațional (grădiniță-creșă, școală primară-grădiniță, gimnaziu-grădiniță);
- g) instituție de învățământ profesional tehnic secundar – școală profesională;
- h) instituție de învățământ profesional tehnic postsecundar și postsecundar nonterțiar-colegiu;
- i) instituție de învățământ profesional tehnic cu programe de diferite niveluri sau programe integrate – centru de excelență;
- j) instituție de învățământ secundar vocațional de arte, sport etc. – gimnaziu, liceu cu profilurile de arte, sport, teologic, militar etc. O instituție de învățământ secundar (gimnaziu sau liceu) se încadrează în categoria de la prezenta literă dacă disciplinele de la profilurile de arte, sport, teologic, militar etc. se predau în toate clasele nivelului de studii;
- j¹) instituție de învățământ extrașcolar artistic complementar – școală de arte (muzică, teatru, arte plastice, dans etc.). În instituțiile de învățământ extrașcolar artistic complementar se predau doar disciplinele de profil artă (muzică, teatru, arte plastice, dans etc.);

[Art.15 al.(1), lit.j¹) modificată prin LP57 din 20.03.25, MO179-182/14.04.25 art.212; în vigoare 14.04.25]

k) instituție de învățământ superior – universitate, academie de studii, institut, școală superioară, școală de înalte studii etc.;

l) instituție de învățământ de formare continuă – universitate, institut, centru, școală etc.;

m) instituție de învățământ extrașcolar – școală (de sport etc.), centru de creație, club sportiv, centru sportiv de pregătire a loturilor naționale, tabără de odihnă;

n) instituție de învățământ special – instituție specială, școală auxiliară.

(2) În cazul în care instituția de învățământ oferă programe de studii de mai multe niveluri și are conducere și administrație unică, ea se va numi după nivelul de studii cel mai înalt.

(3) În funcție de tipul de proprietate, instituțiile de învățământ se clasifică după cum urmează:

- a) instituție de învățământ publică;
- b) instituție de învățământ privată.

Anexa 2. Prevederile Codului educației privind ENF și ÎEȘ (selecție)

Codul educației al Republicii Moldova	
Educație nonformală	Învățământ extrașcolar
<p>Articolul 3. Noțiuni principale <i>Certificare</i> – proces de validare formală, în urma unei proceduri standard de evaluare, a rezultatelor învățării în contextul educației formale, <i>nonformale</i> și informale; <i>Educația adulților</i> – componentă a învățării pe tot parcursul vieții, care desemnează întregul ansamblu al proceselor educaționale organizate, indiferent de conținut, nivel și metodă, în context formal, <i>nonformal</i> sau informal, și se desfășoară după încheierea primei faze de educație, fără deosebire de nivelul la care a fost întreruptă formarea inițială, în vederea adaptării flexibile a individului la noile realități socioeconomice în permanentă schimbare și în scopul dezvoltării competențelor necesare pentru activitatea profesională și socială; <i>Educație nonformală</i> – formă instituționalizată, bazată pe o proiectare curriculară, realizată prin intermediul unor activități opționale. Educația nonformală reprezintă o formă complementară, o alternativă și/sau o completare a educației formale în cadrul procesului de învățare pe tot parcursul vieții a persoanelor. Educația nonformală este o activitate voluntară de învățare și nu conduce în mod automat la certificarea competențelor dobândite; <i>Sistem de educație</i> – ansamblul instituțiilor și organizațiilor (educaționale, economice, politice, științifice, culturale, obștești), precum și al comunităților (familie, popor, națiune, grupuri profesionale, mass-media) care, în mod direct sau indirect, explicit sau implicit, realizează funcții educaționale, asigurând procesul de formare și dezvoltare a personalității în cadrul educației formale, nonformale și informale;</p> <p>Articolul 11¹. Cadrul național al calificărilor (1) Cadrul național al calificărilor este un sistem integrat al calificărilor naționale în corespundere cu Cadrul european al calificărilor și cu necesitatea de calificări pe piața muncii, structurat ierarhic pe opt niveluri de calificare definite printr-un set de descriptori, care cuprinde toate tipurile de calificări, de diferite dimensiuni și scopuri, calificări complete sau parțiale, dobândite prin contexte formale, nonformale, informale și prin recunoașterea rezultatelor învățării anterioare din perspectiva învățării pe tot parcursul vieții.</p> <p>Articolul 66. Calificările în învățământul profesional tehnic (5) Examenul de calificare și/sau susținerea tezei ori a proiectului de diplomă, examenul de certificare a</p>	<p>Articolul 20. Organizarea învățământului general 2) Învățământul general include, de asemenea, învățământul artistic, învățământul special, învățământul extrașcolar, alternativele educaționale.</p> <p>Articolul 15. Tipurile instituțiilor de învățământ m) instituție de învățământ extrașcolar – școală (de sport etc.), centru de creație, club sportiv, centru sportiv de pregătire a loturilor naționale, tabără de odihnă;</p> <p>Articolul 21. Înființarea, reorganizarea și lichidarea instituțiilor de învățământ general (1) Instituțiile publice de educație timpurie (educație antepreșcolară și învățământ preșcolar) și de învățământ extrașcolar (de nivel local) sânt înființate, reorganizate și lichidate de către autoritățile administrației publice locale de nivelul întâi. Instituțiile publice de învățământ primar, gimnazial, liceal și extrașcolar (de nivel raional) sânt înființate, reorganizate și lichidate de către autoritățile administrației publice locale de nivelul al doilea și ale UTA Găgăuzia. Autoritățile administrației publice locale au obligația de a asigura buna funcționare a acestor instituții în conformitate cu regulamentele și standardele aprobate de Ministerul Educației și Cercetării.</p> <p>Articolul 36. Misiunea învățământului extrașcolar (1) Învățământul extrașcolar se realizează în afara programului și activității școlare prin activități complementare procesului educațional desfășurat în instituțiile de învățământ și are menirea să dezvolte potențialul cognitiv, afectiv și acțional al copiilor și tinerilor, să răspundă intereselor și opțiunilor acestora pentru timpul liber. (2) Învățământul extrașcolar asigură posibilități suplimentare de informare, documentare, comunicare, dezvoltare, incluziune socială și autorealizare.</p> <p>Articolul 37. Organizarea învățământului extrașcolar (1) Învățământul extrașcolar este benevol și se organizează, în funcție de interesele și opțiunile copiilor și tinerilor, în instituțiile de învățământ general, inclusiv în instituțiile de învățământ extrașcolar publice și private (centre, palate și case de creație, școli de sport, tabere de odihnă, centre</p>

<p>competențelor dobândite în contextul educației nonformale și informale se desfășoară în baza procedurilor aprobate de Ministerul Educației și Cercetării, elaborate de către acesta în colaborare cu autoritățile administrației publice centrale cu competențe în domeniul de formare profesională.</p> <p>Articolul 123. Cadrul general al învățării pe tot parcursul vieții</p> <p>(5) Învățarea pe tot parcursul vieții se realizează în contexte de educație formală, nonformală și informală.</p> <p>(7) Învățarea pe tot parcursul vieții în contextul educației nonformale este învățarea integrată în cadrul unor activități planificate, cu obiective de învățare care nu urmează în mod explicit un curriculum.</p> <p>(9) Învățarea pe tot parcursul vieții în contextul educației nonformale, care poate fi diferită ca durată, și învățarea pe tot parcursul vieții în contextul educației informale depind de intenția celui care învață și nu conduc în mod automat la certificarea cunoștințelor și competențelor dobândite.</p> <p>(10) Certificarea cunoștințelor și competențelor dobândite în contexte de educație nonformală și informală poate fi făcută de structuri abilitate în acest sens, în baza unui regulament aprobat de Ministerul Educației și Cercetării.</p> <p>(11) În contextul educației nonformale, prestatorii de servicii educaționale pot elibera certificate de participare, care pot fi ulterior parte a dosarului de certificare a competențelor de învățare anterioară.</p> <p>Învățarea pe tot parcursul vieții în contextul educației nonformale se poate realiza în următoarele instituții sau organizații:</p> <ul style="list-style-type: none"> b) instituții extrașcolare; c) centre de îngrijire și protecție a copilului; d) întreprinderi; e) instituții culturale; f) asociații profesionale, culturale, sindicale; g) organizații nonguvernamentale; gl) centre educaționale comunitare de drept public sau privat; h) alte organizații. 	<p>sportive de pregătire a loturilor naționale etc.), sub formă de activități educative specifice, desfășurate în grup și/sau individual, sub îndrumarea cadrelor didactice cu pregătire specială, în colaborare cu familia, unități socioculturale, mass-media, organizații de copii și tineret.</p> <p>(2) Modul de funcționare a instituțiilor de învățământ extrașcolar este prevăzut în regulamentul-tip aprobat de Ministerul Educației și Cercetării.</p> <p>(3) În funcție de specificul activității, fiecare instituție de învățământ extrașcolar își elaborează propriul regulament de funcționare, coordonat cu organul local de specialitate în domeniul învățământului. În regulamentul de funcționare al instituțiilor de învățământ extrașcolar se va specifica în mod explicit nomenclatorul serviciilor educaționale oferite gratuit beneficiarilor.</p> <p>(4) Accesul la activitățile oferite de instituțiile de învățământ extrașcolar publice, conform Nomenclatorului de servicii educaționale gratuite aprobat de Guvern, este liber pentru toți solicitanții cu vârsta cuprinsă între 5 și 21 de ani, cu respectarea principiului nediscriminării.</p> <p>(5) Instituțiile de învățământ extrașcolar publice pot presta servicii educaționale contra plată doar suplimentar la cele prevăzute în planul de învățământ și curriculum, conform legislației în vigoare.</p> <p>Articolul 53. Categoriile de personal</p> <p>(5) În instituțiile de învățământ extrașcolar, funcțiile didactice sânt: conducător de cerc, maestru-instructor, dirijor, maestru de cor, maestru de balet, regizor, acompaniator, conducător artistic, psiholog, metodist.</p> <p>2) Învățarea pe tot parcursul vieții în contextul educației nonformale se poate realiza în următoarele instituții sau organizații:</p> <ul style="list-style-type: none"> a) instituțiile și organizațiile menționate la alin.(1); b) instituții extrașcolare; c) centre de îngrijire și protecție a copilului; d) întreprinderi; e) instituții culturale; f) asociații profesionale, culturale, sindicale; g) organizații nonguvernamentale; g) centre educaționale comunitare de drept public sau privat; h) alte organizații.
---	--

Anexa 3. Reglementarea educației nonformale conform Legii cu privire la tineret, 2016

Legea Nr. 215 cu privire la tineret

Educație nonformală

Articolul 2. Noțiuni principale

Activitate de tineret – orice activitate cu și pentru tineri, de natură socială, culturală, educațională sau civică, ce are la bază procese de învățare nonformală și de participare voluntară, coordonată de către un lucrător de tineret;

Educație nonformală a tinerilor – proces educațional organizat prin activități în comunitate sau prin programe, care are loc în afara sistemului educațional formal, menit să răspundă nevoilor educaționale ale tinerilor, afirmat prin dobândirea și/sau dezvoltarea aptitudinilor și abilităților necesare pentru a se adapta la un mediu în continuă schimbare, având obiective clare de învățare;

Articolul 5. Oportunități economice

d) susținerea programelor de educație nonformală a tinerilor antreprenori în domeniul afacerilor;

Articolul 6. Participare și dezvoltare multilaterală

(2) Statul susține educația nonformală și informală a tinerilor prin:

- a) dezvoltarea mecanismelor de recunoaștere a educației nonformale și informale în domeniul tineretului;
- b) susținerea financiară a activităților de educație nonformală și informală în limita bugetelor disponibile;
- c) dezvoltarea sistemului național de asigurare a calității programelor de educație nonformală și informală;

Articolul 14. Organizațiile de tineret

(2) Organizațiile de tineret au dreptul:

- e) să promoveze și să desfășoare activități de educație nonformală a tinerilor și de voluntariat;
- i) să creeze centre de dezvoltare a competențelor dobândite în procesul de educație nonformală și informală.

Articolul 19. Organizarea activităților de educație nonformală a tinerilor

(1) Activitatea de tineret se bazează pe procesele de învățare nonformală, cuprinde orice formă de învățare intenționată și de dobândire de abilități și de competențe în afara educației formale și este oferită, de regulă, de organizațiile de tineret, de asociațiile obștești, de instituțiile publice, de centrele de tineret, de formatori.

(2) Activitățile de educație nonformală trebuie să corespundă principiilor de lucru cu tinerii, având la bază necesitățile lor educaționale, și să contribuie la dobândirea și/sau la dezvoltarea competențelor necesare integrării în societatea aflată în continuă schimbare.

(3) Recunoașterea competențelor dobândite în procesul de educație nonformală este certificată în conformitate cu legislația.

Anexa 4. Educația nonformală din Republica Moldova (Guțu, VI., 2020, p. 39)

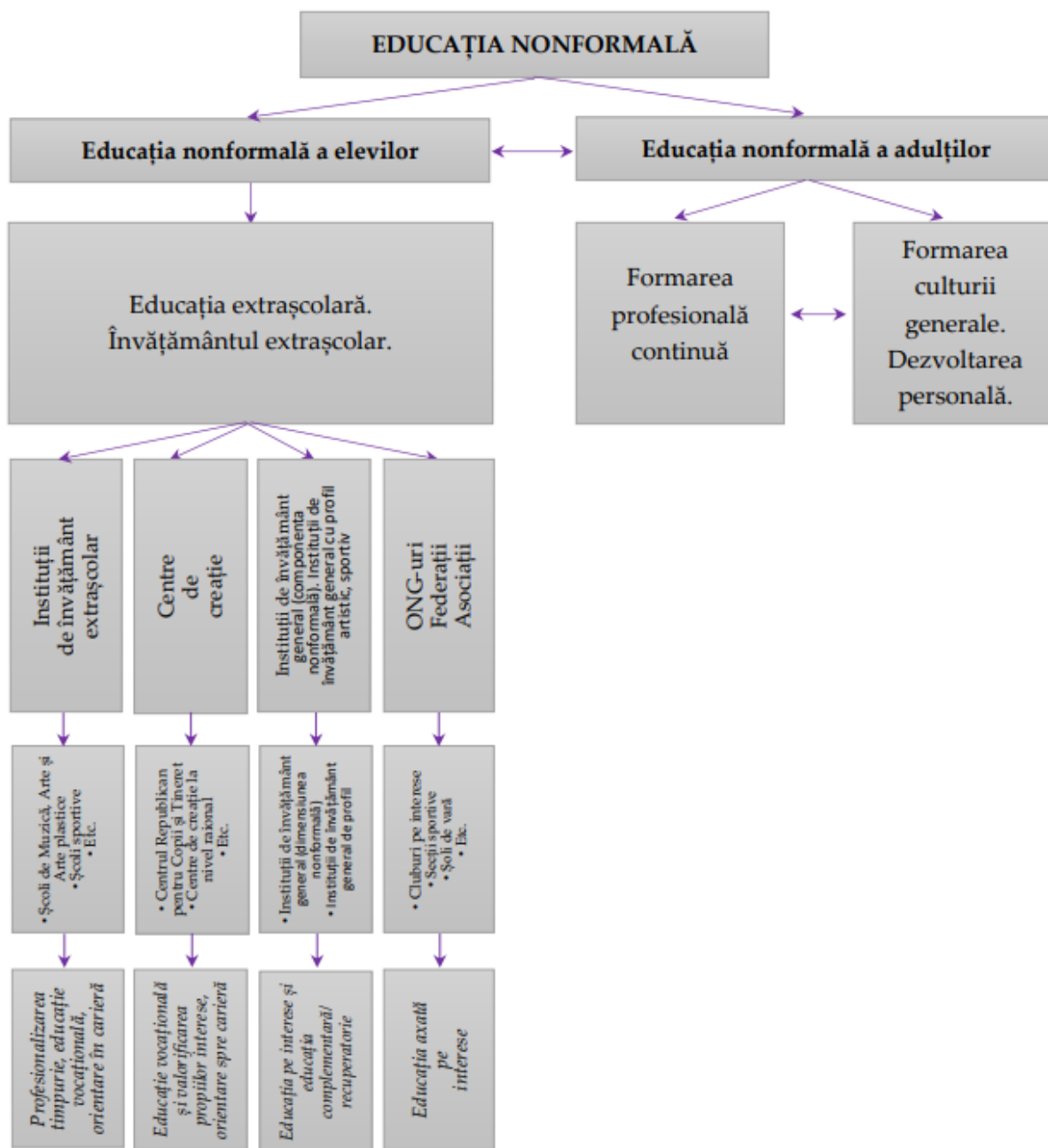

Figura A5.1. Structurarea ENF în Republica Moldova

Anexa 5. Legități și principii generale și specifice ale EÎE (Guțu, VI., 2020, p. 35-37)

Legități generale ale educației și învățământului extrașcolar

Finalitățile, caracterul și conținutul educației și învățământului extrașcolar sunt determinate de nevoile/interesele obiective ale elevului, de normele și valorile socioculturale și etnice.

1. Finalitățile educației și învățământului extrașcolar sunt determinate de corespunderea influențelor pedagogice cu factorii obiectivi și subiectivi.

2. Reacția pozitivă a elevului la influențele pedagogice este determinată de necesitățile, nevoile, interesele și posibilitățile educabilului, axându-se pe crearea perspectivelor optimiste ale dezvoltării personale/individuale.

3. Eficiența educației și învățământului extrașcolar sunt determinate de nivelul de activism al elevului, de performanțele/succesele acestuia, dar și de conținutul și tehnologiile educaționale aplicate, de motivele participării la activitate.

Legități specifice ale educației și învățământului extrașcolar

Învățământul și educația extrașcolară sunt profund integrate în cultura postmodernă, prevăzând reconstrucția societății preocupată fundamental de ființa umană:

1. Procesul educațional are un caracter determinat teleologic, motivațional, este integrat și bipolar.

2. Procesul de formare-dezvoltare a personalității nu poate avea loc fără participarea ei activă în acest proces.

3. Dezvoltarea competențelor unei personalități are un caracter interconex și interdeterminat. În procesul real de formare a personalității aceste competențe se manifestă în diferite combinații.

4. Componentele procesului educațional nu sunt egale în raport una cu alta, există o supunere, o interconexiune între ele: pătrunzând una în alta, în cele mai diverse combinații, ele constituie un proces educațional unic/integralizat.

Principiile generale ale educației și învățământului extrașcolar

1. Principiul reflexiei: conștientizarea de către educabil a experienței proprii de viață. Axarea pe experiența proprie (emoțională, empirică) devine punctul de plecare în devenirea proprie.

2. Principiul interactivității: de la interacțiune la conștientizarea valorilor. Idee-cheie a interactivității contă în aceea că procesul este tot așa de important ca și rezultatul. Formarea sistemului de valori stă la baza educației, nu însă interiorizarea simplă a normelor sociale.

3. Principiul autorealizării: constituirea propriei poziții în societate, transferul priorității inițiativei în sfera comportamentului social. Acest principiu presupune/impune aplicarea numai a

acelor forme și tehnologii care creează condiții pentru autorealizarea creativă a educabilului. Manifestând activism, educabilul obține realizarea conștientă a obiectivelor proprii sau propuse din exterior.

4. Principiul subiectivității: dezvoltarea capacităților educabilului de a conștientiza eu-l propriu în raport cu lumea înconjurătoare; de a aprecia acțiunile proprii; de a prognoza consecințele acestor acțiuni; de a susține viziunile proprii; de a respinge influențele negative din exterior.

5. Principiul respectării drepturilor copilului și ale omului: copiii și tinerii au dreptul la participare, acces la informație, servicii educaționale.

6. Principiul orientărilor valorice: axarea mai mult pe componenta conținutală a educației, pe cultivarea valorilor, ca: „om”, „viață”, „natură”, „societate”, „dragoste”, „stimă” etc.

7. Principiul acceptării copilului/elevului ca individualitate: acceptarea particularităților și capacităților individuale ale copiilor. Copilul/elevul este privit ca subiect al actului educațional.

Principiile specifice ale educației și învățământului extrașcolar (de formare instituțională)

1. Principiul echității și al nondiscriminării: serviciile sunt prestate indiferent de etnie, gen, religie, orientare politică, statut social, origine, studii, stare a sănătății etc.

2. Principiul abordării existențiale a personalității.

3. Principiul dezvoltării vocaționale a personalității.

4. Principiul orientării profesionale și ghidării în carieră.

5. Principiul învățării constructiviste a subiectului care se construiește pe sine.

6. Principiul parteneriatului social și al comanagementului: toate activitățile vor fi desfășurate în baza colaborării eficiente dintre sectorul public, privat și neguvernamental.

7. Principiul centrării pe valorile general-umane, naționale și democratice.

8. Principiul diferențierii și individualizării demersului educațional.

9. Principiul corelării intereselor individuale ale beneficiarului cu cele ale societății.

10. Principiul creativității.

11. Principiul unității educației și autoeducației.

Anexa 6. Practici internaționale de eficientizare a educației (Cerbușca P., 2020)

Cele mai eficiente din lume sunt considerate sistemele educaționale din Coreea de Sud, Japonia, Singapore, Hong Kong, Finlanda, Marea Britanie, Canada, Olanda, Irlanda, Polonia, Danemarca, Germania, Federația Rusă, Statele Unite ale Americii, Australia, Noua Zeelanda, Israel, Belgia, Cehia, Elveția. Totodată, merită să fie studiate și analizate constructiv și sistemele educaționale din alte state cu care Republica Moldova menține relații de colaborare și schimb de bune practici, precum România, Italia, Ucraina și altele. Printre cele mai bune practici se evidențiază:

- ✓ Consolidarea imaginii pedagogului în societate și remunerarea decentă, aflată în raport direct cu responsabilitatea înaltă, și exigențe clare față de îndeplinirea obligațiilor funcționale.
- ✓ Implicarea semnificativă a statului/societății/comunității în asigurarea calității sistemului educațional și crearea condițiilor bune pentru educația copiilor, prin creșterea în bugetul de stat a ponderii pentru educație.
- ✓ Crearea condițiilor pentru o competiție mai înaltă în societate ca elevii să-și facă studiile la cele mai bune școli și universități.
- ✓ Motivarea celor mai buni elevi pentru a-și face studiile la facultățile pedagogice, prin elaborarea și aprobarea unor politici de stimulare materială și morală a tinerilor.
- ✓ Creșterea cerințelor față de formarea inițială și continuă a cadrelor didactice și a celor manageriale.
- ✓ Pregătirea multilaterală școlară și extrașcolară a elevilor pentru a-și dezvolta competențele cu caracter de integrare.
- ✓ Îmbinarea eficientă a învățării formale și strategiile cu caracter non-formal și informal, astfel asigurând îndeplinirea doleanțelor actorilor educaționali, dar și a membrilor comunității.
- ✓ Excluderea standardelor rigide de învățare (învățarea după model-tip, rezolvarea problemele după modele din manuale), elevii având posibilitatea să creeze, să descopere și să-și valorifice multiplele inteligențe, să-și dezvolte gândirea critică și reflexivă rezolvând probleme, inclusiv prin propria metodă.
- ✓ Orientarea politicilor educaționale spre garantarea faptului că toate școlile să dispună de condiții de studii egale, dar bune pentru toți copiii, să aibă posibilitatea să organizeze activități școlare și extrașcolare fără deosebire de regiunea în care trăiește familia, de forma de proprietate, de stat sau privată.

- ✓ Eficientizarea evaluării, pornind de la creșterea rolului autoevaluării și evaluării reciproce, și organizarea aprecierii randamentului școlar, axat pe evaluarea competențelor, mai puțin a cunoștințelor. Atitudine serioasă și conștientă a tuturor factorilor de decizie, dar și a elevilor în organizarea unei evaluări corecte, fără plagiat, bazată pe teste de gândire critică și capacități de analiză.
- ✓ Elevii realizează mai puține evaluări standardizate și mai puține teme pentru acasă, în schimb au posibilitatea să elaboreze proiecte cu implementare în comunitate, împreună cu părinții și prietenii, astfel, prin programe realizate la școală, în familie sau în localitate, li se deschide noi orizonturi de dezvoltare personală.
- ✓ Instituțiile dispun de o largă autonomie și sunt stimulate să dezvolte culturi organizaționale proprii, care să asigure performanțe și rezultate mai înalte.
- ✓ Școala reprezintă un centru educațional comunitar, care propune nu doar servicii educative, dar asigură și servicii sociale pentru elevi, părinți și cetățenilor din localitate. Ponderea mică a disciplinelor de studii obligatorii în raport cu o pondere relativ înaltă (până la 30%) a obiectelor opționale la decizia școlii, precum și existența unor discipline vocaționale, în baza intereselor elevilor și multiplelor lor inteligențe.
- ✓ Integrarea unor discipline și dezvoltarea relațiilor interdisciplinare, axate pe dezvoltarea competențelor cu caracter de integrare.
- ✓ Dezvoltarea învățământului liceal, bazat pe modelul de licee clasice (clasele a X-XII-a) și crearea condițiilor de competiție la admitere prin teste bazate pe itemi cu caracter multidiscplinar. Învățământul profesional tehnic are un pronunțat caracter aplicativ, ponderea activităților practice fiind de circa 60% în raport cu cca 40% de pregătire teoretică.
- ✓ Universitățile au dreptul de a organiza examene de admitere și dispun de autonomie în elaborarea propriilor curricule, fiind responsabilitatea pentru rezultatele academice ale studenților și perspectivele de angajare a absolvenților în câmpul muncii.
- ✓ Formarea continuă a cadrelor didactice se bazează pe programe de autoinstruire în baza creditelor acumulate și susținerea publică a proiectelor educaționale implementate în școală și în comunitate.
- ✓ Voluntariatul și a mentoratul în cadrul instituțiilor de învățământ, precum și în comunitate, au un caracter preponderent practic și este înalt apreciat.
- ✓ Organele de autoconducere școlară a elevilor au un rol important, iar implicarea lor în crearea culturii organizaționale a instituției de învățământ, în realizarea planului de activități școlare și extrașcolare, în elaborarea și implementarea proiectelor educaționale în școală sau comunitate este semnificativă. Este creată industria produselor educaționale digitale, sunt pe larg utilizate manualele digitale și platformele educaționale online.

Anexa 7. Schița conceptului de instituție publică

1. Definirea generală

Instituția publică este:

- Persoană juridică de drept public;
- Constituită printr-un act emis de o autoritate publică;
- Finanțată integral sau parțial din bugetul autorității publice fondatoare.

2. Elemente constitutive

Element	Descriere
Fondator	Autoritate publică (ex.: Ministerul Educației)
Act de constituire	Hotărâre, decizie sau ordin al autorității publice
Finanțare	De la bugetul public (integral/parțial)
Patrimoniu propriu	Da
Răspundere	Fondatorul răspunde subsidiar (dacă patrimoniul instituției e insuficient)

3. Domeniu de activitate

Instituția publică are dreptul:

- Să desfășoare orice activitate legală legată de scopurile din statut sau prevăzute de lege
- Activitățile licențiate pot fi practicate doar cu licență
- Activitatea antreprenorială: permisă numai dacă este în scop auxiliar, prin:
  - constituirea de SRL sau SA
  - parteneriate public-private (PPP)

4. Aplicabilitate în sistemul educațional

Tip instituție de învățământ	Reglementare	Caracter public
Învățământ primar și secundar	Regulament-cadru (2016)	Public sau privat
Instituții extrașcolare	Regulament tip (2011)	De stat / de interes local
Instituții superioare	Codul Educației (2014)	Universități publice
Rețea educațională	Stabilită prin decizie ministerială	Da

5. Relația cu sistemul public

- Parte a sistemului instituțional al statului.
- Misiune educațională, culturală, științifică etc.
- Se supune reglementărilor din Codul Educației și altor acte normative.

Anexa 8. Protocolul Studiului de caz, aplicat la etapa experimentală Instituționalizarea ENF la Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO

1. Titlul studiului

Studiu de caz praxiologic privind instituționalizarea educației nonformale în cadrul Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO.

2. Justificare științifică

Instituționalizarea educației nonformale constituie o condiție esențială pentru integrarea acesteia în politicile educaționale naționale și europene. În etapa praxiologică a tezei de doctorat, studiul de caz la ARTICO este conceput pentru a valida modelul pedagogic propus, pentru a analiza mecanismele de funcționare și pentru a evidenția corelațiile dintre teorie și practică. ARTICO, în calitate de centru republican de învățământ extrașcolar, oferă cadrul optim de investigare, fiind un laborator pentru experimente educaționale nonformale.

3. Scopul cercetării

Analiza structurală a componentelor modelului pedagogic prin documentare și studiu de caz.

4. Obiective praxiologice

1. Identificarea premiselor și a condițiilor pentru implementarea Modelului de instituționalizare a educației nonformale a copiilor în Republica Moldova (FAPA);
2. Surprinderea realității concrete a instituționalizării educației nonformale;
3. Evidențierea particularităților organizatorice, pedagogice și sociale ale CRCT ARTICO ca model reprezentativ;
4. Integrarea perspectivei naționale prin corelarea cu politicile și reglementările existente.
5. Formularea de recomandări praxiologice pentru extinderea și replicarea modelului în alte instituții.

5. Ipoteză de lucru

Instituționalizarea ENF la CRCT ARTICO se realizează conform unui cadru flexibil, adaptiv, participativ, accesibil, în contextul european al Republicii Moldova

6. Design metodologic

Strategia de cercetare: Studiu de caz unic, aplicat la nivel instituțional. Pentru experimentul de constatare am mai aplicat ancheta în bază de chestionar prin care am acumulat date cantitative privind aspectele de management, opiniile beneficiarilor, a cadrelor manageriale și cadrelor didactice din instituțiile de învățământ extrașcolar (centre de creație, școli de arte) cu privire la asistența metodică și metodologică oferită de CRCT ARTICO, nivelului de satisfacției copiilor privind activitățile de ENF.

Metode de colectare a datelor:

- Analiza documentară (reglementări interne, rapoarte de activitate, planuri strategice, resurse electronice);
- Observație participativă a proceselor de management, curriculare, metodice, de comunicare;

Metode de analiză: analiza de conținut, analiza proceselor, analiza documentelor, metoda triangulației.

7. Populația și eșantionul: CRCT ARTICO, personalul de conducere ARTICO, cadre didactice, copii, părinți.

8. Considerații etice

- Consimțământ informat și voluntariat în participare.
- Anonimat și confidențialitate în procesarea datelor.
- Respectarea drepturilor minorilor și implicarea responsabilă a părinților/tutorilor legali.

9. Rezultate așteptate

- Validarea empirică a modelului pedagogic de instituționalizare a ENF.
- Argumentarea importanței ARTICO ca centru pentru implementarea instituționalizării ENF conform Modelului pedagogic.
- Recomandări praxiologice pentru politici educaționale.
- Posibilitatea transferului de bune practici către alte centre și instituții.

10. Calendar de implementare (etapa praxiologică): Cercetarea praxiologică a fost desfășurată în perioada anilor 2023-2024.

1. Pregătirea instrumentarului de cercetare – 2 luni.
2. Colectarea datelor – 5 luni.
3. Analiza și validarea ipotezelor – 3 luni.
4. Elaborarea raportului praxiologic – 2 luni.

11. Limitări și delimitări

- Studiu de caz pe o singură instituție (ARTICO) – limitarea generalizării.
- Posibilă influență a factorilor contextuali (politici educaționale, resurse financiare).
- Acces selectiv la date interne.

Anexa 9. Chestionar pentru cadrele manageriale din cadrul Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO

Stimate coleg, Stimată colegă,

*Vă invităm să răspundeți la acest chestionar cu privire la managementul educației extrașcolare în cadrul Centrului Republican pentru Copii și Tineret (ARTICO) - instituție publică educațional-metodică de învățământ extrașcolar la nivel național, parte componentă a sistemului de educație, în condițiile stipulate de Codul Educației al Republicii Moldova. **Vă mulțumim!***

I. SCOP, DOMENIILE DE ACTIVITATE, ATRIBUȚII

1. În opinia dumneavoastră, care din scopurile de jos, constituie prioritatea Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO la etapa actuală (selecționați o singură opțiune)?

- a) Acordarea de asistență metodică și metodologică instituțiilor de învățământ extrașcolar la nivel național.*
- b) Coordonarea programelor și proiectelor în domeniul învățământului extrașcolar la nivel național.*
- c) Implementarea serviciilor de educație extrașcolară și diseminarea bunelor practici la nivel național.*
- d) Organizarea și acordarea serviciilor de învățământ extrașcolar.*

2. Identificați 5, cele mai des exersate atribuții ale Centrului Republican pentru Copii și Tineret în domeniul DEZVOLTAREA PROGRAMELOR ȘI A CADRULUI METODOLOGIC, RELEVANT SECTORULUI ÎNVĂȚĂMÂNTULUI EXTRAȘCOLAR:

- a) Elaborează și/sau participă la elaborarea studiilor de analiză și cercetare în domeniul învățământului extrașcolar.*
- b) Participă la elaborarea documentelor de politici (strategii, programe), proiectelor de acte normative și regulatorii în domeniul învățământului extrașcolar.*
- c) Elaborează și/sau participă la elaborarea programelor, regulamentelor, suporturilor metodologice pentru prestatorii de servicii în domeniul învățământului extrașcolar.*
- d) Oferă suport metodologic, informativ și de asistență metodică instituțiilor de învățământ extrașcolar.*
- e) Dezvoltă și asigură condiții optime pentru antrenarea cadrelor didactice, specialiștilor din domeniu în activități de dezvoltare profesională și personală.*
- f) Dezvoltă capacități umane și metodologice ale instituțiilor de învățământ extrașcolar din Republica Moldova.*
- g) Dezvoltă resursele informațional-didactice și tehnico-materiale în domeniu.*
- h) Realizează și promovează programe de schimb internațional pentru copii și tineri.*
- i) Valorifică capacitățile Centrului ca membru al diferitor structuri internaționale.*

3. Identificați 3, cele mai des exersate atribuții ale Centrului Republican pentru Copii și Tineret în domeniul COORDONAREA ORGANIZĂRII ȘI DESFĂȘURĂRII ACTIVITĂȚILOR EXTRAȘCOLARE, LA NIVEL NAȚIONAL:

- a) Constituie un punct de legătură între instituțiile de învățământ extrașcolar și MEC al Republicii Moldova.*
- b) Contribuie la îmbunătățirea calității serviciilor prestate de către instituțiile de învățământ extrașcolar din Republica Moldova, prin suportul metodologic acordat acestor instituții.*
- c) Stabilește relații de colaborare cu alte instituții pentru copii și tineri.*
- d) Promovează bune practici de participare și asociere a copiilor și tinerilor.*
- e) Promovează participarea comunitară și cetățenia activă.*

- f) *Acordă asistență și consultă specialiștii din cadrul administrației publice și instituțiile de învățământ pentru realizarea activităților în învățământul extrașcolar de interes local pentru copii și tineri.*

4. Identificați 5 cele mai des exersate atribuții ale Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO în domeniul Organizarea și acordarea serviciilor de învățământ extrașcolar:

- a) *Elaborează programe de activitate pentru copii și tineri, specifice serviciilor prestate.*
 b) *Organizează activități educaționale pe interese tuturor copiilor, activități care se realizează în cercuri, formații, echipe, ansambluri cu profil singular sau profiluri integrate; pe grupe de beneficiari începători, avansați și de performanță, în grupuri omogene sau eterogene.*
 c) *Creează oportunități de dezvoltare, informare, formare, consultanță, suport, relaționare, recreere și de organizare a timpului liber prin implicare în activități / proiecte sociale, culturale, sportive și tehnice, concursuri, festivaluri, excursii etc.*
 d) *Organizează activități de agrement, spectacole, concerte, tabere, excursii, drumeții, turism.*
 e) *Creează cercuri/ansambluri/grupe de interes pe activități de muzică, dans, teatru, arte vizuale, sport, IT.*
 f) *Organizează și desfășoară concursuri, festivaluri, competiții naționale și internaționale.*
 g) *Organizează și desfășoară activități în învățământul extrașcolar: seminare, conferințe, training-uri, mese rotunde, ateliere, cursuri, stagii, campanii de informare, voluntariat etc.*
 h) *Organizează și desfășoară acțiuni de voluntariat, campanii de sensibilizare, programe de mobilitate pentru tineri, Consiliul Național al Elevilor.*
 i) *Asigură informarea și documentarea părinților și beneficiarilor (copiilor și tinerilor) prin: pagini WEB, sesiuni informative, rețele de socializare etc.*

II. BENEFICIARI ȘI PARTENERIATE

5. Cum apreciați serviciile oferite de Centrul republican pentru Copii și Tineret ARTICO beneficiarilor:

- a) *autorități publice locale:*

<i>Conform cadrului legal</i>	<i>Conform cererii acestora</i>	<i>Dezvoltăm frecvent parteneriate comune</i>
-------------------------------	---------------------------------	---

- b) *instituții de învățământ extrașcolar:*

<i>Conform cadrului legal</i>	<i>Conform cererii acestora</i>	<i>Dezvoltăm frecvent parteneriate comune</i>
-------------------------------	---------------------------------	---

- c) *cadre didactice și specialiștii în domeniu:*

<i>Conform cadrului legal</i>	<i>Conform cererii acestora</i>	<i>Dezvoltăm frecvent parteneriate comune</i>
-------------------------------	---------------------------------	---

- d) *tineri:*

<i>Conform planului ARTICO, Programului activităților extrașcolare ale MEC</i>	<i>Conform solicitării acestora</i>	<i>În baza de proiecte</i>
--	-------------------------------------	----------------------------

- e) *copii:*

<i>Conform planului ARTICO, Programului activităților extrașcolare ale MEC</i>	<i>Conform solicitării părinților, copiilor</i>	<i>În funcție de specializarea cadrelor didactice</i>
--	---	---

Anexa 10. Analiza primară a Chestionarului pentru cadrele manageriale și didactice ale instituțiilor de învățământ extrașcolar din Republica Moldova

Stimate coleg / Stimată colegă!

Vă invităm să completați prezentul chestionar privind acordarea asistenței metodice și metodologice instituțiilor de învățământ extrașcolar, la nivel național, de către Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO – instituție publică educațional-metodică de învățământ extrașcolar. Așteptăm chestionarul până pe data de 26 aprilie 2023.

Vă rugăm să transmiteți chestionarul completat până la data de 26 aprilie 2023.

Vă mulțumim pentru colaborare!

1. În opinia dumneavoastră, care dintre scopurile de mai jos constituie prioritatea Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO la etapa actuală? (Selectați o singură opțiune)

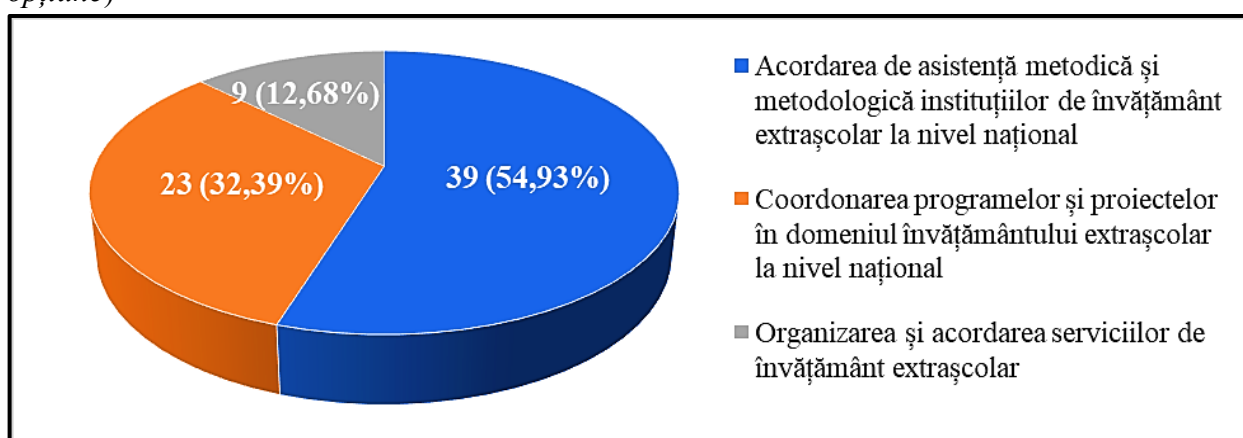

Figura A10.1. Prioritățile CRCT ARTICO la etapa actuală

2. Apreciați eficiența activității Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO la etapa actuală, în următoarele direcții:

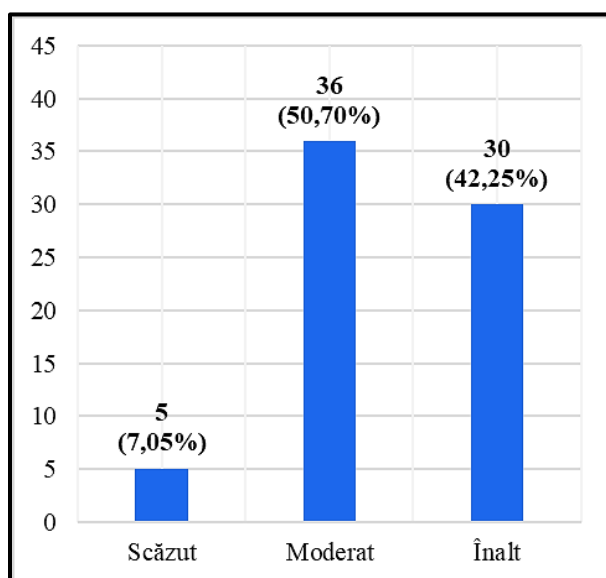

Figura A10.2. Eficiența CRCT ARTICO pe direcția Dezvoltarea programelor și a cadrului metodologic relevant pentru învățământul extrașcolar

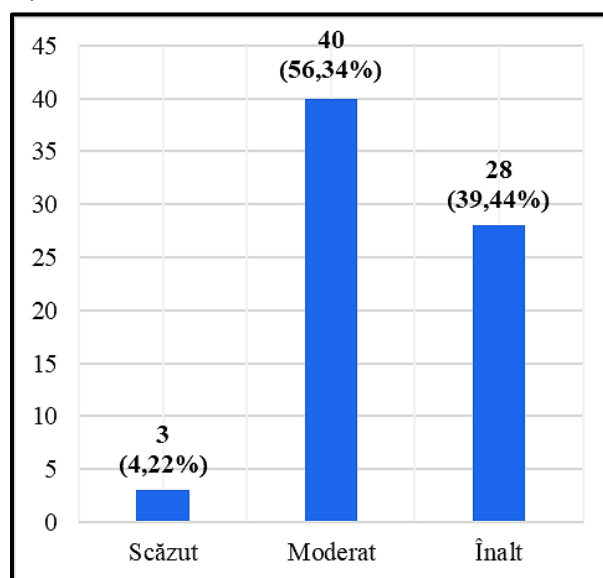

Figura A10.3. Eficiența CRCT ARTICO pe direcția Coordonarea organizării și desfășurării activităților extrașcolare la nivel național

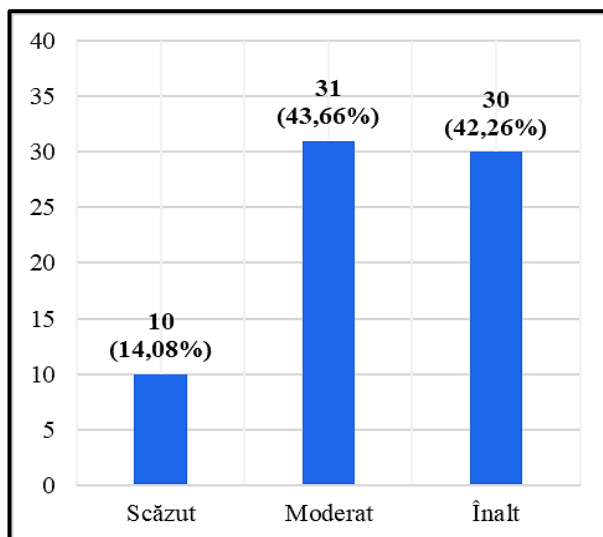

Figura A10.4. Eficiența CRCT ARTICO pe direcția Organizarea și furnizarea serviciilor de învățământ extrașcolar

Atribuții ale Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO

Identificați 5 atribuții ale Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO în domeniul *Dezvoltarea programelor și a cadrului metodologic* relevant sectorului învățământului extrașcolar.

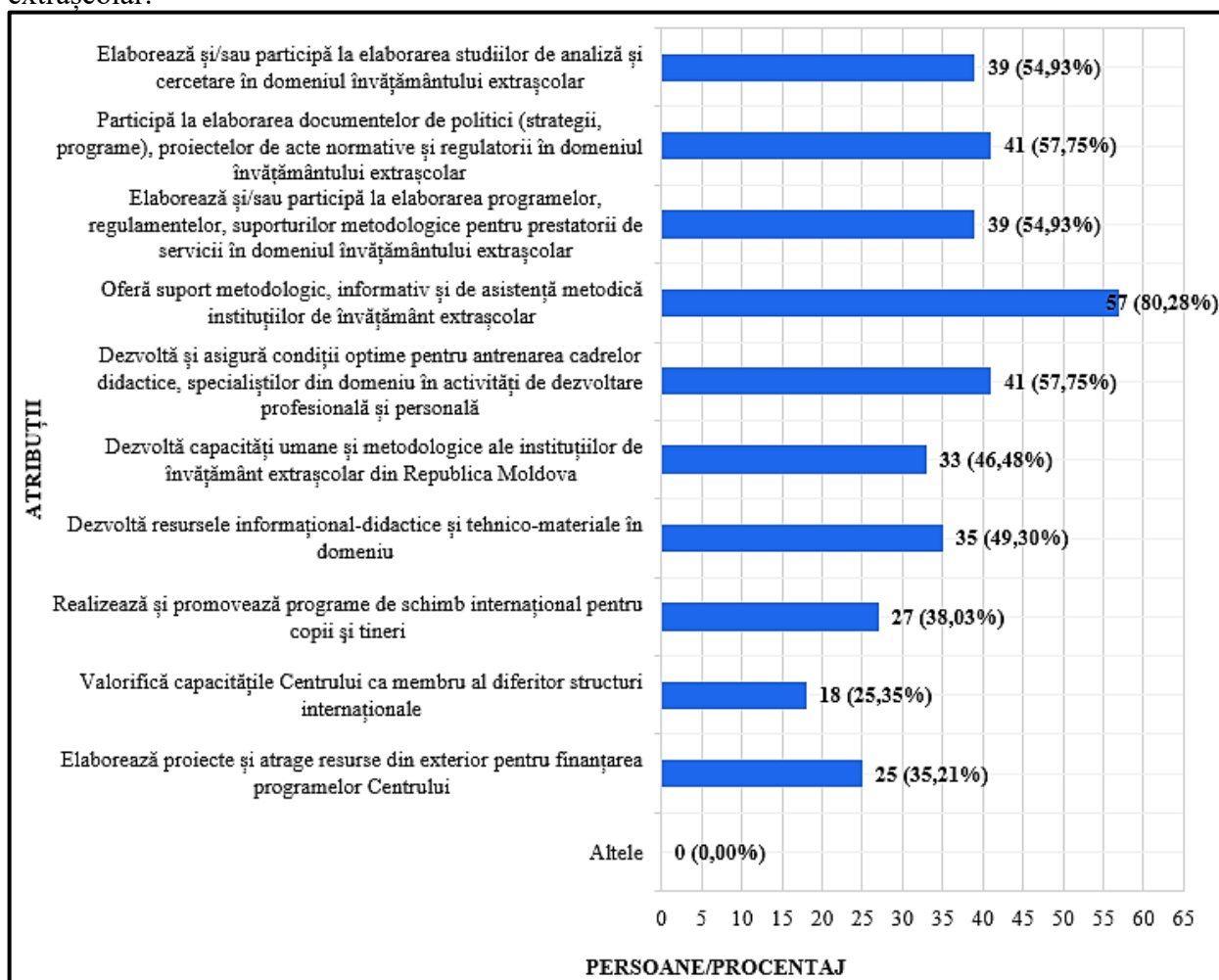

Figura A10.5. Atribuții relevante ÎE pe domeniul *Dezvoltarea programelor și a cadrului metodologic*

Identificați 3 atribuții ale Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO în domeniul *Coordonarea organizării și desfășurării activităților extrașcolare la nivel național*, a căror exercitare o resimțiți.

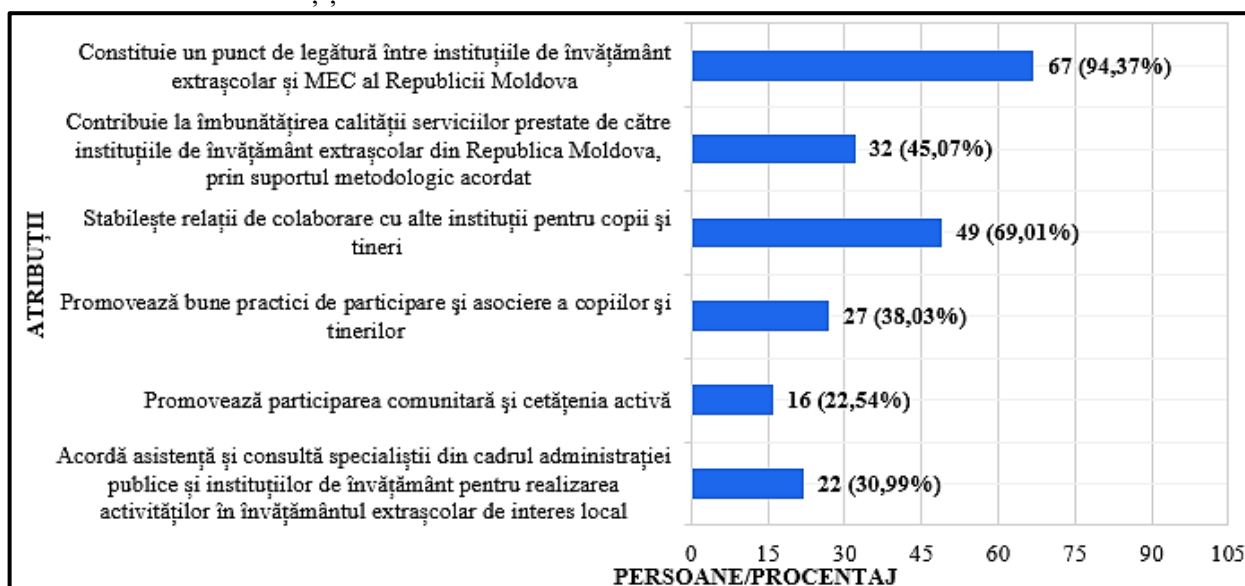

Figura A10.6. Atribuții relevante ÎE pe domeniul *Coordonarea organizării și desfășurării activităților extrașcolare la nivel național*

Identificați 5 atribuții ale Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO în domeniul *Organizarea și acordarea serviciilor de învățământ extrașcolar*, a căror exercitare o resimțiți.

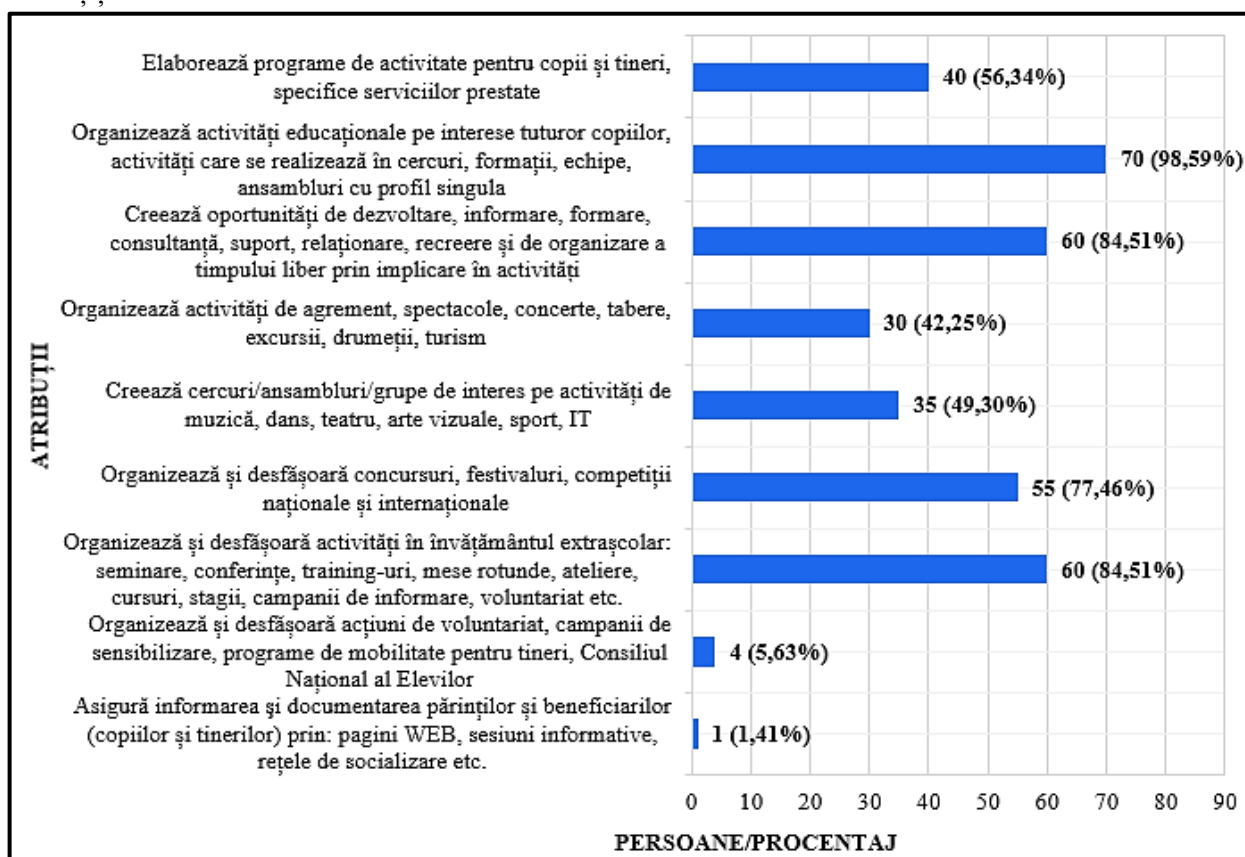

Figura A10.7. Atribuții relevante ÎE pe domeniul *Organizarea și acordarea serviciilor de învățământ extrașcolar*

Cum apreciați nivelul de organizare a învățământului extrașcolar în cadrul centrului de creație sau al școlii de arte în care activați?

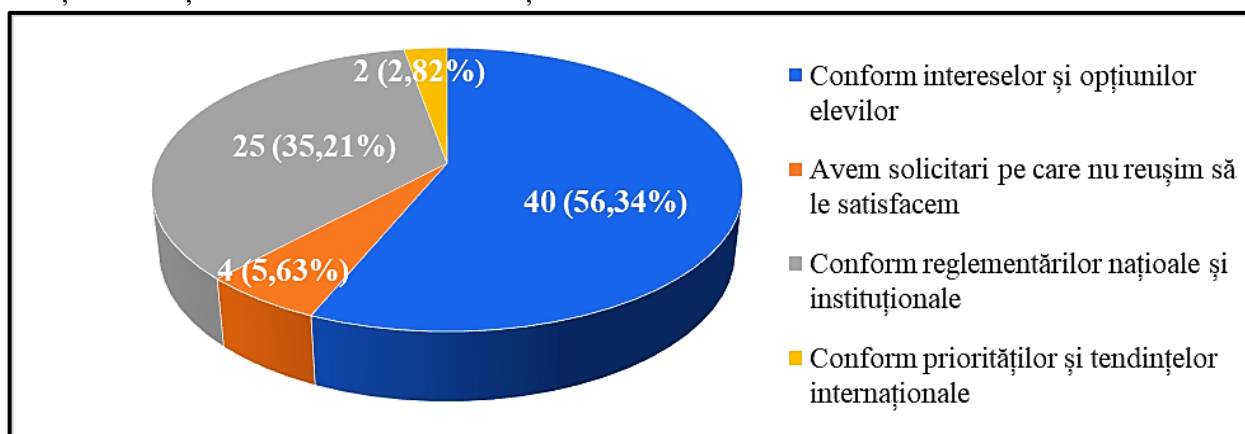

Figura A10.8. Nivelul de organizare a ÎE în cadrul unui centru de creație

Ce dificultăți întâmpinați în procesul de organizare a activităților de învățământ extrașcolar la nivelul centrului de creație sau al școlii de arte în care activați?

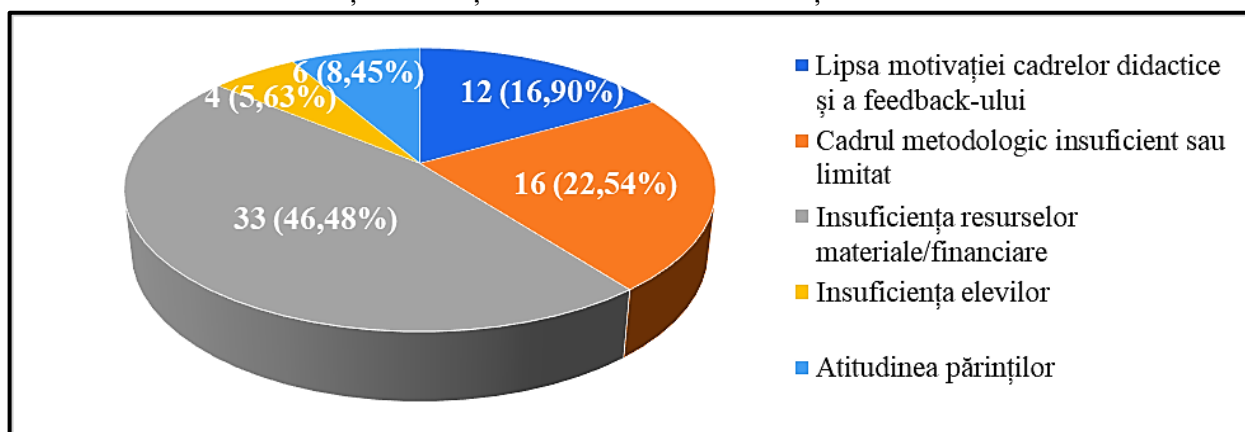

Figura A10.9. Dificultățile procesului de organizare a activităților de învățământ extrașcolar la nivelul centrului de creație sau al școlii de arte

Considerați că numărul de ore alocate activităților extrașcolare este suficient pentru a satisface cererea copiilor și tinerilor?

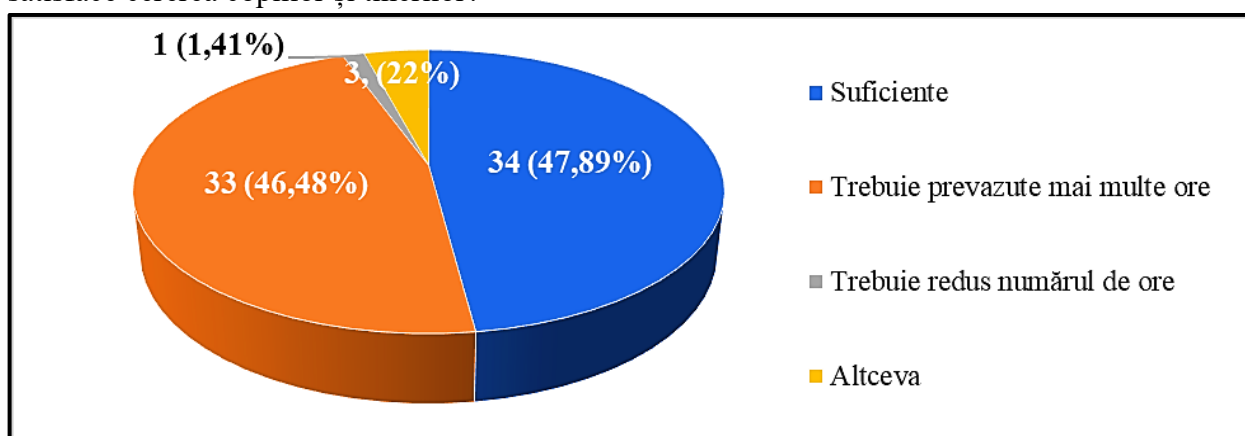

Figura A10.10. Suficiența timpului alocat pentru activități extrașcolare

Curriculumul activităților extrașcolare, la nivel de instituție / localitate / republică influențează motivația școlară a elevilor?

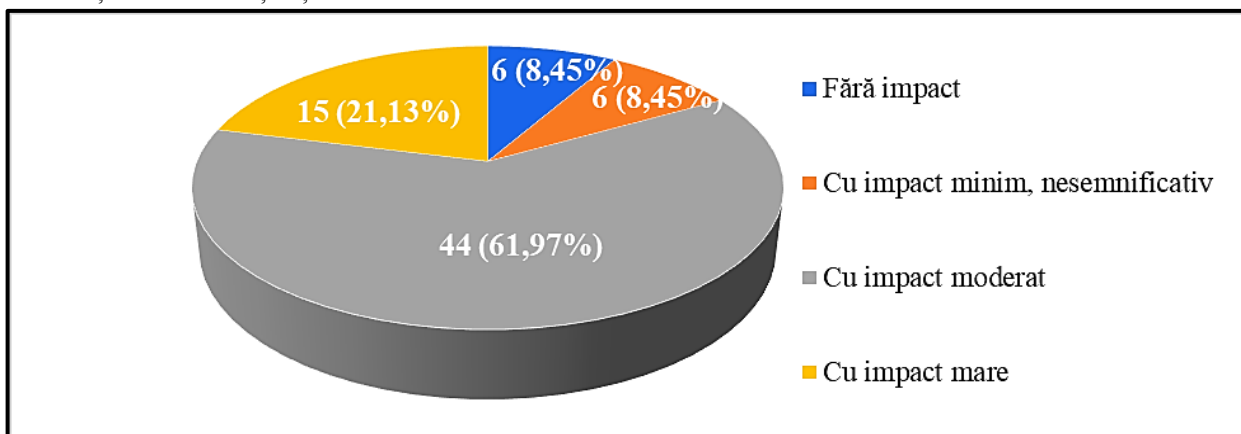

Figura A10.11. Impactul curricular asupra motivației elevilor

Cum apreciați nivelul de satisfacție al părinților în raport cu oferta de activități extrașcolare a Centrului de creație / Școlii de arte?

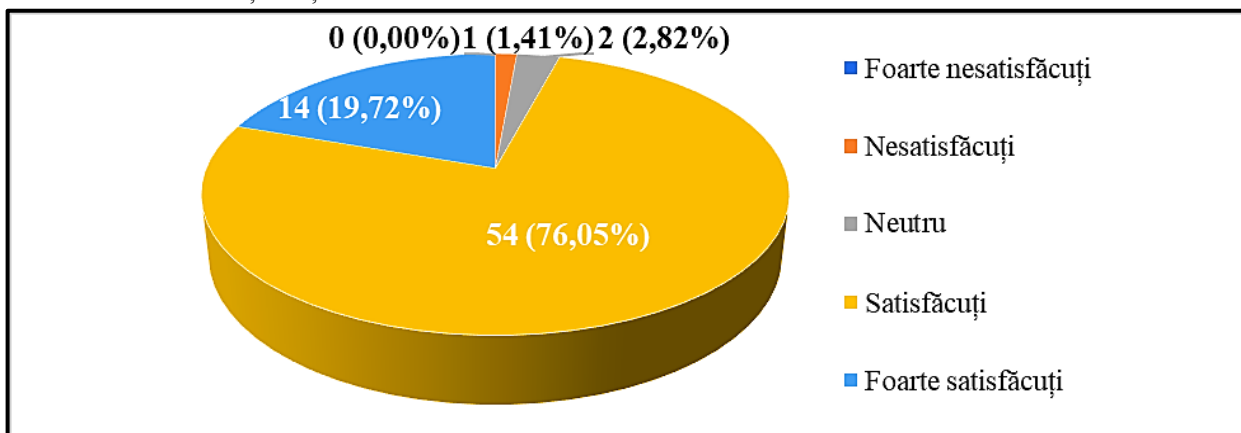

Figura A10.12. Nivelul de satisfacție al părinților în raport cu oferta de activități extrașcolare

Indicați trei dintre cele mai eficiente aspecte ale managementului educației și învățământului extrașcolar la etapa actuală.

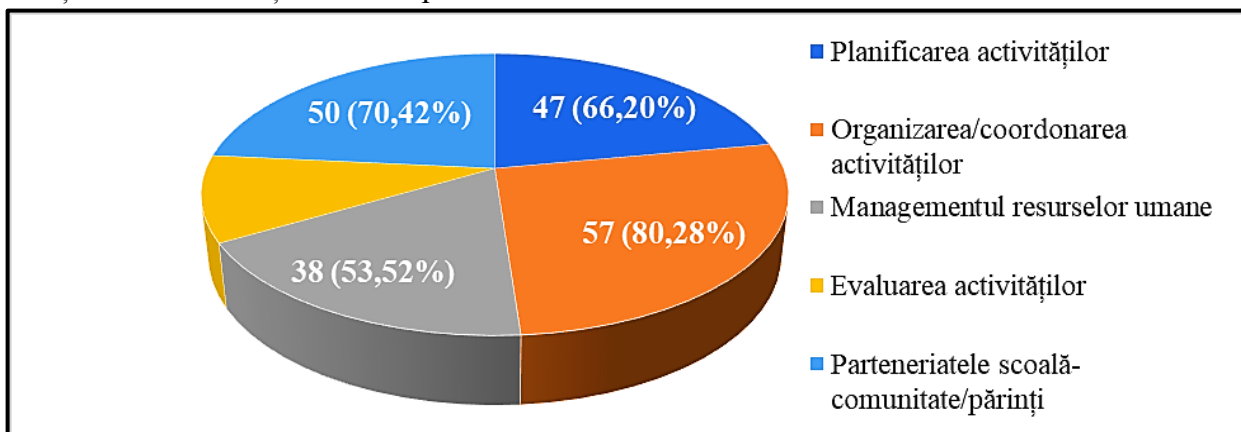

Figura A10.13. Cele mai eficiente aspecte ale managementului EÎE la etapa actuală

Indicați trei dintre cele mai puțin eficiente aspecte ale managementului educației și învățământului extrașcolar la etapa actuală.

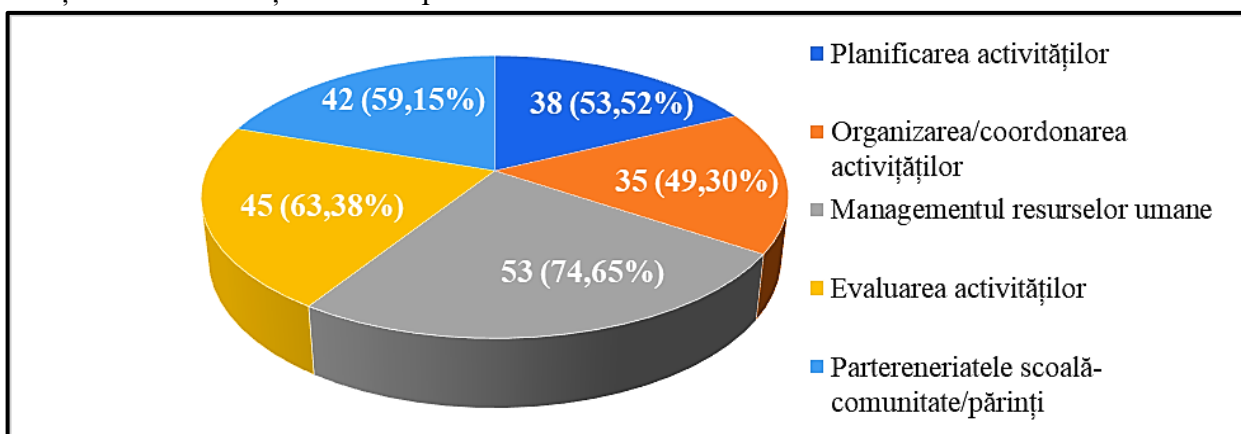

Figura A10.14. Cele mai puțin eficiente aspecte ale managementului E&E la etapa actuală

Indicați trei instrumente de management al educației și învățământului extrașcolar funcționează cel mai eficient la etapa actuală?

Figura A10.15. Instrumente de management al E&E la etapa actuală

Cum apreciați oferta ARTICO de dezvoltare profesională în domeniul învățământului extrașcolar?

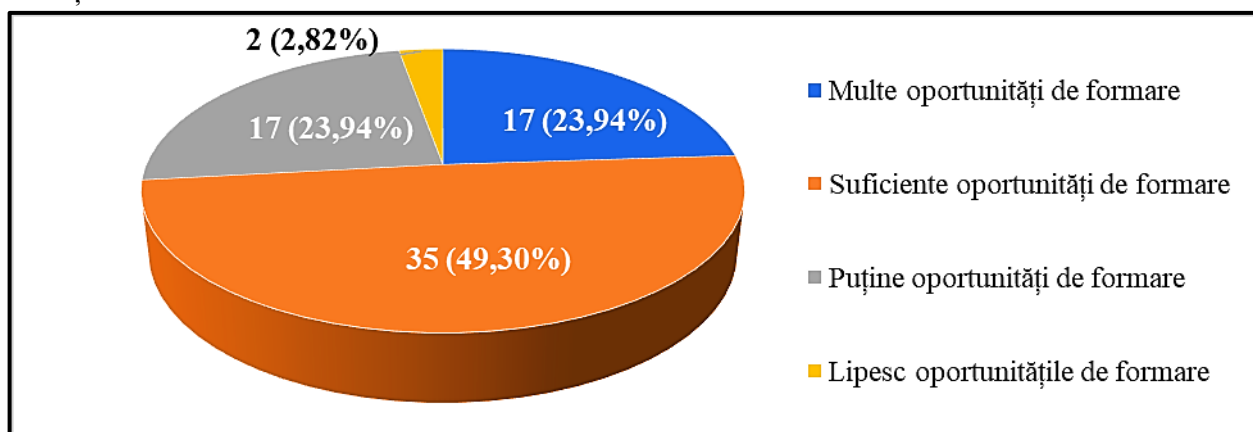

Figura A10.16. Aprecierea ofertei de FPC în domeniul EÎE

Ce propuneri aveți pentru eficientizarea managementului educației și învățământului extrașcolar la etapa actuală? (Sinteză a răspunsurilor formulate de respondenți)

- ✓ Dăruire, devotament și răbdare.
- ✓ colaborare și informare.
- ✓ crearea unei structuri naționale ce sa coordoneze realizarea învățământului extrașcolar (formare, elaborarea documentelor de politici, schimb de experiențe etc.).
- ✓ Asigurarea cu cadre tinere, repartizarea obligatorie în câmpul muncii a absolvenților instituțiilor de profil cu finanțare de la buget.
- ✓ Organizarea și petrecerea activităților metodice pe profiluri.
- ✓ Mai mulți specialiști în domeniu.
- ✓ 1. Stimularea financiara a cadrelor tinere. 2. Posibilitatea de a dirija cu sursele financiare ale instituției după propriile necesități 3. A prețui resursele umane.
- ✓ revizuirea Hotărârii Guvernului RM nr.450/2011 din 16.06.2011.
- ✓ pentru aprobarea Regulamentului privind modul de încasare a taxei pentru instruire în școlile de muzică, artă și artă plastică pct. 6.
- ✓ Învățământul extrașcolar să treacă la finanțarea per elev, ca să putem face multe lucruri frumoase pentru copii.
- ✓ Устраивать для учителей мастер класс.
- ✓ Seminar, master clasuri.
- ✓ Oferirea oportunităților de formare.
- ✓ Școlile de Muzică trebuie să fie evaluate după o Metodologie specifică domeniului. Formarea continuă, la fel, trebuie să fie specifică domeniului. Nu toate școlile au unități conform Planului de Învățământ. Tinerii specialiști nu se bucură de indemnizații pentru că vin din domeniul Artei, și nu pedagogic. De aceea nu avem cadre didactice tinere doritoare să se angajeze în localități rurale.
- ✓ Mai multa conlucrare cu școlile din Învățământul Artistic.
- ✓ Mai multe oportunități de formare și perfecționare în domeniu.
- ✓ Emiterea unor certificate de absolvire a centrului pentru cei ce au studiat timp de patru ani. Organizarea în continuare a concursurilor republicane la toate profilurile. Organizarea evaluării activităților centrelor din republică.
- ✓ Documente de tip metodologic pentru învățământul extrașcolar.
- ✓ Folosirea a mai multor tehnologii de administrare cum ar fi o bază de date, o agendă catalog electronic etc.

- ✓ finanțare mai reală a activităților.
- ✓ Ar fi binevenite mai multe resurse financiare alocate în acest domeniu și instruirea continua.
- ✓ Mai mult suport metodic, metode de îmbunătățire a calității serviciilor acordate.
- ✓ cursurile de perfecționare pentru liderii de cercuri nu corespund profilului de pregătire.
- ✓ Formarea resurselor umane.
- ✓ Motivarea cadrelor didactice.
- ✓ Elevii uneori au puțin timp pentru a participa la activități extracurs deoarece, avem un program de studii foarte voluminos și complicat .Deseori participă copii puțini din cauza lipsei de timp, de transport după activități sau sunt implicați în mai multe activități.
- ✓ Organizarea cursurilor de formare specializate în învățământul extrașcolar.
- ✓ Ar fi de dorit copiilor, la finalizarea a II-III ani de studiu să li se ofere certificate!
- ✓ Conlucrare cu elevii și părinții.
- ✓ Mai multe oportunități de formare a cadrelor didactice.
- ✓ Învățământul extrașcolar nefiind obligatoriu și încă fiind cu plată, este foarte greu de a motiva elevii pentru a depune maxim efort pe perioada studiilor. Poate ar fi cazul de introdus în sistemul de învățământ general fișa creditară a elevului, unde va fi înregistrată toată activitatea elevului, inclusiv și cea din învățământul extrașcolar, care va fi luată în calcul când elevii își continuă studiile în următorul ciclu.
- ✓ Susținere, motivare.
- ✓ Dorim mai multe sesiuni de formare în învățământul extrașcolar.
- ✓ Preconizarea unui buget pentru realizarea activităților extracurriculare; asigurarea cu recuzită, ustensile, piese etc.
- ✓ susținem colaborarea cu ARTICO.
- ✓ Больше мотивировать и преподавательский состав.
- ✓ Elaborarea Regulamentului nou pentru Școlile de Muzica, Arte și Arte Plastice.
- ✓ Actualizarea regulamentului instituțiilor extrașcolare; Elaborarea unui suport metodologic, literaturii de specialitate.
- ✓ Cursuri de formare continua în domeniu profilului activității.
- ✓ Organizarea a mai multor traininguri și seminare pentru toți specialiștii din diverse domenii.
- ✓ Un parteneriat cu învățământul general.
- ✓ Mai multe master-clasuri.
- ✓ Managerul să fie manager dar nu director.
- ✓ Organizarea mai multor concursuri la nivel Raional, maratoane pentru cadrele didactice, master classuri cu diverse tematici.
- ✓ suficiente oportunități de formare.
- ✓ Parteneriat cu instituțiile de învățământ locale.
- ✓ Dotarea cu spații adecvate.
- ✓ Debirocratizarea documentară și axarea pe nevoile, cerințele elevilor, investirea în timpul liber al copiilor.
- ✓ Stimularea interesului la elevi și părinți.
- ✓ Sa fie înscriși copii de la o vârstă mai mică.
- ✓ Implicarea în diferite proiecte.
- ✓ N-am nici o propunere.
- ✓ 1. Elaborarea cadrului legal pentru IE; 2. Stabilirea Standardelor de calitate pentru IE.
- ✓ Revizuirea Statelor de personal. Sunt depășit de învechite.
- ✓ Pentru activitățile extrașcolare ar trebui prevăzute mai multe ore și desigur, dacă numărul de elevi ar fi mai mare, aceste activități ar fi mult mai ușor de organizat.
- ✓ Reorganizarea învățământului extrașcolar.
- ✓ Valorizarea activităților extrașcolare în vederea formării de competențe sociale.

- ✓ Necesitatea dezvoltării unui sistem de educație care să preîntâmpine.
- ✓ șocuri sociale, demografice, economice, ecologice, pandemice, prin dezvoltarea.
- ✓ competențelor individuale ale oamenilor de a intui și a face față acestor șocuri, atât la nivelul învățământului formal, cât și al celui nonformal.
- ✓ Cursuri de formare continua pentru cadrul didactic pe domenii.
- ✓ Frecventarea liberă a cercurilor de care copii ai în timpul favorabile pentru ei, fără un orar.
- ✓ Organizarea cursurilor de formare continuă pentru cadrele manageriale.
- ✓ Cursuri în domeniul managementului, resurse umane.

Funcțiile respondenților/respondentelor

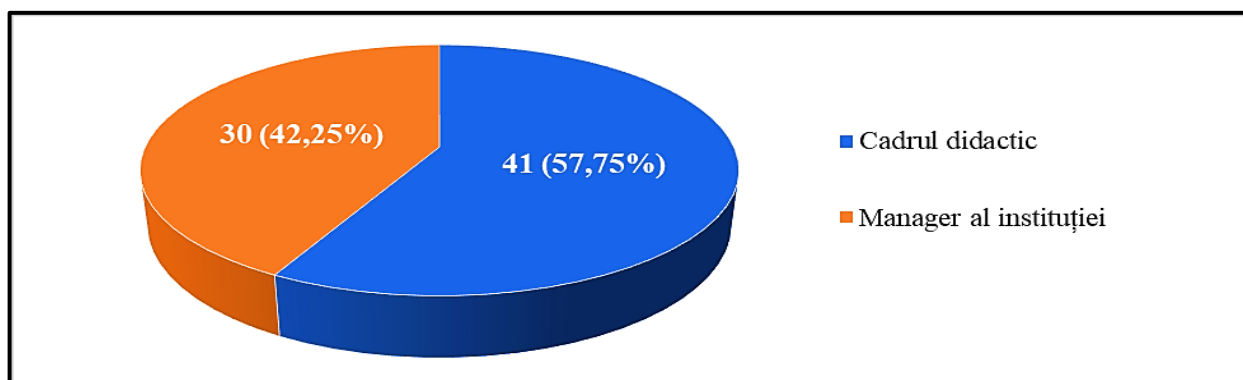

Figura A10.17. Funcțiile respondenților/respondentelor

Raionul

• Ialoveni, s. Costești	• DGÎ Cahul.	• Strășeni	• Dondușeni
• Orhei	Centrul Raional	• Fălești	• Dondușeni
• Fălești	de Creație al	• Orhei	• Ocnița
• Taraclia	Copiilor	• Chișinău	• Ocnița
• Telenești	„Universul,,	• Ialoveni	• Ocnița
• Căușeni	• Ocnița	• or. Ocnița	• Ungheni
• Ungheni, s. Sculeni	• Strășeni	• Окницкий	• Vadul lui Vodă
• Dondușeni	• Fălești	• Cahul	• Chișinău
• Leova	• Călărași	• Telenești	• Ocnița
• Șoldănești, s. Cotiujenii Mari	• Drochia	• Bălți	• Chișinău
• Ocnița	• Briceni	• Sângerei	• Ștefan Vodă
• Leova	• Ocnița	• Sângerei	• Briceni
• Fălești	• Ialoveni	• Sângerei	• Briceni
• Ocnița	• Ialoveni	• Sângerei	• Briceni
• Fălești	• Ocnița	• Edineți	• Chișinău
• Ocnița	• Orhei	• Ungheni	• Chișinău
• Șoldănești, s. Cotiujenii Mari	• Orhei	• Ungheni	• Cahul
• Drochia	• Fălești	• Ungheni	
• Edineți	• Soroca	• Dondușeni	
	• Fălești		

Anexa 11. Chestionar de identificare a opiniei beneficiarilor CRCT ARTICO

Dragă mamă, tată, bunică, bunel!

Copilul sau nepotul dumneavoastră frecventează cercurile, proiectele Centrului Republican pentru Copii și Tineret (în continuare – Centrul ARTICO). Pentru îmbunătățirea calității procesului de învățare, educație, dezvoltare a copiilor și pentru creșterea stării de bine și motivației copiilor și părinților legate de educația nonformală (extrașcolară), vă invităm să răspundeți la întrebările noastre din acest chestionar.

Chestionarele sunt anonime, iar datele rămân confidențiale. Vă mulțumim anticipat pentru participare și vă rugăm să răspundeți la toate întrebările din chestionar.

I. INFORMAȚII DESPRE ACCES ȘI ACCESIBILITATE

1. Ce cerc sau proiect frecventează copilul dumneavoastră?

- a) Cercul _____
- b) Proiectul _____

2. De unde cunoașteți despre servicii oferite de Centrul ARTICO?

- De la școală/grădiniță.
- De la alți părinți.
- De la copilul meu.
- De pe rețelele de socializare.
- Am fost la ziua ușilor deschise.
- Am frecventat și eu acest centru.
- A frecventat copilul meu mai mare.

3. Cum apreciați oportunitățile de învățare, educație, dezvoltare a copilului dumneavoastră, oferite de Centrul ARTICO?

- Slab.
- Suficient.
- Mediu.
- Bine.
- Excelent.

4. Sunt asigurate cerințele educaționale speciale ale copilului dumneavoastră (CES)?

- Slab.
- Suficient.
- Mediu.
- Bine.
- Excelent.

5. Orarul activităților:

- Este flexibil și comod.
- Este unul rigid.
- Este foarte incomod.

6. În calitate de părinte/bunică/bunel, ați dori să participați la activități de educație a adulților în timp de așteptați copilul?

- Da.
- Nu.
- Am deja o ocupație.

II. ÎNTREBĂRI DESPRE MOTIVAȚIE

7. Care este motivația înscrierii copilului la activități de educație și învățământ extrașcolar?

- Necesitatea de valorificare a timpului liber.
- Necesitatea comunicării cu prietenii/socializarea.
- Necesitatea dezvoltării competențelor și aprofundarea cunoștințelor, oferirea unor perspective.
- Altele, comentați: _____.

III. ÎNTREBĂRI DESPRE PERCEPȚIA CALITĂȚII SERVICIULUI EDUCAȚIONAL DE CĂTRE PĂRINȚI/BUNICI ȘI COPII

8. În ce măsură sunteți interesată/interesat de rezultate copilului în cadrul cercului?

- Mult.
- Parțial.
- Deloc.

9. Participarea în cadrul cercurilor implică costuri suplimentare?

- Da.
- Nu.
- Parțial.

10. Considerați că în cadrul cercului elevul trebuie să fie evaluat?

- Da.
- Nu.
- Îmi vine greu să răspund.

11. Cum considerați, în ce mod evaluarea poate contribui?

- Pozitiv.
- Negativ
- Nu contează.

12. În ce măsură sunteți satisfăcut de modul organizării și desfășurării activităților extrașcolare?

- Slab.
- Suficient.
- Mediu.
- Bine.
- Excelent.

13. Dumneavoastră contribuiți la organizării și desfășurării activităților extrașcolare?

- Mult.
- Parțial.
- Deloc.

IV. PROPUNERILE SAU SUGESTIILE DUMNEAVOASTRĂ

14. Ce propuneri sau sugestii aveți pentru îmbunătățirea calității procesului de învățare, educație, dezvoltare a copiilor și pentru creșterea stării de bine și motivației copiilor și părinților cu referire de educația extrașcolară ?

I. INFORMAȚII DESPRE ACCES ȘI ACCESIBILITATE

1. Care cerc sau proiect din Centrul ARTICO frecventează copilul Dumneavoastră?

1. Soarele	55. Versia
2. Lia Ciocârlia	56. Soarele
3. Lia Ciocârlia	57. Studioul coral „Lia Ciocîrlia”
4. CrisStyle	58. SMC Lia-Ciocârlia
5. CrisStyle	59. Lia-ciocarlia ansamblu coral
6. Soarele	60. Studioul muzical coral Lia Ciocîrlia
7. Tabăra de vară	61. Canto coral „Lia Ciocirlia”
8. Dansuri	62. Balet
9. Copilărie dance	63. Lia-Ciocarlia
10. Versia	64. Tabără în perioada de vară după posibilități.
11. Balet	65. Lia Ciocirlia, Versia
12. Studioul de balet Soarele	66. Lia-Ciocârlia
13. Lia - Ciocârlia	67. Lia-Ciocârlia
14. Corul Lia Ciocârlia	68. Studioul muzical – coral „Lia -Ciocîrlia”
15. Lia Ciocarlia	69. Studioul Muzical-coral „Lia-Ciocârlia”
16. Cor	70. Ansamblul de dans popular „Speranța”
17. Dansuri sportive	71. After School, lia Ciocârlia
18. Lia Ciocârlia	72. ADS „CrisStyle”
19. Lia Ciocârlia	73. Lia-Ciocarlia, Antares, Culorile magice
20. Crisstyle	74. Corul Lia Ciocarlia
21. Iedera	75. Dans sportiv Crisstyle
22. Studioul folcloric Iedera	76. Ansamblul Speranta
23. Dansuri sportive	77. Versia
24. Edera	78. De dans „Crisstyle”
25. Cor „Lia Ciocârlia”	79. Ansamblul de dans sportiv Crisstyle
26. Dansul național grupa Speranta	80. Cercul Speranța
27. Ansamblul de dans popular Speranța	81. Balet „Soarele”
28. Dans sportiv Versia	82. Lia Ciocirlia
29. Ansamblul de dansuri populare SPERANȚA	83. Lia-ciocarlia
30. Coreografie	84. Corul mic „Lia Ciocarlia”
31. Dans Sportiv CrisStyle	85. CRISSTAYL
32. Tabără	86. Studioul muzical coral „Lia-Ciocirlia”
33. Dans	87. CRISSTAYL
34. Dans scenic	88. Iedera
35. Dans sportiv CrisStyle	89. ADS Crisstyle
36. Tabăra de vară Academia Ta	90. Speranta
37. CrisStyle cerc dans sportiv	91. Cor Lia Ciocârlia
38. CrisStyle	92. Dans CRISTAEL
39. Cerc de dans Cristayls	93. cercul de pictură
40. ADS „CrisStyle”	94. Dans sportiv „CRISTAIL”
41. Dans Sportiv CrisStyle	95. Corul Lia Ciocârlia
42. Dans sportive	96. Cercul de pictură
43. Cerc de dans „CrisStyle”, studioul „Lia Ciocarlia”	97. Ansamblul Ciral Lia- Ciocârlia
44. Cercul de dans popular Speranța	98. Studioul Muzical Coral Lia Ciocîrlia
45. Ansamblul de dans scenic „Versia”	99. Lia-ciocirlia Copilărie dance
46. Woo shoo, ceramica	100. Circul coral „Lia Ciocârlia”
47. Cercul de balet Soarele	101. Antares
48. Clubul de vacanta	102. ANTARES
49. „Soarele”, balet	103. Lia Ciocîrlia
50. Studioul Muzical-Coral Lia Ciocârlia	104. Soarele
51. Corul Lia ciocârlia	105. Lia Ciocârlia
52. Școala de balet „Soarele”	106. Lia Ciocârlia
53. Cercul de dans Crisstyle	107. CrisStyle
54. Balet soarele	108. CrisStyle

109. Soarele
110. Tabăra de vară
111. Dansuri
112. Copilărie dance
113. Versia
114. Balet
115. Studioul de balet Soarele
116. Lia - Ciocârlia
117. Corul Lia Ciocârlia
118. Lia Ciocarlia
119. Cor
120. Dansuri sportive
121. Lia Ciocârlia
122. Lia Ciocârlia
123. Crisstyle
124. Iedera
125. Studioul folcloric Iedera
126. Dansuri sportive
127. Edera
128. Cor „Lia Ciocârlia”
129. Dansul național grupa Speranta
130. Ansamblul de dans popular Speranța
131. Dans sportiv Versia
132. Ansamblul de dansuri populare SPERANȚA
133. Coreografie
134. Dans Sportiv CrisStyle
135. Tabără
136. Dans
137. Dans scenic
138. Dans sportiv CrisStyle
139. Tabăra de vară Academia Ta
140. CrisStyle cerc dans sportiv
141. CrisStyle
142. Cerc de dans Crisstyle
143. ADS „CrisStyle”
144. Dans Sportiv CrisStyle
145. Dans sportive
146. Cerc de dans „CrisStyle”, studioul „Lia Ciocarlia”
147. Cercul de dans popular Speranța
148. Ansamblul de dans scenic „Versia”
149. Woo shoo, ceramica
150. Cercul de balet Soarele
151. Clubul de vacanta
152. „Soarele”, balet
153. Studioul Muzical-Coral Lia Ciocârlia
154. Corul Lia ciocârlia
155. Școala de balet „Soarele”
156. Cercul de dans Crisstyle
157. Balet soarele
158. Versia
159. Soarele
160. Studioul coral „Lia Ciocârlia”
161. SMC Lia-Ciocârlia
162. Lia-ciocarlia ansamblu coral
163. Studioul muzical coral Lia Ciocârlia
164. Canto coral „Lia Ciocârlia”
165. Balet
166. Lia-Ciocarlia
167. Tabără în perioada de vară după posibilități.
168. Lia Ciocirlia, Versia
169. Lia-Ciocârlia
170. Lia-Ciocârlia
171. Studioul muzical – coral „Lia -Ciocârlia”
172. Studioul Muzical-coral „Lia-Ciocârlia”
173. Ansamblul de dans popular „Speranța”
174. After School, lia Ciocârlia
175. ADS „CrisStyle”
176. Lia-Ciocarlia, Antares, Culorile magice
177. Corul Lia Ciocarlia
178. Dans sportiv Crisstyle
179. Ansamblul Speranta
180. Versia
181. De dans „Crisstyle”
182. Ansamblul de dans sportiv Crisstyle
183. Cercul Speranța
184. Balet „Soarele”
185. Lia Ciocirlia
186. Lia-ciocarlia
187. Corul mic „Lia Ciocarlia”
188. CRISSTAYL
189. Studioul muzical coral „Lia-Ciocirlia”
190. CRISSTAYL
191. Iedera
192. ADS Crisstyle
193. Speranta
194. Cor Lia Ciocârlia
195. Dans CRISTAEL
196. Cercul de pictură
197. Dans sportiv „CRISTAIL”
198. Corul Lia Ciocârlia
199. Cercul de pictură
200. Ansamblul Ciral Lia- Ciocârlia
201. Studioul Muzical Coral Lia Ciocârlia
202. Lia-ciocirlia Copilărie dance
203. Cercul coral „Lia Ciocârlia”
204. Antares
205. ANTARES
206. Lia Ciocirlia
207. Speranta
208. Dans sportiv Crisstyle
209. Academia Ta
210. Școala de balet „Soarele”
211. Cercul de dans Crisstyle
212. Balet soarele
213. Versia
214. Soarele
215. Studioul coral „Lia Ciocârlia”
216. SMC Lia-Ciocârlia
217. Lia-ciocarlia ansamblu coral
218. Studioul muzical coral Lia Ciocârlia
219. Canto coral „Lia Ciocârlia”
220. Balet
221. Lia-Ciocarlia
222. Tabără în perioada de vară după posibilități.
223. Lia Ciocirlia, Versia
224. Lia-Ciocârlia
225. Lia-Ciocârlia
226. Studioul muzical – coral „Lia -Ciocârlia”
227. Studioul Muzical-coral „Lia-Ciocârlia”
228. Ansamblul de dans popular „Speranța”

- 229. After School, lia Ciocârlia
- 230. ADS „CrisStyle”
- 231. Lia-Ciocarlia, Antares, Culorile magice
- 232. Corul Lia Ciocarlia
- 233. Dans sportiv Crisstyle
- 234. Ansamblul Speranta
- 235. Versia
- 236. De dans „Crisstyle”
- 237. Ansamblul de dans sportiv Crisstyle
- 238. Cercul Speranța
- 239. Balet „Soarele”
- 240. Lia Ciocirlia

- 241. Lia-ciocarlia
- 242. Corul mic „Lia Ciocarlia”
- 243. CRISSTAYL
- 244. Studioul muzical coral „Lia-Ciocirlia”
- 245. Academia Ta
- 246. Dans clasic
- 247. Dans scenic
- 248. Dans sportiv CrisStyle
- 249. Tabăra de vară Academia Ta
- 250. CrisStyle cerc dans sportiv
- 251. CrisStyle

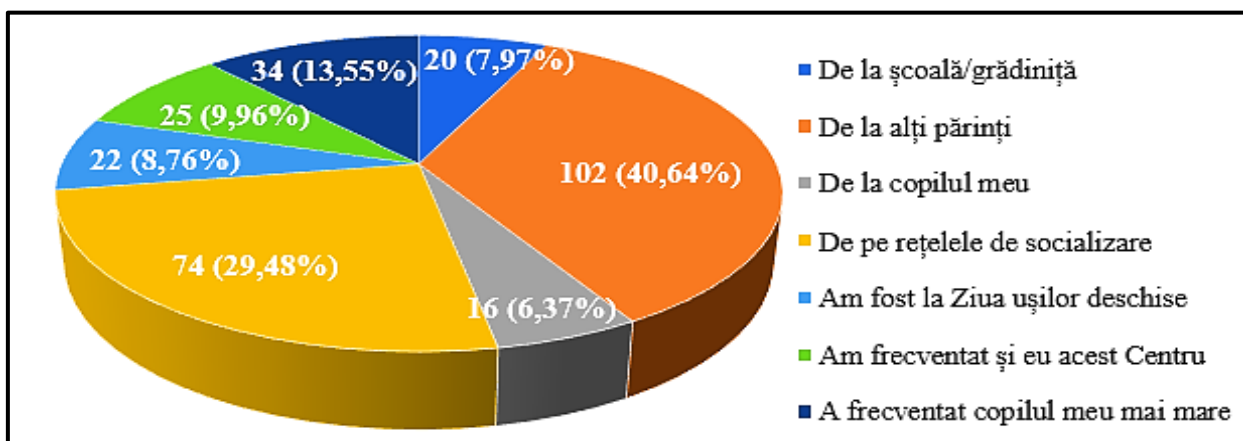

Figura A12.1. Surse de informare a beneficiarilor despre serviciile oferite de Centrul ARTICO

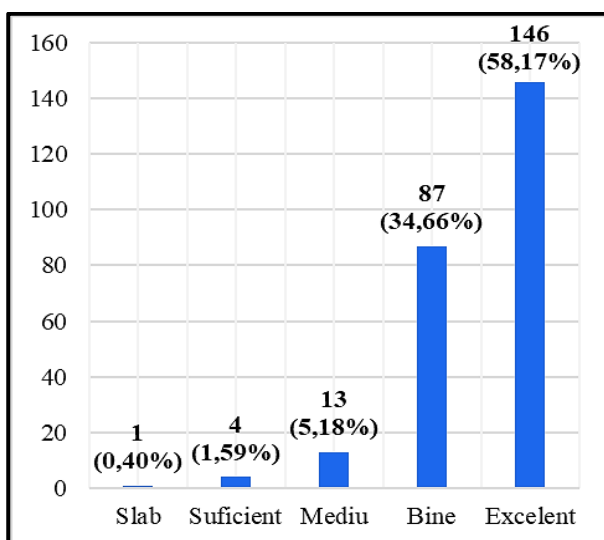

Figura A12.2. Aprecierea oportunităților de învățare, educație, dezvoltare a copilului dumneavoastră, oferite de Centrul ARTICO

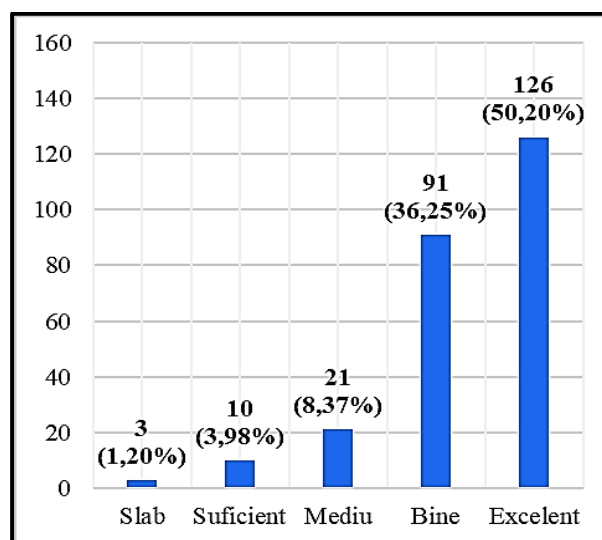

Figura A12.3. Asigurarea cerințelor educaționale speciale ale copilului (CES)

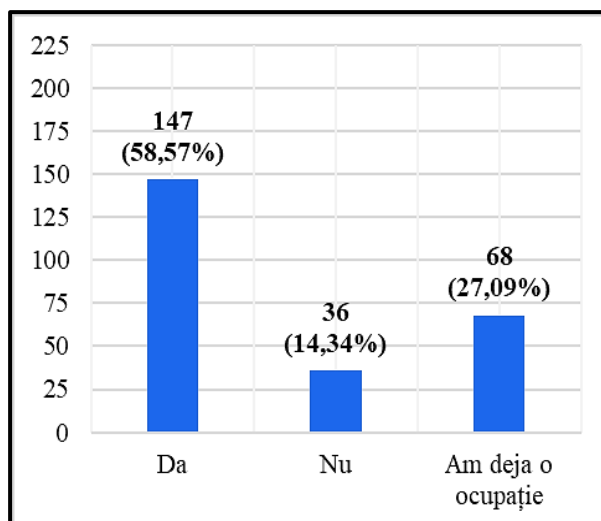
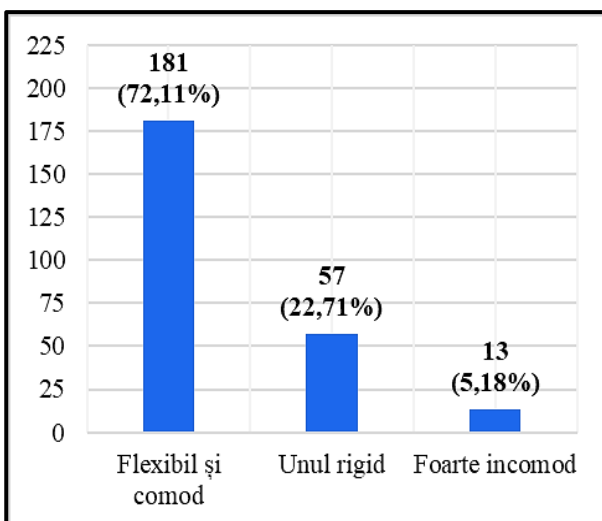

Figura A12.4. Aprecierea orarului activităților Figura A12.5. Disponibilitatea de a participa la activități de educație a adulților în timpul activității copilului)

II. ÎNTREBĂRI DESPRE MOTIVAȚIE

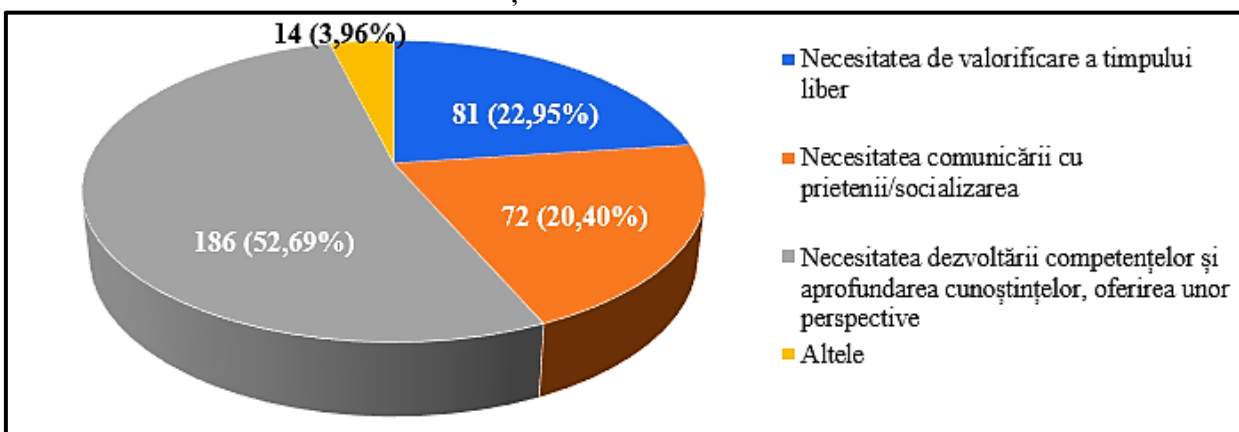

Figura A12.6. Motivația înscrierii copilului la activități de educație și învățământ extrașcolar

III. ÎNTREBĂRI DESPRE PERCEPȚIA CALITĂȚII SERVICIULUI EDUCAȚIONAL DE CĂTRE PĂRINȚI/BUNICI ȘI COPII

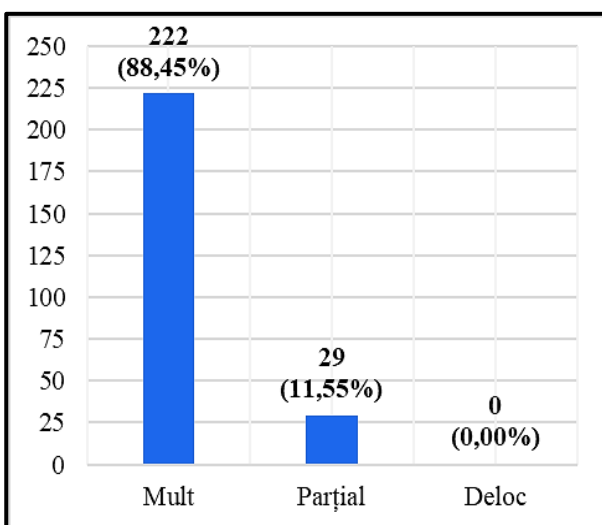

Figura A12.7. Interesul părinților pentru rezultatele copilului în cadrul cercului

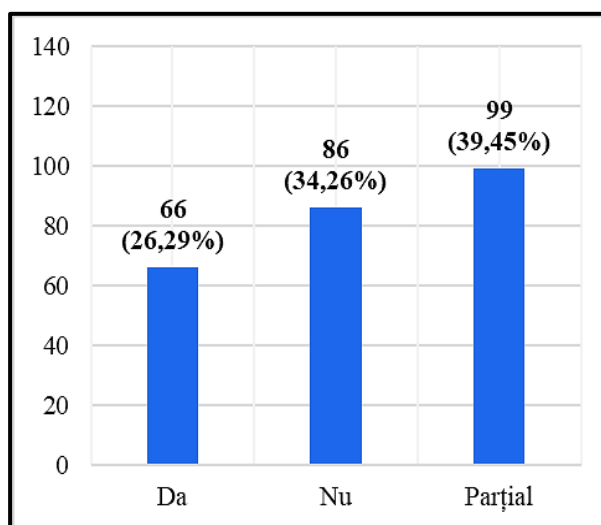

Figura A12.8. Costuri pentru E&E

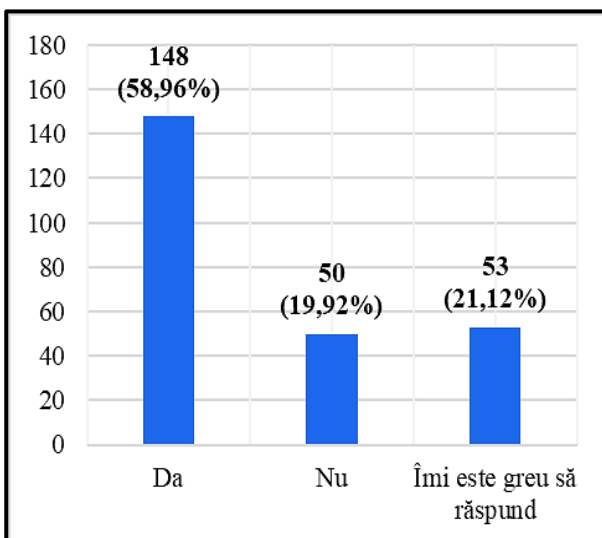

Figura A12.9. Evaluarea copiilor în cadrul EÎE

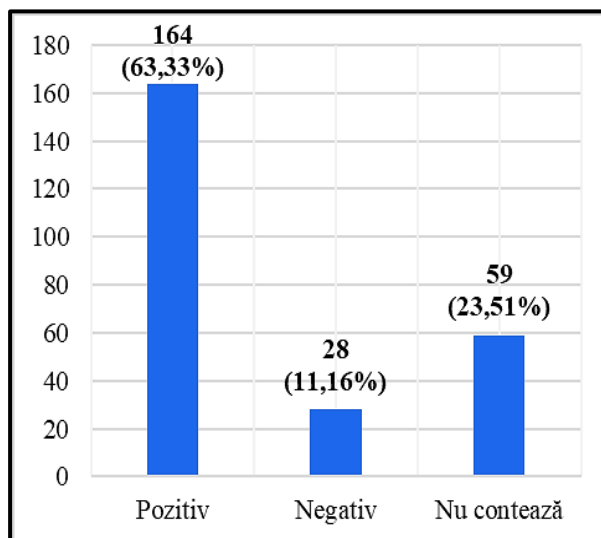

Figura 12.10. Impactul evaluării

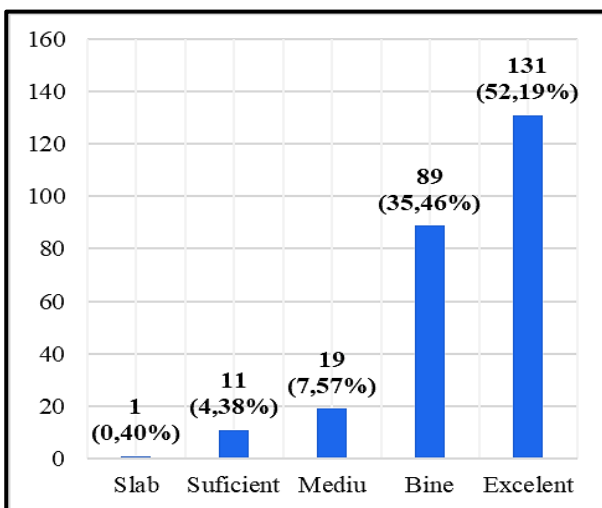

Figura 12. 11. Gradul de satisfacție al părinților

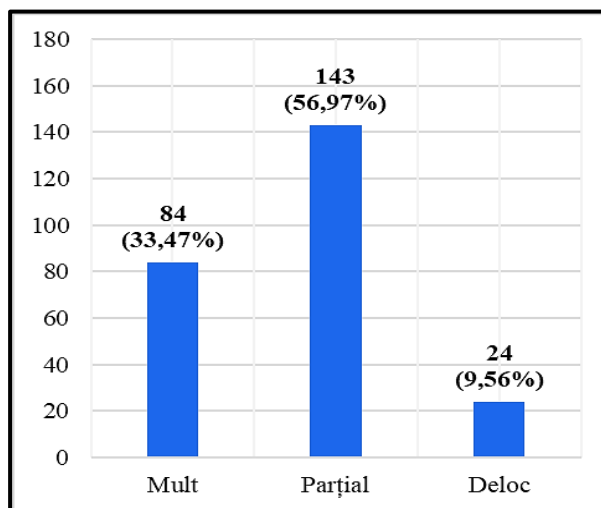

Figura 12.12. Participarea părinților la organizarea și desfășurarea activităților extrașcolare

IV. PROPUNERI SAU SUGESTII

Ce propuneri sau sugestii aveți pentru îmbunătățirea calității procesului de învățare, educație, dezvoltare a copiilor și pentru creșterea stării de bine și a motivației copiilor și părinților legate de educația nonformală ?

Categoriile de solicitări	Propuneri, sugestii
Evenimente, concerte, concursuri și vizibilitate	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cât mai multe concerte, serbări și festivaluri. ▪ Mai multe concursuri și participări pentru copii. ▪ Concerte pentru depășirea fricii de scenă. ▪ Participarea tuturor copiilor la concursuri. ▪ Evaluarea copiilor mai des pe scenă. ▪ Organizarea concertelor și evenimentelor mai bine. ▪ Concerte mari, ca înainte de pandemie. ▪ Participare la emisiuni TV. ▪ Implicarea în mai multe proiecte artistice. ▪ Proiecte muzicale motivaționale (<i>de ex.</i>, patriotic).

Activități internaționale, schimburi de experiență și excursii	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Concursuri și turnee internaționale. ▪ Organizarea concertelor în afara Moldovei. ▪ Schimb de experiență cu copii din alte state. ▪ Deplasări în alte localități și țări. ▪ Excursii cu colectivul copii–părinți–profesori.
Diversificarea cercurilor și a domeniilor de activitate	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Extinderea opțiunilor prin diversificarea domeniilor. ▪ Mai multe cercuri sportive. ▪ Activități noi: înot. ▪ Cursuri de limbi străine (engleză, alte limbi). ▪ Activități și pe timpul verii. ▪ Socializare.
Diversificarea cercurilor și a domeniilor de activitate	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Extinderea opțiunilor prin diversificarea domeniilor. ▪ Mai multe cercuri sportive. ▪ Activități noi: înot. ▪ Cursuri de limbi străine (engleză etc.). ▪ Activități și pe timpul verii. ▪ Socializare.
Muzică și educație muzicală	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Cercuri de instrumente muzicale: pian, vioară etc. ▪ Mai multe ore la instrumente muzicale. ▪ Acces la pian nou în săli. ▪ Studierea solfegiului. ▪ Proiecte muzicale dedicate.
Dans – program, condiții și performanță	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mai multe ore de dans (minimum 3 ore/săptămână). ▪ Mai multe ore de dans sportiv. ▪ Achiziționarea formelor (haine de dans). ▪ Participare la mai multe festivaluri naționale. ▪ Investiții în vestimentația de scenă. ▪ Claritate privind existența mai multor ansambluri.
Condiții materiale și infrastructură	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Renovarea sălilor de clasă. ▪ Renovarea sălii de dans și vestiarelor. ▪ Acces la apă potabilă gratuită. ▪ Amenajarea unei cantine/gustări. ▪ Sală de așteptare pentru copii. ▪ Spațiu de joacă pentru copii mai mici. ▪ Activități în hol pentru frați/surori.
Activități și facilități pentru părinți	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Activități pentru părinți în timpul așteptării copiilor. ▪ Spații adecvate de așteptare. ▪ Ședințe de feedback cu profesorii. ▪ Parcare pentru părinți. ▪ Activități pentru părinți și copii mai mici.
Organizare și program	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mai bună organizare a orelor. ▪ Să nu fie activități extrașcolare în timpul școlii. ▪ Organizare mai bună a evenimentelor. ▪ Continuitatea oportunităților existente.
Cadre didactice și personal	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Profesori competenți și dedicați. ▪ Mulțumiri pentru răbdare, profesionalism și căldură. ▪ Formarea cadrelor în spiritul educației pozitive. ▪ Stimularea și majorarea salariilor personalului. ▪ Susținerea coordonatorilor de cerc. ▪ Personal auxiliar mai motivat și bine remunerat.

<p>Suport psihologic și dezvoltare emoțională</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Consultații psihologice. ▪ Motivarea copiilor prin jocuri la pauză. ▪ Atitudine pozitivă și responsabilitate.
<p>Implicare, satisfacție și aprecieri generale</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Părinți foarte mulțumiți de nivelul actual. ▪ Dezvoltare calitativă a copiilor. ▪ Rezultate foarte bune. ▪ Dorința de a continua în aceeași direcție. ▪ Disponibilitatea părinților de a susține și contribui. ▪ „Totul este bine organizat!”. ▪ „Suntem satisfăcuți de tot”. ▪ Mesaje de apreciere și mulțumire.
<p>Alte sugestii generale</p>	<ul style="list-style-type: none"> ▪ Mai multă atenție din partea statului. ▪ Pace pe pământ și copii fericiți. ▪ Activități artistice mai vizibile în comunitate.

Anexa 13. Chestionar de evaluare a satisfacției copiilor privind activitățile de ENF

Dragă elev/elevă, te rugăm să răspunzi la întrebările de mai jos. Opinia ta este importantă pentru noi! MULȚUMIM!

DIMENSIUNEA F – FLEXIBIL

1. Programele se potrivesc intereselor tale?

Deloc.   Puțin.   Așa și-așa.   Destul de mult.   Foarte mult.

2. Ți se potrivește orarul activităților (după școală, weekend, vacanțe)?

Deloc.   Puțin.   Așa și-așa.   Destul de mult.   Foarte mult.

DIMENSIUNEA A – ADAPTIV

3. Activitățile se schimbă și se îmbunătățesc după noile idei și tehnologie?

Niciodată.   Rareori.   Uneori.   De obicei.   Întotdeauna.

4. Profesorii și instructorii par să învețe și ei lucruri noi pentru a lucra mai bine cu voi?

Deloc.   Puțin.   Așa și-așa.   Destul de mult.   Foarte mult.

5. Metodele folosite (jocuri, lucru în echipă, proiecte practice) te ajută să înveți mai ușor?

Deloc.   Puțin.   Așa și-așa.   Destul de mult.   Foarte mult.

DIMENSIUNEA P – PARTICIPATIV

6. Simți că există o atmosferă de dialog, unde toată lumea poate spune ce gândește?

Deloc.   Puțin.   Așa și-așa.   Destul de mult.   Foarte mult.

DIMENSIUNEA A – ACCESIBIL

7. Centrul/locul unde mergi la activități este ușor de ajuns și nu costă mult?

Deloc.   Puțin.   Așa și-așa.   Destul de mult.   Foarte mult.

8. Toți copiii (inclusiv cei cu nevoi speciale) pot participa la activități?

Niciodată.   Rareori.   Uneori.   De obicei.   Întotdeauna.

9. Te simți bine, în siguranță și respectat în timpul activităților?

Deloc.   Puțin.   Așa și-așa.   Destul de mult.   Foarte mult.

Anexa 14. Chestionar de identificare a problemelor/chestiunilor de formare profesională a cadrelor didactice din domeniul învățământului extrașcolar

Stimată colegă, stimate coleg!

În vederea realizării atribuțiilor sale privind oferirea suportului metodologic, informativ instituțiilor de învățământ extrașcolar și cadrelor didactice, Centrul Republican pentru Copii și Tineret inițiază studiul nevoilor de formare profesională continuă a cadrelor didactice din domeniul învățământului extrașcolar

Vă invităm respectuos să realizați acest chestionar până pe data de 27 martie 2023.

Vă mulțumim!

1. Regiunea

Nord.

Centru.

Sud.

2. Localitatea (satul, raionul)

---

3. Tipul de instituție

Școală de Arte / Arte plastice / Muzică.

Centru de Creație ale Copiilor și Tinerilor

4. Ce subiect/subiecte credeți că trebuie să fie abordat/-e în cadrul formării profesionale continue a cadrelor didactice din domeniul învățământului extrașcolar?

---

5. La ce nivel preferați să fie organizată formarea?

---

6. Dacă ați participa în calitate de formator, ce teme propuneți?

---

7. Nume, prenume (opțional)

Anexa 15. Analiza nevoilor de formare profesională a cadrelor didactice din domeniul învățământului extrașcolar în baza chestionarului din Anexa 14

În vederea realizării atribuțiilor sale privind oferirea suportului metodologic, informativ și de asistență metodică instituțiilor de învățământ extrașcolar și cadrelor didactice, Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO a inițiat un studiu al nevoilor de formare profesională a cadrelor didactice din domeniul învățământului extrașcolar. Perioada studiului – martie, 2023.

Chestionarul a fost completat de 70 de cadre didactice din centre de creație și școli de arte/muzică și arte plastice din țară, printre care 48,6% din zona de nord, 34,3% din zona de centru, 17,1% din zona de sud a Republicii Moldova.

50,7% dintre respondenți/respondente reprezintă centrele de creație ale copiilor și tinerilor și 49,3% – școlile de arte/muzică și arte plastice.

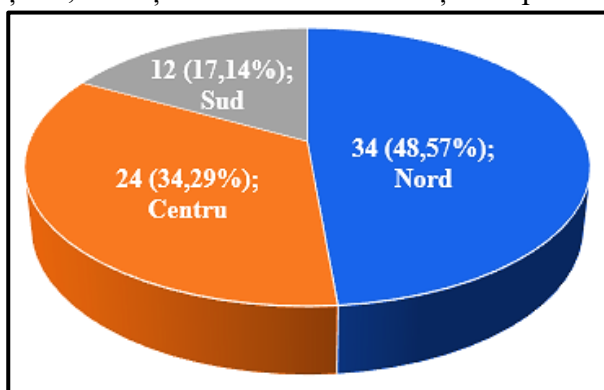

Fig. A15.1. Repartizarea respondenților/ respondentelor pe regiuni

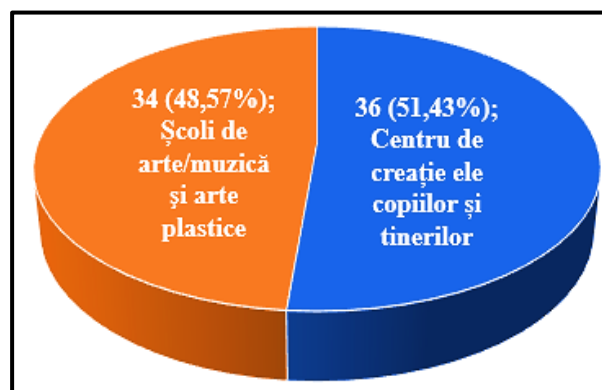

Fig. A15.2. Repartizarea respondenților/ respondentelor pe tipuri de instituție

Cu referire la nevoile de formare profesională continuă, cadrele didactice din învățământul extrașcolar au specificat mai multe subiecte pentru formare profesională continuă, sintetizate de noi în următorul tabel:

Tabelul A15.1. Nevoi de formare ale cadrelor didactice din învățământul extrașcolar

Nr. d/o	Domenii	Module
1.	Politici și legislație	Cadrul normativ al educației și învățământului extrașcolar
2.	Management educațional și instituțional	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Planificarea procesului educațional. ✓ Specificul proiectării, organizării și evaluării activității extracurriculare. ✓ Proiectarea în cercurile pe interese. ✓ Proiectarea anuală a activității instituției. ✓ Debutantul în educația extrașcolară. ✓ Implementarea curriculumului la disciplinele din cadrul școlilor de arte. ✓ Proiectarea de lungă durată / de scurtă durată. ✓ Fișa de autoevaluare a cadrului didactic din învățământul extrașcolar. ✓ Accreditarea instituțiilor extrașcolare. ✓ Organizarea taberelor de vară. ✓ Metode, schimb de experiență în lucru cu părinții. ✓ Elaborarea și gestionarea registrelor electronice ale activităților cercurilor. ✓ Implementarea Curriculumului de bază al educației și învățământului extrașcolar.

		<ul style="list-style-type: none"> ✓ Proiectarea didactică a activității cercurilor după domenii și profiluri. ✓ Taxonomia competențelor.
3.	Didactica generală și a specialității	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Didactica specialității specifica domeniului extrașcolar, managementul curriculumului, proiectarea de lungă durată, proiectarea activităților, gestionarea emoțiilor, motivația dezvoltării continue etc. ✓ Organizarea acțiunilor sportive în complex cu acțiuni culturale (muzică, dans, arte plastice etc.). ✓ Procesul de atestare a cadrelor didactice. ✓ Abordări STEAM. ✓ Metode și strategii de predare–învățare–evaluare. ✓ TIC în educația și învățământul extrașcolar. ✓ Elaborarea și utilizarea metodelor practice în cadrul evaluării rezultatelor copiilor. ✓ Tehnici de elaborare a scenariilor: festival, concurs. ✓ Metode interactive de lucru specifice activității cercurilor pe interese.
4.	Psihopedagogie	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Relațiile elev–profesor. ✓ Psihopedagogia muzicii. ✓ Schimb de experiență. ✓ Psihologia învățării.

Cadrele didactice preferă ca activitățile de formare să fie organizate la nivel național circa 41,4%, regional – circa 30,0%, local – circa 28,6%.

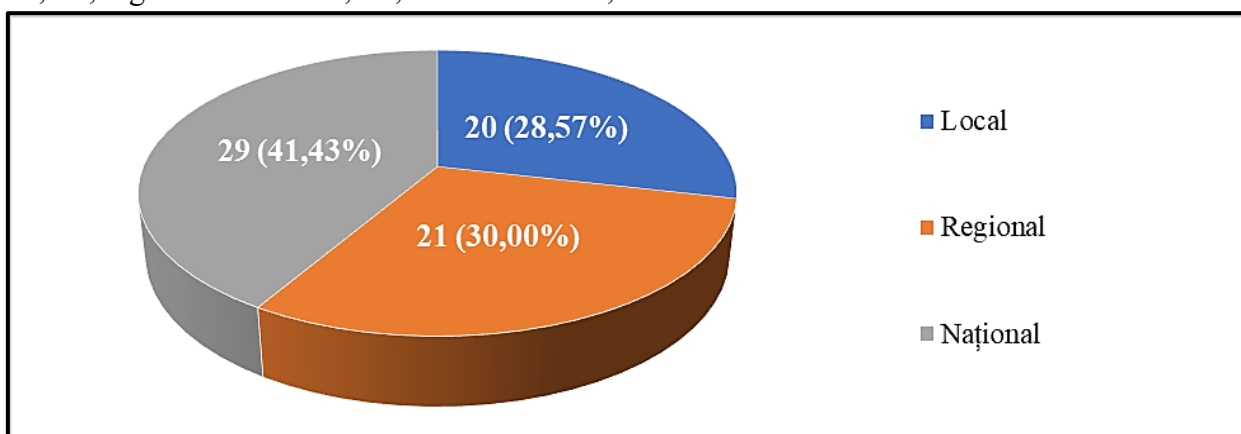

Fig. A15.3. Preferințele respondenților/respondentelor privind locul instruirii

Anexa 16. Proceduri de instituționalizare a Consiliului Copiilor și Părinților ARTICO, evaluarea participativă și dezvoltarea programelor incluzive pentru grupuri vulnerabile

REGULAMENT - CADRU

de organizare și funcționare a instituției de învățământ extrașcolar (2025)

https://mec.gov.md/sites/default/files/regulamentul-cadru_de_organizare_si

Art. 41. În instituția de învățământ extrașcolar funcționează organe consultative, rolul cărora este stabilit în regulamentele de organizare și funcționare, elaborate și aprobate la nivel de instituție de învățământ extrașcolar:

6) Comitetul de părinți/Consiliul părinților.

Art. 44. Consiliul de administrație este format din: director, un director adjunct, un reprezentant delegat de administrația publică locală din unitatea administrativ-teritorială de nivelul întâi în care se află Instituția, 1-3 reprezentanți ai părinților, delegați de adunarea generală a părinților, 1-3 reprezentanți ai cadrelor didactice, delegați de consiliul profesoral, și un reprezentant al elevilor/beneficiarilor.

Art. 49. Membrii consiliului de administrație sunt desemnați pentru o perioadă de 5 ani, după cum urmează:

4) reprezentanții părinților aleși dintre părinții copiilor/tinerilor care frecventează Instituția, prin vot deschis de către adunarea generală a părinților;

5) reprezentantul copiilor/tinerilor este ales de către consiliul copiilor/tinerilor din cadrul Instituției.

REGULAMENTUL Centrului Republican pentru Copii și Tineret (2020)

<https://artico.md/about/normative-docs>

Art. 9. Centrul își organizează activitatea în conformitate cu prevederile tratatelor și actelor legislative enumerate anterior și prezentul Regulament, asigurând în activitatea sa respectarea următoarelor principii fundamentale:

h) principiul participării și responsabilității comunității, a părinților și a altor actori sociali interesați.

Art. 13. În organizarea și acordarea serviciilor de învățământ extrașcolar. Centrul are următoarele atribuții:

i) Asigură informarea și documentarea părinților și beneficiarilor (copiilor și tinerilor) prin: pagini WEB, sesiuni informative, rețele de socializare etc.

Art. 19. Managementul Centrului este asigurat de: a) Consiliul de administrație;

Art. 20. Consiliul de administrație al Centrului este organul decizional în domeniul administrativ, format din: un reprezentant al Ministerului Educației, Culturii și Cercetării al Republicii Moldova, director, directorii adjuncți, contabil-șef, șef secție juridică și resurse umane, doi reprezentanți ai cadrelor didactice, un reprezentant al părinților și un reprezentant al beneficiarilor.

Art. 21. Membrii Consiliului de administrație sunt nominalizați pentru o perioadă de 5 (cinci) ani, cu excepția reprezentantului părinților și reprezentantului beneficiarilor, care sunt desemnați anual, la începutul anului școlar.

Art. 29. Consiliul de administrație are următoarele competențe:

g) aprobă Regulamentul intern al Centrului, în care sunt înscrise drepturile și obligațiile reciproce ale instituției, cadrelor didactice, elevilor și părinților lor.

Procedurile instituționale de constituire a consiliului elevilor și a consiliului părinților la Centrul Republican pentru Copii și Tineret ARTICO

1. Introducerea în Regulament a prevederii:

„În instituția de învățământ extrașcolar funcționează organe consultative, rolul cărora este stabilit în regulamentele de organizare și funcționare, elaborate și aprobate la nivel de instituție de învățământ extrașcolar:

✓ Comitetul de părinți / Consiliul părinților

✓ Consiliul elevilor.

2. Constituirea prin intermediul conducătorilor de cercuri a consiliului părinților.

3. Constituirea consiliului elevilor printr-o procedură de concurs.

4. Stabilirea responsabililor din instituție responsabili de funcționarea consiliilor.

5. Organizarea activităților de formare a membrilor consiliilor.

Implementarea unei platforme digitale și a unor chestionare periodice pentru evaluarea solicitărilor de formare, a satisfacției copiilor, părinților și adaptarea programelor

1. Discutarea problemei cu Secția comunicare și relații internaționale și Secția deservire tehnică;

2. Includerea pe pagina WEB a butonului „Feedback”, „Evaluare”, „Opinii”, „Chestionar”

3. Elaborarea chestionarelor scurte.

4. Informarea prin intermediul consiliilor respective (profesoral, al părinților, elevilor) despre procedura instituțională de identificare a solicitărilor de formare, a satisfacției copiilor, părinților și adaptarea programelor.

Dezvoltarea programelor educaționale în baza de parteneriate (ex.: grupuri vulnerabile, refugiați)

1. Identificarea și înțelegerea nevoilor copiilor din grupuri vulnerabile, refugiați:
  - ✓ Includerea întrebărilor despre incluziune în chestionarele de evaluare a solicitărilor de formare, a satisfacției copiilor, părinților și adaptarea programelor.
  - ✓ Organizarea de mese rotunde cu experți și beneficiari pentru a defini prioritățile.
2. Elaborarea de programe educaționale și socio-culturale incluzive:
  - ✓ Dezvoltarea unor ateliere gratuite sau subvenționate (arte, IT, științe, sport) adaptate copiilor vulnerabili.
  - ✓ Introducerea de module socio-emoționale pentru dezvoltarea rezilienței și stimei de sine.
  - ✓ Activități de învățare nonformală în comunitate (ateliere mobile în localități rurale).
3. Diversificarea accesului prin facilități logistice:
  - ✓ Asigurarea de echipamente educaționale și digitale pentru copiii care nu au acces (prin donații, sponsorizări).
  - ✓ Dezvoltarea de spații prietenoase și accesibile (rampe, săli adaptate pentru copii cu dizabilități).
  - ✓ Implementarea de biblioteci digitale și resurse online pentru copiii din mediul rural.
4. Monitorizare și evaluare:
  - ✓ Stabilirea unor indicatori de impact (număr copii integrați, frecvență participare, nivel satisfacție).
  - ✓ Organizarea de rapoarte anuale și conferințe publice pentru prezentarea rezultatelor.
  - ✓ Implicarea copiilor și părinților în procesul de co-creare și feedback continuu.

Anexa 17. Notă conceptuală privind proiectul de instituționalizare a formării profesionale continue la nivel zonal

Seminare regionale pentru instituțiile de învățământ extrașcolar

SCOP: Oferirea suportului metodologic, informativ și de asistență metodică instituțiilor de învățământ extrașcolar.

INSTITUȚIE GAZDĂ ȘI INSTITUȚII ARONDATE:

NORD: Edineț sau Bălți

3 municipii (Bălți, Edineț, Soroca) și 11 raioane (**Briceni, Edineț, Dondușeni, Drochia, Fălești, Florești, Glodeni, Ocnîța, Râșcani, Sângerei, Soroca**) cu o populație de 979.690 locuitori, situându-se din acest punct de vedere, pe locul doi între cele 4 regiuni funcționale ale țării (27,5% din populația totală al RM). Cel mai mare și important oraș al regiunii este municipiul Bălți, care este al doilea oraș al Republicii Moldova după numărul de locuitori.

CENTRU: Chișinău sau Strășeni

Regiunea de Dezvoltare Centru (RDC) – include 13 raioane: **Anenii Noi, Călărași, Criuleni, Dubăsari, Hâncești, Ialoveni, Nisporeni, Orhei, Rezina, Strășeni, Șoldănești, Telenești, Ungheni**. RDC cuprinde 354 unități administrativ-teritoriale: 14 orașe și 340 sate (comune). Cel mai mare oraș din regiune este or. Ungheni cu o populație de 37,9 mii locuitori, urmat de or. Orhei – 33,7 mii locuitori și or. Strășeni – 21 mii locuitori. Numărul total de localități din regiune constituie aproximativ 35,6% din numărul total de localități ale țării, ponderea orașelor fiind de circa 23%. În Regiunea de Dezvoltare Centru, majoritatea localităților urbane sunt în zona de influență directă a mun. Chișinău, cu o rază de influență de 50-60 km, cu excepția or. Ungheni, Telenești, Șoldănești, Rezina, care se află la distanțe de 100-130 km.

SUD: Cimișlia sau Cahul

Regiunea de Dezvoltare Sud (RDS) – cuprinde 8 raioane: **Basarabeasca, Cahul, Cantemir, Căușeni, Cimișlia, Leova, Ștefan-Vodă, Taraclia**, ocupând 24% din teritoriul Republicii Moldova. Populația regiunii constituie 15% din populația totală a țării. Infrastructura localităților este compusă din 10 orașe fără statut de municipiu (dintre care 8 centre raionale) și 278 localități rurale organizate în 177 comune. Orașele regiunii sunt: Basarabeasca, Cahul, Cantemir, Căușeni, Căinari, Cimișlia, Leova, Iargara, Ștefan-Vodă și Taraclia. Cel mai mare oraș al regiunii este orașul Cahul.

DATA: *se va stabili*

MINISTERUL EDUCAȚIEI
ȘI CERCETĂRII
AL REPUBLICII MOLDOVA

SEMINAR REGIONAL PENTRU INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÂNT EXTRAȘCOLAR

Regiunea Nord:

Regiunea Centru:

Regiunea Sud:

SCOP: *Oferirea suportului metodologic, informativ și de asistență metodică instituțiilor de învățământ extrașcolar*

Agendă

Ora	Conținut și proces de lucru / strategii de formare	Facilitator/expert
10:00–10:30	Cuvinte de salut. Prezentarea participanților. Scopul și obiectivele seminarului	Reprezentantul MEC Reprezentantul Centrului Republican pentru Copii și Tineret
10:30–11:30	Cadrul normativ în activitatea extrașcolară	
11:30–11:45	Pauză	
11.45–13.00	Management educațional și instituțional (<i>unitățile de conținut se vor specifica</i>)	
13:00–13:30	Pauză de masă	
13:30–15:00	Didactica generală și a specialității Psihopedagogie (<i>unitățile de conținut se vor specifica</i>)	
15:00-	Discuții. Evaluare. Certificare.	Reprezentantul MEC Reprezentantul Centrului Republican pentru Copii și Tineret Formatorul/Formatoarea

Anexa 18. Formular de evaluare a lucrului cu beneficiarii

Stimate coleg, stimată colegă!

În scopul consolidării instituționalizării educației nonformale prin implicarea activă a beneficiarilor, am organizat o serie de seminare la care ați participat. Pentru a evalua lucrul cu beneficiarii, vă rugăm să răspundeți la întrebările din acest chestionar.

Instructiuni:

Bifați opțiunea corespunzătoare fiecărei afirmații.

Scală de evaluare:

1 = Rareori / 2 = Uneori / 3 = Frecvent

1. Cât de frecvent aplicați în activitatea dumneavoastră de conducător de cerc / cadru didactic activitățile de mai jos?

- Planific clar obiectivele activităților: 1 2 3
- Adaptez activitățile la nevoile copiilor: 1 2 3
- Implic activ părinții în proces: 1 2 3
- Colaborez cu colegii pentru schimb de experiență: 1 2 3

2. Cât de frecvent sunt aplicate la nivel de instituție următoarele modalități de lucru cu beneficiarii?

- Activitățile sunt accesibile tuturor copiilor: 1 2 3
- Programul se adaptează la nevoile beneficiarilor: 1 2 3
- Se colectează și se utilizează feedbackul beneficiarilor: 1 2 3
- Instituția colaborează cu ONG-uri, autorități, donatori: 1 2 3

3. Puncte forte, puncte slabe și propuneri

1. Care sunt punctele forte ale instituției în lucrul cu beneficiarii? _____
2. Ce aspecte urmează să îmbunătățească instituția în lucrul cu beneficiarii? _____
3. Ce propuneri aveți pentru eficientizarea lucrului cu beneficiarii la nivel de cerc și instituție?

4. Date generale

Statut (manager, cadru didactic) _____

Instituția _____

Funcția: _____

Anexa 19. Glosar al conceptelor cheie ale cercetării

Educație nonformală	<p>Formă instituționalizată, bazată pe o proiectare curriculară, realizată prin intermediul unor activități opționale. Educația nonformală reprezintă o formă complementară, o alternativă și/sau o completare a educației formale în cadrul procesului de învățare pe tot parcursul vieții a persoanelor. Educația nonformală este o activitate voluntară de învățare și nu conduce în mod automat la certificarea competențelor dobândite (Codul Educației, art. 3).</p> <p>Formă generală a educației și parte integrantă a educației în sens larg social (Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova. p. 25).</p>
Educație nonformală a copiilor	<p>ENF a copiilor în Republica Moldova reprezintă o componentă esențială a sistemului educațional și o formă distinctă de educație care se realizează în afara învățământului formal, prin intermediul instituțiilor extrașcolare, adresându-se tuturor copiilor (5-18 ani) și tinerilor (14-21 ani) care își manifestă interesul și opțiunea de a participa voluntar (<i>Elaborat de autor</i>).</p>
Învățământ extrașcolar	<p>Componentă a învățământului general ce reprezintă ansamblul activităților educative organizate în afara programului școlar, pe bază benevolă, în instituții specializate sau în școli, care completează educația formală și oferă copiilor și tinerilor oportunități suplimentare de dezvoltare cognitivă, afectivă, socială și creativă, în funcție de interesele și opțiunile lor pentru timpul liber (<i>Elaborat de autor după Codul Educației, art. 36, 37</i>).</p> <p>Sistem, proces și finalitate a educației, instruirii și dezvoltării personalității elevilor și parte integrantă a educației extrașcolare în sens larg pedagogic (Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova. p. 25).</p>
Educație extrașcolară	<p>Formă specifică a educației elevilor, dar și proces organizat și gestionat, în vederea formării și dezvoltării personalității elevilor, realizat în instituțiile de învățământ de educație și învățământ extrașcolar, fiind parte integrantă a educației nonformale (parte a unui tot întreg) (Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova. p. 25).</p> <p>În sens îngust pedagogic – o activitate de formare a unor calități, atitudini, trăsături concrete ale personalității elevului și parte integrantă a învățământului extrașcolar (Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova. p. 25).</p>
Educație și învățământ extrașcolar	<p>În cazul când este nevoie de a delimita sau concretiza noțiunile „educație extrașcolară” în sens larg pedagogic și „învățământ extrașcolar”, se aplică îmbinarea acestora într-un cadru conceptual unitar, în care educația extrașcolară reprezintă dimensiunea cuprinzătoare a proceselor nonformale de formare, iar învățământul extrașcolar constituie componenta instituționalizată, organizată și structurată a acestor procese. Astfel, educația extrașcolară vizează ansamblul experiențelor de învățare oferite elevilor în afara</p>

	<p>curriculumului formal, iar învățământul extrașcolar concretizează aceste experiențe în programe, activități și servicii educative specializate, realizate în instituții dedicate (<i>Elaborat de autor</i>, după Cadrul de referință al educației și învățământului extrașcolar din Republica Moldova. p. 25)</p>
<p>Eficientizare a educației nonformale</p>	<p>Eficientizarea educației nonformale reprezintă procesul de optimizare a resurselor, metodelor și activităților educative pentru a obține rezultate maxime în formarea participanților, cu un consum minim de timp, efort și costuri. Ea presupune modernizarea practicilor didactice, personalizarea învățării, utilizarea tehnologiilor educaționale, crearea unui mediu incluziv și motivant, dezvoltarea parteneriatelor educaționale și evaluarea continuă a programelor, astfel încât educația nonformală să fie relevantă, accesibilă și eficientă în dezvoltarea competențelor individuale (<i>Elaborat de autor</i>)</p>
<p>Instituționalizare a educației nonformale a copiilor</p>	<p>Instituționalizarea educației nonformale a copiilor reprezintă procesul de organizare și reglementare a activităților educative nonformale în cadre structurate, flexibile și sustenabile, care asigură coerență, accesibilitate și recunoaștere oficială, fără a limita caracterul participativ și adaptiv al învățării (<i>Elaborat de autor</i>).</p>
<p>Modelul pedagogic de instituționalizare a educației nonformale în contextul european al Republicii Moldova: un cadru flexibil, adaptiv, participativ, accesibil (FAPA)</p>	<p>Cadru pedagogic flexibil și adaptiv, care conferă coerență, vizibilitate și sustenabilitate activităților extrașcolare, fără a le rigidiza; asigură claritatea obiectivelor și conținuturilor, legitimitatea prin evaluare și politici publice, precum și eficiența prin structuri instituționale și parteneriate. În contextul Republicii Moldova, modelul îmbină autonomia administrației locale cu reglementarea centrală, promovând participarea benevolă, accesibilitatea instituțională și valorizarea potențialului copiilor și tinerilor. Conceptul FAPA – flexibil, adaptiv, participativ, accesibil – subliniază caracterul multidimensional și complementar al educației nonformale, integrând tradiția, inovația, reglementarea și participarea pentru dezvoltarea personală și socială a copiilor (<i>Elaborat de autor</i>).</p>

Lista lucrărilor științifice la tema tezei de doctor
CADRUL CONCEPTUAL ȘI METODOLOGIC AL EDUCAȚIEI NONFORMALE A
COPIILOR ÎN REPUBLICA MOLDOVA

ale dnei **Ludmila BOTNAR**
directoare a Centrului Republican pentru Copii și Tineret **ARTICO**

Articole în reviste științifice din Registrul Național al revistelor de profil:

1. **BOTNAR, Ludmila.** Integrarea STEAM în activitățile centrelor de creație pentru copii din învățământul extrașcolar. În: *Didactica Pro...*, *Revistă de teorie și practică educațională*, 2025, nr. 5 (153), pp. 48–53. ISSN 1810-6455. DOI: 10.5281/zenodo.10719390. Categoria B. Disponibil în IBN, pe: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/238500
2. POSTĂN, Liliana, **BOTNAR, Ludmila.** Managementul educației și învățământului extrașcolar (nonformal) al elevilor în Republica Moldova. În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe ale Educației)*, 2023, nr. 5(165), pp. 120–128. ISSN 1857-2103. DOI: 10.59295/sum5 (165)2023_20. Categoria B. Disponibil în IBN, pe: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/185091
3. **BOTNAR, Ludmila.** Considerații teoretice privind conceptualizarea educației nonformale. În: *Studia Universitatis Moldaviae (Seria Științe ale Educației)*, 2021, nr. 9(149), pp. 31–35. ISSN 1857-2103. DOI: 10.5281/zenodo.5779502. Categoria B. Disponibil în IBN, pe: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/145921
4. GORAȘ-POSTICĂ, Viorica, **BOTNAR, Ludmila.** The Model of Non-Formal Education for Children and Youth in the Republic of Moldova (MENF)". În: *Pedagogika Społeczna Nova*. <https://doi.org/10.14746/psn.2026.6.11.8>
<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/psn> În proces de apariție.

Articole în lucrările conferințelor și altor manifestări științifice incluse în Registrul materialelor publicate în baza manifestărilor științifice organizate din Republica Moldova

1. **BOTNAR, Ludmila.** Familia – formă de instituționalizare a educației nonformale. În: *Educația și învățământul extrașcolar: elemente de convergență formal-nonformal*: conf. șt. cu participare internațională, ediția a 3-a, Chișinău, 6–7 decembrie 2024. Chișinău: CEP USM, 2025, pp. 14–22. ISBN 978-9975-62-863-1. Disponibil în IBN, pe: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/229117

2. POSTĂN, Liliana, **BOTNAR, Ludmila**. Perspectivă diacronică asupra educației nonformale. În: *Creativitatea în jurnalism*, Ed. 5, 22 februarie 2024. Chișinău: CEP USM, 2024, vol. 6, pp. 132–139. ISBN 978-9975-149-28-0. Disponibil în IBN, pe: https://ibn.idsi.md/ru/vizualizare_articol/216228
3. **BOTNAR, Ludmila**. Instituționalizarea educației nonformale. Studiu de caz: CRCT ARTICO. În: *Educația și învățământul extrașcolar: configurări și experiențe*, Ed. 2, 8–9 decembrie 2023. Chișinău: CEP USM, 2024, pp. 24–35. ISBN 978-9975-62-706-1. Disponibil în IBN, pe: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/202716
4. **BOTNAR, Ludmila**. Valori experimentate în domeniul educației nonformale a copiilor din perspectiva dezvoltării personale și comunitare. În: *Educația și învățământul extrașcolar în Republica Moldova: statu quo și perspective: conf. naț. cu participare internațională*, Ed. 1, 9–10 decembrie 2022. Chișinău: CEP USM, 2023, pp. 51–57. ISBN 978-9975-62-510-4. Disponibil în IBN, pe: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/184815
5. **BOTNAR, Ludmila**. Creativitate și gândire flexibilă în educația nonformală. În: *Conferința științifică studentească cu participare internațională*, Ediția LXXI, 20 aprilie 2022. Chișinău: Universitatea de Stat din Tiraspol, 2022, pp. 384–391. ISBN 978-9975-76-394-3. Disponibil în IBN, pe: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/160763
6. **BOTNAR, Ludmila**. Sistemul nostru de valori – „creierul și măduva spinării” formate prin educație. În: *Integrare prin cercetare și inovare: Științe ale educației*, 10–11 noiembrie 2022. Chișinău: CEP USM, 2022, pp. 195–197. ISBN 978-9975-62-471-8. Disponibil în IBN, pe: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/174679
7. **BOTNAR, Ludmila**. Noile tehnologii și media în educația nonformală. În: *Metodologii contemporane de cercetare și evaluare. Științe sociale și ale educației*, 22–23 aprilie 2021. Chișinău: CEP USM, 2021, pp. 32–37. ISBN 978-9975-159-16-6. Disponibil în IBN, pe: https://ibn.idsi.md/sites/default/files/imag_file/32-37_43.pdf
8. **BOTNAR, Ludmila**. Rolul educației nonformale în dezvoltarea creativității. În: *Creativitatea în jurnalism*, Ed. 4, 24 februarie 2021. Chișinău: CEP USM, 2021, vol. 4, pp. 149–157. ISBN 978-9975-158-28-2. Disponibil în IBN, pe: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/179916
9. GORAȘ-POSTICĂ, Viorica, **BOTNAR, Ludmila**. Dreptul copiilor la cunoașterea diversității culturale – demersuri educaționale nonformale. În: *Educația incluzivă: dimensiuni, provocări, soluții*, Ed. 6, 3 decembrie 2021. Bălți: US „Alec Russo”, 2021, pp. 162–167. ISBN 978-9975-161-01-5. Disponibil în IBN, pe: https://ibn.idsi.md/ro/vizualizare_articol/151957
10. POSTĂN, Liliana, **BOTNAR, Ludmila**. Educația extrașcolară: principii ale instituționalizării din perspectiva educației nonformale. În: *Integrare prin cercetare și inovare: Științe sociale*,

10–11 noiembrie 2021. Chișinău: CEP USM, 2021, pp. 123–126. ISBN 978-9975-158-55-8.
Disponibil în IBN, pe: https://ibn.idsi.md/vizualizare_articol/147542

11. **BOTNAR, Ludmila.** Educația nonformală ca mediu de dezvoltare a competențelor media: studiu de caz al Centrului Republican pentru Copii și Tineret ARTICO. În: *Jurnalismul tradițional și noile media: delimitări, practici și controverse*. Florin Ardelean, Ioan Laza (coord.). București: Eikon, 2026. pp. 43-55. ISBN 978-606-49-1634-1. *În proces de apariție.*

AUTOR:

(semnătura)

Secretarul științific
titlul științific, numele și prenumele

(semnătura)

Ștampila, data

DECLARAȚIA PRIVIND ASUMAREA RĂSPUNDERII

Subsemnata, declar pe răspundere personală că materialele prezentate în teza de doctorat sunt rezultatul propriilor cercetări și realizări științifice. Conștientizez că, în caz contrar, urmează să suport consecințele în conformitate cu legislația în vigoare.

BOTNAR Ludmila

Semnătura

Data 13.06.2025

Digitally signed by Botnar Ludmila
Date: 2025.06.13 10:33:09 EEST
Reason: MoldSign Signature

MOLDOVA EUROPEANĂ
Location: Moldova

CURRICULUM VITAE

Curriculum vitae Europass Informații personale

Nume / Prenume

BOTNAR Ludmila

Adresă

Nr.53, str. Poștei, CHIȘINĂU, REPUBLICA MOLDOVA

Telefon(oane)

+373 22 856 288

Mobil: +373 69 166 748

Fax(uri)

E-mail(uri)

ludmila.botnar@artico.md

Naționalitate

moldoveancă

Data nașterii

24.11.1974

Sex

feminin

Locul de muncă Domeniul ocupațional

**Centrul Republican pentru Copii și Tineret „Artico”
Educație/Învățământ extrașcolar**

Experiența profesională

Perioada

2018-prezent

Funcția sau postul ocupat

Directoare

Activități și responsabilități principale

Conducerea, coordonarea și organizarea activității CRCT

Numele și adresa angajatorului

Centrul Republican pentru Copii și Tineret „Artico”, bd.
Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 169, mun. Chișinău

Tipul activității sau sectorul de activitate

Educație/ Învățământ extrașcolar

Perioada

2015-2018

Funcția sau postul ocupat

Directoare-interimară

Activități și responsabilități principale

- ✓ Elaborarea planurilor de dezvoltare a Centrului.
- ✓ Gestionarea dezvoltării și funcționării Centrului.
- ✓ Promovarea și implementarea politicilor educaționale.
- ✓ Proiectarea și monitorizarea formării inițiale și continuă în cadrul Centrului.
- ✓ Încheierea acordurilor de colaborare cu instituții din țară și de peste hotare.

Numele și adresa angajatorului

Centrul Republican pentru Copii și Tineret, str. Ștefan cel
Mare și Sfânt nr. 169, mun. Chișinău

Tipul activității sau sectorul de activitate

Educație/ Învățământ extrașcolar

Perioada

2014-2015

Funcția sau postul ocupat

Directoare adjunctă

Activități și responsabilități principale

- ✓ Realizarea procesului educațional în CRCT.
- ✓ Elaborarea programelor metodologice.
- ✓ Implementarea politicilor de tineret și educație nonformală.

Numele și adresa angajatorului

Centrul Republican pentru Copii și Tineret, str. Ștefan cel
Mare și Sfânt nr. 169, mun. Chișinău.

Tipul activității sau sectorul de activitate

Educație/ Învățământ extrașcolar

Perioada

2013-2014

Funcția sau postul ocupat	Șef Secție Politici de Tineret
Activități și responsabilități principale	Elaborarea, dezvoltarea și implementarea proiectelor pentru tineri
Numele și adresa angajatorului	Centrul Republican pentru Copii și Tineret, str. Ștefan cel Mare și Sfânt nr. 169, mun. Chișinău
Tipul activității sau sectorul de activitate	Educație/ Învățământ extrașcolar
Perioada	2011-2013
Funcția sau postul ocupat	Asistent-lector universitar
Activități și responsabilități principale	Realizarea procesului educațional în instituția de învățământ superior; Elaborarea programelor metodologice
Numele și adresa angajatorului	Universitatea Academiei de Științe, Chișinău
Tipul activității sau sectorul de activitate	Educație/ Învățământ primar
Perioada	2005-2009
Funcția sau postul ocupat	Învățător clasele primare
Activități și responsabilități principale	Dezvoltarea însușirilor intelectuale, morale, civice, estetice și fizice ale elevilor în vederea transformării acestuia într-o personalitate activă și creatoare; Participarea în activități comunitare
Numele și adresa angajatorului	Liceul Teoretic „Vasile Vasilache”, str. A. Corobceanu 16, mun. Chișinău
Tipul activității sau sectorul de activitate	Educație/ Învățământ primar
Perioada	2004-2005
Funcția sau postul ocupat	Învățător clasele primare
Activități și responsabilități principale	Realizarea procesului educațional în școală; Cercetarea tehnicilor, formelor de lucru moderne, avansate; Prezentarea orelor demonstrative cu analiza strategiilor utilizate.
Numele și adresa angajatorului	Școala-grădiniță nr. 152, Centrul Educațional „Pas cu Pas”, str. Decebal 99, Chișinău
Tipul activității sau sectorul de activitate	Educație/ Învățământ primar
Perioada	1998-2012
Funcția sau postul ocupat	Formator național pentru implementarea unui curriculum centrat pe copil
Activități și responsabilități principale	Organizarea și desfășurarea seminarelor la nivel local, municipal, republican privind implementarea practicilor educaționale centrate pe copil
Numele și adresa angajatorului	Centrul Educațional „Pas cu Pas”, str. Decebal 99, Chișinău
Tipul activității sau sectorul de activitate	Educație/ Învățământ preuniversitar
Perioada	1994-2004
Funcția sau postul ocupat	Învățător clasele primare
Activități și responsabilități principale	Realizarea procesului educațional în școală; Cercetarea strategiilor, tehnicilor, formelor de lucru moderne, avansate
Numele și adresa angajatorului	Școala Medie de Cultură Generală nr.1, str. A. Corobceanu 16, mun. Chișinău
Tipul activității sau sectorul de activitate	Educație/ Învățământ primar
Educație și formare	
Perioada	2020-2024
Calificarea / diploma obținută	Studii doctorale

Numele și tipul instituției de învățământ	Școala Doctorală „Științe ale Educației” în cadrul Universității Pedagogice de Stat „ION CREANGĂ”, mun. Chișinău
Perioada	2010-2012
Calificarea / diploma obținută	Diplomă de Master în științe economice, Managementul întreprinderii
Numele și tipul instituției de învățământ	Universitatea „PERSPECTIVA-INT”, Chișinău, AMP000010119
Perioada	1994-1999
Calificarea / diploma obținută	Diplomă de licență , Filologie, Filolog, profesor de limba și literatura română
Numele și tipul instituției de învățământ	Universitatea de Stat din Moldova, Chișinău, AL Nr. 0013622
Perioada	1990-1994
Calificarea / diploma obținută	Diplomă de studii medii de specialitate, Învățător la clasele primare
Numele și tipul instituției de învățământ	Școala Normală „Vasile Lupu”, or. Orhei, Seria D, nr. 021652
Perioada	5 – 6 decembrie 2025
Calificarea / diploma obținută	Conferința științifică cu participare internațională „Educația și învățământul extrașcolar
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorul de formare	Perspective axiologice și metodologice pentru cultura păcii”, ediția a IV-a, CRCT „Artico”, USM
Perioada	03.11.2025 – 29.11.2025
Calificarea / diploma obținută	Cursuri de formare continuă, Învățământ extrașcolar
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorul de formare	Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Chișinău, CCPF000013069
Perioada	09.10.2025 – 12.11.2025
Calificarea / diploma obținută	Curs vocațional – ALMA VISION
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorul de formare	Ministerul Muncii și Ministerul Educației, România
Perioada	octombrie.2025 – februarie 2026
Calificarea / diploma obținută	Membru al Grupului de lucru pentru revizuirea Cadrului de referință al educației și învățământului extrașcolar din RM, Ordin MEC nr. 1857 din 29.10.202
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorul de formare	Ministerul Educației și Cercetării
Perioada	16 – 17 octombrie 2025
Calificarea / diploma obținută	Curs modular, Manager de proiecte europene, 22 de ore academice
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorul de formare	IDEP România și IDEP Moldova (Institute for Development and Expertise of Projects)
Perioada	11 octombrie 2025
Calificarea / diploma obținută	Simpozion Internațional „Educația fără Frontiere: Unitate prin Diversitate”, Diplomă de excelență
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorul de formare	AEF (Academia „Educație fără frontiere”) Moldova
Perioada	10 – 11 octombrie 2025

Calificarea / diploma obținută	Conferința Internațională „MASS-MEDIA ÎN POSTCOMUNISM: MOȘTENIRE, EVOLUȚIE, TENDINȚE. Jurnalismul tradițional și noile media: delimitări, practici și controverse”
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Universitatea din Oradea, Facultatea de Istorie, Științe Politice și Științele Comunicării
Perioada	06 – 09 octombrie 2025
Calificarea / diploma obținută	Membru al Grupului vizitei de studiu în Franța în cadrul Proiectului „BOOST: Oportunități pentru o experiență extrașcolară de excepție”.
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Fundația Terre des hommes (Tdh Moldova), Ordinul MEC nr. 183-d din 07.08.2025
Perioada	Iulie – septembrie 2025
Calificarea / diploma obținută	Membru al Grupului de lucru pentru modificarea și completarea HG nr. 1204 din 23.12.2010 cu privire la aprobarea Regulamentului sanitar privind instituțiile de învățământ extrașcolar.
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Ordinul MEC nr. 1216 din 17.07.2025
Perioada	26 iunie 2025
Calificarea / diploma obținută	Forum Internațional „Education in Action: International Dialogue on Educational Models and Social Cohesion”, 8 ore academice.
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	AEF (Academia „Educație fără frontiere”) Moldova
Perioada	Iunie – august 2025
Calificarea / diploma obținută	Membru al Consiliului Național pentru Curriculum
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Ordinul MEC nr. 861 din 05.06.2025
Perioada	6-7 decembrie 2024
Calificarea / diploma obținută	Conferința științifică cu participare internațională „Educația și învățământul extrașcolar: Elemente de convergență formal-nonformal”, ediția a III-a
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	CRCT „Artico”, USM
Perioada	03.06.2024 – 30.06.2024
Calificarea / diploma obținută	Președintă a Comisiei de evaluare a tezelor de master și Președintă a Comisiei pentru examenul de licență la specialitățile „Comunicare și relații publice”
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Universitatea de Stat din Moldova, Ordinul USM nr. 01/1188 din 28.05.2024
Perioada	17-18 mai 2024
Calificarea / diploma obținută	Forumul Educației România – Republica Moldova „Profesorul față în față cu provocările diversității în educație”, 16 ore contact direct, 48 ore documentare
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	USM, Departamentul pentru Relația cu Republica Moldova, Guvernul României
Perioada	29 martie 2024

Calificarea / diploma obținută	Seminar în domeniul securității cibernetice pentru copil și instituția de învățământ
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Institutul European de Studii Politice din Moldova (IESPM), CRCT „Artico”
Perioada	22 februarie 2024
Calificarea / diploma obținută	Conferința Științifică Națională „Creativitatea în jurnalism”
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Jurnalism și Științe ale Comunicării
Perioada	8-9 decembrie 2023
Calificarea / diploma obținută	Conferința științifică cu participare internațională: „Educația și învățământul extrașcolar: configurări și experiențe.”
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	CRCT „Artico”
Perioada	Noiembrie 2023
Calificarea / diploma obținută	Membru al Consiliului Național pentru Curriculum
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Ordinul MEC nr. 1595 din 29.11.2023
Perioada	31 octombrie 2023
Calificarea / diploma obținută	Seminar republican „Promovarea imaginii și a identității instituțiilor de învățământ extrașcolar pe social media”
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	CRCT „Artico”
Perioada	20 octombrie 2023
Calificarea / diploma obținută	Masă rotundă „Crearea mediilor de învățare în cadrul educației non-formale/extrașcolare”, 1 credit
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, Institutul de Cercetare, Inovare și Transfer Tehnologic
Perioada	27 iunie 2023
Calificarea / diploma obținută	Conferința științifică națională Creativitatea în jurnalism
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Universitatea de Stat din Moldova
Perioada	14 – 18 iunie 2023
Calificarea / diploma obținută	Membru al Comisie de jurizare a Concursului Național de Copiii „Călușul Românesc”, ediția a XIII-a
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	or. Slatina, România, Ordinul MEC nr. 89-d din 05.06.2023
Perioada	08 iunie – 01 iulie 2023
Calificarea / diploma obținută	Președintă a Comisiei de evaluare a tezelor de master și Președintă a Comisiei pentru examenul de licență la specialitățile „Comunicare și relații publice”
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Universitatea de Stat din Moldova, Ordinul USM nr. 97 și nr. 98 din 19.04.2023
Perioada	10 – 11 noiembrie 2022
Calificarea / diploma obținută	Conferința Națională cu participare Internațională „Integrare prin Cercetare și Inovare”
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Universitatea de Stat din Moldova
Perioada	31 octombrie 2022

Calificarea / diploma obținută	Conferința Națională „Perspective și realități în comunicare și PR”
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Universitatea de Stat din Moldova, Facultatea de Jurnalism și Științe ale comunicării
Perioada	20-22 mai 2022
Calificarea / diploma obținută	NETWORKED COMMUNICATION in the (post-)global era: Information and knowledge in the digital world
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Universitatea din București, România
Perioada	August 2022
Calificarea / diploma obținută	Membru al Consiliului Național pentru Curriculum
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Ordinul MEC nr. 865 din 23.08.2022
Perioada	18-19 august 2022
Calificarea / diploma obținută	Conferința Științifică Internațională „Adaptarea sistemului educațional la noile abordări din societatea contemporană: provocări și soluții”, 2 credite
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Universitatea de Stat din Tiraspol, IȘE, Universitatea de Stat „B. P. Hașdeu” din Cahul
Perioada	2021
Calificarea / diploma obținută	Conferirea gradului didactic Întâi, conducătoare de cerc
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	MEC, Ordinul nr. 1010 din 23.07.2021, Seria CDÎ nr. 000010479
Perioada	2021
Calificarea / diploma obținută	Conferirea gradului managerial Întâi, directoare
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	MEC, Ordinul nr. 1011 din 23.07.2021, Seria CDÎ nr. 000010481
Perioada	04 septembrie 2020
Calificarea / diploma obținută	Certificat de participare Masa rotundă internațională „Învățământul extrașcolar în condiții de pandemie COVID-19”
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Institutul școlii superioare de economie, Banca Mondială, or. Moscova, online, ZOOM
Perioada	17 august 2020
Calificarea / diploma obținută	Diplomă de participare „Bune practici în domeniul extrașcolar”, reuniune metodică republicană cu genericul „Aspecte organizaționale pentru învățământul extrașcolar”
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Ministerul Educației Culturii și Cercetării al R. Moldova; CRCT ARTICO
Perioada	Mai 2020
Calificarea / diploma obținută	Membru al Comisiei de concurs pentru selecția membrilor Grupului de lucru pentru elaborarea Cadrelor de referință și Curriculumul-ui învățământului extrașcolar
Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare	Ordinul MECC nr. 439 din 08.05.2020
Perioada	31.03-04.04.2020
Calificarea / diploma obținută	Diplomă de participare Conferința directorilor de concursuri și festivaluri naționale și internaționale de folclor

Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare

Ministerul Educației și Cercetării, România, Palatul Copiilor, Tulcea

Perioada

Ianuarie 2020

Calificarea / diploma obținută

Membru al Grupului de lucru pentru elaborarea Regulamentului-tip de funcționare a instituțiilor de învățământ extrașcolar

Numele și tipul instituției de învățământ / furnizorului de formare

Ministerul Educației, Culturii și Cercetării al RM, Ordinul MECC nr. 24 din 20.01.2020

Aptitudini și competențe personale

Limba maternă

Limba română

Limba(i) străină(e) cunoscută(e)

Înțelegere				Vorbire				Scriere	
Ascultare		Citire		Participare la conversație		Discurs oral		Exprimare scrisă	
C1	Utilizator experimentat	C2	Utilizator experimentat	C1	Utilizator experimentat	C2	Utilizator experimentat	B2	Utilizator independent
B1	Utilizator independent	B2	Utilizator independent	B1	Utilizator independent	B2	Utilizator independent	A1	Utilizator elementar

Limba rusă

Limba engleză

Competențe și aptitudini sociale

Spirit de echipă, adaptare la medii multiculturale, capacitate de comunicare verbală, capacitate de adaptare sportivă, capacitate de asimilare de noi informații și abilități, flexibilitate.

Competențe și aptitudini organizatorice

Leadership, spirit organizațional, management de proiect, capacitate de sinteză și analiză, capacități decizionale, organizare managerială a activității la nivel de proiectare – desfășurare – evaluare – autoperfecționare; aptitudini de coordonare, punctualitate, capacitatea de a lua decizii în condiții de stres și de a respecta termene limită ; de a reacționa în sens empatic la problemele conflictuale care apar în colectiv sau în raport cu un copil, părinte, profesor; experiență bună a managementului de proiecte.

Activități în cadrul proiectelor

Proiecte naționale

2025

✓ Proiectul „Tabăra de Carieră”, GIZ Moldova, MEC în parteneriat cu Guvernul Germaniei, integrarea metodologiei „Sport pentru Dezvoltare”.

✓ Proiectul „Skill Boost: Împuternicirea prin ocuparea forței de muncă”, organizat pentru tinerii NEET, GIZ Moldova, Ministerul Muncii și Protecției Sociale, BMZ (Ministerul Federal German pentru Cooperare Economică și Dezvoltare.

✓ Proiectul „Trasee profesionale pentru tineri”, MEC, Agenția Națională pentru Tineret.

2024

✓ Proiectul „Alfabetizare media 2024”, promovarea tinerilor talente autohtone, ediția „Viitorul este AI”; MEC.

2023

✓ „DEXplorare”, activități nonformale cu program educațional complex în limba română de imersiune culturală, MEC.

2022

✓ Proiectul „BLUE DOT”, un mediu protejat cu participare la diverse activități interactive pentru copii și părinții ce caută îndrumare privind abilitățile parentale, Terre des Hommes Moldova (Tdh)

Proiecte internaționale

2021-2019

Proiectul PEACE (Partajare, Educație, Angajament, Cooperare, Egalitate”, familiarizarea și abilitarea a 29 multiplicatori cu referire la educația parentală, Fundația Est-Europeană.

2020

✓ Festivalul Voluntarilor, Ministerul Educației și Cercetării al RM.

2016-prezent

- ✓ Platforma online de orientare profesională Cariera Mea;
- ✓ **Autor de proiect:** Proiect educațional de vară „Academia Ta”;
- ✓ **Director de proiect:** Cafeneaua de discuții „Generația I.D.E.A.”

2016-prezent

Acreditarea Centrului: Serviciul European de Voluntariat

Organizator de proiect

2018

”Social Life”, Moldova, 5 țări, 25 tineri

Coordonator de proiecte:

2019

- ✓ ”Rule only one time” România
- ✓ ”My own values” România
- ✓ ”Global Annihilation”, Turcia
- ✓ ”Sufism in action for Youth Works”, Turcia
- ✓ ”Involve and Perform -Artistic Tools in Youth Work ”, Armenia
- ✓ ”Theatre As a cultural Heritage”, Georgia
- ✓ ”From EVS to ESC: Experimental Learning in Volunteering” Poland

2018

- ✓ „Up!Entrepreneurship And Hiking”Armenia
- ✓ ”The Other Side of the Entrepreneurship” Italia
- ✓ “Speak it up through Art” Lituania
- ✓ ”DESIGN THINKING FOR INNOVATIVE YOUTH WORK” Marea Britanie
- ✓ Seminarul CMS „ Think Global-Grow local”, Germania
- ✓ „Speak Peace Not Hate” Turcia
- ✓ Social Media: An Opportunity or a Threat?” Turcia
- ✓ “Healthy body – healthy mind” Lituania.

Premii, mențiuni, mulțumiri	2025
	<i>Diplomă de onoare în semn de înaltă recunoaștere a meritelor deosebite, dovedite prin competență profesională, dedicare și perseverență în promovarea educației de calitate. <i>Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova.</i></i>
	2025
	<i>Diplomă de excelență în semn de distinsă apreciere pentru colaborare profesională și parteneriat în realizarea activităților didactice. <i>Universitatea de Stat din Moldova</i></i>
	11.10.2025
	<i>Diplomă de excelență în semn de profundă apreciere și recunoștință pentru contribuția remarcabilă adusă la dezvoltarea dialogului științific internațional. <i>Academia Educație fără Frontiere</i></i>
	05.07.2023
	<i>Scrisoare de grațitudine pentru organizarea festivităților în cadrul olimpiadelor. <i>Ministerul Educației și Cercetării al Republicii Moldova, Agenția Națională pentru Curriculum și evaluare.</i></i>
Competențe și aptitudini de utilizare a calculatorului	Microsoft Office™ tools, (Word™, Excel™ și Power Point™) , utilizarea platformelor Google Meet, ZOOM, Microsoft Teams, etc.
Alte competențe și aptitudini	hobby-uri: turismul, lectura, sportul
Permis(e) de conducere	Categorii B